

HOOFSTUK VIER

ONTWIKKELING: MENSLIKE SEKSUALITEIT

In die gemeenskap waar ek tans as predikant en pastorale terapeut werksaam is, was ek op 'n stadium deel van 'n gespreksgroep, bestaande uit skoolgaande sowel as naskoolse adolessente, waar jongmense taamlik oop met mekaar oor bepaalde sake, byvoorbeeld seksualiteit, was. Dit was 'n baie unieke groep, aangesien jongmense nie sommer maklik op so 'n vlak met mekaar deel nie. Sommige van die verhale is verder in persoonlike terapeutiese gesprekke gehoor. Hier volg sommige verhale en gedagtes wat met verloop van tyd rondom seksualiteit aangeteken is. Daarna word enkele kantaantekeninge in hierdie verband gemaak en dan dieper aandag gegee aan die konsep "seksualiteit". Ek het verkies om 'n redelik dik beskrywing van seksualiteit in hierdie hoofstuk aan te bied, aangesien dit een terrein is waar talle misverstande en wanpersepsie bestaan wat dikwels tot geheimhouding lei.

- i. Ansie (18) vertel dat sy en Koenraad baie probleme, veral ten opsigte van dwelmmisbruik gehad het. Hy het verander en hulle het besluit om elk met ander persone uit te gaan. Hulle het steeds vriende gebly. Sy het toe met Sarel uitgegaan maar sy het hom nie gerespekteer nie en hy ook nie vir haar nie. Hulle het egter 'n heerlike matriekafskeid gehad. Hy het oor baie dinge vir haar gelieg. Hy het vir al die ouens in sy rugbyspan vertel dat sy by hom geslaap het en sy het nooit nie. Sy dink hy wou goed lyk in die oë van die manne. Hulle het almal gepraat oor die feit dat hulle seksueel met hul meisies verkeer het en hy wou ook daar inpas. As sy met iemand 'n verhouding wou hê, moet hy beide van hulle respekteer en liefhê, want anders is liefde nie moontlik nie.

Sy voel dat die media baie druk op mens plaas. Mense verkeer seksueel en dis wat jy sien en hoor en verwag. As jy dus normaal is, is

dit wat jy ook gaan doen. Sy dink nie as jy 'n advertensie sien dat jy nou sal gaan en doen wat die advertensie sê nie, maar die media het wel verwagtinge – as jy seks het, gaan jy ryk en beroemd word.

Hulle praat nie eers van VIGS nie en daar is nie sommer ongewenste swangerskappe op televisie nie. Jy weet ook nie of iemand geslagsiektes het op sekere tienerprogramme nie. Baie tydskrifte vir tienermeisies sê dat jy maar net met seuns seksueel moet verkeer en die ouens moet plesier. Jy moet maer wees, groot borste en lang bene hê, mooi wees, mooi loop, die lyf reg swaai, jou hare moet die regte lengte wees, wat ook al. Ouens moet “macho” wees, aan sport deelneem, goed gebou wees en moet baie kan drink.

Sy soek egter 'n ou wat haar kan respekteer, met haar kan gesels en haar kan ondersteun. Sy dink mense verkeer dikwels seksueel wanneer hulle onder die invloed van drank is. Dis makliker vir iemand om voordeel uit jou te trek wanneer jy nie mooi kan dink of kommunikeer nie. Dis moeiliker om te kommunikeer as jy nie eers jou naam kan onthou nie. Sy dink voorts dat heelwat adolessente seks het omdat dit die manier is om aandag en liefde te kry wat hulle nêrens anders sou kry nie. Hulle voel dat hulle aanvaar en bemin word, al is dit net vir 'n paar minute. As die persoon egter gaan, is hulle weer alleen en gaan hulle dalk erger voel as voorheen. Sy voel dat seks vir sommige mense 'n emosionele deel is van 'n verhouding en dat dit die verhouding verder neem. Hulle het 'n goeie verhouding en is gereed daarvoor.

Ansie vertel voorts dat sy 16 jaar oud was toe sy self die eerste keer seksueel verkeer het. Hulle het 'n jaar gewag en het op 'n punt gekom dat hulle geweet het dat as die ander persoon nie gereed daarvoor was nie, dit in orde sou wees vir albei. Sy het lank daarvoor gedink en

met haar Ma en haar maat daaroor gepraat. Sy het seksueel verkeer omdat sy daarvoor gereed gevoel het en dit met hom wou deel. Hulle het mekaar liefgehad en mekaar gerespekteer en het gevoel hul liefde kan só sterker word. Dit was vir haar 'n positiewe ervaring. Dit het ekstra krag gebied wat nie voorheen daar was nie. Sy dink nie dat hulle dit ooit gebruik het om die verhouding aanmekaar te hou nie. Almal het die verwagting dat dit die eerste keer wonderlik gaan wees. In rolprente verkeer mense seksueel op die strand en dis die beste ding in hul lewe, die beste ding wat hulle nog ooit gedoen het en fisies baie genotvol. Sy sê haar eerste keer was nie so nie. Sy dink egter dat hulle naby genoeg aan mekaar was om te sê waarvan hulle hou en waarvan nie en dat dit 'n groot verskil gemaak het. Sy dink ouens verwag dat dit meer fisiese genot gaan bied en meisies dat dit hulle nader aan die persoon gaan bring en dat hulle makliker met hom sou kon kommunikeer.

- ii. Rudi (19), een van die ouer lede van die gespreksgroep, is 'n intelligente jong man. Hy is 'n uitstekende tenoor, deeltydse model maar ook 'n "survivor" van fisiese sowel as emosionele molestering. Hy worstel met sy seksuele identiteit, veral in 'n gemeenskap waar gay-wees nie altyd positief aanvaar word nie. Voeg VIGS, die media, wreedheid van adolessente teenoor mekaar, liefde en hormone bymekaar, en hy verteenwoordig 'n kragtige verbale en visuele beeld van tienerseksualiteit in die eeu van VIGS.

In sy laaste vier jaar op hoërskool was baie stories oor hom in omloop. Hy het maar altyd geglimlag en baie gelag, mense gedruk en baie affeksie getoon. Die hoërskool het egter daardie glimlag by hom weggeneem, die liefdevolle, goeie deel. Dit het hom woedend gemaak. Hulle kon dit egter nie heeltemal wegneem nie, maar dis asof hy iets van sy onskuld verloor het. Hy onthou toe hy skaars op

hoërskool was dat sy ma eendag vir hom gesê het dat sy kan sien iets is fout omdat hy nie meer glimlag nie.

Mans voel nie emosies nie, as jy emosies toon, het jy jousef agter die ystergordyn laat uitkom, vertel hy. Hy blameer die media. Jy sien hoe rugbyspelers mekaar met die koppe stamp, jy sien hoe hulle mekaar duik totdat iemand op die veld beseer word. Dis asof hulle mekaar uitdaag tot beserings. Volgens hom is daar niks manlik daaraan om ander mense seer te maak nie.

Hy kan die diepste intellektuele gesprekke met sy ma voer. Sy verduidelik altyd aan hom die betekenis van alles. Hy het al baie van sy maats hoor vertel dat hul moeders gesê het dat as hul kinders gay sou wees, hulle hul kinders sou onterf, dat hulle uit die huis sou moes trek en dat hulle hul kinders nooit weer sou wou sien nie. Rudi voel as ouers nie iets soos seksualiteit kan hanteer nie, hoe kan hulle ooit sê dat hulle hul kinders liefhet? Hoe kan hulle hul kinders in die koue laat om dood te gaan? Dit maak geen sin as hulle sê dat hulle hul kinders liefhet nie.

Rudi vertel dat hy vir 14 jaar lank emosioneel sowel as verstandelik deur sy stiefpa gemolesteer is. Hy het nog altyd 'n baie lae selfbeeld gehad. "Ek het soos 'n vark geëet, was altyd sleg oorgewig en het nie na myself gekyk nie. Ek het myself altyd as lelik beskou. Ek was nooit 'n losbandige persoon nie. Daar was 'n tyd toe ek losbandig was. Ek het die houding gehad dat as julle nie omgee nie, ek dan ook nie. Ek gee nie vir myself om nie, so kom ons doen dit en kry dit agter die rug.

Noudat ek krag uit ander en hoofsaaklik uit myself geput het, het ek meer selfvertroue. Ek weet wat ek wil doen. Ek geniet net my musiek en verhoogkuns en drama, want dis waarmee ek nogal goed is.

Ek ag myself en my liggaam baie hoog en sal my nie daaraan onderwerp nie omdat ek beslis meer as dit werd is. As mens is ek meer werd as net iemand wat 'n vinnige stukkie seks wil hê en dit agter die rug wil kry. Ek soek iemand wat intelligent, oulik en sensitief is. Ek wil nie hê iemand moet eers probeer dink dat hulle my besit nie. Hulle moet my nie verswelg of probeer beheer nie, want ek het 'n vrye gees. En ek hou nie van speletjies en om mense te beheer nie.”

Seksualiteit is volgens Rudi 'n magtige en belangrike ding, of mens dit wil glo of nie, en dit is belangrik om uit te vind wat jou seksualiteit is, om uit te vind wie jy is, hoe jy in die slaaibak van die wêreld inpas.

Hy sê dat mense seksueel verkeer, op verskillende maniere, of jy “straight”, biseksueel, transseksueel of wat ook al is. Jy kan seksueel verkeer hoe jy wil, in die privaatheid van jou huis, maar niemand moet hom vertel hoe hy dit moet doen nie. Dis volgens hom persoonlik en privaat.

Dié wat die meeste terg, is diegene wat die grootste vure aansteek. Hulle steek dit net weg en raak bitter en hulle weet nie hoe om dit uit te laat kom nie. Hulle dra hul woede op ander oor deur te terg en beledig. Dis eintlik maar net 'n refleksie op hulself.

- iii. Joos (22) getroud met Dorie (24) is van die ouer lede wat steeds by die groep bly inskakel. Hy sê dat hy 'n baie nabye verhouding met sy ouers het. Hulle het aan hom vertel dat hy versigtig moet wees, kondome moet dra en homself beskerm. Hy sê dis vir hom lekker om seksueel te verkeer, maar jy moet weet met wie jy dit wil doen. Hy sê dat hy altyd gesê het hy sal versigtig wees, maar hy het nie werklik daaraan aandag gegee nie. Hulle het in 1984 in Kempton Park kom

woon. Hy was 14 en die eerste paar maande was moeilik. Hy het toe vriende gemaak, met gewigte begin oefen en gesien dat hy besig was om gewig op te tel en gespierd te raak en het daarvan gehou.

Hy het 'n meisie met rooi hare op die trappe gesien sit. Hy het na haar gekyk en sy het glimlaggend na hom gekyk en hulle het albei geglimlag. Hy het aan haar gevra of sy saam met hom sal uitgaan. Sy het die aanbod aanvaar en hulle was sedert daardie tyd saam. Eendag het hy vir haar gesê dat hy 'n kind by haar wil hê. Hulle het daaroor gepraat en op 'n dag het sy vir hom gesê dat sy 'n kind van hom wil hê.

Hy het hier in die stad van VIGS geleer, maar nooit gedink dat hy dit sou kry nie. Hy het skertsend aan 'n vriend by die werk wat baie maer was gesê dat hy VIGS het. Maar, sê hy, kyk nou na hom, hy is nou self die een met VIGS. Hy blameer drank daarvoor. Hy het baie gedrink en saans uitgegaan om stout te wees. Hy het by ander vroue geslaap en dus VIGS op straat opgetel.

Hy blameer homself, hy het dit aan homself gedoen, vanweë die drank. Hy was toe amper 19 jaar oud. Hy was by die huis besig om te stort en kon nie asem kry nie. Hy is hospitaal toe geneem. 'n Dokter het na sy kamer gekom en het aan hom op 'n onpersoonlike wyse meegedeel dat hy VIGS het. Hy het stil geword en nie 'n woord gesê nie. Op daardie oomblik het sy pa en ma kom kuier en sy waterige, rooi, uitpeuloë gesien en gevra wat gebeur het. Hy het aan hulle vertel dat 'n dokter gesê het dat hy VIGS onderlede het.

Hy het met Dorie gepraat en was baie oop en eerlik met haar. Hy het haar om vergifnis gesmeek en gesê dat hy nooit weer so 'n fout in sy

lewe sal maak nie. Hy wil nie sy familie en kinders verloor nie, aangesien hy hulle net eenvoudig te lief het.

Wanneer sy die onderwerp aanraak, wil hy eerder nie daaroor praat nie omdat hy 'n argument probeer vermy wat na sy mening eerder daar gelaat moet word. Elke keer as sy vir hom sê dat hy dit aan haar gedoen het, het hy die onderwerp verander omdat dit vir hom te llik is om oor te praat. Hy is te skaam om daaroor te praat juis vanweë dit wat voel hy aan haar gedoen het.

Hy het gebid dat sy kinders nie VIGS sou hê nie. Hy het gedink hulle het dit omdat hy dit het en omdat sy sy vrou is en hy nooit kondome gebruik het nie. Hy is egter nou dankbaar omdat nie sy of die kinders VIGS onderlede het nie. Hy bid daagliks vir gesondheid vir hom, sy vrou, sy kinders, sy familie en ook vir elkeen wat die siekte onder lede het. Hy vra net vir gesondheid sodat hy sy kinders kan sien opgroeï en ook sy kleinkinders kan sien. Hy kan dan maar sterf.

Dorie sê dat sy die eerste keer met haar man gemeenskap gehad het toe sy nog 'n maagd was. Sy was 17 en hy was 15. Hy het haar egter vertel hy was 19. Sy het niks van seks geweet nie, nie eers hoe om te soen nie. Sy het besluit om met hom seksueel te verkeer omdat sy hom liefgehad het en hom nie wou verloor nie. Sy was swanger toe sy 17 was en was nie verras daardeur nie. Sy wou 'n baba hê en het niks van geboortebeperking geweet nie.

Toe sy uitvind Joos het VIGS, het sy begin huil en op hom geskree. Sy het aan hom gevra hoe hy dit gekry het. Sy het aan haar Ma vertel dat sy hom gaan verlaat. Die hele familie het egter met haar gepraat en gesê dat sy hom nie moes verlaat nie omdat hy haar nou nodiger het as ooit. Sy voel egter na al die jare dat sy hom maar eerder moes

gelos het toe iemand aan haar vertel het dat hy haar verneuk, maar sy het dit nie geglo nie. Sy beseft egter dat indien sy hom verlaat het, sy nie die kinders sou gehad het wat hulle nou het nie. Sy sê as sy haar lewe oor kon hê, sou sy wou wag met kinders. Sy sou nee vir Joos gesê het en eers 'n sukses van haar loopbaan wou maak.

Sy het gedink hy gaan haar los soos die ander ouens doen, maar hy het nie. Was dit dalk omdat hy haar liefgehad het? Sy weet nie. Dalk was dit oor die baba, of sy ouers. Miskien het hy liefde vir haar gehad of iets vir haar gevoel, sy weet nie.

- iv. Louise (22) is 'n honneursstudent in drama en 'n uitmuntende sopraan. Sy vra waarom mense so graag seksueel wil verkeer. Sy kan nie verstaan hoekom nie, want dis nie wat sy wil doen nie. Sy voel nie gereed nie, fisies dalk, maar nie emosioneel nie. Sy voel sy wil eerder seksueel met iemand verkeer vir wie sy baie lief is. Liefde is noodsaaklik, want 'n kind word uit die liefde gebore en 'n kind is vir haar soos liefde self. Op 'n tydstip het sy gevoel sy was die enigste maagd op die hele aarde, totdat sy begin agterkom het dat 'n paar van haar vriendinne maagde was.

Haar selfvertroue kom van haar Ma af, sê sy, omdat sy altyd vir Louise geleer het om nie ander mense toe te laat om haar te vertel wat sy moet doen nie. Sy kon haar nie indink wat dit is om seks te hê en dan deur jou kêrel gelos te word nie. Sy het verlief geraak op Martin, 'n sensitiewe ou wat geen druk op haar plaas nie. Sy hou van sy oë en kan heeldag daarna kyk. Sy hou van mense met mooi, vol lippe, groot oë en mooi kakebene. Mense probeer so hard om mooi te lyk, omdat skoonheid so 'n groot rol in die gemeenskap speel. Jy word anders behandel wanneer jy mooi is. Skoonheid is soos mag. Jy kan bykans alles kry as jy mooi is. Mense betaal jou om mooi te wees. Dis

hoekom sy so baie modelle ken. Hulle fassineer haar. Hulle is dun en mooi en lei 'n goeie lewe en het baie geld. Hulle trou met popsterre en woon in groot huise. Sy voel sy is bietjie groot as sy haarself met modelle vergelyk en sou graag maerder wou wees. Sy probeer mooi lyk sodat ander meisies jaloers op haar kan wees. Dis vir haar 'n groter kompliment as 'n meisie sê sy lyk mooi as wanneer 'n ou dit vir haar sê. Haar Ma het altyd vir haar gesê as sy eendag groot is, moet sy seker maak sy is nie te groot nie, anders sal haar man haar nie oor die drumpel kan dra nie. Dit is al van vierjarige ouderdom af in haar kop ingeprent. Daardie boodskappe het in haar gebly.

- v. Linda is 18 en woon vakansietye by haar ma. Sy studeer kuns en het al van haar werke verkoop. Sy woon saam met 'n paar studente in 'n kommune. Sy sê dat daar nooit direk aan haar vertel is dat sy van mans moet hou nie. Dit word maar net aanvaar jy gaan ouer word en babas hê. Dit word van kleins-af by jou ingedril. Dis amper soos om jou te oortuig dat spinasie lekker is.

Sy sê dat sy tans 'n drang het na vroue, maar ook vir mans. Dit gaan nie vir haar oor geslag nie, maar oor persoonlikheid. Dit gaan nie oor iemand se liggaam, oë of hare nie, maar oor wat binne in die persoon is. As iemand kan kommunikeer en oop wees, kan weet waar hy/sy staan ten opsigte van jou emosies en hulle openlik kan uitdruk en sy die betrokke persoon dan aantreklik vind, sal sy graag by die persoon wil wees. Toe sy 14 was het sy oor vroue begin droom, maar toe was dit soos spinasie eet. Teen die einde van haar laerskoolloopbaan en begin van haar hoërskoolloopbaan, het sy baie meisies sonder enige rede gehaat, mooi meisies. Sy het na hulle gekyk, gedink hulle is pragtig en dan haarself en hulle gehaat omdat sy so gevoel het. Dit was moeilik want sy wou nie nog worstel met die feit dat sy moontlik gay kon wees nie.

Sy vertel dat sy op 16-jarige ouderdom begin het om verhoudings met vroue aan te gaan. Dit was nie ernstige verhoudings nie totdat sy met Christa begin uitgaan het. Sy kon toe uit die kas kom en vir mense sê: "Dit is wie ek is, aanvaar my of los dit!" Sy vertel dat sy 'n T-hemp op kampus gedra het waarop daar staan: *"I'm not gay, but my girlfriend is."* Die dekaan het haar op 'n stadium ingeroep en gevra om nie die hemp te dra nie omdat een van die dosente dit as steurend ervaar het. Sy het geweier en gesê dat geen reëlboek sê dat sy nie 'n T-hemp mag dra wat geslagsverskille verteenwoordig nie. Sy het aanvanklik baie verleë en alleen gevoel. Sy het gevoel hulle wou haar nie daar hê nie. Die enigste weg wat sy oopgesien het was om die kampus te verlaat, want sy het daar slegs pyn ervaar.

Sy vertel dat sy baie maats het en dat sy dikwels seksueel verkeer. Daar moet egter 'n emosionele band wees. Om jou rein te hou totdat jy getroud is of wat ook al, is goed vir sommige. Sy wil egter net 'n verhouding sien groei en met mense verbind. Sy sê dat in verhoudinge met vroue, hoef jy nie bekommerd te wees of die ander persoon dalk by iemand anders is nie. Gaan sy my los of gewelddadig met my raak? Vroue is baie meer in kontak met hul emosies en praat makliker oor hoe hulle voel. Vir 'n man was sy bang, by 'n vrou voel sy veilig.

Siektes is natuurlik 'n faktor, maar sy dink nie baie daarvoor nie. Sy voel dat sy 'n heerlike lewe lei en dat daar baie vir haar voorlê. Onthouding van seks is nie deel van haar lewe nie. Sy kom daagliks met baie mense in aanraking en daar is so baie om te ervaar dat sy geen rede kan insien waarom sy haarself moet beperk nie. Sy het 'n hele spul goeie vriende, 'n baie oulike vriendin en dis al waarvoor sy nou kan vra. Sy plak nie meer 'n etiket op haarself nie. Sy is Linda en

dis die kategorie waarin sy val. Sy het vrede met haar identiteit gemaak.

- vi. Martin (23), ook een van die ouer lede van die groep, is getroud met Tanya (22). Hy is tans 'n verkoopsvertegenwoordiger en sy studeer in maatskaplike werk. Hy sien homself as 'n sterk gelowige persoon, maar noem ook dat sy ouers dit nooit op hom of sy susters afgedwing het nie. Hulle het deur die geloof gelewe maar nie oral daaroor gepraat of in mense se keel afgedruk nie.

Sy ouers het openlik met hulle oor alles gesels. Hulle sou byvoorbeeld vir hom gesê het: "Ons dink jy moet wag totdat jy trou, maar as jy seksueel gaan verkeer voordat jy trou, hoop ons dis met iemand wat jy liefhet en ons hoop jy gebruik 'n voorbehoedmiddel." Voordat hy in Graad 11 was, wou hy graag seks hê met iemand op wie hy verlief was, omdat dit vir hom baie beteken het, maar nie noodwendig dat hy moes wag totdat hy trou nie.

Sy pa het aan hom vertel dat wanneer jy jouself seksueel vir iemand gee, dit die uiterste is en dat jy nie biologies of emosioneel nader aan iemand kan kom nie. Dis die mees intieme daad waaraan jy kan deel hê. Indien jy sou wag totdat jy trou, verbind jy jouself aan die persoon met wie jy trou met die belofte dat jy jouself nog nooit aan niemand anders gegee het nie. Dit is die uiterste daad van liefde! Hy het streng katoliek grootgeword en het dikwels vir homself gesê dat dit sin maak. Die huwelik is nie net 'n stukkie papier nie, dis 'n sakrament (Roomse Kerk) en as jy daaraan dink dat 'n sakrament 'n teken is wat deur Christus ingestel is, kan jy nie die sakrament sonder die ritueel van die huwelik gebruik nie. Hy sê dat saamwoon sonder seks dalk vreemd klink, maar hy respekteer vir Tanya en hulle verkeer nie seksueel nie, omdat dit vir hom belangrik is.

Hy sê dat advertensies op televisie sê dat seks belangrik is vir die gemeenskap en dat baie mense dit doen. Selfs mense wat dit nie doen nie, het drange omdat dit deel is van die menslike natuur. Dis hoe seks na sy mening verkoop word. Hy sê mens kan die boodskappe ontvang, maar jy hoef nie daarop te reageer nie. Hy vertel dat dit nie moeilik is om jou van seks te weerhou as jy psigies sterk is nie. Dan kan jy sulke besluite maak. Dit gaan oor selfbeheer en selfdissipline en oor 'n verbintenis aan jouself.

As iemand se basiese behoeftes aan intimiteit en liefde nie bevredig word nie, sou so 'n persoon hom/haar na seks kon wend om daardie emosionele behoeftes te bevredig. Hy sê dis nie noodwendig 'n slegte ding om jou tot seks te wend nie, maar dis wel negatief as jy jou na seks wend ter wille van emosionele erkenning, as jy seks gebruik om jou te voed omdat iets anders in jou lewe gemis word.

As jy vol hoop en positief wil wees en die lewe respekteer, kan godsdienst jou beter as enige ander moontlike instelling leer om lief te hê.

- vii. Karien was 22 toe sy oorlede is. Sy was lief vir sport en baie aktief rondom sake soos VIGS en seksuele onderrig. Sy is uiteindelik oorlede aan 'n VIGS-verwante siekte.

Sy het vertel dat sy op 14 'n baie slegte verhouding met haar ouers gehad het. Sy moes altyd hoor haar suster is die studerende, intellektuele, akademiese een en sy self die atletiese, prettige, oulike een. Dit het daartoe aanleiding gegee dat sy nie baie van haarself gehou het nie. Sy wou nie verder gaan studeer nie omdat sy nie slim genoeg was nie. Haar suster was gedryf om goed te presteer, na 'n

goeie skool en universiteit toe te gaan en sy het nie eers geweet wat met haar gaan gebeur, of sy gaan opgroei, trou, kinders hê en haar man gaan bederf nie.

Sy het gevoel dat daar nooit oor die toekoms met haar gepraat is nie. Sy het nie geweet wat vir haar in die lewe voorlê nie. Toe sy 12 jaar oud was, het sy ballet geneem en eetprobleme ontwikkel. Na haar worsteling met 'n kruising tussen anoreksie en bulimie het dinge nie regtig vir haar baie goed verloop nie. Sy het haarself uitgehonger en byvoorbeeld 'n appel geëet met grondboontjebotter daarop omdat sy gesmag het na proteïne. Dan het sy haarself na gemaak omdat die grondboontjebotter nie lekker was nie. Alles het oor haar voorkoms gegaan. Haar doel was om die erkenning van almal rondom haar te geniet.

Elke tydskrif wat sy opgetel het, selfs die tienertydskrifte vir jong adolessente meisies, het gepraat van 'n honderd maniere om die ou te kry wie jy graag wil hê. Dit het alles oor 'n liggaamsbeeld gegaan. Die liggaamsbeeld wat die gemeenskap nou bemark is vir haar aaklig, vertel sy. Sy dink dit berokken skade, is te moeilik om te beveg en verbruik alles.

Sy dink kos was vir haar 'n probleem omdat, indien daar niks anders in haar lewe was wat onder beheer was nie, dit iets was wat sy kon beheer. As sy plankdun en aantreklik genoeg kon wees, sou dit vir haar kon werk.

Sy het vertel dat sy altyd die mees gewilde meisie op skool was. Pouses sou sy op die skoolterrein staan en haar maats sou om haar koek asof sy die koninginby was. Dit was 'n moeilike rol om by kers vas te hou. Haar behoefte dat almal van haar sal hou en om almal se

goedkeuring te probeer wen - by haar ouderdomsgroep sowel as volwassenes - het tot dwelm-, alkohol- en seksuele betrokkenheid gelei omdat sy nie geweet het hoe om nêe te sê nie. Sy was bang mense sou nie van haar hou nie.

Sy het gevoel dat die gemeenskap 'n beeld van adolessente meisies skep dat jy veronderstel is om seks te hê en ouens moet plesier. Dis presies wat sy gedoen het. Daar was egter altyd iets persoonliks vir haar. Sy het gevoel dit was haar rol omdat dit iets was wat sy in haar lewe kon ervaar.

Sy het 'n onkonsensueuse seksuele ervaring gehad wat haar later seksueel laat optree het en haar laat voel het dat dit is wat liefde is. Sy het gevoel dit het die grootste rol in haar lewe gespeel en uiteindelik daartoe bygedra dat sy VIGS opgedoen het.

Sy het feitlik geen seksuele onderrig op skool gehad nie. Sy het niks geweet van menstruasie, verkragting tydens 'n afspraak ("date rape") en ongewenste swangerskappe nie. Van VIGS het hulle niks geweet nie. Haar ouers het nooit oor seks gepraat nie. Sy het werklik niks daarvan geweet voordat sy dit nie aktief begin beoefen het nie. Nadat sy die eerste keer seks gehad het, het sy probeer vergeet dat dit gebeur het. Sy het vir 'n lang tyd probeer vergeet dat dit gebeur het. Dit was een van die ergste ervarings in haar lewe. Dit was aaklig en skrikwekkend. Die ou was heelwat ouer as sy en sy het gevoel dat hy mag en beheer oor haar gehad het. Dit was sonder haar toestemming.

Sy het op 15 uit haar ouerhuis getrek en by vriende gaan bly. Sy het toe seks met 'n ou gehad wat sy nie te lank voor dit ontmoet het nie en weer eens het sy nie geweet hoe om nêe te sê nie. Sy het nie goed genoeg oor haarself gevoel om te sê dat sy nie met hom seks wou hê

nie. Sy het ook by 'n ander meisie wat met hom seksueel verkeer het, gehoor dat sy VIGS kon opdoen.

Haar dokter het vir haar gesê dat sy VIGS onder lede het. Dit was asof sy nie sy woorde kon hoor nie en of haar wêreld net daar geëindig het. Sy het net daar gesit en gedink niemand sou ooit weer iets met haar te doen wou hê nie. Niemand sou aan haar wou raak nie, sy sou nooit weer 'n kêrel kon hê nie, sou nooit kon trou of kinders hê nie. Sy sou nie oud word nie en nooit weer 'n normale lewe kon lei nie.

Sy het verskeie verhoudinge gehad sedert sy VIGS opgedoen het. Sy het seker gemaak dat kondome gebruik is en wou nie VIGS op iemand anders oordra nie. Sy het by skole, privaatskole, mediese konferensies, omgegroepe en skuilings feitlik elke dag van die week begin praat. Sy het gevoel sy kon 'n verskil maak. Later het sy begin voel sy word tot voorbeeld gemaak: "Moenie maak soos hierdie meisiekind gemaak het nie", het sy gevoel. Sy het dit al hoe meer begin haat.

Sy het gevoel toe die onderhoud gevoer is, dat sy baie ander dinge was voordat sy 'n persoon met VIGS was. Sy was 'n atleet, 'n gewigopteller, 'n drawwer, het klein projekte beman en hoede gemaak. Nou was sy 'n student. Drie weke later is sy oorlede.

Dit wil vir my uit bogenoemde verhale voorkom asof ons hoogs verpolitiseerde en gepolariseerde gemeenskap dikwels 'n eerlike ondersoek na vrae wat in ons lewens en veral die lewens van adolessente ontstaan, verberg. 'n Paar kritiese vrae om in hierdie verband te vra, is:

- Hoe beeld die populêre kultuur seksualiteit, geslag en skoonheid uit?
- Hoe besluit adolessente byvoorbeeld wanneer hulle ooreenkomstig hul seksualiteit moet optree en of hulle dit wel moet doen?
- Is sommige adolessente besig om 'n vrees vir intimiteit te ontwikkel vanweë die feit dat seks dikwels met gevaar en siekte geassosieer word?
- Het die massamedia die plek ingeneem van die gesin, familie, vriende en godsdiens as die mees kragtige invloed in die lewens van adolessente?

Seksualiteit is na my mening een van die mees diepgaande ontmoetingsplekke vir natuur en kultuur. Op sy beste laat seksualiteit ons toe om ons oor te gee aan gevoel, aan ander mense, aan die wêreld en om "ja" te sê vir onself en ons liggame. Seksualiteit is egter ook daar waar ons die eise van godsdiens, moraliteit en kultuur in die algemeen intens ervaar.

Populêre kultuur het 'n deurdringende invloed op die seksualiteit van 'n adolessent in besonder. Dis waar hulle hul idees kry oor wat aantreklik is, wat vroulik of manlik is, wat "cool" is, wat seksueel aantreklik is, wat romanties is. So is die sepie, Melrose Place, 'n onderrig in hoe om te wees en seksuele beelde speel 'n groot rol in daardie onderrig. "People may respond to these images in different ways, but no-one exists outside them, in a bubble of immunity. We are all – parents, peer groups, rich, poor, black, white – inhabitants of this culture" (Bordo, 1995: 5).

Ouers en die kerk mag verbale onderrig en voorkoming bied, maar ons moet begin beseef dat mense nie meer deur verbale onderrig in hierdie kultuur leer nie, maar deur prente en beelde wat dadelik die fantasie en begeerte lok en ook die honger vir stimulasie en opwinding voed. Kulturele beelde is meer kragtig omdat hulle nie arbitrêre uitvindsels van die media is nie. Hulle reflekteer die veranderende tye waaruit hulle ontstaan het. Mode ontwerpers, advertensie

agentskappe en programontwikkelaars belê groot somme geld om kulturele gebeure uit te snuffel ten einde vas te stel wat die aanloklikste vir mense van alle groepe sal wees. Die beelde wat na vore kom is nie net afdrucke op ons nie, maar is geskep om kragtige gevoelens wat reeds bestaan, soos onsekerheid, vrees en fantasieë, te voed (Bordo, 1995: 6). Geen wonder dat die gewildheid van realiteitstelevisieprogramme soos “Big Brother” steeds in gewildheid toeneem nie.

Toe ek self ‘n jong adolessent was, was eksplisiete sekstonele net beskikbaar aan volwassenes wat uit hul pad gegaan het om na ‘n pomografiese winkel te gaan, iets wat jy feitlik net op die swart mark kon bekom of in een of ander obskure boekwinkel. Nou leef ons in ‘n kultuur wat hierdie dinge binne in jou huis kom plaas. Televisie kan daaglik 24 uur lank opgevang word en seksuele beelde van vroue- en mansliggame, beelde van seksuele ekstase, seksuele ontknopings, gevaar en geweld word aan ons opgedis. Dink maar net aan die seksuele eskapades van deelnemers aan die 2002 “Big Brother” op die televisiekanaal M-Net in Suid-Afrika. Nadat enkele van die huisbewoners uitgestem is, is programme uitgesaai waarin daar bespiegel is of enkele van die lede in die huis wel seksueel verkeer het of nie.

Seks word op ‘n wyse aan mense opgedis as ‘n baie noodsaaklike deel van aantreklik wees, met ‘n opwindende en vervullende lewe, sodat, indien jy seks verwerp, jy uitgeskuif sal word. Seks is nie meer iets wat net die wilde kinders in die skool doen nie, dit het ‘n oorgangsritueel geword waardeur ‘n adolessent nie net ‘n seksuele persoon word nie, maar ook ‘n volwaardige lid van die kultuur. Die kultuur waarin ons lewe, romantiseer enersyds oor promiskuiteit, maar verkondig terselfdertyd monogamie en onthouding.

In hedendaagse rolprente, musiekvideos, sepies op televisie, word romantiese ontmoetings steeds aangebied as onweerstaanbare oomblikke van intense

seksuele verbranding tussen twee mense, wat nie omgee oor kondome of in mekaar se seksuele geskiedenis belangstel nie.

Dit maak dus vir my sin dat heelwat adolessente seks beskou as 'n manier om opwinding en romanse in hul lewens te hê. In 'n gevaarlike era waar ons met VIGS te doen het, is dit noodsaaklik om te kan sê: “Ja, ek is aangetrokke tot hierdie persoon, ek wil saam met hierdie persoon verkeer, maar ek sal versigtig daarmee moet omgaan.” Al hierdie beelde sê presies die teenoorgestelde – naamlik dat die enigste manier om seksuele geluk te vind is om alle beheer oorboord te gooi.

Aan die een kant bied die populêre kultuur beelde en musiek wat begeerte en fantasie verhoog, maar skep dit andersyds struikelblokke tot die begeerte wat op 'n spontane en genotvolle wyse ontvou.

Wanneer mens konstant bewus is van jou voorkoms, as jy voel dat om aanvaar of bemin te word jy feitlik volmaak behoort te wees, word 'n soort versigtigheid en omsigtigheid geskep wat spontaneïteit en seksuele genot teenwerk. “Add anxiety about AIDS, concern about sexual performance, exhaustion from competition at school or work, all these factors which are working to put teens – not to mention their parents – very much out of touch with the more relaxed, sensuous pleasures of the body, and with a spontaneous, unguarded sense of life (Bordo, 1995: 9).

Talle jongmense soek ontvlugting van die druk in hul lewens, maar baie voel verlam en leeg. Hulle wil net gaan slaap, maar wil ook so bitter graag anders as depressief voel. Talle jongmense wat ek in die studeerkamer sien word tans medies behandel met antidepressante middels. Dikwels word dwelms en alkohol natuurlik ook sleutelmetodes om die pyn en vrees uit te blok terwyl hulle terselfdertyd daarna streef om daardie meer spontane gevoel, genot of intensiteit te geniet.

“I think we are in the middle of a major sea-change in the way people experience the world, themselves, and what they take to be ‘reality’. Today, photograph and model have blurred. So much of our “reality” is pure image. And it is perfected and retouched reality. We don’t see behind the scenes of that perfection. We don’t see Cher’s surgeries, we don’t see Stallone’s compulsive work-outs. We don’t see the soft focus lens that takes years off anchormen and newscasters. We don’t see numerous models throwing up their food every day. We only see the dazzling images of perfection and success – and feel bad about ourselves. Even if on some level we “know” that Cher and many others have had numerous plastic surgeries, that knowledge seems to evaporate in the face of the images themselves. And so, the ordinary woman who is not an actress or model begins to feel embarrassed or ashamed to present herself to a lover in less than ‘perfect’ form. And in a sense she is being rational, because she understands that the imagination of her lover is probably also being shaped by the perfected images” (Bordo, 1995: 9–10).

Mans oefen ook in gimnasiums om hul liggame te vorm en te versterk. “Having muscles is no longer a sign that you are a jock or a manual labourer. It doesn’t just connote physical power, it connotes personal power, discipline over the self. This new glamorization of discipline - to strenuous workouts, to building muscles, to burning away every spare ounce of fat – reflects our turning to the body to achieve the sort of control we no longer feel we have over other parts of our lives” (Bordo, 1995: 11).

Dit gaan nie daaroor dat die persoon wat probeer konformeer ‘n verstandlose gek is nie, maar dat kultuur sodanige konformiteit vra as ‘n vermorsing van menslike hulpbronne.

Ons bied onself aan die wêreld deur ons liggame. Ons toon onself – aan vriende, minnaars, werkgewers – en vra om erken, aanvaar, bemin en begeer te

word. En so is die liggaam waar die populêre kultuur die grootste effek het, veral op, adolessente, wat so graag daama hunker om in pas te wees.

Populêre kultuur is natuurlik nie die faktor waar dit by die manier waarop ons ons liggame ervaar, kom nie. Van die oomblik wat lewe begin, is daar 'n sin van ambivalensie rondom die liggaam. Aan die een kant is dit die sentrum van bevrediging. Die baba is honger en word gevoed. Dit is koud, en die baba word bedek. Maar ons ervaar ook die mees skrikwekkende en intense frustrasies wanneer die basiese behoeftes nie bevredig word nie. 'n Groot deel van ons lewens word deurgebring deur te onderhandel tussen twee pole van die liggaam as 'n plek van genot en die liggaam as 'n plek wat onvervulde behoeftes, frustrasie, siekte en die dood op die uiterste huisves.

Op talle maniere het die Westerse kultuur weggevlug van die liggaam. Ons het religieuse en filosofiese tradisies wat gesentreer is daarop om beheer oor die liggaam te verkry en liggame behoeftes te ontnem en begeertes te onderdruk, veral seksualiteit.

Om weg te kom van die kontemporêre populêre kultuur wat die idee beheer, bly sentraal, behalwe dat dit nou voorkoms en ouderdom eerder as seksualiteit is, wat sentraal bly. Ons mag geen onooglike bulte en drillende vetrolletjies, geen plooië, geen hangende los vel meer hê nie.

Die feit is dat hierdie obsessie met beheer maar net daartoe lei dat dinge meer en meer buite beheer raak. "Just as harsh dieting almost inevitably leads to bingeing, the suppression of sexuality makes us all the more obsessed with sex, all the more hungry, insatiable for its forbidden delights" (Bordo, 1995: 13).

Daar is bepaalde redes waarom ons so hard probeer om die liggaam vanaf die tweede helfte van die twintigste eeu te beheer. Ons lewens raak toenemend onbeheerbaar en gekompliseerd. Daar is verwarring oor wat dit beteken om vrou

of man te wees. Daar is omgewingsprobleme, VIGS, 'n onsekere arbeidsmark. Die gemeenskap is nie meer die bron van identiteit en ondersteuning wat dit altyd was nie. Die massamedia bring die dood en destruktiewe en politiese ophemeling daagliks na ons.

In so 'n kultuur, kan die liggaam 'n plek wees waar 'n mate van beheer deur die individu bereik kan word. Ons kan dit sien in eetversteurings, obsessie met oefening, plastiese chirurgie. Natuurlik is hierdie pogings om die liggaam te beheer, vrugtelos. Die feit dat ons liggame het, dat ons sterflik en broos is, beteken dat ons nooit ten volle in beheer van ons lewens kan wees nie.

Mens het eintlik vrese rondom die huidige generasie wie se sin vir selfwaardering so verbind is aan 'n volmaakte liggaam. Wat sou gebeur as daardie volmaakte liggaam alle pogings om dit volmaak te hou, begin weerstaan? Waarop steun mens dan, watter sin van selfwaardering sal dan geld? Dit maak mens werklik onrustig.

Ons kultuur kom voor asof dit bly vassteek op selfwaardering en selfliefde. Daar word dus meer op die individu as op die dieper probleme in die kultuur gefokus. Pleks van so intens op selfliefde te konsentreer, moet ons fokus op 'n kleiner obsessie met die self en meer buite die self gerig raak. Deur in een of ander sosiale beweging betrokke te raak wat dinge wil verander, selfs op 'n klein skaal, soos by die skool of by die werk, kan dit wat vir jou sin maak in die lewe drasties skuif. Bande word gebind wat gebaseer is op dinge wat op ander aspekte fokus as romantiese aantrekkingskrag of om iemand se voorkoms te bewonder. Ek is van mening dat dit die noodsaaklikheid vir geheimhouding sal verskraal en dat mense sal begin voel dat hulle effektief in die wêreld is binne 'n ander konteks as om jousef mooi of maer te maak. Dit gee energie aan die liggaam, siel, seksualiteit, aan alles. Dit bied ook aan mense meer innerlike hulpbronne om die misbruike van die kultuur en gemeenskap te kan beveg. Wanneer ons in die

wêreld op hierdie wyse geïntegreer word, raak ons meer seksueel op 'n meer uitdruklike wyse.

In my navorsing oor seksueel-verwante geheime, wil ek nog enkele seksueel-verwante verhale asook enkele gedagtes rondom my eie betekenisvolle ervaringe in hierdie verband deel, wat uiteraard ook 'n rol gespeel het in my aanpak van hierdie navorsing.

J. Lee Grady, redakteur van die tydskrif "Charisma and Christian Life Magazine" (2002: 1-4) vertel van die pyn van 'n seun wat seksueel gemolesteer is:

Like most 9-year-olds, Alan Chambers didn't know much about sex, and he didn't think about it too often. Always busy playing with his Star Wars action figures, watching TV or doing math homework, he had no idea that his boyhood innocence was about to be snatched from him by an intruder.

The unexpected invasion occurred on a warm spring day in 1981, when several relatives were visiting the Chambers' spacious ranch-style home in Winter Park, Florida. The adults were conversing in the kitchen, and most of the visiting cousins were playing in the backyard when Alan went to his bedroom. Suddenly his 14-year-old cousin entered and closed the door.

"Take off your clothes. I want to try something," the older boy ordered.

Alan had always admired his cousin. He was tall, broad-shouldered and athletic. He was everything Alan wished he could be when he grew up. Sensing just a tinge of fear, but not knowing why, Alan decided not to resist because he wanted his cousin to like him.

The next few minutes were a painful blur. Alan bent over his small twin bed, looking at the blue quilted spread covered with images of Chewbacca, Han Solo and Star Wars robots. He gazed at the stuffed dog that always sat on his pillow.

Alan couldn't comprehend what was happening. His heart was racing, his palms were sweating, but he didn't know if what his cousin was doing to him was good or bad. It felt uncomfortable, but he liked the fact that someone he loved was paying attention to him. His innocent mind was filled with a million questions—but he couldn't access any answers from his limited understanding of sexuality.

This is weird, he thought. Does this mean I'm a girl? Will I get pregnant? Will I get sick?

When the incident was over, Alan's cousin warned him sternly: "Don't say anything to anybody. They won't believe you, and you would get in trouble."

Alan agreed to keep quiet—even though he was screaming for help on the inside. He didn't realize he had been raped and that his personality had just been violently disfigured. He didn't know that his own gender identity—his sense of maleness—had been uprooted. And he didn't realize that this seemingly harmless episode on a sunny Florida afternoon would completely alter his destiny.

Alan se molesteringsverhaal as jong seun is nie uniek nie, maar sy verhaal het 'n meer gelukkige einde as heelwat ander soortgelyke verhale gehad. Alhoewel die gebeurtenis in sy kamer 16 jaar gelede na 'n homoseksuele leefstyl gelei het, het hy emosionele genesing en transformasie in 1991 ervaar nadat 'n groep Christene hom in Orlando bedien het. Vandag is hy 25 jaar oud, verloof aan 'n dame in sy kerk en oorweeg dit om voltyds in die bediening in te gaan by 'n Christelike instansie in Amerika wat uitreik na persone wat met homoseksuele probleme worstel.

“Ek is vandag genees”, sê Alan (Grady, 2002: 2), “maar dit het beslis nie oornag gebeur nie. Ek moes eerlik met my verlede wees en toe 'n groepie Christene soek wat my sou liefhê ongeag wat ek gedoen het.”

Alan het deur sy werk by Exodus International, die instansie na wie ek vroeër verwys het, geleer hoe erg seksuele molestering in Amerika voorkom. Hy noem verder dat die meeste mans wat vir hulp aanklop, deur 'n familielid of 'n vriend gemolesteer is. 'n Opname in 1990 van mans wat vroeër homoseksueel was, het getoon dat 51% van hulle voor die ouderdom van 18 jaar gemolesteer is. 'n Ander opname deur Childcare USA (Grady, 2002: 2) toon dat 20% van alle mans in die VSA seksueel gemolesteer is teenoor 38% vroue.

Bob Davies (Grady, 2002: 2), die uitvoerende direkteur van Exodus International, sê: "We see the fallout and the agony of sex abuse every day. And the most tragic thing is that it takes years for some of these people to overcome the effects of abuse."

Hy noem dat beraders by Exodus reken dat seuns homoseksuele neigings begin toon wanneer hulle deur 'n ander manlike persoon seksueel oorweldig is, aangesien hul siening van geslag daardeur gewysig is. 'n Seun wat deur 'n man verkrag is kan 'n siening ontwikkel dat hy ietwat vroulik is, omdat 'n man hom só aantreklik gevind het. Hy kan begin glo dat hy bedoel is vir seksuele gemeenskap met lede van sy eie geslag.

Shawn Corkery, 'n voormalige homoseksueel, (Grady, 2002: 2) sê dit is wat gebeur het toe 'n man hom gemolesteer het toe hy slegs vier jaar oud was. Hy het die pynlike herinneringe probeer onderdruk en het onbewustelik manlike mag onderdruk om homself te beskerm. "Because of the abuse, masculinity represented a force that could hurt me. I pushed it away, but in doing so I hindered a key place in my development." Omdat elke seun 'n vader en positiewe manlike teenwoordigheid in sy lewe benodig, het Shawn begin hunker na manlike aandag en die hunkering het uitgeloop op 'n erotiese aangetrokkenheid tot mans.

Dit moet duidelik gestel word dat nie alle seksueel gemolesteerde mans homoseksueel word nie en dat mans wat nooit seksueel gemolesteer is nie, homoseksueel kan wees. Dit blyk tog volgens Grady (2002: 2) dat die afwesigheid van affektiewe bevestigings van 'n vader of rolmodel die primêre redes is hoekom seuns aangetrokke tot dieselfde geslag voel. Wanneer 'n seun wat smag na sy vader se aandag en liefde deur 'n ander man gemolesteer word, sal hy bes moontlik homoseksuele neigings begin toon. Alan sê self dat 'n gebrek aan vaderlike liefde en aandag hom na manlike aandag laat hunker het. Hy het verwerp gevoel deur sy pa, ouer broer en sy maats by die skool wat hom met die woord "queer" by die skool gekoggel het. Sy verlange na positiewe erkenning van mans het hom begin beheer en hy het begin fantaseer oor seksuele dade met jong mans wat hom aan sy nefie wat hom verkrag het, laat dink het.

Vandag bedien Alan mans wat worstel met homoseksualiteit en die "vuil geheime" wat daarmee geassosieer word (Grady, 2002: 3).

Grady (2002: 3) noem dat Christelike mans wat as seuns gemolesteer is, dikwels te skaam is om oor hul pyn te praat. Dit gebeur dikwels omdat kerke nie hul sogenaamde disfunksionaliteit verstaan nie of bloot bevooroordeeld is teenoor elkeen wat homoseksualiteit worstel. Baie mans ly dus in die geheim. Exodus International (Grady, 2002: 4) beveel dan die volgende aan vir mans wat in hierdie posisie verkeer:

- a. Staar jou pyn in die gesig en vergewe. Wees eerlik oor wat in die verlede gebeur het. Kontak, indien moontlik, die persoon wat jou gemolesteer het en konfronteer hom. As jy gemolesteer is, het jy beheer verloor en is dit nodig dat die persoon gekonfronteer word sodat jy jou sekuriteit kan herwin. Voordat daar egter met die persoon gepraat word, moet jy hom vanuit jou hart vergewe en Christus se medelye vir hom ontwikkel. Moet glad nie tot die persoon nader as jy nog woede en bitterheid in jou hart het nie.

- b. Kom in 'n situasie wat geestelike aanspreeklikheid voorsien. 'n Belangrike sleutel tot seksuele genesing blyk bevestiging van ander Christelike mans te wees, veral van mans wat nooit homoseksuele gevoelens ervaar het nie. Wanneer heteroseksuele mans vaderlike affeksie, gebed en aanmoediging aan mans wat worstel met geslagsverwarring bied, blyk daardie liefde genesende krag te besit. Alle mans het 'n pa in hul lewens nodig en hierdie mans kan in die kerk gevind word.
- c. Ontvang gebed met die oog op genesing. Mans begrawe baie pyn en skuld wat met molestering geassosieer word. Dikwels kan gebed lei tot genesing.

Ook my eie verhaal rondom my seksuele ontwikkeling is nodig om hier vertel te word. Toe ek ongeveer 12 jaar oud en op laerskool was, het ek een keer tydens pouse een van my klasmaats in die veld gesien wat seksueel met 'n dogter in die klas verkeer het. Uiteraard het ek nie mooi besef waarmee hulle besig was nie, en het ek gedink hy maak haar seer. Ontsteld het ek dadelik na die onderwyseres gehardloop om met haar daaroor te praat, maar sy het my die dood voor die oë gesweer as ek ooit weer oor sulke goed sou praat. Sy het ook aan my gesê hoe onaanvaarbaar sulke gedrag is en natuurlik die “skuldiges” voor stok gekry.

Later in my lewe het ek begin agterkom dat die teenoorgestelde geslag 'n mens kan stimuleer, maar uit gesprekke met vriende ontdek dat dit ook tussen lede van dieselfde geslag kon gebeur, alhoewel dit onaanvaarbaar sou blyk te wees. Op 'n stadium van my lewe was ek onder die indruk dat seksuele self-stimulering aanvaarbaar kon wees omdat niemand anders daarvan sou weet nie, dis mos 'n persoon se geheim! Later in my lewe is ek verder in my seksuele soektog ontugter toe 'n seun in ons skool baie reaksies van skoolkinders gekry het en die etiket om sy nek gehang is dat hy “gay” was. Vir my was dit so wonderlik dat

hy so vriendelik was en almal altyd wou help, maar vanweë sy seksuele oriëntasie was hy vir die destydse samelewing onaanvaarbaar.

In my adolessente jare het ek onder die indruk gekom van wat vroulike onderdrukking behels toe ek eendag agtergekom het dat my ma baie stil en eenkant was. Sy het soggens vroeg opgestaan, kos gemaak, kosblikke gepak, toe met die wasgoed begin en die huis skoongemaak. My pa het die hele dag by die myn gewerk en sy het niemand gehad wat haar met die huiswerk gehelp het nie. Sy wou ook aan die beeld voldoen om 'n goeie vrou vir haar man te wees, want dit was die sosiaal aanvaarbare beeld van 'n goeie huisvrou destyds. 'n Vrou se plek was in die huis! Ons was vier kinders, drie dogters en 'n seun, het nie baie geld gehad nie en die res van die familie was nie baie ondersteunend nie. Hoe stiller my ma geword het, hoe harder het my pa gewerk om meer geld in te bring en sodoende die lewe vir haar gemakliker te maak. Sy het eintlik na 'n meer aktiewe verhouding met ons almal gesmag. Een van my vriendinne met wie ek 'n ruk uitgegaan het en soms mee gesels het, het dit onder my aandag gebring dat mans en vroue dinge op verskillende maniere ervaar en beleef. Alhoewel dit van my eerste ervaringe rondom geslagsverskille was, het dit my later in my lewe nogal gehelp om die wêreld op 'n ander manier te begin sien as in die tyd toe ek as kind in my ouerhuis en my omgewing geleer is om op 'n bepaalde wyse te sosialiseer.

Dit was op hierdie tydstip dat ek 'n groter akademiese belangstelling ontwikkel het ten einde vaardighede te ontwikkel om mense te kon help. Toe ek in 1974 vir predikant gaan studeer het, wou ek graag mense help wat probleme ervaar het en wat neerslagtig gevoel het, veral vanweë gevoelens van onderdrukking. Ek was dikwels byderhand om te help waar mense onderdruk gevoel het. Vandag wonder ek of dit nie dalk te doen gehad met 'n tydperk in my lewe as laerskoolkind toe my maats my baie oor my meer gesette voorkoms geterg het en ek hulle pouses letterlik uit woede van stoep tot stoep gejaag het nie. Miskien het ek al in my vroeë lewe iets van onderdrukking, spot en marginalisering

ervaar, asook die daarmee gepaardgaande aggressie. Toe ek vakansietye in die myne gewerk het, het ek ook diep onder die indruk gekom van hoe bepaalde rasse-groepe onderdruk was. Op universiteit moes ek dikwels in geselskappe hoor hoe neerhalend daar soms oor vroue gepraat is en hoe hulle dikwels deur mans bloot as seksobjekte beskou is. Seksuele uitbuiting van die vroulike liggaam en vuil grappe in seksuele verband het hoogty gevier.

Na my teologiese studies het ek die behoefte gevoel om navorsing te doen oor dit waaroor ek as kind en tiener vroe gehad het, naamlik seksualiteit. Wat 'n bevryding was dit nie om met die agtergronde wat eers die sistemiese- en later die narratiewe denke vir my kom bied het, op 'n nuwe, vars wyse oor seksualiteit te kon begin wonder nie.

In my studies en selfs latere navorsing het ek uiteraard ontdek dat baie geheime huwelikskwessies agter geslote slaapkamerdeure afspeel. In myself het ek 'n leemte gevoel om met mense oor sulke privaat gebeure te praat. Hoe meer ek egter onder die indruk gekom het van die dikwels stereotipe sieninge van seks, geslag en onderdrukking wat dikwels daarmee gepaardgaan, hoe meer het ek agtergekome dat ons almal ingeperk word deur bepaalde sosiale beperkinge. Ek het selfs besef dat homoseksuele mans en vroue aan onderdrukking onderworpe was bloot deur liefdevol en sosiaal verantwoordelik te probeer wees.¹ Dit het my diep aangespreek dat mense as besittings, hetsy man of vrou, beskou kon word (die gedagte dat hy/sy die reg het tot 'n ander persoon se liggaam vir seksuele doeleindes). Dit was derhalwe nie vreemd dat ek in meer en meer terapeutiese sessies met vroue en selfs homoseksuele persone betrokke geraak het en werklik gepoog het om mee te werk sodat die stem van bevryding van seksuele onderdrukking gehoor kon word. In die proses is baie geheime met my gedeel, geheime van seksuele onderdrukking binne of buite die huwelik. Dit was ook dikwels vir my bevrydend om ook die stem te kon hoor van hulle wat die

---

¹ Vergelyk 4.2.4

onderdrukking kon herken en 'n meer bevrydende stem in hierdie verband te kon laat hoor.

Op 'n stadium het ek 'n drama oor die geheim rondom seksuele molestering geskryf wat met toestemming gebaseer was op 'n vrou in my gemeente se verhaal. Dit is in verskeie gemeentes opgevoer en in die proses het een van die dames haarself bereid verklaar om ook tydens hierdie opvoerings en gesprekke haar getuienis te lewer. Sy was 'n "gay" persoon en is as vyfjarige dogter gemolesteer. Sy het dikwels in haar getuienis na onderdrukking wat sy van die gemeenskap ervaar het, verwys. Dit het weer "gay" mense op my pad gebring, waar talle stories van onderdrukking my pad gekruis het. Telkens was dit 'n groot bevryding vir hulle om hul stories te kon vertel en so die mag van die geheim van hul skouers af te skud. Ek is ingelaat om hul "language games" te verstaan.

As iemand wat 'n redelike begrip vir die posisie van die vrou en 'n verstaan van die homoseksuele en seksuele wêreld waarin baie jongmense hul begeef, ontwikkel het, het ek ook toegang tot baie mense se diepste geheime gekry. Ek het verder ook ontdek dat die "Men are from Mars and Women are from Venus"-mentaliteit (Gray, 1993) nie altyd werk nie. Die populêre mening wat verkondig word dat mans meer in seks sou belangstel en vroue meer in liefde, blyk 'n mite te wees. Dit het in terapeutiese gesprekke voorgekom dat beide mans en vroue in dieselfde dinge belangstel: 'n Wedersydse genotvolle, unieke ervaring wat hul verhouding anders as die ander verhoudinge waarin hulle voorheen betrokke was, definieer. Dit sluit dinge in soos fisiese opwekking, selfs tot op die punt van 'n orgasme, sowel as emosionele en fisiese vatbaarheid in die konteks van vertroue (dit wat ek onder intimiteit verstaan). Pleks van altyd 'n vroulike en 'n manlike perspektief op 'n saak te soek, het ek nou na wedersydse perspektiewe begin soek. Dis waarom ek eerder van 'n "wedersydse perspektief" sou wou praat as van 'n "feministiese" of 'n "chauvinistiese" perspektief, aangesien so 'n onderskeid weer na die een of ander kant sou bevoordeel. Vir my is dit 'n

dekonstruksie van die sosiaal gekonstrueerde aard van verskillende maniere van dink by man en vrou. Dit plaas nou almal aan dieselfde kant van die draad en laat almal na dieselfde saak strewe: 'n Aaneengeslote menslike gebeure wat wedersyds as positief en nodig deur beide man en vrou beskou word. Dit kan uiteraard onderdrukking na enige kant voorkom.

In my eie ontwikkeling van my siening rondom die seksuele vanuit bogenoemde "wedersydse perspektief", wil ek graag aansluit by 'n viertal fundamentele uitgangspunte wat Sanders (1991b: 8) noem. Ek sien beslis nie die vier uitgangspunte as die alfa en omega nie, maar ervaar dit persoonlik bloot as moontlike werkbare uitgangspunte.

i. Seks as ervaring

Sanders (1991b: 9) noem dat hy vyf gedeelde ervarings tussen twee mense in sy terapeutiese sessies waargeneem het wat deur ons kultuur as wedersydse seksualiteit gesien sou kon word:

- a. Albei partye sien hulself en die ander as gesamentlik betrokke deur eie vrye keuse, of dan **vrywillig**. Die feit dat elkeen vryelik kan kies, maak dit uiteindelik 'n baie spesiale keuse.
- b. Albei was **wedersyds** betrokke in seks. Albei was aan dieselfde kant van die draad op dieselfde tyd. Deur te weet albei is aan dieselfde kant van die draad, voed eerder die begeerte om saam te wees as wat dit die begeerte honger laat sterf.
- c. Die ervaring van beide partye was in die area van **opwekking** – emosioneel en fisies – die soort opwekking waar nie een van die twee partye besorgd was oor die mate van opwekking wat die ander party ervaar het nie – elkeen het hulle eie opwekking ten volle ervaar. Hul opwekking het mekaar wedersyds gevoed.
- d. Hierdie ervarings en handeling het plaasgevind binne 'n konteks van wedersydse persoonlike **kwesbaarheid**. Elkeen kon so oop met sy/haar fisiese en emosionele ervaring wees as wat nodig sou wees.

- e. Die kwesbaarheid geskied binne 'n **bekende vertroue**; die vertroue dat jou maat nie misbruik van iemand se openheid sal maak, of daarvan 'n grap sal maak, of dit sal verwerp nie.

In 'n huweliksgespreksgroep in my gemeente waar ons oor hierdie sake gesels het, het dit ook na vore gekom dat hierdie vyf gedagtes (vrywilligheid, wedersydsheid, opwekking, kwesbaarheid en bekende vertroue) of selfs variasies daarvan, mense se seksuele ervarings en dit waarop hulle hul hoop in hierdie verband stel, die beste beskryf. Almal was dit eens dat hierdie sake aandag binne 'n verhouding moet geniet. Dit maak die seksuele geleentheid spesiaal, maar albei maats moet al vyf saam ervaar, anders kom daar iets kort. Uiteraard is daar ruimte vir meer gedagtes as bloot hierdie vyf.

ii. Gedagtes voorspel nie handeling nie

Die tweede uitgangspunt is om 'n duidelike onderskeid te tref tussen die verskillende opsigte van denke en van handeling. "Although this sounds quite simple initially, when it comes to the areas of sexuality, many of us, whether professional or lay persons in the community, act as if one is necessarily predictive of the other. For instance, this is often the case in pedophile fantasy. We, as a community and often as professionals, become sufficiently alarmed at persons' fantasies towards children that we have become more social control agents than therapists" (Sanders, 1991b: 11).

iii Geweld as misbruik

Die derde onderskeiding is die bewussyn van 'n ervaringsbegrip van misbruik en geweld in kontras tot die ervaringsbegrip van liefde. In hierdie verband kan liefde gesien word as "...the providing of space (a context of acceptance) for the experience of another even if there is some cost to self" (Sanders, 1991b: 11) en geweld kan weer gesien word as "the holding of an opinion to be true such that another's is untrue and must change" (Sanders, 1991b: 11).

Dit gaan dus oor die skep van ruimte vir die ervaringe van ander en nie oor 'n beoordeling van 'n ander se ervaringe of sieninge nie (Sanders, 1991b: 13). Geweld kan dus voorkom waar geglo word dat die ander se opinie moet verander, byvoorbeeld verpligte skool vir kinders teen hulle wense in, of straf wat tuis toegepas word waar 'n ouer se wil bo dié van 'n kind afgedwing word, of waar 'n meisie teen haar wil gedwing word om seksueel te verkeer “omdat almal dit doen”. Terapeute sal in hul eie terapeutiese refleksie moet kyk of daar nie selfs tekens van hierdie geweld in hul terapeutiese sessies met kliënte teenwoordig is nie. Ruimte sal vir die ervaring van ander in terapie geskep moet word.

iv. Die tirannie van kulturele kondisionering

Die laaste uitgangspunt wat Sanders (1991b: 13) noem, is dat al hierdie onderskeidings op kultuur gebaseer is, en teenoor hierdie minder eenvoudige sieninge, sou die mees eenvoudige manier om probleme te verstaan wees om hulle aan die persone te laat internaliseer. Michael White (1986) is 'n pionier in die gebruik van eksternaliserende tegnieke, primêr met gesinne en kinders, maar dit is ook bruikbaar waar sekere kulturele praktyke egpare geviktimizeer het en teen hul sin gedwing het tot 'n groter ervaring van seksuele betrokkenheid (Sanders, 1991b: 13). “...I frequently use the concept of patriarchy or traditionalism having ‘gotten hold of’ the couple in ways that are, of course, gendered, but nevertheless limiting of their intent ... by inviting couples to work together in standing up to the traditions to patriarchy bossing them about, I have found couples to work more mutually, more effectively, and with delight” (Sanders, 1991b: 13–14).

“Eksternalisering” is 'n benadering in die terapie wat mense aanmoedig om te verobjektiveer en by tye die probleme te personifieer wat hulle as onderdrukkend ervaar. Die probleem word 'n aparte entiteit en dus ekster tot die persoon of verhouding wat as die probleem geïdentifiseer is. “Those problems that are considered to be inherent, as well as those relatively fixed qualities that are

attributed to persons and to relationships, are rendered less fixed and less restricting” (White & Epston, 1990: 38). Dit wil voorkom asof eksternalisering eerder ‘n houding by terapeute is, as ‘n tegniek wat deur terapeute gebruik word. Die basis vir eksternalisering is die geloof dat ‘n probleem iets is wat ‘n persoon se lewe beïnvloed en dat die probleem en die persoon nie een is nie. Müller (1996: 165) sê dat probleme deur mense as neerdrukkend en intimiderend ervaar word. Die eksternalisering van die probleem stel mense in staat om hulleself los te maak van dominante verhale wat hulle lewens en verhoudinge vorm. Wanneer mense hulle van die dominante verhale wat hul lewens beïnvloed, losmaak, “... persons are able to identify previously neglected but vital aspects of lived experience – aspects that could not have been predicted from a reading of the dominant story” (White & Epston, 1990: 41; vgl. Opperman, 2000: 198). Op hierdie wyse kan ‘n persoon losgemaak word van die dominante invloed van die verhaal rondom ‘n bepaalde geheim en bepaalde perspektiewe raaksien wat nagelaat is tydens die “bewaring” van die geheim.

Bill O’Hanlon (1994: 19–29; vgl. Müller, 1996: 167–171) gee in sy bespreking van ‘n narratiewe benadering tot terapie, ‘n bondige en bruikbare oorsig oor hoe met eksternalisering te werk gegaan kan word:

- i. ‘n Naam moet deur die terapeut en die gesin/persoon aan die probleem gegee word sodat die terapeut en die kliënt ‘n vennootskap teen die probleem vorm. ‘n Dame wat my kom sien het na ‘n verkragting het haar probleem “Tranquilizer” genoem vanweë die bedwelmende, maar ook stilswyende effek wat dit op haar gehad het.
- ii. Die probleem moet gepersonifieer word en allerlei negatiewe intensies en taktieke moet as eienskappe aan die probleem toegeken word. Metafore en beelde kan hier ingespan word, bv. “Hoe karnuffel die bewaring van die geheim rondom jou verkragting jou hele gesin?” “Hoe lank bewaar jy die geheim dat jy deur jou ouers uit die gemeenskap verwyder is toe jy as tiener swanger geraak het?”

- iii. Daar moet ondersoek ingestel word na die wyses waarop die probleem destruktief, oorheersend en ontmoedigend ervaar word. “Wat doen Tranquilizer alles om jou te laat glo dat mense jou gaan verwerp as hulle jou geheim sou weet?”
- iv. Tye toe die persoon nie deur die probleem gedomineer of ontmoedig is nie, moet herroep word, daardie tye toe die probleem dit nie kon regkry om hulle lewens te ontwig nie. “Wanneer was Tranquilizer nie vir jou ‘n probleem wat jou verlam het nie?”
- v. Die terapeut nooi die gesin om stories uit die verlede te vertel wat wys dat die gesin eintlik bevoeg en sterk is, maar dit nie altyd beseft nie. Historiese bewyse moet ontdek word wat vertel van die gesin se bevoegdheid om die probleem teen te staan. “Vertel ‘n verhaal uit die verlede wat vir my kan help om te verstaan hoe dit vir jou moontlik is om so weerstand teen Tranquilizer te bied.”
- vi. Die gesin word uitgelok om ‘n toekomsstorie te verbeeld waar die gesin sterk en bevoeg teen so ‘n probleem kan optree. “As jy op hierdie weg aanhou om weerstand te bied teen Tranquilizer, hoe sal jou lewe oor ‘n jaar lyk?”
- vii. Soek na ‘n ondersteuningstelsel wat nie net die gesin in die toekoms sal ondersteun met die nuwe identiteit en storie wat aan die ontwikkel is nie, maar wat ook “applous” sal gee aan hulle suksesse. “Watter vriend/vriendin was naby aan jou voordat Tranquilizer ‘n probleem geword het?” Die ideaal is dan dat die persoon vir iemand moet kan vertel van wat reeds bereik is en word daardie persoon ‘n nuttige ondersteuningstelsel.

Daar is tradisioneel vanuit twee oogpunte oor seks gedink. In die eerste en mees tradisionele siening is seks gesien as prokreasie. Die tweede tradisie het seks as seksuele aktiwiteit beskou – dit is ook hoe die meeste mense in ons kultuur seks beskou. As ons na ‘n aanvaarde kulturele definisie van seksuele verhoudinge kyk, word seks bloot gesien as “coitus” “This behavioural distinction

is, in my opinion, a root source of much of the difficulty in our understanding, enactment, and therapy of sexual expectations” (Sanders, 1991b: 14). Dis nodig dat daar weer oor seks in ‘n ervaring- en verhoudingsin gedink sal word, eerder as in ‘n individuele- of gedragsin. Dit gaan ook nie oor die mag wat die een persoon oor die ander persoon het nie, maar eerder oor die mag wat ‘n mens in hierdie verband oor jousef het. Dit gaan ook oor ‘n uitnodiging tot bemagtiging. “...the term of ‘empowerment’ is an invitation, particularly to clients, to experience one’s sexual, lives more fully and more completely by privileging mutuality rather than selfishness, and choice rather than imposition in the context of intimacy” (Sanders, 1991b: 14).

Bancroft (1989: 1–11) sê dat die draad van seksualiteit ingewef is in die materiaal van die menslike bestaan. Vir die meeste mense is seks ‘n dominante deel van hulle bestaan. Hy sien seks as ‘n motiverende mag wat twee mense in intieme kontak met mekaar bring. Enersyds mag hulle niks in gemeen hê behalwe ‘n wedersydse seksuele belangstelling nie. Hul ontmoeting mag vinnig wees of dalk lei tot ‘n belangrike verhouding in hul lewens. Dit is noodsaaklik nie net op ‘n individuele, persoonlike vlak nie, maar ook op sosiale en politiese vlak. Die aard van verhoudings tussen mans en vroue is onontbeerlik vir ons sosiale en politieke sisteme. So kry ‘n mens gemeenskappe waar die mans dominant is oor die vrou en dit ook verteenwoordigend is van algemene dominansie van een groep bo ‘n ander. In ‘n ander sin is seks weer ‘n politiese saak. “The sexual values of a society are clearly identified with the establishment, and rejection of sexual value has always been one expression of political revolt or alienation (Bancroft, 1989: 1).

L’Abate en Talmadge (1987: 23–32) sê dat seksualiteit ‘n primêre mag in die lewe van elke individu is. Dit is ‘n integrale mag wat beide fisiologiese en psigologiese prosesse behels. “It is an active, dynamic and organic process with a multiplicity of interrelated and changing variables. It is a force not to be denied without heavy expense to the individual.” Hulle sê verder “Sexuality is the

process of *being* that we express through our manifestation of *being* male or female, a man or a woman, masculine or feminine; it is how we think and feel about and express our gender, our sex organs, our body, our self-images, and our choices and preferences” (L’Abate & Talmadge, 1987: 24).

Seksuele uitdrukking, veral die geslagsdaad, is een van die broosste interaksies waaraan ‘n egpaar kan deelhê. Die ervaring om naak by jou maat te lê in ‘n proses waar genot gegee of ontvang word, is ‘n brose en afhanklike toestand. Nêrens is ‘n egpaar meer blootgestel of broos as dit nie. “The act of intercourse, of having a portion of another person’s body inside another’s body cavity, is an extremely vulnerable physiological position” (L’Abate & Talmadge, 1987: 25). Die seksuele interaksie van ‘n paartjie wat mekaar liefhet, is een van die mees intieme en opwindende dinge wat daar kan wees. Die liefde dryf hulle tot beide fisiese en emosionele nabyheid.

Die kwaliteit van seksuele aantrekkingskrag het ‘n wye invloed. In ons samelewing is die kommersiële uitbuiting van seks oral aanwesig. Vir baie mense is seksuele aantrekkingskrag dan ook die magtigste bate wat hulle besit. Daar is feitlik nie ‘n rolprent of video of advertensie waarin seks nie beklemtoon word nie. Elke tweede storie het ‘n seksuele konnotasie. Dit is egter ook waar dat seks ‘n baie persoonlike kwessie is. Praat jy van seks het jy onmiddellik almal se aandag. Seks bly misterieus en dit raak mense maklik, daarom dat mense dan ook baie sensitief is wanneer daar oor seksualiteit gepraat word. Seks is ‘n integrale deel van ons menswees.

Die mens is ‘n geslagtelike wese met ‘n hormonale samestelling, kliere en uitwendige organe. Hierdie geslagtelikheid word reeds saamgestel en gevorm in die baarmoeder voor geboorte. Seksualiteit word nie net in die seksdaad uitgeleef nie, maar in alle menslike verhoudings. Individuele seksualiteit behels ‘n veel groter raamwerk van menswees as die seksdaad self.

Oral word seks aan die groot klok gehang, op televisieskerms, in boeke en tydskrifte, op die Internet, in rolprentteaters en oor die radio. Seks is 'n hoogs persoonlike saak, maar soos reeds genoem ook 'n sosiale saak. Die seksuele drang is gerig op die ander, vind sy diepste vervulling in seksuele interaksie met iemand anders. Barnard (2000: 3) sê dat seksualiteit daardie spesifieke sosiale identiteit van 'n individu is wat hom/haar nie net emosioneel aangetrokke maak tot 'n ander persoon nie, maar ook fisiek. Wanneer laasgenoemde dan gebeur, kan mens praat van 'n seksuele uitlewing – die uitlewing van 'n bepaalde seksualiteit. Hy beskryf dan die verskil tussen seksualiteit en seks soos volg: “Seksualiteit en 'n bepaalde seksuele oriëntasie is 'n aangebore gegewe, terwyl seksuele aktiwiteit (seks) in 'n later fase daaruit gebore kan word” (Barnard, 2000: 3). Dit kom daarop neer dat seksualiteit wesenlik deel is van die sosiale identiteit van 'n persoon. “Die mens is 'n sosiale wese – iemand wat gerig is op ander mense en in interafhanklikheid met hulle leef. Ons sou inderdaad ... kon sê dat die hele lewe bestaan uit omgang tussen mens en medemens. Hierdie sosiale identiteit van die mens kom op 'n besondere manier tot uitdrukking in die seksuele spel. Daar sou geen samelewing gewees het as daar nie seks was nie. Elkeen van ons is deel van 'n seksuele spel tussen twee persone. So het ons deel geword van 'n sosiale struktuur – die gesin – en van 'n uitgebreide sosiale struktuur – die familie. Maar só het ons ook deel geword van 'n nóg meer uitgebreide sosiale struktuur – die mensdom (Barnard, 2000: 3–4).

Elke individu is blootgestel aan die mensdom se idees oor seks. Daar bestaan sekere seksuele kodes (“language games”) en morele oortuigings wat ons individuele ontwikkeling en uitlewing sterk beïnvloed. Dis ook dikwels in hierdie verband waar geheimhouding voorkom. Seksuele kodes (“language games”) en bepaalde morele oortuigings wat mag bestaan, kan lei tot die uiterste vorm van geheimhouding. Uit vrees vir moontlike verwerping uit die sosiale milieu, word geheime dan bewaar, en word die gesin en familie dan “beskerm”.

Anderson (1989: 259–260) vertel die verhaal van Ansie wat sowat tien jaar van haar owerspelige man geskei was. As enkelmoeder met een kind het sy haar bes gedoen om vir haarself voorsiening te maak en terselfdertyd 'n goeie ma vir haar kind te wees. Die eensaamheid het haar egter gevang en sy het betekenisvolle sosiale interaksie by die kerk gesoek wat sy nie ontvang het nie. Toe sy hom (Anderson) in sy spreekkamer kom sien het, was sy in tranes. Haar oorweldigende behoefte aan geselskap en aanvaarding en die druk wat sy van haar vriendekring ontvang het, het daartoe gelei dat sy haar morele oortuigings effens oorboord begin gooi het. Sy het na een nag saam met haar baas swanger geraak. “Waarom het God dit aan my gedoen?”, het sy gevra.

Anderson het medelye vir haar gevoel en was gefrustreerd dat kerke so min doen om die behoeftes van mense soos Ansie tegemoet te kom en as't ware aan die wêreld uit te lewer. Dis asof die advertensieborde van die samelewing oral seksuele uitnodigings uitspel: “Kom in, ons is oop vir enigiets!”

Anderson (1998: 259–260) vertel bogenoemde verhaal asook die verhaal van 'n vrou wat in 'n middagkoerant 'n pamflet na die kamera gehou het waar sy sê: “Hierdie soort literatuur mag nie in ons skole verskyn nie!” Haar optrede sou meer aanvaarbaar gewees het as die pamflet vrye seks of iets dergeliks bevorder het, maar sy het dit gehad teen 'n dokument wat seksuele onthouding voor die huwelik voorgestaan het. Sy was teen die bevordering van onthouding van seks voor die huwelik deur 'n Christelike organisasie! Sy is maar een van vele wat dink die verwagting dat jongmense hulle van die seksuele voor die huwelik sal weerhou, nie haalbaar is nie. Anderson vertel ook van jong Sjinese adolessente wat almal saamgestem het dat seks voor die huwelik nie vir hulle aanvaarbaar was nie. “What is deemed an unrealistic expectation in a ‘Christian’ nation is a socially accepted norm in a country where Christianity is officially suppressed!” In each case the youth are living up to the expectations of their respective societies” (Anderson, 1998: 260–261). Hy skryf dan verder oor die feit of Amerika 'n Christelike land is of nie en noem dan dat meer pomografiese

materiaal in Amerika vervaardig word as in enige ander land in die wêreld. Deur kabeltelevisie en die Internet word pornografie nou tot binne die huise van mense gedra. Elke tweede hotel in Amerika het volwasse vermaak in elke hotelkamer beskikbaar gestel. Anderson (1998: 261) deel dan die volgende evaluasie wat een van sy vriende aan die hand van een aand se televisieprogramme gemaak het:

“A few nights ago while I was exercising my male prerogative with the remote control, I flipped between two popular television sitcoms. In a span of three to four minutes I was shocked by two separate, overtly sexual segments.

One involved the lead female character being asked to spend the night with a man she had just met – and she agreed. It was as casual and matter-of-fact as if they had decided to have lunch together. But the next scene really struck me. The character’s sister was seated on the couch telling a friend about her sister’s impending sexual escapade. She said she hoped her sister didn’t hurt the man, because she hadn’t had sex in a long time. The line got a big laugh from the studio audience.

The other programme dramatised various expressions of the young male character’s raging hormones. In one scene he was giving kissing lessons to a girl his age. When I flipped back a few minutes later, he walked through the door and sat down on the couch next to his dog. He commented that he bet his supposedly sexually inactive dog wished he could be like him – an accomplished sex athlete. A voice dubbed in for the dog said, ‘No, I don’t. I’ve already had sex.’ And that line got a huge laugh.” (Anderson, 1998: 261–262).

Dit wil voorkom asof die meeste verwysings na seks op televisie ‘n verwysing na seks buite die huweliksband is. Die meer negatiewe sy van “immorele gedrag” word nie dikwels getoon nie. So kry die spioen, James Bond, bv. nooit seksueel

oordraagbare siektes nie en in die sepies sien ons nooit die effek van 'n sogenaamde "one-night stand" nie.

4.1 SEKSUELE MITES IN DIE SAMELEWING

Anderson (1998: 263–267) noem dat daar talle dominante mites oor seks in die samelewing in omloop blyk te wees. Hier volg enkele van die *mites* wat onder sy aandag gekom het:

i. Seksuele vervulling is die wonderkuur vir persoonlike geluk.

Hierdie mite oorheers tans 'n groot deel van die musikale-, rolprent-, televisie-, drama-, sepie-, internet- en advertensiewêreld. Dit is asof die boodskap ons daarvan wil oortuig dat die lewe perfek sal wees as al jou seksuele dryfvere, behoeftes en begeertes vervul sou word. Niks mag in jou pad staan nie, alles moet 'n mities-gelukkige einde hê, soos wanneer die held uiteindelik die ou/meisie in sy/haar bed kan hê. So kan 'n bekende handelsnaam suggereer dat hierdie nuwe motor, of daardie soort tandepasta, hierdie eksotiese geur of klere met daardie handelsnaam, jou sal kan laat doen wat die mense in die rolprente en sepies kan doen. Uit hierdie mite wil dit amper voorkom asof die wêreld geluk baseer op die feit dat jy kan kry net wat jy wil hê.

Dis egter ook belangrik om die stem van God se Woord te hoor wanneer 'n mens na die stemme van die samelewingsmites luister. God se konsep van geluk lê eerder op die vlak van tevrede wees met wat ons het, wat natuurlik ook die seksuele areas van ons lewens insluit. In 1 Tessalonisense 5: 18 skryf die Apostel Paulus: "Wees in alle omstandighede dankbaar, want dit is wat God in Christus Jesus van julle verwag." In 1 Timoteus 6: 6–8 skryf hy: "Die godsdiens is 'n groot wins as iemand tevrede is met wat hy het, want ons het niks in die wêreld ingebring nie; ons kan ook niks daaruit wegneem nie. As ons dan kos en klere het, moet ons daarmee tevrede wees. Maar dié wat ryk wil word, val in versoeking. Hulle loop hulle vas in die strik van baie sinlose en skadelike begeertes waardeur mense in verderf en ondergang gestort word." Met hierdie

stem uit die Woord in die agtergrond sou ons kon sê dat as jy werklik gelukkig wil wees, die mite dat 'n seksuele lisensie die sleutel tot geluk is, geïgnoreer behoort te word en dat 'n mens dankbaar sal wees vir dit wat jy het en nie oorgretig sal raak ten opsigte van dit wat jy nie het nie.

ii. Seks is die manier waarmee jy die persoon wat jy liefhet vang en behou, veral wanneer dit oor vroue gaan.

Ooreenkomstig hierdie mite het almal 'n behoefte aan seks. As jy nie 'n gewillige en vervullende seksuele maat is nie, mag jy die persoon wat jy graag wil hê, verloor en in die proses preuts voorkom. "...you had better perform or lose out" (Anderson 1998: 264). Anderson skryf dat 'n ondersoek wat by die Duke Universiteit onder 489 studente gedoen het, aangetoon het dat een uit elke vyf vroue en een uit elke drie mans meer as normaalweg drink om makliker seks te bekom. In 'n ander ondersoek onder 3003 studente oor 'n tydperk van sewe jaar, is die volgende sleutelpatrone vasgestel (Anderson, 1998: 264):

- a. Ongeveer 40% studente, manlik sowel as vroulik, gebruik dwelms om hul seksuele gedrag te beïnvloed en sê dat dit hulle meer gewillig maak om seksueel te kan verkeer.
- b. Tussen 20% en 40% vroue het genoem dat hulle fisies of verbaal gedwing was om seksueel te verkeer; terwyl 3% mans genoem het dat hulle gedwing was.
- c. Meer as 50% vroue het voorgegee om seks te geniet terwyl hulle nie het nie, teenoor minder as 10% mans.
- d. Tussen 30% en 85% vroue het gesê dat hulle van plan verander het tydens die seksdaad en besluit het om nie voort te gaan nie; terwyl 5% tot 20% mans noem dat dit met hulle gebeur het.

Anderson noem verder dat 33% meisies seksueel verkeer het teen die ouderdom van 15 jaar en 70% teen die einde van hul finale jaar op skool. Sommige van hulle het tot soveel as tien verskillende maats gehad. Elkeen van hierdie meisies het ook genoem dat hulle wens hulle het eerder "nee" gesê.

Dis 'n mite dat 'n man of 'n vrou seksueel moet verkeer om aanvaar en bemin te word.

iii. Wat twee instemmende volwassenes ook al agter geslote deure doen, kan niemand anders kwaad aandoen nie.

Dit bly egter waar dat een van die twee volwassenes iemand se dogter, seun, broer, suster, vader of moeder is. So 'n persoon se familie kan ly onder 'n persoon se immorele gedrag. Daar kan 'n swangerskap tot stand kom wat vanweë die noodwendige geheimhouding daaragter, kan lei tot 'n aborsie of 'n ongewenste of gemolesteerde kind. Dit kan tot diepe seer en intense geheimhouding aanleiding gee. 'n Seksueel-oordraagbare siekte kan 'n gesin/familie geweldig beïnvloed en weer lei tot disfunksionaliteit vanweë die geheime wat bewaar sou moet word.

iv. Verbode aktiwiteite vir kinders is goed en reg vir volwassenes.

In hierdie mite word van die veronderstelling uitgegaan dat 'n kind se gedagtes besoedel sal raak wanneer hy/sy naaktheid in tydskrifte of op televisie sien, maar volwassenes s'n nie. Die vraag volgens Anderson (1998: 265) sou wees of God verskillende morele standaarde vir kinders en volwassenes het en maak dan 'n standpunt daarvoor uit dat wat verkeerd is vir kinders, ook verkeerd is vir volwassenes. Geen mens kan ooit so volwasse wees dat pornografie, om maar 'n voorbeeld te noem, nie vir hom/haar skadelik sou wees nie.

v. Jy kan nie moraliteit op mense afdwing nie

Die vraag sou dan wees waarom daar wetgewing ten opsigte van moord, verkragting en diefstal is.

Anderson (1998: 266–267) gaan voort deur te noem dat Amerika en die Westerse wêreld 'n hoë prys betaal deur hierdie mites rondom seks as die waarheid te aanvaar en die morele agteruitgang wat verskuil lê, te ontken. VIGS

en seksueel-oordraagbare siektes, babas wat opgeoffer word aan gerieflike aborsies, die afbreek van die kerngesin deur owerspel, huisverlaat en egskeiding, asook die opkoms van seksuele molestering en seksuele misdade is klassieke voorbeelde van die prys wat betaal word.

Al hierdie gesprekke deur Anderson rondom bogenoemde seksuele mites, raak hierdie navorsing, veral waar Christene in hierdie lokvalle gelei word en dit van ander Christene geheim moet hou om 'n sekere Christelike en soms heilige profiel by mede-christene te kan skep. Die tafel word dus nie altyd gedek vir mense om uit die spreekwoordelike "kas" te kom nie. In plaas van openlik in 'n seksuele verhouding buite die huwelik of in 'n homoseksuele verhouding betrokke te raak, gaan talle Christene in die geheim om met seksuele sake soos pornografie, seksuele fantasieë en voyeurisme. Die uiteinde is dat lidmate hul predikante of pastorale terapeute gaan spreek rondom verhale van geestelike agteruitgang, verbrokkelende huwelike, alkohol-afhanklikheid en toenemende skuldgevoelens.

Daar is weinig menslike aktiwiteite wat so dikwels voorkom, maar so bedek is deur privaatheid, misverstande en mites, as juis seksuele aktiwiteite. "The privacy fosters misunderstanding and myth making and the mythologies in turn foster further misunderstanding and privacy" (Sanders & Tomm, 1989: 1). Seksuele idees, waardes, verwagtinge en aktiwiteite verskil en wissel van individu tot individu, van een paar na 'n volgende, van een godsdienstige gemeenskap tot 'n ander, van een kultuur tot 'n ander. Voeg nog daarby die verskeidenheid doelwitte en betekenis soos reproduksie, fisieke aantrekkingskrag, seksuele identiteit, seksuele oriëntasie, seksuele voorkeure, die man/vrou-politiek, moraliteit, spiritualiteit en die mens se seksuele storie raak taamlik kompleks van aard. "In other words, sexual activity at any moment may fulfill a variety of personally felt physical, psychological, social, and/or cultural expectations. These could include experiencing intense physical and psychological arousal, expressing interpersonal intimacy and uniqueness,

fostering interpersonal bonding, producing offspring, seeking self affirmation, seeking personal power, or fulfilling conjugal duty and commitment” (Sanders & Tamm, 1989: 1).

Dit kom dus nie as 'n verrassing dat volwassenes en adolessente dikwels oorbehep is met die hele idee van seksualiteit nie. Terselfdertyd, omdat vele individue ook ingeperk word deur 'n wolk van privaatheid asook deur gesins- en sosiale taboes, is dit ook nie vreemd dat hulle bepaalde besorgdhede rondom seksuele disfunksie opbou nie en dienooreenkomstig ook bepaalde geheime bewaar nie.

Dit gebeur toenemend dat mense hulp soek omdat hulle met seksuele probleme worstel. Kwessies soos getrouheid van 'n maat, seksuele molestering en seksuele aktiwiteite van kinders en adolessente, kom algemeen voor. Vir baie gaan dit oor hoe hulle seksueel presteer.

4.2 SEKSUELE PERSPEKTIEWE

In 'n poging om 'n omskrywing rondom seksualiteit te konstrueer, wil ek graag 'n paar perspektiewe rondom die seksuele noem:

4.2.1 'n Etiese perspektief op seksualiteit

Heyns (1986: 152) maak onderskeid tussen “geslagtelikheid” en “seksualiteit”. “Geslagtelikheid” dui op die geslagtelike verskille tussen man en vrou en “seksualiteit” op die bewuswording van hierdie geslagtelike andersheid en veronderstel 'n dienooreenkomstige en 'n daardeur bepaalde optrede. Hy sien seksualiteit as “geslagtelikheid in aksie – uiteraard met liefde as norm” (Heyns, 1986: 152). Hy sê dat waar liefde ontbreek, allerlei vorme van seksuele perversie na vore tree. “Waar die mens van die geslagtelike andersheid van homself en van die ander bewus word en daar 'n liefdesbegeerte na die ander in hom gebore word, begin hy – aanvanklik heel versigtig en skoorvoetend – liggaamlike kontak soek. Die erotiek het met hierdie liggaamlike liefdespel te

doen (Heyns, 1986: 152). Hierdie erotiese spel is dan noodsaaklik in die wedersydse liggaamlike ontdekking van mekaar en oopgaan vir mekaar. “Gerig op die uiterlike gestalte en betowerende gehalte van die ander, word die erotiese gevoelens gevoed deur die skoonheid van die liggaam, en die suggestie van kleure en geure, klanke en klere. Op grondslag van en geïntegreer met die seksualiteit, neem die erotiese spel in erns en intensiteit toe, totdat sy finale gestalte en hoogtepunt, naamlik seksuele gemeenskap bereik is.....” (Heyns, 1986: 153).

Heyns (1986: 153) onderskei drie doelstellinge waar dit seksualiteit aangaan: Prokreasie, rekreasie en partisipasie. Hy noem verder dat by al drie hierdie doelstellinge ‘n bepaalde mensbeskouing ten grondslag lê. Prokreasie en rekreasie “...het ‘n dualistiese mensbeskouing as basis waarvolgens die mens ‘n kunsmatige samevoeging is van twee samestellende en tog nouliks nog met mekaar verbandhoudende komponente: Liggaam en siel (of gees). En nou kan een van hierdie twee pole verabsoluteer en verselfstandig word” (Heyns, 1986: 153). Waar die kern van die menslike bestaan in die siel of gees gesoek word, word seksualiteit met “prokreasie” verbind en waar dit in die liggaam gesoek word, word dit met “rekreasie” verbind. Waar dit oor die eenheid van die menslike bestaan gaan, word dit met “partisipasie” verbind.

Kom ons beskou kortliks elk van hierdie doelstellinge:

i. Seksualiteit en prokreasie

Dit is tipies Victoriaans en ook ‘n algemeen gangbare Rooms-Katolieke beskouing om seksualiteit uitsluitlik met voortplanting te verbind. Die seksuele natuur van die mens is deur God vasgelê en dit is die mens se plig om die werking en die ontwikkeling daarvan met religieuse eerbied te respekteer (Heyns, 1986: 154).

Kyk ons teologies-eties na hierdie standpunt, kan ons sê dat seksualiteit met voortplanting verbind moet word. Dit is God se opdrag in die Woord dat die mens vrugbaar sal wees en sal vermeerder (Genesis 1: 28).

Die versigtigheid vir die etiek lê egter daarin dat waar die seksuele en voortplanting met mekaar verbind word, dit 'n vergryp aan die seksuele daad self, aan die huwelik en aan betrokke persone kan word (Heyns, 1986: 155). Seks is dus nie net daar vir voortplanting nie en die huwelik mag nie tot oord van voortplanting gemaak word nie. Waar die huwelik bloot net 'n instrument word, word die seksuele ook verarm. Die vol en ryk lewensgemeenskap tussen 'n egpaar gaan dan verlore. Man en vrou is tog immers meer as net potensiële vader of moeder.

ii. Seksualiteit en rekreasie

Die seksuele is hier die fokus van alle menslike handeling. Dit is ook nie vreemd as 'n mens aan die hele seksuele erotiek van die samelewing dink nie. Kyk maar net na die jongste literatuur wat op die rakke beskikbaar is, seksueel uitlokkende advertensies, seksuele (dikwels ook eksplisiete) rolprente, dramas, beskikbaarheid van pornografie op die Internet en 'n groter verdraagsaamheid met prostitusie. Dit is asof die lewe verseksualiseer word. Vryelike en openlike gesprekke word oor die seksuele gevoer, hetsy in tydskrifte of in televisieprogramme. Die beskikbaarheid van voorbehoedmiddels en wettige aborties het dit moontlik gemaak om die waarde van seks as bron van plesier en genieting, te kan ontdek. Daar word met 'n ander bril gekyk na dinge soos die huwelik, voorhuwelikse en buite-huwelikse seksuele gemeenskap, prostitusie, homoseksualiteit en pornografie. Seksualiteit word tot 'n bloot biologiese gebeure gereduseer: Seks is daar om geniet te word en die mens is 'n wese wat seks geniet. Hierdie beskouing staan nog sterker wanneer dit losgemaak word van voortplanting en die huwelik, van die Skrif en menings in die samelewing wat gedragvormend is.

Natuurlik moet seksualiteit ook met vreugde en genot verbind word. Dit is tog die implikasies van Genesis 1: 28. Steeds bly die seksuele nie eksklusief 'n genotmiddel nie, anders word die onbeheersde uitlewing van die geslagsdrang, die bewys van die gestalte van menslike vryheid. "Sonder twyfel is die seksuele met die voortplanting verbind en vorm dit ook die bron van fisiese genieting, maar bo dit alles uit en ten grondslag van dit alles, sal die seksuele eers as 'n baie fyn en uiters delikate etiese aangeleentheid vanuit Bybelse beligting goed begryp moet word" (Heyns, 1986: 156).

iii. **Seksualiteit en partisipasie**

'n Mens is nooit los van sy geslagtelikheid nie, menswees is man-wees of vrouwees. Daar bestaan nie 'n half-geslagtelike mens nie. Dit behoort tot die wese van mens-wees. "As geslagtelikheid die hele mens tot in die wortel van sy bestaan deurtrek en hy op 'n manlike of vroulike wyse dink en voel, handel en glo en as seksualiteit in aksie is, is dit duidelik dat seksualiteit eweneens die hele mens betrek" (Heyns, 1986: 156). Seksualiteit is bestem, volgens Bybelse norme, sodat man en vrou hul lewe met mekaar kan deel (partisipasie).

Partisipasie geskied deur middel van kommunikasie. Wie nie met mekaar kommunikeer nie, kan die lewe nie met mekaar deel nie. Deur verbale en affektiewe kommunikasie kry twee mense toegang tot mekaar. Op hierdie wyse ken of beken man en vrou mekaar, die geheimenis van die een gaan vir die ander oop. As ek my liggaam gee, gee ek myself, want my liggaam is die teken van my hele bestaan (Heyns, 1986: 157).

Seksualiteit "vervul 'n selfstandige funksie in die interpersoonlike verhouding van man en vrou: Dit dien tegelyk as hoogste vergestaltung en innigste verdieping van die liefdesverhouding waardeur hulle met mekaar verenig is" (Heyns, 1986: 157).

Heyns (1986: 160–168) noem ook verskeie faktore wat seksualiteit moontlik mag bedreig, en wat dikwels, omdat hulle nie aan bogenoemde verstaan van seksualiteit voldoen nie, lei tot die intiemste moontlike vorme van geheimhouding. Telkens word die verskynsel bespreek en in soverre moontlik probeer ek ook 'n alternatiewe Bybelse vertrekpunt in hierdie verband by sommige van die bespreekte verskynsels stel:

a. Transseksualiteit :

In die sitkomedie, “Just Shoot Me”, wat op Woensdagaand, 21 November 2001, op televisie uitgesaai is, kom kuier een van die karakters se vriende uit sy skooldae vir hom. Groot was sy verbasing toe Brad, die ou skoolvriend, nou skielik 'n vrou geword het. Hy het dit baie ongemaklik ervaar om Brad se nuwe geslag te hanteer, en het dit aanvanklik geheim probeer hou.

Dit kom voor waar 'n manlike liggaam in 'n “vroulike gees” en 'n vroulike liggaam in 'n “manlike gees” blyk te wees. Die psigiese geslag en fisiese geslag stem dus nie ooreen nie. “In houding en gees, in denke en handeling is daar nie 'n identifikasie met die eie geslag nie, maar met die teenoorgestelde geslag. Die tipiese van die eie geslag en met name die eie geslagsorgane, wek geen waarde nie. Inteendeel. Dit roep selfs positiewe afkeer op” (Heyns, 1986: 160). Hierdie versteuring van geslagsidentiteit kan tot die versoek lei om die geslagsorgane anatomies deur chirurgiese prosedures te laat verander. Die penis by die man word dan vervang met 'n vagina en 'n vagina met 'n kunsmatige penis by die vrou.

Nie almal ondergaan egter 'n geslagsverandering nie. Ook in hierdie situasie, wat met groot sensitiwiteit gepaardgaan, kan geheimhouding, veral wat manlike of vroulike identiteit betref, 'n kardinale rol speel. As 'n persoon nie weet wie hy/sy is nie en hom/haar nie volkome daarmee vereenselwig nie, sal hy/sy nie weet hoe om teenoor die ander geslag op te tree nie. 'n Gebrekkige gevoel rondom 'n persoon se eie geslagsbepaaldheid, kan 'n groot invloed hê op die

betrokke persoon se geslagslewe. Dis juis hierdie geslagsverwarring wat 'n persoon kan noop om diep geheime rondom sy/haar geslagslewe te bewaar. In 'n Suid-Afrikaanse televisieprogram met die naam "Felicia", waarin Felicia Mbusa-Shuttle onderhoude met mense rondom intense kwessies in hul lewens voer, is 'n onderhoud met 'n man gevoer wat graag 'n vrou wil wees. Hy kon egter nooit daarin slaag om hierdie geheim met iemand te deel nie en het die eerste keer daarvoor gepraat tydens die program.

Barnard (2000: 76) beskryf dit as die "vreemde skimwêreld van die transseksueel". Ongeag heelwat mediadekking, veral op Suid-Afrikaanse televisie, bly dit vir die gewone mens 'n skimwêreld waarvan hy/sy bitter min kennis dra. In die gemeenskap word dit dan ook dikwels as abnormaal ervaar wanneer iemand sy/haar geslag laat verander. Barnard (2000: 77) skryf oor 'n berig wat in 'n artikel, geskryf deur Andrew Burke, wat in 'n bekende, populêre Afrikaanse tydskrif, "Die Huisgenoot", 18 Februarie 1999 verskyn het met die opskrif: "*Seun, jy's 'n meisie – dis nou amptelik*" en die subopskrif: "*Ma se jarelange stryd om haar Joel in Joella te verander.*" Hy vertel dat die artikel handel oor die baba Joel Holliday wat gebore is met ernstige liggaamlike afwykings en sonder geslagsorgane. Daar word verder vertel dat medici Joel se moeder oortuig het dat sy enigste kans op oorlewing, 'n geslagsoperasie sou wees waardeur Joel voorsien word van vroulike geslagsdele. Die operasie is uitgevoer en die geslagsverandering het plaasgevind. Die artikel self was egter heel onsensitief in sy benadering van die betrokke saak. Die leser is onder die indruk geplaas dat 'n seun in 'n meisie verander kan word deur 'n geslagsoperasie; dat geslagtelikheid dus bepaal word deur so 'n persoon se geslagsdele. Barnard (2000: 80) noem dat chirurgiese ingrype om die fisieke geslag van 'n transseksuele persoon te herstel, die enigste werklike manier is waarop hierdie persoon "die eerste tree kan gee in die rigting van selfaanvaarding", dat dit kan help om moontlike woede teen God te beheer en bekend te stel aan 'n God wat mediese vernuf tot by so 'n vlak kon bring. Dit gebeur dikwels, volgens Barnard (2000: 80) dat die transseksueel vir God die

skuld gee vir alles wat foutgaan. Dis asof God moet pa staan vir die gebroke werklikheid, “selfs tot in die baarmoeder”.

Dit wil egter blyk asof ‘n chirurgiese ingrype nie genoeg is nie. ‘n Holistiese genesingsproses is nodig wat met terapie en pastorale verantwoordelikheid gepaard moet gaan. Dikwels voel sodanige kliënte egter dat hul posisies nie deur predikante verstaan word nie en kan hierdie ervaring hulle verder onder ‘n kombens van geheimhouding hul. ‘n Veroordeelende houding, veral rondom ‘n seksueel-verwante saak soos hierdie, sou totaal onvanpas wees. Daar behoort werklik met deemis, respek en aanvaarding met hierdie mense se verhare omgegaan te word. Hul verhare moet ook gehoor word en die tafel moet op een of ander pastorale wyse daarvoor gedek word. Indien die kerk bereid is om hierdie verhare te akkomodeer, sal dit noodwendig ook daartoe lei dat geheimhouding nie altyd daaruit hoef voort te vloei nie.

b. Masturbasie:

Vir Heyns (1986: 161) vind masturbasie plaas waar die ek met die self erotiserend besig is in die vorm van ‘n doelbewuste en opsetlike spel met geslagsorgane totdat die maksimum bevrediging bereik is. Hy maak dan voorts ‘n drieledige onderskeiding in hierdie verband, naamlik *lusbevredigende masturbasie* waar maksimale seksuele bevrediging deur die jong adolessent gesoek word; *plaasvervangende masturbasie* wat kan plaasvind waar ‘n seksueel nie-harmoniese huweliksluwe voorkom; *patologiese masturbasie* wat voortspruit uit ongebalanseerde en oorspanne seksuele fantasieë wat later dreig om ‘n permanente lewenspraktyk te word.

Daar gaan dikwels geheime fantasieë met masturbasie gepaard wat as geheim dikwels van ander, byvoorbeeld ouers, die huweliksmat/beminde weerhou word. Die groot vraag is of seksualiteit dan bloot op die fisieke ontwikkelingsvlak lê en of hierdie fantasieë nie maar deel van hierdie seksuele ontwikkeling is nie. Daar word tog immers oor seks met die teenoorgestelde geslag as sulks ook

gefantaseer. Fantasering speel na my mening sekerlik 'n rol in meeste vorme van seksualiteit.

Heyns (1986: 161) voel dat seks altyd op die "ander" gerig moet wees en praat dan van masturbasie as "seks sonder die ander". Mens sou sekerlik nie kon ontken dat seksualiteit op die "ander" gerig kan wees nie, maar die vraag kan tog gevra word of seksualiteit altyd en volledig op die ander gerig moet word. Daar moet met groot versigtigheid omgegaan word om nie in die slaggat te trap deur die fisieke seksdrang met die seksdaad of seksuele praktyk gelyk te stel nie. Die ontwikkeling van die seksdrang beteken nie altyd dat dit onmiddellik op die ander gerig moet word nie. Ek is van mening dat mens veiliger sou kon wees deur te sê dat masturbasie deel van die seksuele ontwikkeling sou kon wees. "In die proses van seksuele selfontdekking en eksperimentering, vind 'n natuurlike gereedmakingsproses plaas vir moontlike seksuele verhoudings" (Barnard, 2000: 26).

Masturbasie is so oud soos die mensdom self en die Bybel swyg daaroor. Dit wil egter dikwels voorkom asof daar talle Christene bestaan wat masturbasie in wese afkeur. Dit lei dan dikwels tot die kweek van talle skuldkomplekse en 'n daarmee gepaardgaande geheimhouding by tieners juis oor hierdie saak. Na my mening is masturbasie deel van die normale seksuele ontwikkelingsproses by die mens asook 'n noodsaaklike voorbereiding vir 'n latere gesonde sekslewe.

Die argument dat seksuele uitlewing, waaronder masturbasie tel, buite die raamwerk van die huwelik absoluut verkeerd is, het 'n geweldige negatiewe impak op veral tieners se verhouding met God en met hulself. Wanneer hulle masturbasie as "vuil" beleef, ontwikkel die idee dat seks "vuil" is. Dit kan, soos dit hierbo gestel is, tot skuldgevoelens lei wat die tiener nie alleen wegdryf in sy verhouding tot God nie, maar ook tot "vuil" seks kan lei, tot perversie in seksuele verhoudings en selfs tot seksmisdade. 'n Summiere veroordeling van

masturbasie deur sogenaamde moraliste, lei tot die daarstelling van seksuele skuldgevoelens.

Barnard (2000: 27) noem dat daar wel moontlikhede sou kon ontstaan waarbinne masturbasie ontoelaatbaar sou wees:

- * **Groepmasturbasie.** Dit kom dikwels onder tieners voor om te kyk wie die vinnigste 'n orgasme kan bereik. Dit neem die heiligheid en privaatheid van die seksdrang weg en is daar nie eers sprake van lusbevrediging nie. Seks word 'n blote magspel waarin seksuele vermoëns gemeet word. Dit mis die aspekte van privaatheid, sinvolle en singewende interaksie en eerbied vir die heiligheid van die seksuele handeling.
- * **Masturbasie in die huwelik sonder die goedkeuring van die huweliksmaat.** Dit kan voorkom waar die een huweliksmaat nie 'n behoefte het aan seksuele verkeer nie of vanweë een of ander vorm van spanning nie "seks wil gee" aan sy/haar maat nie. 'n Magspel onttaard waarin seks die "prys" is. Dit grens dikwels aan seksuele afpersing. Slegs met goedkeuring van albei partye sou masturbasie binne die huwelik aanvaarbaar wees, anders sou dit trekke kon toon van owerspel (Barnard, 2000: 28).
- * **Telefoonseks.** 'n Nommer word geskakel en die persoon aan die ander kant van die lyn stimuleer jou seksueel met woorde, dikwels vulgêr van aard en sonder smaak. 'n Mens word dus hier op 'n verbale wyse tot masturbasie gelei. Selfbevrediging wat op die vlak van prostitusie lê, word dan beoefen. Geen respek word vir die privaatheid van die seksuele spel getoon nie en kan nie goedgepraat word nie (Barnard, 2000: 28). Verskeie vorme van Internet-pornografie lê op dieselfde vlak. Ook Internet-kletsprogramme skep die ruimte daarvoor. Dis dan ook hier waar die term "kuserseks" sy ontstaan te danke het.
- * **Masturbasie in die openbaar.** Waar iemand seksueel minderwaardig voel kan dit gebeur dat hy/sy hom/haar ontbloot vir ander om te sien en dan selfs begin masturbeer, dikwels tot groot ontsteltenis van diegene wat

dit moet aanskou. Hier het ons met meer as ekshibisionisme te doen, aangesien partye teen hul sin by die seksuele spel betrek word, amper 'n soort emosionele verkragting. Die betrokke persoon word deur 'n magsgevoel oorheers en hy/sy is dan besig met 'n gewelddadige aanslag op die psige van ander (Barnard, 2000: 28).

Waar masturbasie beoefen word, behoort die selfontdekkende element daarvan gepaard te gaan met verwondering en dank aan God en nie aan een of ander vorm van perversiteit gekoppel word nie. Indien masturbasie as pervers geëtiketteer word, kan 'n adolessent die idee ontwikkel dat seks vuil is en kan hulle hulle later jare wend tot promiskuiteit, soos pornografie en sadomasochisme.

Die Skrif sê niks vir of teen masturbasie nie en ons moet derhalwe nie méér probeer sê as wat die Skrif sê nie. Dis 'n eties neutrale aangeleentheid en 'n normale menslike handeling (Barnard, 2000: 29).

c. Nie-huwelikse seks:

Waar seks plaasvind by twee persone wat nie met mekaar getroud is nie, praat Heyns (1986: 162) van seks sonder die huwelik en noem dit dan owerspel. Volgens hom gebeur dit waar vrywillige geslagsgemeenskap tussen twee mense plaasvind wat nie in 'n huweliksverhouding tot mekaar staan nie. Hy noem dat Jesus in Matteus 5: 28, vgl. ook 2 Timoteus 2: 22, sê: "Elkeen wat na 'n vrou kyk en haar begeer, het reeds in sy hart met haar egbreuk gepleeg." "Owerspel" neem volgens hom verskillende gestaltes aan en kan onder 'n verskeidenheid omstandighede plaasvind: Met of sonder toestemming van die huweliksmaat, met een of meer persone, dit kan insidenteel wees of op 'n meer gereelde basis gedoen word. Huweliksmaats wat geruil word, verskillende getroude pare, 'n groep ongetroude mans en vroue kan almal in kommunale verband seksueel met mekaar saamlewe, 'n sogenaamde "swingers club". Ook in hierdie verband kom

vele geheime voor, soos die geheim van Lauren² in hoofstuk ses wat in die bad seksueel met seuns verkeer het toe haar moeder hulle betrap het. 'n "Kommunale" soort seks kom soms by jongmense voor en word as 'n streng geheim van hul ouers bewaar. Heyns (1986: 162) noem dit 'n soort "seksuele kibboets". Hy noem verder dat "owerspel" onderskei moet word van dinge soos *alibigamie* (homoseksuele mense wat 'n wettige verbintenis met mense van die teenoorgestelde geslag aangaan, maar met homoseksuele praktyke voortgaan), *sodomie* (insidentele seksuele omgang met geslagsgenote) en *soöfilie* (seksuele omgang met diere).

Heyns (1986: 163) sien owerspel as 'n "emstige vergryp teen die huwelik". Die standpunt is dus duidelik: Voor-/nie-huwelikse seks is uit, taboe! Vir hom is die eenwording van die vlees die prerogatief van getroudes en die ruimte daarvoor is die huwelik. Seksuele gemeenskap omvat die hele lewe van die mens en sluit die ander in. Dit verbind twee mense aan mekaar. "As beseëling en viering van die huweliksverbond gaan seksuele gemeenskap nie daaraan vooraf nie en vind ook nie daarbuite plaas nie. Niks minder nie as die heiligheid van die huwelik en die eer van die Skepper van die huwelik, word aangetas wanneer seksuele gemeenskap ook buite die huwelik plaasvind" (Heyns, 1986: 163).

Die hele kwessie van owerspel asook die etiese mening daarop, speel dikwels 'n groot rol waar geheimhouding ter sprake kom. Twee mense wat 'n buite-huwelikse verhouding het, leef hul fantasieë en erotiese spel in die diepste vorm van geheimhouding uit, en tree soms abnormaal op. Hulle leef in die "language game" van bemindes wees en deel hul lewens met mekaar, maar in hul "language game" met die maat aan wie hulle wettiglik verbind is, leef hulle 'n diepe geheim.

Om bogenoemde te ondersoek, sou mens in die Skrif kon gaan kyk oor wat die Bybel oor seks tussen twee ongetroude mense sê. Volgens Barnard (2000: 30)

---

² Vergelyk 6.1.1

Om bogenoemde te ondersoek, sou mens in die Skrif kon gaan kyk oor wat die Bybel oor seks tussen twee ongetroude mense sê. Volgens Barnard (2000: 30) is daar twee tekste wat duidelik uitspraak teen voorhuwelikse seks lewer, naamlik Deuteronomium 22: 13–21 en 22: 28–29.

Deuteronomium 22: 13 – 21 skets 'n situasie waarin 'n man trou, net om uit te vind dat sy vrou nie meer 'n maagd is nie. Die straf daarvoor is dat sy moes sterf omdat sy 'n ongehoorde ding in Israel gedoen het deurdat sy met 'n man geslagsgemeenskap gehad het terwyl sy nog ongetroud was (Deut. 22: 21). Die groot vraag sou wees of hierdie teks as morele uitspraak vir alle tye oor voorhuwelikse seks sou geld. Wanneer die teks in sy totale verband gelees word, wil dit nie so blyk nie.

- * Dit gaan eerstens oor 'n man wat 'n afkeer van sy vrou kry nadat hy met haar gemeenskap gehad het en noem dat sy nie 'n maagd was toe hulle getroud is nie. 'n Gebrek aan maagdelikheid op haar eerste huweliksnag het negatief op 'n vrou se pa gereflekteer. Ekonomiese sake was ter sprake, aangesien die pa en die aanstaande skoonseun (of sy familie) oor die huwelik onderhandel het. Dit gaan dus hier oor die pa en man se onderskeie onderhandelinge oor die vrou se maagdelikheid, omdat die pa se eer daarvan afgehang het en kan dus nie as 'n morele uitspraak gesien word nie.
- * Daar was ook geen soortgelyke optrede of oordeel oor 'n man wat voorhuwelikse seks beoefen het nie. Dit was dus 'n bepaalde kulturele situasie waarin daar ander morele waardes aan die vrou gestel is as aan die man; waar die vrou 'n soort besitting was wat as deel van 'n transaksie aan 'n man oorgedra is. Hierdie nuwe “besitting” moes werklik nuut wees, maagdelik nuut.

Deuteronomium 22: 28–29 skets weer 'n ander situasie: “Wanneer 'n man 'n meisie wat nie verloof is nie, raakloop en haar gryp en met haar gemeenskap het, en hulle word betrap, moet die man wat met haar gemeenskap gehad het,

diefstal van die man se kant af in die sin dat hy die pa se dogter se maagdelikheid gesteel het sonder dat daarvoor onderhandel is. Ekonomiese redes staan dus weer voorop. Dis interessant om daarop te let dat verskillende norme vir mans en vroue gegeld het. Die vrou kon doodgemaak word oor voorhuwelikse seks – die man kry slegs 'n boete en die verpligting om met die meisie te trou. In 'n patriargale omgewing is dit beslis nie vreemd nie want die vrou is as minderwaardig teenoor die man beskou – dikwels as sy besitting. Dis ook moontlik die rede waarom maagdelikheid nêrens vir die man voorgehou word as 'n etiese norm nie.

Hierdie riglyne word steeds deur baie Christene as ewiggeldende norme vir alle mense van alle tye gesien. Sou 'n mens dit egter só wou sien, sou 'n mens dan ook konsekwent moet wees en die omringende tekste ook as ewiggeldend moes sien. Dan alleen kan hierdie argument opgaan. Die sake waarvoor dit in Deuteronomium 22 gaan, is reëlings vir 'n ordelike gemeenskap, byvoorbeeld:

- * *Vers 5:* “'n Vrou mag nie mansklere dra nie, en 'n man mag nie vrouensklere aantrek nie.”
- * *Vers 8:* “Wanneer jy 'n nuwe huis bou, moet jy 'n reling rondom die dak aanbring sodat jy nie met jou huis iemand se dood veroorsaak as hy van die dak af val nie.”
- * *Vers 9:* “Jy mag nie 'n ander gewas in jou wingerd plant nie.”
- * *Vers 11:* “Jy mag nie 'n kledingstuk dra wat van twee soorte materiaal ...gemaak is nie”.
- * *Vers 12:* “Jy moet klossies vaswerk aan al die some van jou klere.”

Net hierna, in vers 13 word die doodstraf voorgeskryf vir 'n meisie wat seks voor die huwelik het en dit in dieselfde asem as die vorige opdragte. Dis 'n pakket wat mens nou eintlik baie ongemaklik moet laat voel. En as die voorafgaande nie nagekom word nie, wat kan dan aangevoer word as rede waarom vers 13 as ewige norm behoort te geld?

Op Deuteronomium 22: 28–29 volg Deuteronomium 23 waarin voorhuwelikse seks skynbaar verbied word. In dieselfde trant en op dieselfde vlak van gesag lê die volgende uitsprake in Deuteronomium 23:

- * *Vers 1:* “Iemand wie se geslagsorgane verbrysel is of iemand wat ontman is, mag nie lid van die gemeente van die Here wees nie.” In Jesaja 56: 3–5 word ontmandes deur die Here aanvaar as deel van die geloofsgemeenskap van Israel en word hierdie vorige verbod opgehef. In Handeling 8: 26–39 lees ons van die ontmande Etiopiër wat deur Filippus gedoop en ingelyf word by die gemeente van Christus.
- * *Vers 2:* “Niemand wat gebore is uit ontoelaatbare geslagsgemeenskap mag lid van die gemeente word nie, selfs nie so ‘n persoon se tiende geslag nie.” Dit sou gemeentes darem vandag aansienlik laat krimp het en heelwat predikante sou dalk ook uit voorhuwelikse gemeenskap gebore gewees het.
- * *Vers 3:* “Geen Ammoniet of Moabiet mag lid van die gemeente word nie. Niemand uit hulle nageslag mag ooit lid van die gemeente word nie, selfs nie eers een van die tiende geslag nie.” As hierdie wet vir ewig gegeld het, sou Christus self nie tot die gemeente toegelaat gewees het nie, want sy oeroumagrootjie Rut was ‘n Moabiet (Matteus 1: 1–5).

Dis belangrik om terug te gaan na die tyd toe die Israeliete hulle in Kanaän gevestig het. Hier het hulle ‘n sterk ontwikkelde godsdiens wat op vrugbaarheid gegrond was, aangetref. As hierdie gode aanbid is, het dit goeie oeste en vrugbare vee verseker (Barnard, 2000: 33). Nie alleen manlike gode (El en Baäl) is aanbid nie, maar ook vroulike gode (Asjera en Astarte/Anath).

Die godin Asjera was El, die hoofgod van Kanaän en vader van Baäl, se minnares. In die Bybel verskyn haar naam dikwels as (האשרה *-ha asjera*; “die asjerah”) wat dan nie noodwendig na die godin verwys nie, maar na ‘n simbool van haar, ‘n objek (meervoud “*asjerim*”) wat skynbaar ‘n gewyde paal, boom of groep bome (“‘n bos of bosgroep”) by Israelitiese heiligdomme was, of “hoë plekke” by die altare van Baäl. Die oprigting van die *asjerim* het onder die bose

dade van konings Agab en Manasse getel, en Hiskia en Josia het weer hierdie bome laat afkap. Die teenwoordigheid van Asjera of haar simbool by plekke waar Jahwe, die Bybelse God van die Hebreërs, aanbid is, bring die vraag na vore of die Kanaänitiese godinne ook as Jahwe se minnaresse beskou is. Ons weet uit verwysings na die “hemelwesens”; letterlik “seuns van God” (Genesis 6: 1–4; Job 1: 6, 2: 1, 38: 7), die “hemelse leërmag” (1 Konings 22: 19), “engele” (Genesis 19: 1; Psalm 103: 20), en God se uitspraak in Genesis 1: 26: “Kom *Ons* maak die mens as *ons* verteenwoordiger, *ons* beeld...”, dat Jahwe nie alleen in die hemel was nie. Ons weet ook dat die Jahwe die Kanaänitiese *El* tot so ‘n mate verdring het, dat God se ander name in die Hebreeuse Bybel name soos *El*, *Eljon*, *El Shaddai* en die meervoudsvorm *Elohim* (Genesis 1: 1) insluit. Die vraag bly of Jahwe *El* se vrou ook geneem het (Ecker, 1995: 29).

Die antwoord kan in sekere graffiti, inskrywings gedateer uit die agtste eeu v.C., wat op mure en kruike geskryf was by twee plekke, Khirbet-el-Kom en Kuntillet Ajrud in Israel gevind word (Dever, 1990: 88). Die graffiti sluit seëninge soos: “Ek seën jou deur Jahwe van Samaria en deur sy asjera”, en “Ek seën jou deur Jahwe van Teiman en deur sy asjera.” Beteken dit “deur Jahwe en sy godin”? Of sê dit bloot “deur Jahwe en sy gewyde paal”? In hierdie verband het Andre Lemaire (1984: 51) opgemerk: “Whatever an asherah is, Yahweh had one!”

Toe die kinders van Israel “ontrou” aan die Here (Rigters 2: 17) was (letterlik “agter ander gode aan gehoereer het”), soos hulle ook dikwels was, het hulle agter Baäl en Astarte aangegaan. Baäl (“heer”), ook bekend as Hadad, was die Kanaänitiese god van vrugbaarheid. Hy het hom op verskeie maniere gemanifesteer, byvoorbeeld as *Baäl van Peor* (Numeri 25: 3), en *Baäl-berit*, “heer van die verbond”, by Sigem (Rigters 8: 33), vanwaar die meervoud *Baälim* kom. As ‘n stormgod het Baäl in die lente gesterf, en is daar gerou en is hy begrawe deur sy minnares, die liefdes- en oorlogsgodin Anat (vergelyk dit met die vroue wat treur oor Hadad-Rimmon, dit is Baäl, in Sagaria 12: 11, en dié wat sit en huil oor Tammus, die sterwende vrugbaarheidsgod van Babilon, in Esegieël

8: 14). In die Herfs het Baäl herleef en vir Mot, die god van die dood en droogte, oorwin, en saam met hom die herfsreëns gebring (Ecker, 1995: 32). In 'n grafiese dog fragmentariese teks uit Kanaänitiese Ugarities (opgegrawe by Ras Shamra in Sirië), het die triomfantelike Baäl en Anat seksueel verkeer, en het Anat geboorte gegee aan 'n buffel (Pritchard, 1969: 123). Ook Frazer (1964: 166) skryf oor ander sterwende en herlewende gode van die antieke wêreld, bv. Osiris in Egipte, Adonis in Sirië, Attis in Frigië en Rome.

Astarte (Babiloniese Ishtar, Sumeriese Inanna), liefdesgodin van die Fenisiërs, word in die Bybel *Ashtaroth* genoem, waar die konsonante van Astarte met die klinkers van *boshet* ("skande") gekombineer is (Ecker, 1995: 32). Sy was ook bekend en aanbid in Juda as die "koningin van die hemel" (Jeremia 7: 16–20; 44: 15–28) (Ackerman, 1998: 213). Koning Salomo het onder andere Astarte, die godin van die Sidoniërs, gedien (1 Konings 11: 5). Die meervoudsvorm word meesal in die Bybel gebruik, *Ashtaroth*, om heidense godinne oor die algemeen aan te dui (Ecker, 1995: 32–33).

Dit is vir baie lank aanvaar dat gewyde prostitusie in die aanbidding van Baälim, *Ashtaroth* en ander godhede in die Antieke Nabye Ooste, beoefen is. Terwyl kultiese seks tydens vrugbaarheidsrites geensins verras nie, is daar nie werklik enige bewys dat rituele seks buite die jaarlikse gewyde huwelike, wat bedoel was om vrugbaarheid te bevorder, voorgekom het tussen Mesopotamiese konings en vroulike seksmaats wat vir die liefdesgodin ingestaan het nie. Die huwelik van die Sumeriese koning, wat die god Dumuzi verteenwoordig het (Babiloniese Tammus), met die godin Inanna, is bewaar in seksuele liederes soos "Plow my Vulva" (Frymer-Kensky, 1998: 52–62; Wolkstein & Kramer, 1983: 69).

Meeste van hierdie verhale het met vrugbaarheidsrites te doen. Om deel te kon hê aan hierdie vrugbaarheid, moes hulle die gode hierdie orgies nadoen. 'n Persoon moes in die Kanaänitiese tempels gaan aanbid, en om jou vrugbaarheid te versterk, moes jy seksuele omgang met die tempelprostitute hê. Verleiding tot

seksuele losbandigheid en immorele praktyke het vir die jong Israel 'n probleem geword. Prostitusie is aangemoedig en getroude mans is aangemoedig om homoseksuele dade met tempelprostitute te beoefen.

Die Israeliete het daarteenoor gevoel dat Jahwe vrugbaarheid gee. Hy gee vrugbaarheid waar daar heiligheid is. Vrugbaarheid word dus nie bewerk deur losbandige seksuele dade nie. Dis juis om hierdie rede dat daar bepaalde seksuele voorskrifte in byvoorbeeld Levitikus en Deuteronomium was om die Israeliete sterk te laat staan teen die verleiding van die Kanaänitiese godsdienste. Dit gaan dus hier oor 'n bepaalde kulturele agtergrond waarin Israel se identiteit as geloofsvolk van die Here bedreig is (Barnard 2000: 34).

Die groot vraag, volgens Barnard (2000: 34), sou dus wees waarom die tekste oor voorhuwelikse seks dan anders geïnterpreteer word. Dit was tog ook kultureel bepaald om 'n ordelike samelewing en die behoud van Israel se identiteit te verseker?

Die wette in Deuteronomium was om Israel se identiteit as geloofsvolk te beskerm. Die groot vraag sou wees of Christene hierdie soort beskerming nodig het. Om die etiese norme oor vroulike maagdelikheid vanuit Deuteronomium te beklemtoon en daardeur alle vorme van nie-huwelikse seks op "Skryftuurlike basis" af te wys, doen geensins reg aan die konteks waarin dit staan nie. Maagdelikheid by die vrou het die vrou beskerm teen uitbuiting in 'n sterk patriargale gemeenskap waarin sy gedomineer is deur die man en uitgebuit is vir voortplanting. 'n Dogter se maagdelikheid was haar pa se "besitting". As 'n mens aan die rol en posisie van die vrou dink, veral in Nuwe-Testamentiese tye, kan 'n mens nie hierdie soort diskriminasie teen die vrou eties regverdig nie.

Eksodus 22: 16 en 1 Korintiërs 6: 15–20 word ook dikwels gebruik om nie-huwelikse seks tot taboe te verklaar. Eksodus 22: 16 gaan egter nie oor 'n verbod op voorhuwelikse seks nie, maar oor die moontlikheid dat die dogter se

pa die bruidsprys waarop hy geregtig was, kon verbeur. 1 Korintiërs 6: 15–20 gaan weer nie oor voorhuwelikse seks nie, maar oor ontugtige vroue en seksuele losbandigheid (Barnard, 2000: 35).

Dit is dikwels juis op die terrein van voorhuwelikse of nie-huwelikse seks waar geheimhouding ten diepste plaasvind. Tog wil dit uit bogenoemde bespreking blyk asof nie-huwelikse seks nooit werklik 'n absolute taboe was nie. Ek sluit verder aan by die Bybelse gegewens wat Barnard (2000: 35) noem om hierdie stelling te motiveer:

- * Genesis 16 het geen probleem met Abraham se verhouding met sy vrou se slaaf Hagar nie. Toe die kinderlose Sara 76 jaar oud was, het sy haar Egiptiese diensmeisie, Hagar, aan die 86-jarige Abraham aangebied. Hy moes by haar ingaan sodat Sara kinders deur haar kon hê. Abraham het dit gedoen en Ismael is gebore (Ecker, 1995: 21).
- * Rut word nie in Rut 3 veroordeel wanneer sy by Boas se “voete” inklim terwyl hy slaap nie. Dit wil blyk dat “voete” hier moontlik 'n eufemisme vir geslagsdele kan wees (Ecker, 1995: 137). Die “tjale” wat Boas daarna vir haar gee, toon dat hy bereid is om 'n kind vir en by haar te verwek. Dit wil dus voorkom asof Rut voorhuwelikse seks met Boas gehad het en hom selfs moontlik daartoe kon verlei het. Haar daad was egter moreel regverdigbaar omdat wellus of selfsug nie ter sprake was nie, maar omdat sy stabiliteit vir haar skoonmoeder Naomi en vir haarself wou verseker. Hieruit blyk dit dat daar tog situasies is waar voorhuwelikse seks moontlik aanvaarbaar blyk te wees.
- * Dis ook nodig om weer na die verhaal van Genesis 2 te gaan kyk. Daar blyk dit dat seks sonder die huwelik kon plaasgevind het. Adam en Eva het 'n natuurlike aangetrokkenheid tot mekaar gehad wat tot 'n spontane verbintenis gelei het waar hulle een vlees geword het. Die hele saak waarop die kerk al die jare gesteun het om voorhuwelikse seks mee te veroordeel, raak problematies die oomblik wanneer 'n mens van die standpunt uitgaan dat seks vóór of sónder die huwelik was. Dit moet egter duidelik gestel word dat

hierdie teks geensins ruimte maak vir seksuele losbandigheid nie, maar dat daar 'n sterk permanensie aan die “een-word” tussen twee persone wat in 'n seksuele verhouding staan, geheg word. Seks word ook as 'n gawe van God gesien en 'n mens kan tog nie 'n gawe van God misbruik sonder om die seën wat daardie gawe bied te laat verlore gaan nie. Waar mense die een na die ander seksmaat sou hê, kom daar beslis geen waardering na vore vir die wonderlike Godgegewe gawe van seksualiteit nie.

- * Genesis 1: 27–28 blyk ook nie 'n wegspringplek vir die huwelik te wees nie. Dit kom nie as 'n voorskrif oor seks na vore nie, maar as 'n seënuitspraak van God (Barnard, 2000: 36).
- * Die boek Hooglied is die duidelikste voorbeeld waar die seksuele spel besing word, sonder om dit direk binne die raamwerk van die huwelik te plaas (Barnard, 2000: 36).

Die aard van 'n seksuele verhouding vereis 'n veilige ruimte, maar die vraag bly of seks alleen binne die ruimte van die huwelik uitgeleef kan word. Wat ek bloot hierdeur wil sê is dat 'n mens versigtig moet wees om te sê dat alle seks buite die huwelik 'n gruwelike sonde is. Dit is juis so 'n standpunt wat dikwels lei tot gesinsdisfunksionaliteit en 'n daarmee gepaardgaande geheimhouding. Monti (1995: 114; vgl. Barnard, 2000: 36–37) doen 'n beroep op die kerk om te aanvaar dat die “entire range of sexual activity” teenwoordig is in die vorming van verhoudinge deur enkelopende Christene. Hy skryf verder: “The same context of values, virtues and goods we have been discussing must be brought to their moral instruction rather than staying with our present functional abandonment of especially the young under the faulty morality of the peremptory ‘no’.” Dit gaan daaroor dat die kerk 'n morele appél op die jeug moet behou deur te aanvaar dat hulle in elk geval seksueel aktief is buite die huwelik. In plaas daarvan om hulle te veroordeel en van standpunt te wil laat verander, moet daar eerder 'n stel morele waardes aan hulle voorgehou word sodat nie-huweljkse seksuele aktiwiteit nie lei tot dekadensie en sedelike verval nie. Dit is juis wanneer die kerk 'n veroordelende en nie-akkomoderende houding inneem, dat jongmense

binne die grense van strenge geheimhouding seksueel verkeer en met talle emosionele probleme dienooreenkomstig moet worstel. Dikwels word die seksmaat by hierdie geheimhouding betrek en herinnering aan vorige liefdesverhoudings kan die verhouding versteur. Waar vorige en huidige seksuele spele met mekaar vergelyk word, vorige verhoudings oorgeromantiseer word, word die vervulling van die huidige verhouding al minder. Tipiese verskynsels wat hier na vore tree is gebrek aan seksuele belangstelling, “prestasie-angs” en impotensie (Barnard, 2000: 37).

Natuurlik kan die huwelik ‘n ideale ruimte vir die uitlewing van seksualiteit wees. Maar ons sal nie altyd sonder meer kan volhou dat nie-huwelikse seks in beginsel totaal onaanvaarbaar is nie. Waar hierdie uitgangspunt nie aanvaar word nie, sou enkellopendes nie begelei kon word tot singewende seksuele verhoudings en hoë morele standaarde nie.

d. Prostitusie vind plaas waar geslagsgemeenskap op die ope mark aangebied word aan enigeen wat daarin geïnteresseerd is en gewillig is om daarvoor vergoeding te betaal. Iemand is dus tot die beskikking van ‘n ander teen ‘n bepaalde prys. Die vergoeding word dan dikwels as inkomste gebruik (Heyns, 1986: 163). Dit kom onder verskillende omstandighede en in verskillende vorme voor, as voltydse of deeltydse “beroep”, uitsluitlik vir die eie rekening of in diens van ‘n groot gesofistikeerde organisasie, uit behoefte aan ‘n byverdienste of as bron van enigste verdienste. In Deuteronomium 23 18 en Hosea 2: 4; 4: 11 is dit selfs as religieuse prostitusie bekend. Enersyds is daar die behoefte aan die bevrediging van die geslagsdrang en andersyds die vergoeding.

Liefde en trou is nie werklik hier ter sprake nie. Die vrou word tot gebruiksvoorwerp gereduseer, mans reduceer hulself tot die biologiese aktiwiteite van hul geslagsorgane, wedersydse selfrespek verdwyn en seksualiteit verdwyn uit die intimiteit van die slaapkamer.

Die Bybel staan egter nie deurgaans negatief teenoor mans wat na prostitute toe gaan nie. Juda, een van die aartsvaders, gaan soek in Genesis 38 'n prostituut op en word nie daarvoor veroordeel nie. Die twee verkenners in Josua 2 gaan tuis by 'n prostituut, Ragab (Barnard, 2000: 133). In 'n sterk manlik oorheersde samelewing (patriargaal) is die vrou as besitting en selfs as seksuele objek beskou. Enkele maatstawwe, waaronder maagdelikheid, is aan vroue voorgehou, maar het nie vir mans gegeld nie. In hierdie soort kultuur is "gewone" prostitusie nie as 'n bedreiging vir seksualiteit beskou nie. Daar was beswaar teen tempelprostitusie, spesifiek as 'n Kanaänitiese praktyk (Deutemomium 23: 18).

Die houding wat ten opsigte van die vrou ingeneem is, het mettertyd ontwikkel. Onder Jesus se intiemste volgelinge het vroue getel. Die eerste getuie van Jesus se opstanding was 'n vrou. Daar was vrouediakens in die Vroeë Kerk en dit alles het daartoe gelei dat vrou en man gelyk is, dat die vrou nie 'n besitting of 'n kindervervaardigingsfabriek of 'n seksuele objek is nie. In die Nuwe Testament ontstaan die begrip dan al meer dat vroulike prostitusie onaanvaarbaar is, selfs al is die herstel van die vrou nog nie tot alle vlakke en konsekwensies deurgetrek nie. Die probleem met prostitusie is dat die vrou se liggaam tot 'n blote seksobjek verlaag word en daarmee saam die persoon wat deel het aan die prostitusie. Seks word uit die ruimtes van liefde, sekuriteit en bediening geneem en verlaag tot die blote bevrediging van seksdrange (Barnard, 2000: 134).

In die Antieke Hebreuse gemeenskap was prostitusie meesal gesensureer, maar dit was nie altyd onwettig nie. In Levitikus 19: 29 sê die Here: "Niemand van julle mag sy dogter die skande aandoen of haar 'n tempelprostituut te laat word nie. Dit lei tot hoerery en afskuwelike sondes in die land." Die Here verbied Israelitiese priesters om met prostitute te trou (Levitikus 21: 7) en noem ook dat een van hulle morele oortredings was dat 'n man en sy vader by dieselfde vrou (vermoedelik 'n prostituut) ingaan (Amos 2: 7). Een van die dade

waarvoor die Here die volk sal oordeel is dat hulle volgens Joël 3: 3 “’n jong seun gegee het in ruil vir ‘n hoer...” ‘n Enkelopende prostituut is aan geen Bybelse misdaad skuldig, behalwe wanneer sy die dogter van ‘n priester was in wie se geval Levitikus 21: 9 sê dat sy haar vader ontwy en dan verbrand moet word. Wettige prostitusie in die Bybel reflekteer die eeu-oue dubbele standaard waar ‘n vrou getrou moes bly, maar ‘n man by ‘n ongetroude prostituut kon ingaan en nie skuldig sou wees aan owerspel nie. Maar as die prostituut ook iemand se vrou was, met ander woorde ‘n ander man se eiendom volgens die patriargale stelsel van die Hebreërs, dan was sy en haar kliënt owerspeliges, ‘n misdaad waarvoor, volgens Levitikus 20: 10 en Deuteronomium 22: 22, die doodstraf opgelê kon word (Ecker, 1995: 130).

Volgens Ecker (1995: 130) was dit tot redelik onlangs algemeen aanvaar dat kultiese seks of gewyde prostitusie in Israel en elders in die Antieke Nabye Ooste voorgekom het. Hy noem dat die Bybel ruim gebruik maak van owerspel, hoerery en ander seksuele metafore om die Israeliete se ontrou aan die Here mee te beskryf. Hy sien egter metafore as styffigure en wys daarop dat heelwat teoloë ‘n gebrek aan tekstuele of ander bewyse toon vir die beoefening van gewyde prostitusie. Frymer-Kensky (1992: 52–62) noem die hele saak ‘n *mite* wat gebaseer is op antieke en moderne seksuele fantasieë. Die woord (קדשים - kedeshim) en sy verwante vorme word tot hierdie hele aangeleentheid as relevant beskou. Ter aanvulling tot al die manlike priesters in Israel, was daar manlike kultiese amptenare wat “kedeshim” (heilige mans) genoem is en vroulike amptenare wat “kedeshot” (heilige vroue) genoem is. Hul enigste Bybelse aktiwiteit word in 2 Konings 23: 7 aangeteken: “Hy (Koning Josia) het die manlike prostitute se kamers by die huis van die Here laat afbreek waarin die vroue klere geweef het vir die diens van Asjera.” Vertalers het nog altyd hierdie amptenare met kultiese “prostitute” vertaal. ‘n Sleutelgedeelte waar hierdie vertaling sy beslag gekry het, is Deuteronomium 23: 17: “Jy mag nie prostitute by die tempel aanhou nie, of dit nou vrouens of mans uit Israel is.” In vers 18 lees ons: “Wanneer jy ‘n gelofte afgelê het, mag jy nie die loon van ‘n prostituut,

of dit nou dié van 'n man of 'n vrou is, na die huis van die Here jou God toe bring nie. Hy het 'n afkeer van hierdie twee dinge.” Letterlik staan daar: “Jy mag nie bring die loon van 'n hoer (זונה – zonah) of die prys van 'n hond (כלב- keleb) in die huis van die Here jou God as enige gelofte-offer nie; dié altwee is vir die Here jou God 'n gruwel” (eie vertaling). Dit is egter nie duidelik dat *kedesha* (heilige vrou) en *zonah* (prostituut) met mekaar gelykgestel word nie, of dat *kedeshim* (heilige mans) na verwys word as honde nie (Ecker 1995: 130–131).

Uit Ugaritiese tekste is dit bekend dat die Kanaänitiese kultus, wat die Hebreërs voorafgegaan het, ook heilige mans ingesluit het met onbekende funksies en hulle *kedeshim* genoem het. Miskien het die drang om die Hebreëuse “kultus” van enige oorblyfsel van Kanaänitiese invloed te bevry, tot die wet in Deuteronomium teen hierdie amptenare gelei. Derhalwe het Koning Josia, bo en behalwe dat hy die altare van Baäl vernietig het, ook die manlike “prostitute” se kamers by die huis van die Here laat afbreek (2 Konings 23: 7). Ook Koning Asa het in 1 Konings 15: 12 die tempelprostitute uit die land verban en al die afgodsbeelde verwoes. Wat die *kedeshim* ook al was, Frymer-Kensky (1998: 52–62) voel dat die vertaling “kultiese prostitute” 'n vrypostige vertaling is. Yee (1992: 195–202) stel voor dat 'n beter vertaling van *kedesha* “tempeldienaar” sou wees.

Ek is nie van mening dat die daad van prostitusie ooit deur Christene goedgepraat kan word nie, maar ek is ook van mening dat ons nie die prostituut kan bly veroordeel nie. Vir baie mense, veral waar armoede sy kake ingeslaan het, word dit die enigste heenkome en inkomste. In talle gevalle word prostitusie geheim gehou van gesinslede, of van die eggenoot, of van die samelewing. Dit lei ook tot intense emosionele probleme, iets wat beslis met die verkryging van ander werk voorkom kan word. Die rol van die man wat na 'n prostituut gaan, behoort ook deegliker nagevors te word.

e. Homoseksualiteit is die konstante neiging tot “n predominante toegeneë gerigtheid op en liefde vir en biopsigiese vermoëns tot intimiteit met iemand van dieselfde geslag en ‘n gewilligheid om daarmee ooreenstemmende sosiale verhoudingspatrone te ontwikkel – alles met of ook sonder onverskilligheid of selfs aversie ten opsigte van lede van die teenoorgestelde geslag” (Heyns, 1986: 164). Barnard (2000: 126) beskryf homoseksualiteit as ‘n emosionele en fisieke aangetrokkenheid van lede van dieselfde geslag tot mekaar. Hy sien dit nie bloot as ‘n gier, soos baie mense reken nie, maar noem dat dit al deur die eeue bestaan het. Talle getuienis van die mediese en sielkundige wetenskappe dui sterk daarop dat ‘n groot persentasie mense, tot 10%, vanaf hul geboorte homoseksueel is. Dit is nie ‘n keuse wat hulle maak nie. Jou seksualiteit (en seksuele voorkeure) is in jou bloed, dis iets waarmee jy gebore is en het met gene en hormone te doen.

Die Christendom by name het tradisioneel in die afgelope eeue oor die algemeen drie standpunte ingeneem oor homoseksualiteit:

- i. Homoseksuele is van demoniese magte besete en hierdie demoniese magte moet uitgedryf word. So iemand kan nie in ‘n verhouding tot God leef nie en is derhalwe verlore.
- ii. Die homoseksuele persoon moet aanvaar word as iemand wat wel in ‘n sinvolle verhouding met God kan staan, maar so ‘n persoon mag nie betrokke raak in homoseksuele verhoudings nie. Die grootste deel van die Christendom huldig hierdie standpunt.
- iii. Indien die persoon inherent homoseksueel georiënteer is, moet die persoon toegelaat word om sy/haar seksualiteit uit te leef binne die raamwerk van die Christelike norme wat ook in ‘n heteroseksuele verhouding geld. Dit is ‘n standpunt wat huidiglik al hoe meer veld wen (Barnard, 2000: 83).

In die Ou Testament word verskeie tekste dikwels aangehaal as tekste wat uitgesproke sou wees teen homoseksualiteit.

- * In Genesis 19 is daar die verhaal van Sodom en Gomorra waar twee engele of boodskappers vir Lot besoek en hy hulle met Ou Testamentiese gasvryheid ontvang. Vers 4 en 5 vertel dan dat voor hulle die aand gaan slaap het, die mans van Sodom, oud en jonk, die huis van Lot omsingel het en geslagsgemeenskap met die vreemde mans (engele) wou hê. Lot het sy dogters aangebied, maar die Sodomiete het geweier. Wat duidelik was, was dat hulle volgens vers 9 'n appeltjie met Lot, 'n vreemdeling wat volgens hulle wou regter speel, te skil gehad het. Die groot vraag is of Genesis 19 oor homoseksualiteit as seksuele oriëntasie gaan. Bahnsen (1978: 34) noem dat die standpunt dikwels gehandhaaf word dat die toorn van God wat gelei het tot die verwoesting van Sodom direk verband hou met die homoseksualiteit van die inwoners van die stad en dat die verhaal van Genesis 19 dus gesien moet word as 'n aanduiding van die totale negatiewe beoordeling van homoseksualiteit in die Ou Testament (Ukleja, 1983: 259). Van de Spijker (1961: 100–101) sluit hierby aan as hy sê dat die feit dat die manlike bevolking van die stad seksuele omgang met die twee engele wat by Lot aan huis was, wou hê, beskou kan word as die een enkele gruweldaad wat aanleiding gegee het tot die Here se besluit om die stad te vernietig. Die verhaal moet op grond hiervan beskou word as 'n ernstige waarskuwing oor die ramspoedige gevolge wat homoseksuele dade kan hê.

Dit kom voor asof daar in die verhaal van Genesis 19 nie sprake is van homoseksualiteit as sodanig nie. Dit lyk eerder na homoseksuele verkragting (Louw, 1980: 104; Germond, 1997: 214; Sehested, 1999: 54–55). Dit wil eerder blyk dat dit oor haat teenoor vreemdelinge en die behoefte om vreemdelinge kwaad aan te doen, gegaan het, veral as al die mans van Sodom hierby betrokke was. Dit is hoogs onwaarskynlik dat al die mans in Sodom homoseksueel was. Mens sou dus kon sê dat dit in Genesis 19 gaan oor heteroseksuele mans wat 'n homoseksuele verkragting voor oë het. Dis duidelik dat dit nie oor seksuele oriëntasie

gaan nie, maar 'n seksuele vergryp van gewelddadige aard weens 'n haat teenoor vreemdelinge, met ander woorde verkragting (Barnard, 2000: 89–90).

Genesis 19 is dus nie 'n teks om mense met 'n homoseksuele oriëntasie, wat dus geneties homoseksueel is, te veroordeel nie. Dit gaan nie hier om mense wat geneties homoseksueel is nie, maar oor perverse en gewelddadige persone wat vreemdelinge wil verkrag en geen verdraagsaamheid of begrip vir ander se behoeftes toon nie.

- * In Jesaja 1: 10–31 word die leiers van Israel gestriem deur die profeet as hy hulle Sodomsleiers en Gomorrasvolk noem. Nêrens word egter na homoseksualiteit of enige seksuele praktyke verwys nie. Hul oppervlakkige offerpraktyke en hulle verdrukking van minderwaardigheidsgroepe was waaroor dit gehandel het. Vir Jesaja was die Israeliete met hierdie praktyke gelykstaande aan die inwoners van Sodom en Gomorra. Hul groot sonde is nie homoseksualiteit of enige vorm van seksuele praktyk nie, maar wel valse aanbidding en verdrukking van minderhede (Barnard, 2000: 91). Dit word hier dus in verband gebring met sosiale onreg (McNeill, 1976: 81–82).

- * Jeremia 23: 14 is 'n protes teen talle van die godsdienstige leiers wat "hoereer". Maar die hoerery gaan oor 'n geestelike hoerery. Ook in Jeremia se verklaring of toepassing van Sodom en Gomorra se sonde, word homoseksualiteit nie genoem nie en sodomie nie as seksuele sonde geken nie (Barnard, 2000: 91).

- In Esegïel 16: 48–49 word Jerusalem se sondes vergelyk met dié van Sodom. Sodom se sonde word op dieselfde manier verklaar as in Jesaja. Hier het dit oor 'n materiële oorfloed sonder 'n sosiale gewete vir die nood van die armes gegaan. In hierdie laaste drie gedeeltes uit die profete

word Sodom en Gomorra se sonde dus as valse aanbidding, onverdraagsaamheid teenoor minderheidsgroepe en koudheid teenoor die maatskaplike nood van ander geskets. Seksualiteit word nie eens genoem nie.

- * In Levitikus 18: 22 vind ons die volgende uitspraak: “Jy mag nie ‘n homoseksuele verhouding hê nie. Dit is ‘n afstootlike sonde.” In Levitikus 20: 13 lees ons: “Twee mans wat homoseksueel verkeer, doen ‘n afskuwelike sonde. Hulle moet doodgemaak word. Hulle verdien die dood.” Hierdie twee tekste word dikwels as van die duidelikste aanduidings in die Ou Testament gesien rondom die kwessie dat geslagsgemeenskap tussen mans onderling verbied word (Atkinson, 1979: 91). Dit word afgelei uit die feit dat dit as ‘n afstootlike en afskuwelike daad beskryf word. Die grond vir die skerp veroordeling en die streng strafbepaling, het volgens hierdie beskouing te doen met die beskerming van seksualiteit in sy “heteroseksuele bestemmingsfunksie tussen man en vrou” (Louw, 1980: 106–107). Nêrens word daar egter deur enige van hierdie voorstanders aanbeveel dat hierdie strafmaatreël toegepas word nie (Van Genneep, 1972: 65; Wink, 1999: 35).

Heel waarskynlik moet dit hierteenoor gestel word dat dit hier nie noodwendig oor homoseksualiteit as sulks gaan nie, maar oor bepaalde tipe homoseksuele dade waaronder kultiese tempelprostitusie, wat as deel van die Kanaänitiese vrugbaarheidsrituele beoefen is. Skynbaar het dit ook verband gehou met afgodiese godsdienstige praktyke (Collins, 1977: 162; Maarsingh, 1980: 157–158; Sehested 1999: 56). In Deuteronomium 23: 18 gaan dit oor tempelprostitusie. Dit wil voorkom asof dit nie seksuele verkeer as sulks is wat afgekeur word nie, maar seksuele verkeer in die kultiese samekoms met die oog daarop om God te manipuleer om vrugbaarheid aan die individu en die gemeenskap te skenk. Al die rituele reinheidsreëlings in Levitikus 17 – 18 is nie as

moreel-etiese uitsprake bedoel nie, maar as maatreëls om die reinheid van die Israelitiese kultus te verseker (Germond, 1997: 218).

Ook in die Nuwe Testament vind ons uitsprake wat hiermee verband hou.

- * Romeine 1: 26–27. Hierdie twee verse word as die duidelikste tekste voorgehou dat die Bybel teen homoseksualiteit gekant is. Dit word beskryf as die manifestasie van “skandelige drifte” en as “teen die natuur”. Dit word dan met God se skeppingsorde in verband gebring, met die implikasie dat dit wat *para fusin* (“teen die natuur”) is, in stryd met God se skeppingsbedoeling is (Cranfield, 1975: 125–126). In Romeine 1: 18–32 redeneer Paulus dat die sondeverval in die heidense wêreld teruggevoer kan word tot die basissonde dat die ware God nie geëer en gedien word nie (vs. 20 – 21). Dit manifesteer in die eerste plek in die dien van afgode (vs. 23), maar gee ook aanleiding tot totale verwildering oor die hele spektrum van die mens se lewe (vs. 24 – 31) en het die dood as uiteindelijke resultaat (vs. 32). Binne hierdie raamwerk word homoseksualiteit dus uitgebeeld as simptoom van die ontaarding van die mens wat weier om die een ware God te dien (Louw, 1980: 113–114).

Scroggs (1983: 84, 114–117) en Germond (1997: 27) meen dat Paulus waarskynlik nie na homoseksualiteit as sodanig verwys nie, maar na vorme daarvan wat in die Grieks-Romeinse wêreld van destyds bekend was. Furnish (1979: 66), Zijlstra (1984: 58) en Harris & Moran (1999: 73) wys daarop dat dit anachronisties is om te meen dat Paulus hom teen homoseksualiteit as sodanig kon uitspreek, aangesien kennis daarvan as samehangende verskynsel eers sedert die 19de en veral in die 20ste eeu ontwikkel het. Germond (1997: 226) en Du Toit (2001: 8) wys ook daarop dat die term *fusis* elders by Paulus (byvoorbeeld 1 Korintiërs 11: 14) nie as 'n verwysing na die skeppingsorde gebruik word nie, maar as 'n verwysing na die algemeen-gangbare orde van sake volgens sosiale norme en kodes van die samelewing.

- * 1 Korintiërs 6: 9 en 1 Timoteus 1: 10. Barrett (1968: 140) aanvaar dat die terme *malakoi* en *arsenokoitai* te doen het met homoseksualiteit in die algemeen en dat dit onderskeidelik dui op die passiewe en die aktiewe party in 'n homoseksuele verhouding. Ook in die Nuwe Afrikaanse Vertaling, 1983, word dit as 'n algemene verwysing na homoseksualiteit geïnterpreteer en vertaal as "mense wat homoseksualiteit beoefen." Scroggs (1983: 103) verwys daarna dat die feit dat dit in die konteks verskyn van kategorieë mense wat in die gemeente van Korinte geduld word en wat die sedelike gehalte van die gemeente ondermyn, daarop dui hoe negatief Paulus oor die verskynsel van homoseksualiteit geoordeel het.

Arndt en Gingrich (1957: 109) meen dat die twee terme waarskynlik nie na homoseksuele optrede in die algemeen verwys nie, maar dat dit onderskeidelik betrekking het op mans of seuns wat hulleself seksueel laat misbruik, onder andere as manlike prostitute, en persone wat jong seuns seksueel misbruik (Arndt & Gingrich, 1957: 109; Ridderbos, 1967: 34; Scroggs, 1983: 108). Die verwysings moet verstaan word teen die agtergrond van die praktyk van *pederastie* wat destyds redelik algemeen in die Grieks-Romeinse wêreld voorgekom het. Dié praktyk het behels dat 'n volwasse persoon benewens sy eie huwelik, 'n verhouding met 'n minderjarige seun aangeknoop het, onder andere met die oog op begeleiding tot volwassenheid, maar waarin seksuele bevrediging gewoonlik ook 'n belangrike rol gespeel het (Louw, 1980: 115; Scroggs 1983: 18). Germond (1997: 224–225) voer aan dat die twee terme hoegenaamd niks met homoseksualiteit te doen het nie, maar as algemene terme vir seksuele losbandigheid verstaan moet word. Hy voer verder aan dat hierdie terme nooit in die Patristiese of latere kerklike literatuur met verwysing na homoseksuele dade gebruik is nie, maar eers

in die 13de eeu deur Tomas van Aquino in dié verband gebruik is (Sinode van Suid-Transvaal 2001: 148–150).

Ook wat hierdie vorm van seksualiteit betref, speel geheimhouding dikwels 'n groot rol. Ek het met talle adolessente onderhoude gevoer wat hul homoseksuele voorkeure geheim hou. Herman (19) vertel dat hy oorsee op 'n skip werk. Hy het 'n verhouding met 'n man van 22 en ervaar tans emosionele probleme in die verhouding. Hy vertel dat hy op 12-jarige ouderdom deur 'n manlike familielid gemolesteer is en sedertdien deur verskeie mans genader is met die oog op 'n verhouding. Hy is seksueel aktief met ander mans en wil graag wegbreek uit hierdie hulpelose situasie. Herman se verhaal is maar een van vele.

Die volgende verhaal van Rita verskyn in die Agenda van die Sinode van Suid-Transvaal (2001: 154):

“Ek het op die platteland grootgeword met die hele ding van gesin en kerk-toe gaan. Op skool het ek begin agterkom dat ek anders is, maar eers op universiteit beseef ek is gay. Ek was in Universiteitsoord (die naam van die NG Kerk se Studentegemeente in Pretoria) en in die koshuis. Met die hele ritueel van kerk toe gaan het ek egter nie van gehou nie. Ek het nie deel daarvan gevoel nie. Dit het vervreemding meegebring. Ek het Sondagaande nie meer kerk toe gegaan nie, maar in die biblioteek gaan sit en werk.

Ek het die verwerping deur vriende gevrees as ek sou sê ek is gay. My broer is ook gay. Dit maak dit makliker, maar ook moeiliker. Jy beleef: Jy gaan nooit in die gemeenskap aanvaar word nie. Mense kyk mens aan. Jy kry die boodskap: Dis nie OK nie.

Dis 'n verlies: Dit voel asof ek nie met integriteit lewe nie. Ek moet maak asof ek 'straight' is. Ek kan nie myself wees nie. Ek kan nie my Christenskap met mense deel nie. Ek vrees om alleen oud word. Ek voel partykeer: Moet ek nie

maar trou om die probleem op te los nie? Ek kan nie krisse met ander mense deel nie. Met my ma se dood en toe my pa weer getroud is, toe my en my vriendin se verhouding opgebreek het, was ek alleen. Christenskap groei nie as jy dit nie met ander deel nie. Ek 'smile' oor die voorwaardelikheid van mense en van die kerk – terwyl God se aanvaarding onvoorwaardelik is.”

In hierdie verhaal het Rita geswyg oor haar gay-wees vanweë die vrees vir verwerping, vrees dat die gemeenskap haar nie sou aanvaar nie.

f. Pedoseksualiteit. Hier bestaan daar 'n voorliefde vir seksuele gemeenskap met kinders. Dit word van pedofilie onderskei wat 'n liefdesverkeer by volwassenes met kinders veronderstel. Kinders word dus as seksobjekte gehanteer. Dit kan byvoorbeeld gebeur waar 'n volwassene 'n swak selfbeeld het en nie sinvolle seksuele verhoudings met ander volwassenes kan handhaaf nie. Dit is dan ook onder hierdie afdeling waar 'n mens kindermolestering sou aantref, 'n saak wat gepaardgaan met intense geheimhouding. Kindermolestering is 'n vorm van tydelike pedofilie, terwyl die kindermolesteerder dikwels 'n normale seksuele verhouding kan voer. In permanente pedofilie raak die voorkoms van perverse dade al hoe meer totdat dit die manier van seksuele uitlewing word (Barnard, 2000: 137).

Tydlike pedofilie gaan dikwels gepaard met die molesteerder se eie jeug of die sterk aangetrokkenheid tot 'n jong liggaam. Pedofilie is nie 'n homoseksuele afwyking nie, maar vind dikwels binne gevestigde heteroseksuele strukture soos die huwelik plaas. Pedofilie ken nie die grense van seksuele oriëntasie nie, hetsy heteroseksueel of homoseksueel.

By *permanente pedofilie* word in die rigting van 'n bepaalde genetiese afwyking gedui. Die pedofiel is 'n persoon wat dringend behandeling nodig het en tog met deemis en begrip hanteer behoort te word, met klem daarop dat sulke dade verwerp word.

Saam met Barnard (2000: 138) wil ek saamstem dat pedofilie eties volledig onaanvaarbaar is. Dit vind sekde plaas met die goedkeuring van die kind/jongmens en kan gelyk gestel word aan verkragting. Die kind word die Godgegewe reg ontnem om deur die gewone fases van natuurlike seksuele ontwikkeling en ontdekking te gaan. Dit kan later tot seksuele skuldgevoelens asook 'n gebrek aan seksuele aanpassing lei. 'n Persoon se seksuele oriëntasie word egter nie verander deur seksuele molestering nie. Dit bly noodsaaklik vir elke Christen om 'n stabiele sosiale struktuur te skep waarin sulke euwels nie aangemoedig sou word nie.

Deur die bespreking van bogenoemde etiese beginsels wou ek aantoon dat Bybeltekste soms verkeerdelik gebruik kan word om bepaalde seksuele praktyke te veroordeel. Dit gee dan aanleiding tot die diepste en donkerste geheime denkbaar. Indien hierdie "language game" wat rondom geheime ontstaan, sinvol ontloot sou kon word deur 'n milieu te skep waarin dienoooreenkomstige verhale vertel kan word, sou dit heelwat spanning kon verlig en dikwels bepaalde magsgrepe wat ontstaan deur die bewaring van 'n geheim, kon breek.

4.2.2 'n Bybelse perspektief op seks

i) Genesis 2

Wanneer die Bybel die misbruik van seks inkleur met woorde soos "egbreuk" en "hoerery", lei dit daartoe dat mense dit dikwels interpreteer dat God alle vorme van seks veroordeel. Sommige glo dit dalk heel onskuldig en ander doen dit om hul eie immoraliteit te regverdig. Die Bybel praat egter goedkeurend van die seksuele verhouding. God het seks geskep om vreugde en vervulling vir die mens te bring (Lahaye & Lahaye, 1978: 18).

In die verhaal in Genesis 2 is God en die mens baie naby aan mekaar. God stel belang in die geluk van die mens en is baie nou by die mens betrokke. Een van die ander hoofkarakters in Genesis 2 is Adam, 'n alleenloper. God het opgemerk

dat alles met Adam nie plus was nie. “Dit is nie goed dat die mens alleen is nie. Ek sal vir hom iemand maak wat hom kan help, sy gelyke” (Gen. 2: 18). Adam is alleen en God identifiseer ‘n spesiale behoefte by die mens wat inherent deel is van menswees. Daardie sosiale behoefte is aan iemand wat “hom kan help, sy gelyke.” God skep toe ‘n ander mens om in die behoefte van hierdie alleenmens te voorsien. Hierdie “ander mens” is nie so anders as die mens nie. Adam sê self in Gen. 2: 23: “Hierdie keer is dit een uit myself, een soos ek.” Dit gaan nie hier oor die feit dat daar ‘n geslagtelike verskil of oor die bewussyn dat hulle “anders” is nie, maar dat hulle by mekaar pas. Dit gaan dus oor ‘n ooreenkoms tussen die twee maats, ‘n ooreenkoms wat hulle na mekaar toe trek.

Die ooreenkoms is so groot dat hulle nie eers skaam in mekaar se naakte teenwoordigheid is nie (Gen. 2: 25). Hierdie “nuwe wese” word “vrou” genoem volgens die Nuwe Afrikaanse Vertaling (1983) van “Die Bybel”, ‘n vertaling wat ‘n kontras tussen die geslagtelikheid van die “mens” en die “vrou” skep. Teenoor hierdie siening wil die Hebreëus juis hierdie sterk onderskeid en klem op andersheid vermy deur te praat van *ish* (“man”) en *isha* (“mannin” – iets soos die man; die mens en ‘n ander mens – iets mensliks). Tussen hierdie mens en die “ander mens” is daar ‘n seksuele aangetrokkenheid. “Daarom sal ‘n man sy vader en moeder verlaat en saam met sy vrou lewe, en *hulle sal een word* (Genesis 2: 24). Hulle is so eenders dat hulle een wil word – aangetrokke tot mekaar wil hulle ook betrokke wees by mekaar (Barnard, 2000: 6). Twee persone is totaal verweef en dit sluit die seksdaad in. Adam vind ‘n maat, iemand wat by hom pas, iemand wat ook sy seksualiteit met hom kan deel. ‘n Nuwe sosiale struktuur kom tot stand – “die verbintenis tussen twee mense wat fisiek en emosioneel tot mekaar aangetrokke voel en hulle liggaamlike vreugde met mekaar deel” (Barnard, 2000: 7).

Die Bybel praat al in die vroegste tye oor seks as ‘n vreugde vind in mekaar en deur mekaar. Daar is geen sprake daarvan dat dit iets is waarvoor mense hoef skaam of skuldig te voel nie. Volgens Barnard (2000: 7) is dit belangrik om

daarop te let dat die klem in Genesis 2 dié van interaksie ter wille van genot, nie vir voortplanting is nie; ter wille van rekreasie, en nie prokreasie nie. Seks is 'n geskenk van God wat bedoel is om geniet te word en om mekaar mee te bedien. Daar is geen sprake van dominerend nie, net bloed wat vinnig pols, harte wat opgewonde klop en alleenheid wat vreugdevol plek maak vir eenheid. Seksualiteit en die seksdrang is geskep deur God en die huwelik is later ingestel om hierdie deel van die skepping te beskerm.

Lahaye (1978: 15–26) skryf dat die seksuele daad 'n mooi en intieme verhouding is wat op 'n ongeëwenaarde en unieke wyse deur man en vrou in die heimlikheid van hulle liefde gedeel word. Hulle noem dat God man en vrou vir en in daardie verhouding geskep het (Lahaye & Lahaye, 1978: 15). Vanweë die feit dat God in Genesis 1: 28 'n opdrag aan die mens gee, naamlik “Wees vrugbaar, word baie, bewoon die aarde ...”, sien hulle dit as 'n heilige ervaring, as 'n opdrag wat voor die sondeval gegee is en waaruit aanvaar kan word dat die liefdespel en voortplanting daargestel was toe die mens nog in sy oorspronklike toestand van onskuld verkeer het. Dit wil vir my hieruit blyk dat seks daar was voor die huwelik ingestel is. “Die huwelik is 'n uitvloeisel van die seksuele aangetrokkenheid tussen mense om so te probeer om struktuur daaraan te gee en om 'n veilige hawe daarvoor te skep” (Barnard, 2000: 7). Seksuele verkeer is dus deel van die goeie skepping voor die sonde. Seksualiteit en die seksdrang is geskep deur God. Barnard (2000: 8) noem dat die huwelik later ingestel is om hierdie deel van die skepping te beskerm. In die ideale ryk van God sal daar volgens Markus 12: 25 geen huwelik wees nie, maar 'n nuwe sosiale struktuur wat tot stand sal kom waarbinne die huwelik uitgedien sal wees.

In Hebreërs 13: 4 staan daar: “*Timios o| gamos evn pasivn kai |h koith amiantos.*” (Nestlé-Aland), “Laat die huwelik in alle opsigte eerbaar wees en die bed onbesmet.” In die Afrikaanse Vertaling van die Bybel (1995) staan daar: “Die huwelik moet deur almal eerbaar gehou word. Wees in die huwelikslewe getrou aan mekaar.” Waar “*koith*” gewoonlik met “bed” vertaal

word, word dit in die genoemde Afrikaanse Vertaling met “huwelikslewe” vertaal. ‘n Nader vertaling sou dalk koïtus” kon gewees het. “koïth” kom van die stamwoord “keimai” wat beteken “om te laat lê”, en is verwant aan die woord “koimaw” wat beteken “om te laat slaap”. Die woord “koïtus” stam wel van die Latynse woord *coïtio* af, maar die Griekse woord “koïth” het dieselfde betekenis en dui op die verhouding wat ‘n man en vrou ervaar in die bed wat hulle “saam bewoon”. Met hierdie betekenis in gedagte kan Hebreërs 13: 4 vertaal word as: “Laat koïtus in die huwelik eerbaar en onbesmet wees.” Die twee mense wat koïtus beoefen, benut die Godgegewe voorreg om ‘n nuwe lewe te skep, ‘n ander mens, omdat hulle mekaar liefhet (Lahaye & Lahaye, 1978: 17).

Ecker (1995: 22) skryf dat toe God die eerste man (*mda* - “adam”) en vrou (*hwj* - “hawwah” - klink soos *hYh* “lewe”), geskep het, hy hulle beveel het: “Wees vrugbaar en vermeerder”. Hierop sou baie moontlik kon volg dat Adam en Eva reeds vanaf ‘n vroeë stadium seksueel kon verkeer het. Dit word egter nie in Genesis gesê nie. Adam en Eva bly kinderloos in die Tuin van Eden, en tot en met die verlies van hul onskuld, was hulle nie eers bewus van hul naaktheid nie. Dit kan enersyds beteken dat Adam en Eva voor die sondeval onbewus was van hul seksualiteit, maar dit maak dan die opdrag om vrugbaar te wees en te vermeerder (“prokreasie”), sinloos. Dit suggereer voorts dat seks op een of ander wyse met die sondeval geassosieer word en dus met sonde en skaamte gekleur is. So ‘n siening wil egter meer na ‘n latere asketiese Christelike siening klink, en nie na ‘n Bybelse Hebreeuse siening ten opsigte van menslike seksualiteit nie (Ecker, 1995: 23). Daar kan op grond van Genesis 1: 27 gespekuleer word dat Adam en Eva oorspronklik een androgene wese was, “...as beeld van God het Hy die mens geskep, man en vrou het Hy hulle geskep”, asof hulle bedoel was om op ‘n aseksuele wyse te reproduseer. Dit sou egter weer eens seks met hul sondeval verbind (met hul oorspronklike staat as androgeen of aseksueel), ‘n nie-Hebreeuse gedagte wat bots met Genesis 2, waarvolgens man en vrou nie saam geskep is nie.

Miskien maak Genesis geen melding van Adam en Eva wat seksueel verkeer het in die tuin van Eden nie, omdat dit dalk juis as vanselfsprekend aanvaar word. Ecker (1995: 23) wys daarop dat daar geen rede was - as mens die aanvaarbaarheid van seks as normaal in die antieke Hebreeuse literatuur in ag neem - vir die paartjie om hulle van seks te onthou nie. Volgens een van die apokriewe boeke, Jubileum 3: 6, het Adam en Eva reeds seksuele verhoudings gehad vanaf die oomblik dat God hulle bymekaar gebring het. Dit was letterlik liefde met die eerste oogopslag. Volgens die Rabbynse tradisie was Eva nie Adam se eerste vrou nie. Sy eerste vrou was Lilith, wat hom verlaat het omdat Adam haar tydens seksuele gemeenskap nie bo wou laat wees nie (Graves & Patai, 1966: 147; vgl. Reuther, 1985: 132).

Seks, in elk geval, het niks te doen gehad met die sondeval nie, hul sonde was een van ongehoorsaamheid omdat hulle van die vrug van die boom van kennis van goed en kwaad geëet het en so na Godgelyke kennis gestrewe het (Genesis 3: 5: "...julle sal soos God wees deurdat julle alles kan ken", het die slang aan Eva gesê). Eva wat in die versoeking gekom het om van die vrugte te eet, is deur Adam geblameer ("...sy het vir my van die boom se vrugte gegee en ek het geëet"), asof sy 'n keuse gehad het, maar arme Adam nie. Selfs die Vroeë Kerk het Eva geblameer, want Paulus sê aan Timoteus in 1 Timoteus 2: 14: "Dit is ook nie Adam wat verlei is nie, dit is die vrou wat haar laat verlei het en die gebod oortree het." God het egter albei gestraf en Eva se straf was pyn gedurende geboorte van haar kinders ("...met pyn sal jy kinders in die wêreld bring" [Genesis 3: 16c]), asook 'n ongelyke status ten opsigte van die man ("Na jou man sal jy hunker en hy sal oor jou heers" [Genesis 3: 16d]).

Die eerste seksdaad wat in die Bybel beskryf word, kom nadat hulle uit Eden uitgedryf is ("Die mens het met sy vrou Eva gemeenskap gehad, en sy het swanger geword" [Genesis 4: 1]). Seksuele gemeenskap word hier slegs vir die eerste keer beskryf omdat 'n kind vir die eerste maal verwek is. Adam en Eva het toe 'n tweede seun gehad, Abel, en toe Adam 130 jaar oud was het Adam

weer met sy vrou gemeenskap gehad en is Set dan later in die wêreld gebring. Dis duidelik dat Adam en Eva daarna gereeld seksueel verkeer het, want Genesis 5: 4 noem dat nadat Set gebore is, Adam nog 800 jaar geleef het en seuns en dogters gehad het (Ecker, 1995: 24).

Vir die Israelitiese volk in die Bybel, was oorlewing nie net afhanklik daarvan om hul God te dien nie, maar ook dat hulle genoegsame getalle sou hê. Daarom het hulle Genesis 1: 28 (“Wees vrugbaar en vul die aarde...”), wat ons die Here se eerste wet kan noem, ernstig opgeneem. McAfee (1993: 690–692) skryf dat die reproduksie hoog op die Israeliete se agenda was: “...they had a vigorous pronatalist worldview.” Hulle het egter ook Godgegewe wette gehad om hulle te help om dinge binne perspektief te hou. Die wet teen byvoorbeeld owerspel het eiendomsreg beskerm (vroue was ondergeskik en as’t ware hul mans se besitting) en wette teen bloedskande het die integriteit van die familie beskerm. Prokreatiewe nastrewing is ook beïnvloed deur die rituele reinigingsstelsel. Genitale afskeidings is in ‘n sekere sin as onrein beskou en het reiniging nodig gehad, hetsy ten opsigte van diegene wat dit afgeskei het of diegene wat daardeur geaffekteer is. Beide man en vrou moes in water bad na seksuele omgang as daar ‘n afskeiding van semen was en hulle is as onrein vir die res van die dag beskou (Levitikus 15: 16–18). (Dieselfde het gegeld vir ‘n man wat ‘n nagtelike afskeiding gehad het [Deuteronomium 23: 10–11]). Reinheid het ook seksuele onthouding vereis gedurende tye van aanbidding. Moses sê vir die volk in Eksodus 19: 15: “Wees oormôre gereed en moet intussen nie naby ‘n vrou kom nie”, en in tye van oorlog (1 Samuel 21: 4–5; 2 Samuel 11: 11). (‘n Man wat pasgetroud was, kon ‘n jaar wegbly van oorlog of enige ander werk om tuis te bly en “om sy vrou met wie hy getroud is, gelukkig te maak” [Deuteronomium 24: 5]).

Die algemene woord wat in Hebreeus vir liefde gebruik word, is (hbha - ahabah) van die werkwoord (bha - aheb). (God se liefde vir sy volk word dikwels dsj (hesed: standvastige liefde; vriendelike liefde) genoem). Vir seksuele

omgang word dikwels (awb - bo: om binne of in te gaan) gebruik of die eufemismes “om met iemand te lê/woon/sit” (ibcy - jashav) en “om te ken” hdy (jadah). Laasgenoemde vind mens ook in die Grieks ginwskw - ginosko). Hierdie seksuele terme kom telkemale in die Hebreuse Bybel voor, en elke gebruik dek telkens die hele seksuele ontmoeting. Dit wil telkens lyk asof die minnaars met die taak van vrugbaar wees en die aarde te vul, besig is. So staan daar in Genesis 4: 1 dat die mens met sy vrou Eva gemeenskap gehad het, dat sy swanger geword het en vir Kaïn in die wêreld gebring het, alhoewel dit kon lyk asof dit vir die man om seksuele bevrediging kon gegaan het, soos in die verhaal van Dawid en Batseba waar Dawid Batseba begeer het en Juda vir Tamar begeer het (Ecker, 1995: 108).

Uitsonderings op hierdie kort, saaklike beskrywings is smaadresdes teen Israelse afgodediens, wat verstaan is as ontrou wees (h_{nz}- z_{anah}) en dikwels ook aaklige seksuele beelde. Daar is ook die erotiese Hooglied waar die term vir “liefde maak” of “streef” (mydd - dodim), (’n woord verwant aan die vroulike borste) met die vrou van Hooglied is en na die man verwys word as haar (ydd - dodi: “beminde”). (mydd - dodim) word ook in Spreuke 7: 18 gebruik waar ‘n “verleidelike vrou” ‘n jong man verlei met die woorde: “Kom ons drink van die liefde tot die môre toe, ons gee ons oor aan die liefdeslus” (Ecker, 1995: 108–109).

Die Griekse Nuwe Testament reflekteer weer ‘n ander milieu. Weg is die “pronatalistiese wêreldbeskouing” en word dit vervang met die geloof onder die eerste Christene dat die wêreld spoedig tot ‘n einde kom (Matteus 16: 28; 24: 34; 1 Korintiërs 7: 29–31; Jakobus 5: 8). Weg is ook, onder Hellenistiese invloed, die Hebreuse gedagte dat ‘n man hom, volgens Spreuke 5: 18–9, moet verheug oor sy eie vrou en hom deur haar liefkosings moet laat bedwelm. “Instead there is the misogynistic view that a woman should be seen and not heard, and that she is to be seen as uninvitingly as possible” (Ecker, 1995: 109). Net soos die Griekse filosoof Aristoteles geskryf het dat “stilte ‘n vrou se glorie

is”, so moet Christelike vroue ook in die kerk stilbly (1 Korintiërs 14: 34); en net soos Perictiones die Griekse vroue gewaarsku het teen die dra van fyn klere en om te veel te bad, so behoort Christelike vroue “...in hulle kleredrag waardig, beskeie en ingetoë...” te wees (Ghougassian, 1977: 88). ‘n Man moet sy vrou liefhê (Kolossense 3: 19; Efesiërs 5: 26) en moet gereeld met haar seksueel verkeer om ontrou te voorkom (1 Korintiërs 7: 2–5). Alhoewel dit beter is om te trou as om van hartstog te brand (1 Korintiërs 7: 9), is die beste manier om seksueel op die einde van die wêreld te wag, volgens Paulus, om ongetroud en selibaat te bly (1 Korintiërs 7: 7–8). (Die woord in die Grieks wat meestal vir romantiese of seksuele liefde gebruik word, naamlik “eros”, word nêrens in die Nuwe Testament gevind nie; die woord wat vir liefde gebruik word, is “agape”, wat ‘n geestelike betekenis het, en “philia” wat broederlike liefde beteken). In 1 Korintiërs 7: 1 sê Paulus dat dit goed is vir ‘n man om sonder ‘n vrou te lewe, beslis woorde wat vreemd sou klink vir die Ou Testamentiese soldaat wat ‘n hele jaar saam met sy vrou moes deurbring.

Die seksuele spel tussen mense sonder om dit werklik binne die raamwerk van die huwelik te plaas, kom ook voor in ander gedeeltes in die Bybel, waarvan die boek Hooglied seker die beste voorbeeld is. Die boek druk die emosies van twee geliefdes uit, naamlik entoesiasme, opgewondenheid, verlange, geluk, verwondering, vervulling, aanvaarding, verwagting en blydschap. Dis asof die wonde van eensaamheid heel word wanneer twee geliefdes mekaar vind.

“Soen my, soen my weer en weer! Jou liefkosings is beter as wyn,...” (Hooglied 1: 2). So begin die (myRyCh RYc - die “Lied van die Liedere”), die Hooglied in die Bybel. Eintlik is dit nie ‘n lied nie, maar het dit meer die karakter van ‘n erotiese liefdesgedig, of liever ‘n klomp saamgevoegde erotiese liefdesgedigte, wat op een of ander wyse hul weg na die Hebreeuse Bybel gevind het. Dis ook goed so omdat baie mense dikwels dink dat Christelik is om jou van enige passie te weerhou.

Daar is min onthouding in Hooglied waarin twee anonieme minnaars na mekaar se liefde smag: “Sy linkerarm is onder my kop, sy regterarm omhels my” (8: 3); mekaar se liggame bewonder: “Jou naeltjie is ‘n ronde kom waarin die kruiewyn nie ontbreek nie” (7: 2) en mekaar ontmoet om liefde te maak: “Die man wat ek liefhet is vir my ‘n sakkie mirre wat tussen my borste lê” (1: 13), in die dorp, wingerd en veld, “Kom, man wat ek liefhet, kom ons gaan veld toe, kom ons gaan slaap in die dorpie; ons gaan vroeg smôrens na die wingerde toe, ons gaan kyk of die wingerdstokke bot, of die botsels oop is en die granaatbome bloei. Daar sal ek my liefde vir jou gee.” In 1: 16 sê die meisie: “Ons bed is die groen blare...”

Ecker (1995: 150) skryf dat metaforiese tuine, speserye en vrugte prominent is in die boek se liefdestonele. Die vrou vergelyk haar geliefde met ‘n appelboom: “Soos ‘n appelboom tussen wilde bome, so is die man wat ek liefhet, tussen die jongmans. Ek sit graag in sy skaduwee, sy vrugte is soet in my mond” (2: 3). Haar geliefde vergelyk haar in 7: 8 weer met ‘n palmboom: “Ek dink ek gaan teen die palmboom opklim en sy trosse blomme gryp. Laat jou borste vir my soos trosse druwe wees, die reuk van jou neus soos dié van appels...”. Haar minnaar beskryf die vrou in 4: 12 as ‘n “tuin wat toegemaak is, ‘n tuin met ‘n muur om, ‘n fontein wat afgekamp is” en wat sy bedoel is duidelik as die vrou in 6: 2 sê dat haar beminde af na sy tuin toe is, “na die kruiebeddings toe om sy skape tussen die tuine te laat wei en om lelies te pluk.” In 2: 16 sê sy: “Die man wat ek liefhet, is myne, en ek is syne. Hy laat sy skape tussen die lelies wei tot die aandwind begin waai en die skaduwees lank word.” In 4: 16 vra sy die noordewind en die suidewind om deur haar tuin te waai en sy geur te versprei. “Die man wat ek liefhet, kom na sy tuin toe; hy gaan die keurige vrugte daarvan eet.” In 5: 1 antwoord die man weer: “Ek het na my tuin toe gekom, my beminde bruid, ek pluk my mirre, my lekkerruik-kruie, ek eet my lekker vars heuning, ek drink my wyn en my melk.” In 6: 11 sê die vrou weer: “Ek gaan af na die neuteboord toe, ek gaan kyk na die jong boompies by die spruit, ek gaan kyk hoe die wingerde bot, hoe die granaatbome bloei.” As sy hom huis toe kon

neem, sê sy later in 8: 2, sou sy hom van haar kruiwijn en granaatsap laat drink het.

Bellis (1994: 27) meen dat die moontlikheid selfs bestaan dat die skrywer 'n vrou kon wees, moontlik uit Afrika vanweë die verwysing na die “bruin” vel in 1: 5. Sy kon natuurlik ook donkerder van kleur gewees het vanweë haar werk in die son (1: 6). Weems (1995: 46) wys daarop dat die vrou wat in die eerste persoon aangebied word, die “only immediate voice in scripture” (Weems 1995: 47) is. Hooglied is ook uitsonderlik omdat dit fees vier oor fisiese liefde sonder verwysing na prokreasie, en vir sy egalitaristiese aard. Tribble (1978: 78) sê dat in die verhouding tussen die twee minnaars daar geen manlike dominansie is nie, geen vroulike onderdanigheid en geen stereotipering van enige geslag nie. Dit is egter so dat die patriargale ondergeskiktheid van die vrou weer sy kop uitsteek wanneer die wagte wat die stad patroleer, haar kry, haar slaan, haar seermaak en haar tjalie van haar afruk (5: 7).

Die passie wat in Hooglied na vore kom, is tydloos (Ecker, 1995: 151): “Ek behoort aan die man wat ek liefhet en dit is na my dat hy smag.” “Hou my teen jou soos die seëling op jou bors, soos die seëling aan jou arm. Die liefde is sterker as die dood, die hartstog magtiger as die doderyk; dit brand en vlam soos vuur” (8: 6).

Ecker (1995: 151) reken dat pogings om Hooglied te interpreteer as 'n allegorie van Jahwe se liefde vir Israel, of Christus se liefde vir die kerk, effens verregaande is vanweë die boek se direkte erotisisme. “It’s a bit much to have Christ telling the church that “the joints of thy thighs are like jewels” (7: 1), or to accept the view of Hippolytus that the man’s praise of his lover’s breasts – “Thy two breasts are like two young roes that are twins” (7: 3) – means that the Old and New Testaments are glorious.”

Uit Genesis 2 en Hooglied kry ons die prentjie dat die seksuele spel 'n geskenk van God is wat uitgeleef en geniet behoort te word as 'n loflied teenoor die Skepper. "Hierdie loflied weerklink in die vrye ruimtes van die skepping. Dit is 'n loflied waarin die mens sáám met die skepping sing oor die wonder van twee mense wat mekaar ontdek, één word en heel word" (Barnard, 2000: 8).

Die boek Spreuke waarsku teen die listige vrou ('n prostituut) maar daag ook die man in Spreuke 5: 18, 19 uit om hom oor die vrou van sy jeug te verheug: "Sing die lof van jou eie fontein, verheug jou oor jou eie vrou, so vol liefde, so mooi soos 'n takbok, soos 'n ribbok. Geniet voluit haar liefkosings, laat dit jou deurentyd bedwelms." In Spreuke 1 – 9 vind onderrig plaas waarin 'n pa sy seun onderrig om daartoe in staat te kan wees om die sterk seksdrang te beheer en te verhoed dat hy dit misbruik. Die bedwelming wat 'n "slegte vrou" of "ander vrou" bring, eindig in vernietiging (Spreuke 5: 20–23).

Antieke Israel, soos die ander nasies van die Antieke Nabye Ooste, was 'n patriargale gemeenskap, wat beteken dat dit gesentreer het rondom die vaders van families, met afstamming wat deur die manlike lyn geloop het. ('n Dogter kon eiendom erf van 'n vader wat geen seun gehad het nie, maar sy moes trou binne die stam van haar vader [Numeri 27: 8; 36: 6–12]) (Ecker, 1995: 64).

Vroue het 'n onderdanige status gehad en was onder die seksuele beheer van mans. 'n Vrou moes byvoorbeeld 'n maagd bly totdat sy getroud is (sy kon gestenig word indien dit nie gebeur het nie), en het vir haar vader 'n *mohar* of bruidsprys by die bruidegom se familie verdien. Wanneer hulle getrou het, was die vrou se rol om geboorte aan kinders te gee. Sy was dus vir alle praktiese oorwegings, die eiendom van haar man wat toegelaat is om meer as een vrou te hê. Monogamie was die ideaal, maar daar was geen beperking nie – 'n groter rede om vrugbaar te kon wees en te vermeerder (Genesis 1: 28).

In die Nuwe Testament was die Joodse man die heer of meester van net een vrou op 'n keer. Die beeld van die vrou het egter gelyk onder die stres wat die post-eksiliese priesters op rituele reinheid geplaas het en wat vroue, vanweë die bloed van menstruasie en geboorte, onrein vir 'n groot deel van hul lewens gemaak het (Archer, 1990: 76). Hellenistiese Joodse skrywers het dieselfde minagting vir vroue begin toon wat die Griekse siening ten opsigte van geslag redelik onaangenaam gemaak het (Ecker, 1995: 64–65). Die Joodse filosoof Philo het die man met die verstand en die rede geassosieer, en die vrou met irrasionaliteit en die sintuie. In die apokriewe boek, Sirag, hoofstuk 26: 14–15 (Grossouw e.a., 1952: 145) word gesê dat 'n stil vrou 'n geskenk van die Here is: “Een zwijgsame vrou is een gave van de Heer en haar innerlijke beschaving is onbetaalbaar. Een ingetogen vrou is dubbel bekoorlijk en niets weegt op tegen een kuise ziel.” In die verklaring van die gedeelte word genoem dat met “beschaving” die opvoeding bedoel word en met die “zwijgsaamheid” en “ingetogenheid”, word heiligheid en sedigheid bedoel. Josefus het weer gesê dat 'n vrou in elke opsig aan die man minderwaardig is (Ecker, 1995: 65).

Jesus het nie teenoor vroue in die openbaar gediskrimineer nie (Johannes 4: 5–27), maar hulle selfs as dissipels ingesluit (Matteus 27: 55–56; Markus 15: 40–41; Lukas 8: 2–3). Oor die algemeen het hy vroue behandel asof hulle die mans se gelyke was – iets wat in daardie tyd as skandelik onkonvensioneel beskou is (Ecker, 1995: 65). Fiorenza (1983: 41; vgl. Newsom & Ringe, 1998: 244–251) noem dat in Paulus se tyd vroue onder die leiers van die Christelike gemeenskap getel het, maar dat leierskapsrolle vir vroue in die kerk verdwyn het kort nadat Paulus gesterf het. Alhoewel Paulus in Galasiërs 3: 28 sê “Dit maak nie saak of iemand...man of vrou is nie; in Christus Jesus is julle almal een”, stel hy ironies genoeg 'n standaard vir die “vrouehaat” wat in die kerk sou voorkom na hom en wat alle vroue weer in 'n ondergeskikte posisie sou plaas met die stelling in 1 Korintiërs 7: 1 (dis eintlik nie Paulus se stelling nie, want volgens vers 1 antwoord hy eintlik op die dinge waarvoor hulle aan hom geskryf het) dat dit goed is vir 'n man om sonder 'n vrou te lewe. Oortuig van die feit dat die einde van die wêreld

naby was, het Paulus verkies dat mans en vroue vergeet van die huwelik en sy probleme, en hulself eerder seksueel onthou, aangesien prokreasie in die laaste dae, nie meer belangrik sou wees nie. Nogtans het Paulus gevoel dat diegene wat nie die hartstog kon weerstaan nie, eerder moes trou en dat mans en vroue, om getrouheidsredes, eerder, volgens 1 Korintiërs 7: 2–5, op 'n gereelde basis seksueel moes verkeer (Ecker, 1995: 65).

Wat Fiorenza (1983: 43) die post-Pauliniese “patriargalisasie” van die kerk noem, word gereflekteer in die ondergeskiktheid van vroue waarvan ons in 1 Timoteus 2: 11–12 lees: “n Vrou moet in die erediens stil en onderdanig wees en haar laat leer. Ek laat haar nie toe om daar onderrig te gee of oor die man gesag uit te oefen nie; sy moet stil wees.” Ook in 1 Korintiërs 14: 33b–34a skryf Paulus: “Soos in al die Christelike gemeentes moet die vrouens ook in julle byeenkomste stilbly...”

So 'n onderdanigheid blyk op die oog af nie iets te wees wat oorspronklik tussen man en vrou moes bestaan nie. Volgens die Hebreeuse legende waarna reeds vroeër verwys is, was die eerste vrou wat deur God as 'n maat vir die man, Adam, geskep is, die vrou met die sterk wil, Lilith (Graves & Patai, 1966: 147; Reuthers, 1985: 132). Aangesien beide uit stof geskape is, het Lilith haarself as Adam se gelyke beskou. Sy het beswaar daarteen gehad om onder Adam te lê tydens seksuele omgang, maar Adam wou niks weet nie! Lilith het hom verlaat en volgens die Rabbynse tradisie het sy 'n demoon geword wat babas doodmaak en slapende mans verlei. In Jesaja 34: 14 is 'n verwysing na Lilith (לִילִית) en word met “naggees” (“bose demoon”) (Die Bybel Nuwe Vertaling Groot Druk 1995: 776), vertaal.

Toe Lilith weggegaan het, was Adam terug waar hy begin het, sonder 'n gepaste helper. Volgens die Hebreeuse tradisie het God Adam laat toekyk terwyl Hy 'n vrou geskep het. Die proses van anatomiese vorming was so ontmoedigend dat Adam die vrou afstootlik gevind het, al was sy pragtig toe sy klaar geskep is.

God het die eerste Eva weggestuur en weer probeer. Terwyl Adam geslaap het, het die Here die Eva wat ons in Genesis 2 vind, uit sy ribbebeen gemaak. God het haar na Adam toe gebring wat in Genesis 2: 23 gesê het: “Hierdie keer is dit een uit myself, een soos ek. Daarom sal sy ‘vrou’ genoem word; sy is uit die man geneem.”

Om “uit die man geneem te wees”, dui nie noodwendig op ‘n ondergeskikte rol nie, maar eerder op ‘n “eenheid van vlees”. Tribble (1978: 47) wys daarop dat die Hebreeuse woord (*ezer*) dikwels verkeerdelik vertaal word as “helper”, aangesien die woord eerder dui op ‘n “maat”, ‘n “gelyke vennoot”. Hierdie gelykheid is meer eksplisiet in die eerste skeppingsweergawe in Genesis 1: 26–27 waar man en vrou gelyktydig geskep word, “...man en vrou het Hy hulle geskep”. Die Bybel wil dit inderdaad duidelik maak dat die ondergeskiktheid van vroue die resultaat is van die eerste paartjie se ongehoorsaamheid (die eet van die verbode vrugte). Die Here sê vir Eva in Genesis 3: 16 dat, as deel van haar straf, sy na haar man sal hunker en dat hy oor haar sal heers. Hierdie Bybelse patriargale sisteem word gesien as die resultaat van die sondeval (Ecker, 1995: 66–67).

Die Christelike kerk, beïnvloed deur dieselfde Hellenistiese “vrouehaat” wat Josefus, Philo en dergelyke werke soos die Testament van Ruben (“...want vroue is boos, my kinders...” [5: 1]) (Ecker, 1995: 67), het die blaam van die sondeval op Eva geplaas. In 1 Timoteus 2: 14 staan daar: “Dit is ook nie Adam wat verlei is nie, dit is die vrou wat haar laat verlei het en die gebod oortree het.” In Genesis 3: 12 sê Adam: “...sy het vir my van die boom se vrugte gegee, en ek het geëet.” Adam verdedig homself, merk Phipps (1989: 122) op, deur te kla omdat hy moes eet wat sy vrou hom aangebied het. Vroue kan egter steeds redding vind deur die man se kinders te hê: “Maar sy sal haar redding vind in moederskap, as sy volhard in geloof, liefde en ‘n heilige lewe, en daarby beskeie bly” (1 Timoteus 2: 15).

'n Mens sou die vraag kon vra of gelyke genade daargestel sou kon word. Dit wil nie sommer lyk of dit in hierdie wêreld sal gebeur nie, veral as ons kyk na die uitsprake van Paulus. Volgens Jesus sal die tyd nog aanbreek, moontlik in die hiernamaals, waar Hy in Lukas 20: 34–36 sê dat daar geen huwelike sal wees nie, want man en vrou sal gelykwaardig soos engele wees.

4.2.3 Na-Bybelse perspektiewe op seksualiteit

'n Mens sou wonder waar al die negatiewe persepsies rondom seks vandaan gekom het. Baie van hierdie persepsies het daartoe gelei dat heelwat sake rondom seksualiteit mense in baie gevalle daartoe genoop het om in geheimhouding met bepaalde seksuele sake om te gaan. Om antwoorde op die voorkoms van hierdie negatiewe persepsies rondom seksualiteit te bekom, sal mense in die kerkgeskiedenis moet gaan soek, aangesien die Bybel, soos hierbo beskryf, taamlik positief oor die seksuele praat. Volgens Bamard (2000: 18) het twee sake 'n deurslaggewende rol in die vorming van hierdie negatiewe persepsies gespeel: Die toenemende aksent op die selibate lewe (seksuele onthouding) en die sondebeskouing van die kerkvader Augustinus. Ek gaan baie kortliks hieroor handel.

i. Sterk klem op die selibate lewe

Vanaf 110 n.C. is baie aandag aan die selibate lewe bó die van die huwelik gegee. “Die huwelik is nog sterk beklemtoon en praktyke soos buite-huwelikse seks, aborsie, prostitusie, egskeiding en hertrou is sterk afgewys” (Bamard, 2000: 18). Seksuele genot is egter bevreemding en seks binne die huwelik het slegs waarde gehad omdat dit tot voortplanting kon lei. Seks is as 'n negatiewe saak beskou omdat dit in stryd met die baie van die kerkvaders se eise om selibaat te lewe, was. Slegs Clemens van Alexandrië (150 – 250 n.C.) het die doel van die huwelik nie net as voortplanting gesien nie, maar die wedersydse liefde, ondersteuning en bystand teenoor mekaar binne die huwelik beklemtoon (Bamard, 2000: 18).

Barnard (2000: 18–19) skryf verder dat toe die Romeinse Ryk in die 4de eeu die Christelike geloof as staatsgodsdienst erken het, dit 'n bepalende invloed gehad het op die Middeleeuse kerklike denke oor seksualiteit. Behalwe dat Christene vir hul geloof vervolgd is, is daar in 'n oordrewe beklemtoning van maagdelikheid en 'n asketiese lewenswyse 'n plaasvervanger gevind. Maagdelikheid en die ongehuide staat is al hoe meer gesien as die uitnemende weg tot gelykvormigheid aan Christus. Dit was 'n hoër teken van toewyding aan God as jy 'n maagd was en die selibaat beoefen het. Daar is selfs van die Rooms Katolieke priesters verwag om nie te trou nie, maar in selibaat te lewe. Die selibate elite het die kerk begin regeer en die tradisionele gesin, met die man as hoof, was gesien as die basiese sosiale eenheid in die “normale wêreld”. Oor die vrou was daar sterk negatiewe sieninge: Sy is gesien as verleidende wese wat laer in status as die man was. Hierdie negatiewe siening van die vrou het daartoe meegewerk dat seks en seksualiteit met pessimisme bejeën is. Tot vandag toe nog word hierdie sienswyse in bepaalde kerke en gemeenskappe gehandhaaf. In 'n wêreld vandag wat taamlik oop is oor seksuele vryheid, kan verstaan word as mense streng geheimhouding ten opsigte van bepaalde seksuele sake handhaaf.

ii. Die erfsondeleer van Augustinus

Schulze (1978: 129–133; vgl. Barnard, 2000: 19–21) noem dat die erfsondeleer van Augustinus, biskop van Hippo Regius sedert 395 n.C., 'n ander faktor is wat bygedra het tot 'n pessimistiese beskouing oor seks. Hy het die oorsprong van die sonde, soos die meeste teoloë van sy tyd, by Adam gaan soek. Die “oersonde” wat hy herlei na Genesis 3 se verhaal, het twee elemente: Hoogmoed en begeerte of strewing. “Ten spyte van sy gebalanseerde definisie van ‘begeerte’ word dit tog gereduseer tot die seksuele, en dan rem en oorskadu dit die ander element van die sonde, naamlik hoogmoed. Gevolglik word die geestelike karakter van die sonde nie behoorlik uitgebou nie, maar word dit tog eintlik opgelos in die ‘liggaamlike’ (Schulze, 1978: 133).

Dit is duidelik dat Augustinus, volgens Schulze (1978: 133) in bepaalde dilemmas beland. Een dilemma is byvoorbeeld dat die voortplantingsdaad nie as sodanig sonde is nie, maar sondig word as dit gepaard gaan met begeerte. Die seksdaad moes dus "begeerteloos" plaasvind. Die tweede dilemma is dat die skuld van Christelike ouers in die doop vergeef is, maar tog dra hulle begeerte die erfsonde weer oor op hulle kinders (Schulze, 1978: 133). Dit was dus juis deur die seksdaad dat die "kiem" van sonde weer oorgeplant is op die kinders van ouers (Barnard, 2000: 19).

As kind van sy tyd is Augustinus beïnvloed deur die Griekse filosowe. Hulle het 'n lae dunk van die fisieke en seksuele gehad en dit telkens gekontrasteer met die "geestelike" en die denke van die mens. Augustinus is egter verder ook beïnvloed deur sy eie seksueel losbandige lewe vóór sy bekering. Hy het skuldgevoelens daarvoor gehad en het sy seksdrang geblameer vir sy sondige verlede. Dis ook die rede waarom hy die "oersonde" sterk met die seksuele verbind het. Derhalwe het hy die seksdrang as wesenlike deel van die erfsonde gesien wat deur sy ouers in hom "geplant" was (Barnard, 2000: 20).

Bogenoemde denke het 'n negatiewe konnotasie aan die seksdaad gekoppel wat gelei het tot terughoudendheid oor seks en 'n aantal ongemaklike taboes oor seks het ontwikkel. Seks het die terrein van die sonde geraak en seksuele aangeleenthede was onder die vergrootglas om alle moontlike sondes daarin te identifiseer. So het dit gebeur dat predikante hel-en-verdoemenis-preke gehou het en skuldgevoelens by mense verder aangewakker het. Dit alles verwar mense rondom die seksuele en plaas dikwels 'n vraag agter die geloofwaardigheid van kerklike uitsprake oor seks (Barnard, 2000: 21). Dit laat alles 'n nasmaak dat seks "vuil" is.

Ten opsigte van hierdie seksuele terughoudendheid en seksuele taboes, noem Barnard (2000: 21–22) die volgende as enkele voorbeelde:

- i. In die Middeleeue kon seks bloot plaasvind met die oog op voortplanting en dan sonder genot. Die “voortplantingsdaad” moes plaasvind “sonder begeerte”, sonder genot, of dan met die minimum genot. So moes vroue “monnikhemde” dra tydens seksuele gemeenskap. Dit het slegs ‘n opening aan die voorkant gehad sodat die minimum aanraking kon plaasvind. Daar was ook dae vasgestel waarop geen seksuele gemeenskap mag plaasvind nie: Sondae, Woensdae, Vrydae en veertig dae voor Paasfees en Kersfees (Barnard, 2000: 21).
- ii. Met die Hervorming in die 16de eeu het die klem ietwat verskuif. Die gedwonge selibate lewe is afgewys asook die gedagte dat die selibate lewe ‘n hoër orde van menslike bestaan was as om ‘n huweliksmaat te hê. So het Luther en Karlstadt getrou kort nadat hulle tot nuwe insigte gekom het. Luther veral het ‘n groot rol gespeel om die seksuele moraal te verskuif. Hy bespreek selfs seksualiteit buite die raamwerk van die huwelik en los van die idee van voortplanting. Hy noem selfs dat God lag en feesvier wanneer twee huweliksmaats seksueel goed aanpas (Thielicke, 1964: 302; vgl. Barnard, 2000: 21–22).
- iii. Die Piëtisme het ook seksualiteit as ‘n bedreiging vir goeie sedes gesien. Hulle beskou die huwelik as ‘n “hospitaal vir siekes” waarin die stroom van die geslagsdrif gekanaliseer kan word. Die seksdaad moes feitlik soos die nagmaal benader word, dit moes ‘n godsdienstige handeling wees. Die lusaspek moes beperk of selfs vermy word deur op Christus te fokus. So was daar selfs “huwelikhelers” wat die paartjie op die huweliksnag moes bystaan, amper ‘n soort liturgie wat geskep is vir seksuele omgang (Thielicke, 1964: 303; vgl. Barnard. 2000: 22).

‘n Mens kan verstaan dat hierdie aksent op “seks sonder vreugde” ‘n invloed sou hê op die seksuele moraal. Indien seks buite hierdie eng grense sou plaasvind, sou dit bloot net vir die genot daarvan wees. “En aangesien genot

seks “tot sonde maak”, sou sulke seks tog duidelik sonde wees (Barnard, 2000: 22).

- iv. Dis eers met die aanbreek van die Romantiek en die Verligting dat die deur oopgemaak is vir ‘n meer bevrydende seksuele moraal. Hier het nie-kerklike denkrigtings die pas aangegee en die kerk het met ‘n vae tred probeer om vanuit ‘n Bybelse hoek by te hou (Barnard, 2000: 22).

Hierdie benadering van “seks sonder genot” as voorvereiste vir aanvaarbare seks, beïnvloed tot vandag toe nog die seksuele etiek. Die teoloë van die 20ste eeu het duidelik gewys dat die idee van “seks sonder genot” ‘n onbybelse standpunt is. In haar nadenke en uitsprake oor seks het die kerk doelbewus probeer om selfs die implikasie van só ‘n houding te vermy. Steeds het die kerk konserwatief en voorskriftelik hieroor gedink, maar nou met ‘n begroning op die Bybel, ‘n stap in die regte rigting. Mens wonder maar net as jy gaan kyk hoe die Bybel in hierdie proses gebruik is, of die kerk in breë ooit werklik weggekrom het van die onderbewuste idee dat seks die terrein van die sonde is en dat daar nie veel genot met seks gemaak moet gaan nie – en, natuurlik, dat seks primêr oor voortplanting gaan (Barnard, 2000: 22).

4.2.4 ‘n Sistemiese perspektief op seksualiteit

Seks word nie bloot beskou as die fisiese kontak van seksuele organe of enige besondere opvolging van gebeure nie, maar ook as ‘n unieke sensuele ervaring binne ‘n intieme verhouding. “The terms sex, sexual, and sexuality will refer to those conditions, both personal and interpersonal, that permit the creation of the experience of an interpersonal state of erotic sensuous mutuality” (Sanders & Tomm, 1989: 2). Dit gaan dus nie in die gebruik van die woord “seks” bloot om verwysing na die anatomie, of fisiologie of voortplanting nie, maar oor wedersydse seksualiteit, wat uiteindeelik die saak van verhoudings ter sprake bring. Seksuele funksionering vind tog plaas binne die konteks van intiem

persoonlike verhoudings. Deur te fokus op seks as 'n verhoudingsproses eerder as fisiese daad, open inderdaad veel meer moontlikhede.

Dit is dan ook waar hierdie perspektief heelwat met die etiese perspektief verskil. Die etiese kyk vanuit 'n morele en ook taamlik modernistiese oogpunt na die individu. Die individu en sy seksualiteit is die fokuspunt. In die sistemiese perspektief word daar vanuit 'n verhoudingsbril na seksualiteit gekyk.

In hul poging om 'n definisie daar te probeer stel van wedersydse seksualiteit, laat Sanders en Tomm (1989: 2) hulle veral deur vier kriteria lei:

- i. Elke persoon in 'n diadiese verhouding ervaar hom/haarself as iemand met 'n begeerte (met of sonder fisiese opwekking) om seksueel met die ander persoon te verkeer.
- ii. Elke persoon in die verhouding beskou die ander as iemand wat ook seksuele begeerte en/of opwekking ervaar.
- iii. Elke persoon kies aktief om deel te neem aan watter intieme interaksie ook al plaasvind sonder om daartoe gedwing te word.
- iv. Elke persoon met hierdie wedersydse begeerte, opwekking en aktiwiteit, word gesien in 'n konteks van emosionele en fisiese vatbaarheid, met die vertroue dat die een nie sal voordeel probeer trek uit die ander nie.

Geslagsomgang word ook nie gesien as 'n kriterium vir 'n vervulde seksuele ervaring nie. Wanneer hierdie vier kriteria nie in oorweging gebring word nie, het ons bes moontlik met iets anders as wedersydse seksualiteit te doen. Waar een persoon byvoorbeeld 'n seksuele begeerte het en seksueel opgewek is en die ander nie, maar tog gewilliglik om sosiale redes deelneem, het ons met 'n "seksuele plig" te doen, eerder as met wedersydse seksualiteit. Indien een maat seksueel opgewek is en die ander is nie geïnteresseerd of onwillig en die

eersgenoemde probeer sy/haar begeertes op laasgenoemde afdwing, het ons eerder met “seksuele aanranding” of “seksuele teistering” te doen, afhankelijk van die feit of fisiese dwang plaasvind of nie. Indien daar seksuele aktiwiteite plaasvind tussen ‘n volwassene en ‘n kind, staan dit eerder bekend as “seksuele molestering” ongeag die feit of die kind geïnteresseerd of gewillig is. Vanuit ‘n kulturele hoek beskou, sou die volwassene in hierdie geval nie die kind se ontwikkelingsbelange respekteer nie.

Vanuit ‘n sosiaal-kulturele perspektief sou mens ten opsigte van hierdie seksuele interaksie twee onderskeidings kon maak naamlik sosiaal verantwoordelik of sosiaal onverantwoordelik, asook gewelddadig en nie-gewelddadig, waar “gewelddadig” gesien kan word as enige poging om jou wil op ‘n ander af te dwing, hetsy fisies, chemies, psigologies of sosiaal. So kan die dissiplinerings van kinders, konfronterings van volwassenes wat volhard met problematiese patrone, die afdwing van sosiale wetgewing en beheer van kriminele gedrag as sosiaal verantwoordelik beskou word, terwyl seksuele teistering, seksuele aanranding en meeste vorme van seksuele molestering as beide gewelddadig en sosiaal onverantwoordelik beskou word. Soms kan seksuele molestering verleidend maar nie-gewelddadig wees, maar dit bly sosiaal onverantwoordelik vanweë die sosiaal gekonstrueerde siening dat die volwassene gefaal het om die toekoms van die kind te respekteer en te beskerm. Terselfdertyd mag gewillige prostitusie en ander vorme van seksuele uitbuiting nie gewelddadig blyk te wees nie, maar kan deur baie as sosiaal onverantwoordelik beskou word aangesien iemand misbruik word of die sogenaamde heiligheid van seks as ‘n beuselagtigheid afgemaak word. Aan die ander kant kan seksuele kontak wat gebaseer is op ‘n verpligting (iemand stem in tot die seksuele versoek of eise van ‘n ander, nie omdat hy of sy noodwendig ‘n drang of begeerte het nie, maar vanweë verbintenisse wat gemaak is of enige ander sosiale omstandighede in hierdie verband) as sosiaal verantwoordelik beskou word, maar dit kan as gewelddadig beskou word as die tweede persoon dit op die eerste persoon sou afdwing. Sanders en Tomm (1989: 4) kategorieer dit soos volg in ‘n tabel:

	Gewelddadig	Nie-gewelddadig
Sosiaal onverantwoordelik	<ul style="list-style-type: none"> *Seksuele teistering *Gedwonge seksuele molestering *Seksuele aanranding (sluit verkragting in) *Gedwonge prostitusie 	<ul style="list-style-type: none"> *Seksuele uitbuiting *Gewillige prostitusie *Pomografie wat geweld of degradering van die mens uitbeeld bv. sado-masochistiese praktyke *Ongedwonge seksuele molestering
Sosiaal verantwoordelik	<ul style="list-style-type: none"> *Seksuele verpligting of huwelikspelig *Seksuele weiering na intensioneel gekoesterde verwagtings 	<ul style="list-style-type: none"> *Seksuele en reprodktiewe opvoeding *Kwynende ongewenste seksuele uitnodigings *Wedersydse seksualiteit

Wedersydse seksualiteit is nie-gewelddadig aangesien beide persone werklik geïnteresseerd en vol begeerte is, asook sosiaal verantwoordelik, aangesien geeneen van die deelnemers voordeel uit die ander probeer trek nie.

a) 'n Teoretiese basis vir 'n sisteembenadering

Sanders en Tomm (1989: 9–12) sê daar is twee komplekse vlakke betrokke waar 'n mens met 'n interpersoonlike sisteembenadering werk. Die een vlak is gebaseer op eerste orde kubemetika, die kubemetika van waargenome sisteme. Die ander vlak is weer gebaseer op tweede orde kubemetika, die kubemetika van waarnemende sisteme.

Die *eerste vlak* behels die identifikasie en beskrywing van omgekeerde (resiproke) patrone van interaksie tussen maats wat dan probleme genereer, onderhou of aanvuur. Die fokus is dus om patologiese patrone van interaksie te identifiseer wat rekursief of sirkulêr van aard is. Die problematiese patrone kan as negatiewe of positiewe terugvoer geklassifiseer word. In hierdie geval word gepoog om deur terapeutiese intervensies die betrokke patroon te versteur. Aangesien die patroon interaksioneel en sirkulêr is, kan die intervensie op enige skakel in die ketting fokus, byvoorbeeld op die gedrag van die simptoombraer, die gedrag van lede van die gesin, of op die volgorde van interaksie, of op die geheelpatroon, met ander woorde op die betekenissisteme wat die hele interaksionele proses organiseer. Sanders en Tomm (1989: 10) kies dan ook vir laasgenoemde, met ander woorde die geheelpatroon.

Die *tweede vlak* wat gebaseer is op 'n kubemetika van waamemende sisteme, is meer kompleks van aard. Dit sluit rekursiwiteit in en verwys na die toepassing/aanwending van 'n proses tot die produk van dieselfde proses. "In other words, within the cybernetics of observing systems, the observing system observes and acts upon its own products and/or habits of observing. Thus, a man with performance anxiety may become anxious when noticing his own performance anxiety. A woman with vaginismus may become tense by trying to relax her own muscular tension. Indeed, "doubled emotions" like fear of being afraid, guilt about feeling guilty, irritation about being irritated, being depressed about being depressed, etc. can become especially malignant. There is a much larger degree of interaction with the "self" in these patterns (Sanders & Tomm, 1989: 10).

Hulle sien die "self" as 'n sosiaal gedefinieerde eenheid wat opduik deur, en onderhou word deur sosiale interaksie. Mense sien hulself deur die oë van ander mense. Bepaalde onderskeidings word gemaak ten opsigte van die

onderskeidings wat ander ten opsigte van ons maak, asook die effek wat hierdie onderskeidings het op ons denk-, voel- en gedragspatrone.

Die groot verskil is dus epistemologies van aard, met ander woorde die manier waarop terapeute en kliënte weet, dink en besluit ten opsigte van probleme en oplossings. Die meer lineêre siening (byvoorbeeld biologie, informatief van aard, behaviourisme en oorsaaklik-interaksionele verstaan, eerste orde kubernetika ingesluit) is gebaseer op 'n veronderstelling van objektiwiteit, met ander woorde dat ons weet wat ons doen ten opsigte van probleme deur lineêre insette van die wêreld daar buite. Tweede orde kubernetika is dan hier 'n beter opsie aangesien dit die gedagtes rondom objektiewe waarheid en oorsaaklikheid verwerp, meer na die koördinerende van interaksie kyk wat onderskeidings voortbring, asook die patroon eerder as die inhoud. Verandering wat dus byvoorbeeld in 'n seksuele verhouding plaasvind, kan by die sistemiese benadering gesien word as 'n verandering in interaksiepatrone wat toegeskryf kan word aan die ko-skepping van nuwe onderskeidings en betekenis (Sanders & Tomm, 1989: 11–12).

4.2.5 Postmoderne perspektief op seksualiteit

Alhoewel daar in hoofstuk drie 'n baie dikker beskrywing van postmodernisme gegee word, is dit nodig dat ek hier net na enkele perspektiewe in hierdie verband verwys.

a) Die betekenis van die “postmoderne eeu”

Postmodernisme het ontstaan as 'n beweging in die argitektuur in die laat vyftigerjare. Nadat dit uitgebrei het tot ander vorme van artistieke uitdrukking, selfs met betrekking tot taal, het dit alle menslike vlakke binnegedring en aanleiding gegee tot 'n ander manier om die lewe te verstaan.

Die term “postmodern” is gebruik in Arnold Toynbee se “A Study of History” wat in 1947 gepubliseer is as 'n verwysing na die einde van Westerse dominansie, Christelike kultuur en individualisme en is verder ook gebruik by die verskyning

van pluralisme, wat gebly het as 'n definiërende aspek van alle vorme van postmodernisme wat daaruit gevloei het (Puig, 2000: 1).

Postmodernisme bevraagteken waardes uit die Verligting soos rasionaliteit, waarheid, kennis, wetenskap en vooruitgang. Puig (2000: 2) definieer dit as “an eclipse of the truth about man.”

Die groot vraag bly hoe menslike seksualiteit in die postmoderne eeu verstaan behoort te word. Dit kan amper met 'n bevrore meer vergelyk word. Ons sien die oppervlak – koud en moeilik om binne te dring – maar ons sien nie die wonderlike wêreld wat daaronder skuil nie. Die yslaag is die aspek wat in die media gereflekteer word, illusies en fantasieë wat 'n wêreld bedek wat vol lewe en menslikheid is. Die media beeld 'n sisteem van idees uit wat nie ooreenstem met die werklikheid nie. Deur egter sy kragtige impak te ken, moet ons bewus wees van die gevare wat daaraan verbonde is om die waarheid te manipuleer.

b) Die kenmerke van die postmoderne mentaliteit

Indien ons nie bewus is van hierdie “groot leuen” nie, word ons maklik die prooi van manipulasie en word dan kunsmatig. Die mentaliteit van die mens in 'n multikulturele gemeenskap soos hier in Suid-Afrika, kan in vyf aspekte saamgevat word:

- i. **Materialisme.** Die egte waarde is geld. Jy word gemeet aan wat jy besit en nie besit nie.
- ii. **Hedonisme.** Om 'n lekker tyd te hê is die nuwe gedragskode. Elkeen wil goed voel gereken teen die koste van ideale en betekenis.
- iii. **Permissiwiteit.** Alles is gangbaar teen die koste van die regte konsep van moraliteit.
- iv. **Relativisme.** Alles is relatief: Daar is 'n verabsolutivering van die relatiewe. Subjektiwiteit bepaal die reëls. Die enigste absolute is selfsug.
- v. **Verbruikersmentaliteit.** Dit is die postmoderne formule vir vryheid.

“A man orphan of humanity, without firm convictions, with aseptic commitments, with a sui generis indifference made of curiosity and relativism: His ideology is pragmatism; his rule of behaviour, the current style; his code of ethics is based on statistics as substitute of conscience; his morals, full of neutrality, lack of compromise, and subjectivity; his religion, skepticism, absence of belief. He has deserted the transcendental values, and for this he becomes vulnerable and easy prey for manipulation. The ‘light’ man doesn’t have any interest in truth and changes the meaning of words to his own profit. To the ‘enslavement of his passions’ he gives the name of ‘freedom’, to ‘sex’ without compromise he gives the word ‘love’, to his ‘wealth, comfort and well-being’ he gives the name of ‘happiness’, and ‘joy’ is confused with ‘pleasure’. In this culture of nihilism, this man has no ties; he only lives for himself and for his pleasures without restrictions. Also, this individualistic mentality allows for the use of terms like ‘gender’, ‘reproductive health’, ‘homophobe’, ‘safe sex’, ‘pro-choice’, which are part of an agenda promoted by certain groups that are part of the ‘big lie’” (Puig, 2000: 3).

Die val van superieure waardes kan as een van die dramas van die mens geag word en omdat mense transendensie (voortreflikheid) benodig, skep hy ander substitute om die vakuum wat ontstaan te vul, soos seks, verbruikersmentaliteit en dwelms. Die mens sonder betekenis verval in die klassieke triade van depressie, aggressie of verslawing (Puig, 2000: 3).

c) Hoe die postmoderne mentaliteit die manier affekteer waarop daar oor menslike seksualiteit gedink word.

Die twee konflikterende sieninge van die “bevrore meer” kan beskou word as twee verskillende benaderings tot die hedendaagse menslike seksualiteit.

- i. Die eerste is die *permissiewe benadering* wat teruggevoer kan word na Sigmund Freud en W. Reich. Seks is al wat bestaan en binne hierdie konteks is alles toelaatbaar. Seksualiteit word gereduseer tot selfsugtige

seks wat gebaseer is op genot, hedonisme en permissiwiteit. Seksuele verhoudings raak kortstondig, anoniem, vry en neem selfs die vorm van 'n orgie aan. Binne hierdie soort verhoudings kan individue uitgeruil word, hulle het geen waarde in hulself behalwe die satisfaksie van hul eie begeertes nie. Die subjek word 'n objek van genot. Binne 'n konteks van hierdie aard, is voorbehoedmiddels noodsaaklik omdat kinders ongewens is en as indringers of probleemsekkers beskou kan word. Aborsie is dan ook 'n logiese uitvloeisel.

Binne hierdie benadering is daar ook 'n *natuurlike benadering* waarin seksualiteit beskou word as 'n fisiologiese funksie wat op biologiese wyse as 'n natuurlike behoefte bevredig behoort te word. Daar is geen sprake van liefde, affeksie, getrouheid of etiese norme nie.

- ii. Die tweede benadering tot seksualiteit is die *persoonlike benadering*, waar seksualiteit nie alleen 'n funksie van genitale organe of instinkte is nie, maar gesien word as 'n manifestasie van die persoon as geheel. Al die aspekte rondom seksualiteit word hier in ag geneem. Die kognitiewe, affektiewe, geestelike, morele, sosiale en fisiologiese is betrokke. Seksualiteit word persoonlik en eg menslik waar dit geïntegreer word in die verhouding van een persoon tot 'n ander, in die voltooiing en onderlinge lewenslange gawe van man en vrou. Woorde soos liefde, teerheid, affeksie, kommunikasie, verbintenis, solidariteit en ouerskap het egte betekenis (Puig, 2000: 4–5).

d) Die verskillende bestanddele van menslike seksualiteit.

Puig (2000: 5) noem vyf bestanddele van menslike seksualiteit:

- i. **Kognitief of intellektueel.**

Hier gaan dit om die behoefte om met ander te kommunikeer om ons lewens te deel waar eenheid en gemeenskap tussen mense moontlik is. Hierdie bestanddeel van menslike seksualiteit moet heelwat van die druk

van die huidige wêreld oorkom, byvoorbeeld die druk van tyd, aangesien egpare nie meer tyd vir mekaar het nie omdat hulle werk, televisie kyk, die kinders by die skool gaan haal, na klavierlesse, karateklasse neem en gaan oefen. Tyd om met mekaar te praat oor hulle gevoelens, hoop, seer en kinders, bestaan net nie meer nie. Daar is ook die druk van verbruiking, wat maak dat meer geld en besittings nagejaag word. Verbruiking neem tyd en ding met die gesin om tyd mee. Verbruiking val ook die waardevlak van gesinsverhoudinge aan sodat die vraag uiteindelik ontstaan of besittings of verhoudings die belangrikste is. Daar is ook die druk van die televisie en geraas. Stilte is dikwels nodig om kommunikasie toe te laat en televisie handhaaf die nodige geraas om gesinslede se aandag van praat en deel af weg te lei.

ii. **Affektief of emosioneel.**

Die seksuele lewe, ten einde waarlik menslik te wees, het nodig om liefdevol in 'n affektiewe en emosionele wêreld gedompel te word. Seksualiteit sonder liefde is nie menslik nie. Liefde vra egter die gee van die self, dit vra 'n verbintenis wat die persoon uit isolasie trek en op 'n pad van omgee vir ander plaas. In hierdie konteks moet die druk van die "ek"-generasie van selfsug, hedonisme en gemak oorkom word. Liefde word aangebied as seks of as gevoel. Romantiese liefde is 'n begin, maar liefde is meer as dit. Ware liefde is waar die wil van 'n mens na 'n ander mens geskuif word. Liefde is werk en moed – werk om die selfsug en luiheid te oorkom en moed om die vrees vir lyding te oorkom.

iii. **Fisies.**

Daar behoort altyd 'n uitdrukking van onderlinge liefde te wees en nooit slegs een van gedeelde selfbevrediging nie.

iv. **Moreel.**

Menslike seksualiteit is vry en onbepaald, nie vasgemaak deur instink nie. Soos met enige vryheidsdaad, behels dit sekere reëls en waardes. “Morality in this context of sexuality also tells us about transcendence, because the carnal relation should be a sign and a symbol of something beyond the simple relation, something deeper that transcends temporality and belongs to the infinite. The moral of sexuality is the moral of love. The moral of love is the moral of the relation, and the moral of the relation is the moral of permanence, stability, fidelity. In this area we have to overcome the pressures of permissiveness and relativism” (Puig, 2000: 6).

v. **Sosiaal.**

Menslike seksualiteit is nie net ‘n verhouding tussen twee persone nie, maar dit sosialiseer en skep ook gesinne, bande en gemeenskap. Die eenheid van twee groei later na drie, vier, of meer. Deur ‘n gesin te word, kry ‘n huwelik meer persoonlikheid omdat meer mense daarby betrokke raak. Druk word hier ervaar vanaf die voorbehoedmiddelmentaliteit, wat die kind as ‘n indringer beskou, as iets waarteen mens beskerm moet word. Daar is ook die druk van behoeftes en tragedies wat sommige gesinne ondersteun: “Dit is net vir ons; dit is ons probleem.” Die groot uitdaging is om die isolasie te verbreek en te kommunikeer, te deel en ander gesinne te help wat dieselfde druk en besorgdhede deel.

Wanneer die bestanddele van menslike seksualiteit en die anti-gesinsdruk deur die media voorgehou word, het ons moed en krag nodig om hulle as destruktiewe versteurings te verwyder. “In this fight we have to get together with other families and live the solidarity that our world and our families need” (Puig, 2000: 6).

Jackson & Scott (1996: 22) sê dat seksualiteit verwys na “erotic desires, practices and identities’ or ‘aspects of personal and social life which have erotic

significance.” Onlangse debatte oor seksualiteit word gekenmerk deur ‘n toenemende bewussyn van hierdie spanning; tussen ‘n aanvaarding of bevestiging van verskeidenheid enersyds en ‘n verdediging van die gevestigde norme andersyds.

Hierdie bespreking is gevorm deur die vraag of seksuele identiteit ‘n biologiese gegewene, bepaal deur gene of die anatomie is en of dit in die samelewing en kultuur heeltemal gekonstrueer is. Hierdie twee alternatiewe definieer essensialistiese en sosiaal-gekonstrueerde posisies. Deur seksualiteit te beskou as gegewe deur die natuur en vasgestel en onveranderbaar, sou ‘n essensialistiese siening heteroseksuele norme soos dat ‘n aggressiewe manlike seksualiteit aanvaar word as “hoe dinge is of behoort te wees”. Essensiële argumente is wakker gemaak deur feministe wat voel dit is noodsaaklik om op te staan vir die outonomie en fundamentele verskil van vroue ten opsigte van mans of deur lesbiese feministe wat hul verskil van beide heteroseksuele mans en vroue wil kenmerk.

Wanneer mens seksualiteit oorweeg, is dit noodsaaklik om na die werk van Michael Foucault te kyk. Dit bring ‘n historiese verstaan na vore ten opsigte van konstruksies van seksualiteit en derhalwe sosiale en teoretiese norme. Foucault het ‘n anti-essensialistiese siening van seksuele drif en identiteit aangeneem en seksualiteit gesien as georganiseer langs die teenoorgesteldes (binêre) van normale en afwykende gedrag deur middel van die regulerende diskoerse van modeme gemeenskappe. Sy geloof dat “sexuality ... is a name that can be given to a historical construct” (Foucault, 1979: 105), het by sommige die siening laat posvat dat seksualiteit hergedefinieer of gerekonstrueer kan word.

‘n Verdere ontwikkeling is geassosieer met post-strukturalistiese en postmoderne posisies wat bevestig dat seksualiteit oop is vir rekonstruksie. Hierdie siening reduceer die klem op die bepaling van gemeenskapstoestande of ideologieë ten gunste van die verstaan van seksuele subjekte in terme van persoonlike

voorkeur en self-determinasie. “This more ‘performative’ theory has given rise to a popular emphasis in queer and lesbian theorizing upon diversity and a fluidity of sexual roles. To this end, it has been employed along with the concept of masquerade in studies of bisexuality, cross-dressing and transvestism” (Butler, 1990: 93). Sy vra selfs die vraag of biseksualiteit ‘n ‘derde soort’ seksuele identiteit is en of dit enige gevestigde seksuele verskille ontvestig.

“The idea of a free-floating postmodern sexuality where sexual identity is thought of in terms of ‘pastiche’ (replication and/or re-presentation) and parody has met with reservations from those who call for a stronger awareness of the material determinations of the body and oppressive social circumstances. There remains too the intractable norms of a well-defended heterosexuality, making sexuality as complex and contested a terrain as it ever has been’. As long as heterosexuality (particularly as defined by straight men) is maintained as ‘the norm’, all claims of alternative sexualities must be considered in relation to this hegemonic construction” (Goldberg, 2000: 34).

HOOFSTUK VYF

ONTWIKKELING: PERSPEKTIEWE OP DIE GESIN

Wanneer 'n gesin ten diepste binne 'n terapeutiese situasie aangeraak word, is die moontlikheid altyd sterk dat 'n geheim na vore sal tree. Geheime kan van eggenote, broers en susters, ouers, kinders en ook goeie vriende weerhou word. Dit kan egter ook gebeur dat daar juis met hierdie mense geheime gedeel word. Sò kan 'n gesin 'n geheim dat 'n baba vyf maande na 'n huwelik gebore is van die gemeenskap weerhou, òf dat 'n dogter na 'n ander skool gestuur is terwyl sy eintlik na 'n tehuis vir ongehude moeders is, òf dat 'n dogter vir 'n paar dae by 'n vriendin gaan kuier het en eintlik in 'n kliniek was waar 'n aborsie op haar uitgevoer is, òf dat 'n ma op 'n maandlange "vakansie" was, maar eintlik dwelmrehabilitasie ondergaan het, òf dat die vriendelike oom in die winkel eintlik die bure se dogters molesteer, òf dat die vriendelike man wat toesien dat kinders die pad veilig kruis, homself van tyd tot tyd aan hulle ontbloot. Sommige geheime word van kinders weerhou om hulle teen pyn en seerkry te beskerm, byvoorbeeld dat hulle pa eintlik hulle stiefpa is, òf dat hulle aangenome kinders is, òf dat hulle pa in die gevangenis is en nie werklik besig is om in die buiteland te werk nie. Daar is geheime wat aan almal bekend is, soos die feit dat pa 'n alkoholis is, wat dan die gesin verhoed om vanweë sy rigiede grense, hulp te soek. Daar is ook geheime soos VIGS of homoseksualiteit wat bewaar word vanuit vrees dat gesinsondersteuning, 'n werk, 'n woonplek, 'n skool of selfs 'n vriendskap sal verdwyn, met ander woorde uit vrees vir verwerping. Sommige mense in 'n magtelose posisie, word van die sterkeres weerhou ter wille van sekuriteit.

Sommige geheime word van geslag tot geslag oorgedra. 'n Dogter wat in haar adolessente jare swanger geraak het, is uit haar ouerhuis gejaag. Tien jaar later ontdek sy haar ma was ook swanger voor haar huwelik en dat sy ook deur haar ouers uit die huis gejaag is. Die wond het nooit genees nie. Hoe dit ook al sy,

gesinsgeheime staan nooit alleen nie. Die hele gesin en dikwels ook die groter familie is feitlik altyd daarby betrokke. Geheime het gewoonlik 'n invloed op die persoon oor wie die geheim gaan asook op die res van die gesin. 'n Dikker en breër beskrywing van die gesin is nodig om die kompleksiteit van geheimhouding binne gesinsverband te verstaan, veral waar dit tieners raak.

Sell (1981: 68) noem dat daar nie werklik 'n beskrywing van die gesin as sulks in die Bybel voorkom nie en ook geen spesifieke reëls of patrone oor hoe gesinne behoort te funksioneer nie. Getz (1976: 11–12) noem dat die Bybel min oor die gesin sê in vergelyking met wat oor die kerk gesê word. Hy noem verder dat vier uit die vyf-en-negentig verse in Kolossense en sestien uit honderd-vyf-en-vyftig verse in Efesiërs na die gesin verwys. In ses van Paulus se briewe (Romeine, 2 Korintiërs, Galasiërs, Filippense asook 1 en 2 Tessalonisense) word nêrens direk na die gesin verwys nie. Van die ander briewe het slegs kort opmerkings in hierdie verband, byvoorbeeld 1 Korintiërs waar oor die huwelik gehandel word, die versorging van die weduwees in 1 Timoteus, 'n refleksie op Timoteus se huislike lewe in 2 Timoteus en vermanings aan vroue en moeders in Titus in verband met gepaste gedrag in die huis. Hebreërs, Jakobus, Judas, die briewe van Johannes en Openbaring bevat ook geen verwysings na die gesin nie. Daar is 'n kort verwysing in 1 Petrus, maar niks in 2 Petrus nie.

Die Hebreuse woorde in die Ou Testament בית (bayit - letterlik huis) en משפחה (mishpaha - letterlik stam of familie) word meesal gebruik, terwyl die Griekse woorde in die Nuwe Testament οἰκία (huisgesin), οἰκιακος (familiebetrekkinge) en πατρία (familie/stam) weer normaalweg gebruik word (Buttrick & Kepler, 1962: 238; vgl. Opperman, 2000: 66). Soms verwys hierdie begrippe na die kerngesin en soms na die uitgebreide gesin, wat dan die hele huishouding met die slawe insluit. Louw (1989: 33) noem dat die familie in die Ou Testament baie sterk na die gemeenskaplike binding van mense verwys wat wel ten diepste deur bloed en afkoms bepaal word, maar ook persone kan insluit wat nie genealogies gesproke aan die gesin verwant is nie. Hy noem verder dat dit ook na die gesin

verwys as 'n soort genealogie van mense binne 'n eiesoortige gemeenskap en met 'n spesifieke samehorigheidsgevoel. In Genesis 17 waar die besnydenis ingestel word, lees ons in vers 12: "... elke seun onder julle moet besny word. Dit geld vir elke lid van die manlike geslag onder julle: Al julle nageslagte en ook elke slaaf wat as kind in jou besit gebore word, en die slawe wat van 'n vreemde met geld gekoop word, wat nie jou afstammeling is nie." Hierdie teks is 'n uitdruklike omskrywing van die uitgebreide gesin wat slawe insluit.

5.1 OU TESTAMENTIESE PERSPEKTIEWE OP DIE GESIN

5.1.1 Korporatiewe verantwoordelikheid

In die beskrywing hierbo is dit duidelik dat die Hebreëuse gemeenskap nie net uit die kerngesin bestaan het nie, maar dat die slawe, byvroue, (gehuur en andersins), en vreemdelinge ook daarby ingesluit is (Buttrick & Kepler, 1962: 238). Die kollektiewe siening van 'n persoon in die Ou Testament word mooi geïllustreer in Josua 7: 23b–25 waar Akan 'n deel van die Israeliete se buit vir homself toegeëien het: "Toe hulle dit daar voor die Here uitskud, vat Josua en die hele Israel saam met hom vir Akan seun van Serag en bring hom na die Akorlaagte toe, en ook die silwer, die klere en die staaf goud, Akan se seuns en dogters, sy beeste, sy donkies, sy kleinvee, sy tent, alles wat aan hom behoort. Josua het gesê: 'Jy het die dood oor óns gebring, vandag bring die Here die dood oor jóú.'"

Ongeag die feit dat die monogame huwelik as ideaal voorgehou word, was poligamie nie 'n vreemde verskynsel nie (Sell, 1981: 52). Groter prominensie is dus aan die uitgebreide gesin en stamverband gegee as aan die kerngesin. Die uitgebreide familie moes ook die familie se goeie naam en eer beskerm.

Elke familielid moes die ander familieledede beskerm. In Nehemia 4: 14 spreek Nehemia die volk toe en sê vir hulle waar hy hulle teen die vyand waarsku: "Moenie vir hulle bang wees nie. Dink aan die Here, groot en ontsagwekkend, en veg vir julle broers, julle seuns en julle dogters, julle vrouens en julle huise."

Ook in Nehemia 3 waar vertel word oor die bouwerk wat in aanvang geneem het, het families aan die muur regoor hulle huise gebou, met ander woorde hulle het gebou waar hulle families direkte beskerming kon geniet. Buttrick & Kepler (1962: 238) noem dat elke familielid onder verpligting was om nie die familie se naam skade aan te doen deur eie optrede nie.

Louw (1989: 33) noem dat drie familietipes ten opsigte van die kultuursituasie waarbinne Israel sy ontstaansgeskiedenis gehad het, onderskei kan word, naamlik die fratriargaat, die matriargaat en die patriargaat. In die fratriargaat het die oudste broer gewoonlik as hoof van die familie opgetree. Dit was veral bekend onder die Hetiete en Hurriete in Assirië en Elam. In die matriargaat loop die kind se afkoms langs die genealogie van die moeder. Die mees algemene familiebinding in Israel was egter die patriargale sisteem waar die genealogie deur die vader se huis bepaal is.

Die familiebinding het sy wesenlike karakter gevind in die algemene sekuriteit en beskerming van 'n groep mense se fisieke, ekonomiese en sosiale belange of regte. Die hoof van die familie het almal beskerm. Die familie was die barmhartighedsarm van die verbondsvolk waarbinne weerloses soos armes, weduwees, wese, bejaardes en vreemdelinge 'n tuiste gevind het (Louw, 1989: 35). Die basis vir die patriargale stelsel was die feit dat familiegenote sterk op mekaar ingestel was. Hulle het mekaar gehelp, versorg en beskerm.

5.1.2 Die rol van die verbond

Heyns (1978: 200) wys daarop dat die verbond die liefdes- en trouverbond van God-drie-enig met mense is, wat dateer vanaf die begin van die skepping tot by die voleinding en wat soos alle ander handeling van God, 'n geskiedenis deurloop. Die verbond is een van die uitstaande kenmerke van die verhouding tussen God en Sy volk in die Ou Testament en derhalwe ook van die godsdiens van Israel. Volgens Botterweck en Ringgren (1975: 278) wil dit voorkom asof die verbondsgedagte uniek aan die Israelitiese godsdiens was, 'n godsdiens wat

onverdeelde lojaliteit en trou geëis het en wat alle moontlike verhoudings met ander gode uitgesluit het. Psalm 105 gee 'n aanduiding hoe die Israeliete hulle hele geskiedenis in terme van God se Verbond beskou het. Hier word die verbond wat God met Abraham gesluit het, verbind met die verbond wat God met die Israeliete by Sinaï gesluit het. Die verbond by Sinaï sou dan 'n verdere ontwikkeling en vervulling van die verbond met Abraham wees (Wegner, 1970: 45; vgl. Opperman, 2000: 70). Hosea en sommige van die latere profete het dan ook die verbond by Sinaï geïnterpreteer as die figuurlike huweliksverbond wat tussen God en Sy volk gesluit is. Klem is gelê op beide die verbondsliefde, sowel as die feit dat die verbond op elke terrein van die lewe uitgeleef moes word. Uiteraard het dit 'n invloed op elke gesin en familie gehad (Opperman, 2000: 70).

Die profete het die volk elke keer wanneer hulle afgedwaal en ander gode aanbid het, aan die verbond wat God met hulle gesluit het, herinner. In Jesaja 1: 2–6 profeteer Jesaja: “Luister, hemele, gee aandag, aarde, want die Here het gesê: ‘Ek het kinders grootgemaak en opgevoed, maar hulle het teen My in opstand gekom. ‘n Bees ken sy eienaar en ‘n donkie die krip van sy baas, maar Israel ken My nie, my volk het geen begrip van wat ek doen nie. Ellende wag vir julle, sondige nasie, volk met skuld belaa, geslag wat verkeerd handel, julle wat net afbreek, wat My, die Here, verlaat het. My, die Heilige van Israel, verag en vir My die rug gedraai het. Daar is nie meer plek waar nog aan julle geslaan kan word nie, en tog hou julle aan om van My af weg te draai. Die hele kop is vol seerplekke en die hele gestel is verswak. Van kop tot tone is daar nie een plek heel nie: Dit is die ene kneusplekke, hale en rou wonde! Hulle is nie skoongemaak of verbind of met self behandel nie.” Dit is asof die verbond en die wet van God sinonieme geword het. Wanneer die wet verbreek is, is dit ook beskou as 'n verbreking van die verbond (Von Rad, 1975: 131; vgl. Opperman, 2000: 70).

Verbondsgod en verbondsvolk was onlosmaaklik aanmekaar verbind en dit het Israel se hele lewenswyse beïnvloed (Opperman, 2000: 71). Twee groepe mense kon deel hê aan die verbond, naamlik mense wat deur afstamming en geboorte deel was van een van die twaalf stamme van Israel en Juda, asook persone wat om een of ander rede met die verbondsvolk begin assosieer het. Volgens Genesis 17: 10–14 het hulle deur die besnydenis deel geword van die verbondsvolk. Alhoewel slegs mans en seuns besny is, is die vrou ook deur geboorte of huweliksluiting ingereken as deel van die verbondsvolk.

5.1.3 Die verbondsgesin

Die familie het 'n baie groot rol in die samelewing gespeel. Dit het 'n hegte eenheid na binne en buite gevorm en die familiehoof was die onbetwiste en onafhanklike heerser oor almal wat tot die familie behoort. Die beslissing van die familiehoof het gegeld vir die hele familie en indien 'n familiehoof 'n misdaad sou pleeg, is die hele familie daarvoor vergeld. Die Israelitiese samelewing was oorwegend patriargaal waar die vader as familiehoof gegeld het en die afstamming in die manlike lyn bereken is. 'n Hele aantal gesinne het soms deel gevorm van die familie. 'n Gesinshoof het gesag in sy gesin uitgeoefen, maar was self ook onderworpe aan die gesag van die familiehoof (Fensham & Oberholzer, 1974: 199).

Die familie in Israel was 'n "ware huis of tuiste wat as liefdesgemeenskap sy verbondsvoelers uitgestoot het na almal wat onder dieselfde dak gewoon het" (Louw, 1989: 35).

a) Die vaderfiguur

Volgens Fensham en Oberholzer (1974: 199) het "vader" (אב) die natuurlike vader, voorvader, 'n stigter, leier, geëerde persoon of godsnaam beteken. Buttrick & Kepler (1962: 245) sê dat dit gebruik is om 'n persoon se onmiddellike manlike voorouer aan te dui. Dit is egter soms ook veel ruimer gebruik om enige

van 'n persoon se manlike voorouers aan te dui of selfs as 'n eretitel om respek aan te dui.

Die natuurlike vader het 'n oorheersende gesagsposisie in sy gesin beklee. Die welsyn van elke lid van die gesin op alle lewensterreine asook die solidariteit van die gesin was in sy hande. “Die familie was dus soos 'n ‘klein koninkryk’ wat deur die familievader regeer is. Hy het heerskappy gevoer oor sy vrou, kinders, kleinkinders en slawe – almal in sy huishouding” (Stander & Louw, 1990: 57). Die wet het eer en gehoorsaamheid aan die vader en moeder hoog aangeslaan, en die doodstraf voorgeskryf vir iemand wat sy vader of moeder aanrand (Eksodus 20: 12; 21: 15). Die vader was die huisheer (Matteus 13: 17) en sy vrou het hom as haar “heer” aangespreek (1 Samuel 25: 41). Vaderlike tug is hoog aangeskryf en die seun wat hom nie daardeur laat tereg wys het nie, is voor die oudstes gebring en gestenig (Deuteronomium 21: 18–21). “Op godsdienstige gebied was die vader die hoof en leier van sy gesin (Genesis 35: 2, 3) en sy beslissing het vir die hele gesin gegeld (Jesaja 24: 15; Handeling 16: 33). Die opvoeding en onderrig van die seuns was eerstens die taak van die vader (Deuteronomium 6: 20–25; Spreuke 1: 8) (Fensham & Oberholzer, 1974: 200). Die vader was dus die geestelike hoof van die huis wat normaalweg ook die godsdienstige verpligtinge soos die besnydenis (Genesis 17: 27), die onderrig van die seuns (Spreuke 1: 8), die bring van offers (Levitikus 1–7) en die pasgarites moes waarneem. Die vader het die hoof van die huishoudings gebly, al het sy seuns reeds hulle eie gesinne gehad.

Die vader het nog verder gestrek omdat hy kinders as slawe kon verkoop en selfs kon besluit om 'n familielid wat van die geloof afgewyk het, dood te maak (Deuteronomium 13: 6–10) (Opperman, 2000: 73).

b) Die moederfiguur

Die moeder word gewoonlik in die voorskrifte van die wet en by die wysheidsleraars naas die vader genoem (Eksodus 20: 12; 21: 15; Deuteronomium 21:

18–21; Spreuke 1: 8). Alhoewel sy onder die gesag van die man gestaan het, het sy as moeder steeds 'n belangrike plek beklee. Moederskap, veral van seuns, het haar aansien verhoog en soms moes sy beslissend ingryp om sake na haar wense te laat verloop (Genesis 27). Sy het ook 'n belangrike ekonomiese rol in die gesin gespeel (Spreuke 31: 10–31), en vroue soos Debora, Batseba en Isebel het ook belangrike politieke rolle vervul. Uit die boek Spreuke blyk dit dat die opvoeding van kinders grotendeels deur die moeder behartig is.

c) Ouers en kinders

'n Huwelik het goddelike seën ervaar in 'n groot kindertal. Vrugbaarheid en die geboorte van seuns het dus dikwels die inhoud van 'n seënswens uitgemaak (Genesis 24: 60; Psalm 127: 3–5; 128: 3). Gebruik soos die leviraat, poligamie en slavinne as vroue kan almal herlei word na die belangrikheid van die nakomelingskap van 'n man. Die geboorte van seuns het 'n egpaar verbly. Die eersgebore seun was die vernaamste erfgenaam en hy het 'n dubbele porsie geërf (Deuteronomium 21: 17). Die weduwee en dogters het daarenteen niks geërf nie, want die seun het die kultusgenootskap voortgesit en die naam van die vader laat voortleef (Fensham & Oberholzer, 1974: 200).

Daar was dus min onderskeid tussen egtelike en buite-egtelike kinders solank dit net die kinders van die vader was.

Tydens die bevalling is die vrou gewoonlik bygestaan deur 'n vroedvrou (Genesis 35: 17, 38; Eksodus 1: 15). Die moeder het self die kind gesoog, maar waar nodig van 'n soogster gebruik gemaak (Genesis 21: 7; 1 Samuel 1: 21 e.v.). Die kind is eers op twee- tot driejarige leeftyd gespeen en dit het gepaard gegaan met 'n offerfees en maaltyd (Genesis 21: 8; 1 Samuel 1: 24). Naamgewing, wat met groot sorg geskied het, het gewoonlik kort na geboorte plaasgevind (Fensham & Oberholzer, 1974: 201).

Die besnydenis is deur die wet vasgestel op agt dae na geboorte (Levitikus 12: 3) en is gewoonlik deur die vader waargeneem.

In die vroeë kinderjare was opvoeding die moeder se taak, maar later het die seuns onder die sorg van die vader gekom om opgelei te word in die daaglikse arbeid, jag en krygskuns. Gehoorsaamheid aan ouers was die eerste vereiste vir alle kinders. Die vader was die hoogste gesag en het in vroeër tye selfs oor die lewens van kinders beskik (Genesis 38: 24).

5.2 NUWE TESTAMENTIESE PERSPEKTIEWE OP DIE GESIN

Eer en skaamte was die vernaamste waardes in die eerste eeu. Malina, Joubert en van der Watt (1995: 9) sê dat eer te make gehad het met 'n persoon se waarde as mens en die erkenning daarvan deur ander. Skaamte het weer te doen gehad met persone (veral vroue) se sensitiwiteit vir hulle openbare reputasie. Die mens van die eerste eeu was 'n groepsmens wat met hulle families, gemeenskappe of tuisdorpe geassosieer het. Groepe het derhalwe 'n groot rol gespeel om eer aan die individu te verleen (Malina, Joubert & van der Watt, 1995: 4). Die feit dat die groep die individu se eer erken het, het daartoe gelei dat die individu sy goeie naam in stand kon hou. Indien iemand die reëls van die groep verbreek het, is die persoon deur die groep gestraf of verstoot. Vrees vir hierdie vorm van verwerping kon maklik daartoe lei dat geheime ten strengste bewaar is. 'n Individu sou na my mening eerder die gevolge van geheimhouding dra, as om sy/haar naam skade aan te doen. Aangesien oneervolle mense geen positiewe status in die gemeenskap besit het nie, is hulle uit die normale gang van die samelewing gesluit. Dit was so goed soos 'n sosiale doodsvonniss (Malina, Joubert & van der Watt, 1995: 10; vgl. Opperman, 2000: 74).

Die Nuwe Testament sonder nie 'n ideale gesinstruktuur uit nie, maar daar was daar was wel beweging van stamme na kleiner kerngesinne (Opperman, 2000: 75).

5.2.1 Jesus se perspektiewe op die gesin

Wanneer 'n gesonde gesinsteologie ontwikkel word, is dit belangrik dat ons eerlik sal vra wat Jesus se uitsprake oor gesinsverhoudinge vir ons vandag beteken (Müller, 1996: 9). In Matteus 10: 34–39 sê Jesus: “Moenie dink dat Ek gekom het om vrede op aarde te bring nie. Ek het nie gekom om vrede te bring nie, maar die swaard. Ek het gekom om tweedrag te bring tussen 'n man en sy vader en tussen 'n dogter en haar moeder, tussen 'n skoonogter en haar skoonmoeder; ja, 'n man se huismense sal sy vyande wees. Hy wat sy vader of moeder liever het as vir My, is nie werd om aan My te behoort nie; hy wat sy seun of dogter liever het as vir My, is nie werd om aan My te behoort nie...” Die begrip “tweedrag” verwys na die aksie van “teen iemand te draai”. Lukas 12: 51 praat weer van verdeeldheid. 'n Situatie word dus geskets waar gesinslede teen mekaar draai en waar daar verdeeldheid binne een huis ontstaan. Jesus praat dit goed. Hy sê dat Hy gekom het om só 'n situasie tot stand te bring. Geen ander verhouding mag bó 'n verhouding met Hom gestel word nie. Jesus waarsku teen die verafgoding van gesinne en gesinsverhoudings. “Die verafgoding van die gesin en die familie kom voor wanneer die gesinsbande verabsoluteer word, wanneer dit belangriker is om die gesinshoof gelukkig te hou as wat dit is om te doen wat God vra” (Müller, 1996a: 10–1). Müller (1996a: 11) noem verder dat dit meestal diegene met die meeste mag in die gesinstruktuur is, wat hierdie vaandel van 'n onaantasbare gesin hoog hou omdat dit hulle pas. Wanneer kinders met nuwe idees by die huis kom, voel ouers bedreig en beroep hulle maklik op die vyfde gebod en op die feit dat die gesin 'n instelling van God is. “Met die Bybel in die hand en met godsdienstige tradisies word kinders onderdanig gehou. Geen teësprak word geduld nie, want daar is 'n Goddelike hiërargie in die gesin ingebou” (Müller, 1996a: 11). Binne hierdie verabsoluteerde gesin is daar baie mishandelde en verontregte vrouens wat onder manlike geweldpleging moet deurloop en kinders wat deur bejaarde ouers gemanipuleer word. Almal probeer die gesinsvrede bewaar. Dis juis in situasies soos hierdie waarin geheimhouding floreer. Tipies is dan byvoorbeeld 'n mishandelde vrou of dogter wat lieg oor die blou merke aan haar arms, of die tiener met 'n probleem

wat vanweë 'n geslote kommunikasiekanaal nie oor die probleem kan praat nie en dan die sogenaamde tweede familie, die vriendekring, opsoek met sy/haar probleem. Harmonieuse gesinsverhoudings is nie die alfa en omega nie. Soms moet daar in 'n gesin tweedrag wees. Talle mense ly vanweë geheimhouding wat binne hierdie ruimte van gesinsverafgoding plaasvind.

In gesinne wat oormatig by mekaar betrokke en vervleg is, word hoë morele waardes en streng godsdienstige oortuigings dikwels gebruik om die gesin te isoleer. Waar 'n geheim in só 'n gesin voorkom, word 'n kordon getrek en die geheim word bewaar. Géén buitestaander word binne hierdie geïsoleerde kring van geheimhouding toegelaat nie. Mens wonder of dit nie juis die soort gesinslewe is waarteen Jesus waarsku nie?

Jesus se woorde en daede het egter weer aan die vrou haar regmatige plek teruggegee (Johannes 4). Selfs kinders kry ook 'n prominente plek in Jesus se bediening op aarde (Matteus, 18: 1–5).

Die klem verskuif dus nou van biologiese afstamming van Abraham na geloof in Jesus Christus. Hierdie geloof kom dan tot uiting in die manier hoe hulle God en mekaar liefhet.

'n Groot deel van Jesus se bediening op aarde was op die familie, of gesin (oikos) gerig. Jesus wou aantoon dat bloedbande deur geloofsbande vervang word in God se Koninkryk (Mayer, 1970: 59). Die vyfde gebod wat handel oor eer en gehoorsaamheid aan ouers, was vir Jesus steeds geldig. 'n Mens kry egter nie bloot op biologiese gronde deur geboorte deel aan die verbond en die Koninkryk van God nie (Opperman, 2000: 78).

Verbondskinders is in die oikos in die weë van die Here opgevoed en onderlinge versorging het hier plaasgevind. "For both Jew and Hellenist the nurture of children (παιδεία) and the continuing nurture of adults was the primary purpose of

life. The Greeks defined nurture as the process of educating man into his true form, the real and genuine human nature” (Mayer, 1970: 59). Jesus en sy dissipels het die betekenis van die Griekse mens-gesentreerde παιδεία in sy wese kom verander deur te sê dat παιδεία hoofsaaklik deur die Heilige Gees gedoen word met die evangelie van Jesus Christus as inhoud. Mayer (1970: 60) sê dan verder dat hierdie Christelike opvoeding die effektiëste en natuurlikste in die Christelike οἶκος plaasvind.

Οἶκος verwys na die groter familiegeheel en ook na bepaalde stamme in Israel. Neem byvoorbeeld die begrip “huis van Juda” of “huis van Dawid” in die Bybel. Die Israelitiese gemeenskap word in ‘n sekere sin self God se huis en God se gebou (Louw, 1989: 37).

5.2.2 Pauliniese perspektiewe op die gesin

Die nuwe manier van lewe in die gesin en in die gemeente wat Jesus kom inisieer het, word veral deur twee begrippe na vore gebring, naamlik “in Christus” en “deur die Gees”.

a) In Christus

“In Christ’ is Paul’s abbreviated way of saying that when a person is baptized into Christ, he dies to his former way of living; he escapes from the old creation which is perishing; he begins to return to the perfect creation which had existed in the Garden of Eden and will exist again at the end of time” (Mayer, 1970: 63). Almal wat in Christus is, is met Hom verenig in die liggaam van Christus, naamlik die kerk. Die verbondsvolk van God in die Ou Testament kry by Paulus nuwe dimensies en word verbreed om alle mense wat in Jesus Christus glo in te sluit (Romeine 3: 22). Gelowiges is dus onlosmaaklik in Christus aan mekaar en aan die kerk verbind (Opperman, 2000: 80).

b) Deur die Heilige Gees

Om te beskryf dat God in elke lewensituasie deur sy Gees in en by ons wil wees, gebruik Paulus die begrippe *lewe deur die Gees, vervul met die Gees* en *doop met die Gees*. Efesiërs 5: 18–6: 4 is 'n sleutelteks wanneer mens na die perspektiewe kyk wat Paulus op die gesin bied en dit staan binne die konteks van die nuwe lewe wat geleef moet word. Die nuwe lewe kan net geleef word deur vervulling met die Heilige Gees (vers 18). Wanneer die Heilige Gees mense van binne regeer, kan hulle uit eerbied vir Christus aan mekaar onderdanig wees (vers 21). Müller (1994: 6) stel dit soos volg: “A relationship that develops under the guidance of the Holy Spirit, becomes the place where people are willing to be born again in the sense of being incarnated into the life of another, your wife, your husband, your child, your parent.”

5.3 ANDER PERSPEKTIEWE OP DIE GESIN

Müller (1994: 3–6) identifiseer die volgende perspektiewe as 'n Bybelse benadering tot die gesinslewe:

5.3.1 Verbond

Balswick & Balswick (1991: 20) werk vanuit die perspektief van die verbond om gesinne en verhoudings in die Bybelse tyd te verstaan. Die verbond wat God met sy mense gesluit het, moet as voorbeeld dien van die verhoudinge tussen mense. Louw (1989: 39) sê dat 'n spesifieke kenmerk van die Christelike gesin sy noue verband met die terme “heil”, “verbond” en “gemeente” is. Verbondsliefde kom veral in vier begrippe tot sy reg, naamlik verbond, genade, bemagtiging en intimiteit (Opperman, 2000: 81). Volgens Müller (1994: 3) word die verbond as logiese beginpunt gesien, maar moet dit as sirkulêre beweging verstaan word wat nie met intimiteit eindig nie. Intimiteit lei dan weer tot die vernuwing van die verbondsverhouding en só word 'n geweldige verantwoordelikheid op die onderskeie lede van die gesin geplaas. Goeie verhoudinge in 'n gesin word nie net as 'n gawe gesien nie, maar ook as 'n verpligting wat nagekom moet word. Terwyl die bevrydende krag van die

evangelie onderbeklemtoon word (Müller, 1994: 4; vgl. Opperman, 2000: 82), word geldige klem op die verantwoordelikheid van die mens geplaas.

5.3.2 Skepping

Die skepping is 'n verdere perspektief waarmee die huweliks- en gesinslewe verklaar kan word. Sell (1981: 52) sê in hierdie verband: "Marriage is founded, not in the Mosaic law or in the patriarchal social system, but in the creative order that precedes these."

Hier word die mens voorgestel as verhoudingswese wat deur God geskep is. Müller (1994: 4) sê dat die skeppingsorde as vertrekpunt dikwels nie 'n gebalanseerde teologie verkondig nie. Die realiteit van sonde en verlossing word nie altyd baie ernstig opgeneem nie. Wat in hierdie benadering voorop staan, is die natuur wat God geskep het en nie die genade nie. Hoek (1984: 21) sê: "In de moderne theologie bestaat een huiver voor alle 'theologische scheppingspekulatie.'" Hy vra wat die mens van vandag werklik weet van die mense en die wêreld vóór die sondeval. Tog gaan hy voort om huwelik en gesin vanuit die skeppingsorde te benader.

Volgens Louw (1989: 45) is die basisstruktuur van die gesin volgens Genesis 1: 27–28 in twee faktore geleë: Die beeld-van-God-wees en vrugbaarheid as eksponent van die seën van God.

5.3.3 Verlossing

By hierdie perspektief staan Christus se verlossingswerk sentraal. Die feit dat Christus 'n persoon van sonde verlos het, veronderstel dat die persoon dit ook in sy gesinslewe moet ervaar. Hoek (1984: 15) pas dit toe op die huwelik wanneer hy sê dat die verhouding tot die Enigste God veral weerspieël word in 'n verhouding waar die mens sy medemens sien as iemand wat deur God geskep is en daarom uniek is (Opperman, 2000: 83).

Die verlossingswerk van Christus word deur baie Christene verstaan as 'n verlossing van die skuld van sonde en nie ook van die krag van sonde nie. Dit lei daartoe dat Christelike huweliksmaats hul verpligting teenoor mekaar as 'n swaar las ervaar (Müller, 1994: 5).

5.3.4 Pneumatologie

Hierdie benadering omsluit al die ander perspektiewe van die evangelie wat hierbo bespreek is. "An emphasis on the work of the Spirit does have the advantage that God's work becomes effective here and now. Apart from the creative and redemptive work of God in our past, He is also active in our present" (Müller, 1994: 5).

Dit het die voordeel dat die mens se hele lewenswyse en leefwêreld ingesluit word en nie net sy godsdienstige lewe nie. Die gesinslewe word "... not only a vocation with multiple imperatives, but the working place of the ever present God" (Müller, 1994: 5).

5.4 'N MODERNE PERSPEKTIEF OP DIE GESIN

Die omvang van gebroke gesinne het die afgelope tyd skrikwekkende afmetings begin aanneem. Volgens du Toit (2001: 229) word meer as 20 000 kinders in Suid-Afrika alleen, jaarliks deur egskeidings geraak. Mense woon al hoe meer saam buite huweliksband en sake soos aborsie, kindermishandeling, kinderverwaarlosing, aanranding van huweliksmaats, buite-egtelikheid en promiskuiteit, alles wat dikwels streng geheim gehou word, kom al meer voor. Dit raak bykans onmoontlik om in tradisionele taal oor die gesin te skryf. Die sake wat genoem is, raak uiteraard ook die wyse waarop gesinne saamgestel word. Müller (2002: 8) beskryf die wyse waarop verskillende gesinne saamgestel is soos volg: "Party gesinne woon op straat en slaap saam onder dieselfde stukkie plastiek op die sypaadjie. Ander woon in 'n *mansion* waar elke kind 'n *en suite*-slaapkamer het met 'n uitsig oor die stad. Sommige gesinne vertoon die klassieke prentjie van 'n pa, 'n ma en kinders van albei geslagte. Ander gesinne

bestaan uit 'n paar vigswesies waarvan die oudste nie ouer as 12 is nie. Party gesinne is hersaamgestel uit twee of drie vorige gesinne. Daar is kinders wat aangeneem word deur twee ouers van dieselfde geslag, homoseksuele mense wat op dié manier 'n unieke gesin vorm.” Hy vra verder of die groep mense wat vir 'n bepaalde tyd in die eerste Suid-Afrikaanse “Big Brother” realiteitstelesiereeks saamgewoon het, nie dalk ook as 'n gesin beskryf kan word vir sodanige tydperk nie. Die vraag word verder gevra of 'n groep studente in 'n kommune nie ook as 'n gesin beskou kan word nie. Dikwels word die tipiese gesinsrolle van ouers en kinders, verantwoordelikheid en spel, tussen hulle verdeel en gefikseer. “Gesinne word op allerhande interessante maniere gevorm, vervorm en uiteindelik ook verbrokkel soos die lede weer by nuwe gesinsisteme betrokke raak” (Müller, 2002: 8).

Balswick & Balswick (1997: 22) sê ook dat daar geen duidelike antwoord op die vraag na die gesin is nie. Dit gebeur al hoe meer dat gesinne en families landswyd verspreid is. Sommige woon selfs in die buiteland. Dit is uitsonderlik om 'n hele uitgebreide gesin wat ook die grootouers insluit, almal bymekaar in dieselfde omgewing te hê. Dikwels is gesinslede slegs deur middel van die telefoon, faksmasjien of e-pos met mekaar in verbinding. Baie gesinne dra boonop die wonde van egskedding en ander is weer gemeng deur hertrou.

Met alles in gedagte is dit soms moeilik om te bepaal wie almal in jou familie inpas. Al wat mens met redelike sekerheid kan sê, is dat jyself, jou ouers, jou broers en susters, jou vrou en jou kinders en ook waar moontlik jou ooms en tannies, niggies en nefies en grootouers deel is van jou familie. Dit sou ook “aangenome en aangetroude familie” kon insluit, met ander woorde mense wat nie werklik aan jou verwant is nie, maar tog só naby aan jou gekom het dat hulle as familie ervaar word. So vertel Balswick & Balswick (1997: 22–23) van 'n dame wat van een deel van die land na 'n ander verhuis het. Sy het 'n vriendekring agtergelaat wat oor 'n tydperk van tien jaar opgebou is toe sy terugkeer na die omgewing waar haar ouers en verskeie ander familielede

gewoon het. Sy het later vertel dat alhoewel sy na haar familie teruggekeer het, dit gevoel het asof sy haar familie agtergelaat het. Die mense wat sy in haar nuwe omgewing ontmoet het, het haar aangename familie geword. Hierdie “aangename familie” is belangrik wanneer iemand se werklike familie nie daar is ter ondersteuning nie.

In aansluiting by bogenoemde gedagte van ondersteuning deur ander persone bó en behalwe die gesin, waarsku Müller (1996a: 12–16) teen gesinsverafgoding. Hy noem dat sommige gesinne die mite in stand hou dat wat binne is, altyd beter is as wat buite is. Dit moet met ander woorde altyd lekkerder wees om met gesinslede te gesels as met buitestaanders. Ons gesinswaardes en gebruike is altyd beter as dié van ander! Op hierdie wyse sluit die gesin hom effektief af van heilsame invloede van buite omdat dit moontlik die eenheid van die gesin kan bedreig. Hierdie mite kan ‘n baie neerdrukkende effek op kinders hê veral waar ons vroeër van die belangrikheid van die sogenaamde “second family” gepraat het. Gesinsverhoudinge en interaksies is nie altyd noodwendig lekkerder nie! Dit laat ouers negatief reageer teenoor hul kinders se vriendskappe, ook met die teenoorgestelde geslag. Dit word dus ‘n vrugbare teelaarde vir geheimhouding in hierdie verband. Niks mag die gesinseenheid bedreig nie. As kinders onbeheerbaar word, word hulle weggestuur. As ‘n dogter buite die huwelik swanger raak, moet sy in ‘n tehuis gaan bly totdat die baba gebore is en dan ook die kind afteken vir aanneming. Ter wille van ‘n gesin se “goeie naam”, het daar reeds talle geheimhoudings ingesluit by gesinne van hierdie aard. Rigiede gesinsreëls is ook dikwels aan die orde van die dag. Oop verhoudinge tussen gesinslede word sodanig belemmer dat al die geheimsinnighede wat ontstaan, ‘n ondraaglike skuldias op bepaalde gesinslede plaas. Só bestaan daar talle mites wat die gesinslewe kan bedreig. Die mite “kinders word gesien en nie gehoor nie”, het gemaak dat vele gesinne lang trane moes stort omdat kinders nooit ‘n forum gehad het om te sê hoe hulle voel nie. Dikwels word bepaalde mites, byvoorbeeld prestasiebewustheid, só sterk voor

die deur van kinders gegooi dat alle ander aspekte van die gesins- en sosiale lewe daaraan ondergeskik gestel word.

Die uiteinde van die verafgoding van die gesin in ons samelewing lei daartoe dat die tradisionele gesinsvorm geïdealiseer word. Almal het die ideale gesin van Pa, Ma en die kinders in gedagte, terwyl alternatiewe gesinsvorme steeds meer na vore kom.¹ Hier dink ons byvoorbeeld aan enkelouergesinne, hersaamgestelde gesinne en gesinne waar ouers weens werksverpligtinge heen en weer moet pendel. Die tradisionele gesin waar Pa die alleenbroodwinner is en Ma al haar tyd afstaan om kinders groot te maak, bestaan feitlik nie meer nie. Müller (1996a: 16) noem dat terwyl hierdie groot verskuiwings in die gesinsformasies 'n werklikheid geword het, die samelewing en die kerk skynbaar steeds aan die mite van die ideale gesin vaskleef. Gesinne ontvang derhalwe geen konstruktiewe leiding om onder alternatiewe omstandighede te funksioneer nie. Ouers en kinders uit hierdie sogenaamde andersoortige gesinne, ly dan ook dikwels onder 'n lae gesinselfbeeld. Verder dra hulle skuldgevoelens omdat hulle nie aan die sogenaamde eise van 'n "ideale gesin" voldoen nie.

Du Toit (2001: 230) noem enkele samelewingsfaktore wat 'n belangrike invloed op die moderne gesin kan hê, naamlik:

a) Sekularisasie

Waar die invloed van die kerk en godsdiens in die samelewing aan die kwyn is, word nou bloot na die beste oplossing gekyk, ongeag wat die Bybel sê. Gesinsordening soos hierbo bespreek, geskied dus nie meer volgens die tradisionele Bybelse model van vader, moeder en kinders nie. Die praktyk van elke situasie bepaal die vorm en struktuur van die gesin. Dit het ook toenemend die praktiese lewenstyl van baie gesinne geword.

---

¹ Vergelyk 5.4.2

b) Verbruikersmentaliteit (“consumerism”)

Hier gaan dit oor 'n gesindheid wat grootliks bepaal word deur wat gekoop word en in besit geneem kan word. Die invloed van die advertensiewêreld dra daartoe by dat alles in terme van geld bereken word of tot kommoditeite omskep word. Selfs die huwelik en kinders word kommoditeite waarvan die haalbaarheid berus op die bekostigbaarheid daarvan. Bekostigbaarheid word dus die norm en nie meer die Bybelse norm nie. Dit gebeur dat egpare dikwels bloot vanweë finansiële oorwegings skei en dan eerder saamwoon sonder 'n huweliksband.

c) Uitrustelbaarheid

Advertensies wil die verbruiker oortuig om so gou moontlik die “nuwer” en “beter” produk te koop, selfs as dit nie nodig is nie en selfs as die bestaande produk nog heel en bruikbaar is. Dit het 'n deug geword om nuutste selfoontegnologie en rekenaarspeletjies, 'n rekenaar met die beste spesifikasies, 'n platskermtelvisie of 'n DVD-Speler aan te skaf. Net soos hierdie subtiele waarde-oordrag plaasvind, word ook oor die huwelik gedink. As my man of vrou my nie meer bevredig nie, as ons te veel konflik het of mekaar dalk begin irriteer, ruil ek hom of haar vir 'n jonger model.

d) Individualisme

Materialisme, wat die hoogste waarde aan stoflike dinge en weinig of geen waarde aan God of die lewe hiema heg nie, loop hand aan hand met individualisme. Sterk kompetisiedruk, 'n strewe na oorlewing, die verval van sosiale strukture, die sterk sekularisme asook die moderne lewenstyl, word as redes vir individualisme aangedui. Oral reik die samelewing bevele uit deur jou horlosie, verkeerstekens, jou telefoon en dagboek, advertensies, jou baas, jou sekretaresse, elke amptenaar, elke medepadgebruiker en lang toue in banke. Die mens raak só oorlaai met bevele dat hy niks meer aanvaar waar hy self keuses kan uitoefen nie, soos byvoorbeeld in die huweliks- en gesinslewe. As die druk in die huwelik te groot word, word die huwelik summier ontbind.

e) Morele fragmentasie en relativisme

Hier word enige sisteem van norme opgebreek en bestaan daar eintlik nie meer iets soos reg of verkeerd nie. Om swanger te wees en 'n kind in die wêreld te bring kan 'n goeie etiese keuse wees, maar om 'n aborsie te hê, wat ook al die rede mag wees, kan 'n gelykwaardige goeie keuse wees. Om getroud te wees of om saam te woon, kan ewe goeie keuses wees. Geen reg of verkeerd bestaan meer nie.

f) Identiteitsverlies

Die mens weet nie meer wie hy/sy is nie, en kan dus nie meer werklik gelukkig wees nie, selfs al is hy ook skatryk. Só kan identiteitsverlies binne gesinsverband plaasvind en uiteindelik tot die verbrokkeling van die gesin lei. Gelukkige en standhoudende verhoudings kan nie sonder 'n goeie identiteitsbesef aangeknoop word nie.

5.4.1 Identiteit

In die mens se nadenke oor identiteit, gaan dit oor wie hy werklik is, waar hy vandaan kom en waarheen hy op pad is. Integriteit hang baie nou saam met identiteit en dit het die betekenis van geheelheid, die ingeskakeldheid van alle fasette wat egtheid, eerlikheid, gesondheid, ensovoorts insluit. Dit het ook te make met karakter en dui dus op alle eienskappe wat saam 'n bepaalde persoon uitmaak. In 'n positiewe sin dui dit op 'n persoon met 'n sterk geïntegreerde lewe (integriteit), 'n persoon met 'n duidelike beeld van die doel waarheen hy/sy onderweg is en 'n persoon wat 'n duidelike moraliteit openbaar (Du Toit, 2001: 232–233).

Hoe hou dit alles verband met die wyse waarop gesinne funksioneer?

a) Die gesin vertel 'n mens se storie

Identiteit vertel jou wie jy is. Jy leer wie jy is deur te hoor waar jy vandaan kom, met ander woorde deur jou storie. Mens hoor jou storie eerstens by jou ouers.

Van kindsbeen af hoor jy die verhaal waar jy vandaan kom, wie jou grootouers is, jou ooms en tannies. Baie ouers kry soms nie die geleentheid om aan hul kinders hul stories te vertel nie. Die kinders hoor dit dan wanneer hulle na vals en opgemaakte stories op televisie luister of daarvan in tydskrifte lees. Dikwels word sekere verhale doelbewus verswyg vanweë bepaalde geheime binne die familie-opset. Stories word versin en 'n persoon en selfs 'n gesin se identiteit ly skade. Dit maak ontwikkeling van 'n eie identiteit sowel as 'n gesinsidentiteit baie moeilik.

Die ideaal is dat kinders weer hul stories sal hoor, die stories van hul ouers se kinderdae, van oupa en ouma sowel as van hul oorgrootouers. Dis iets wat by heelwat swart stamme in Afrika gebeur. Die stories van die voorvaders wat vertel word, skep 'n trotse familietradisie. Dit bring uiteraard ook die noodsaaklikheid van 'n gesin se genealogie op die voorgrond. Wie my stamvader was, wat hy gedoen het, wie nog van my familie is, waar hulle vandaan kom en wat hulle gedoen het, is tipiese vrae waarmee die mens kan worstel. Dit het alles met die vorming van identiteit te doen. Dit gaan nie net oor die vertel van lekker en interessante stories nie, maar ook oor die minder aangename stories met al hul foute (Du Toit, 2001: 234–235). Dit gaan verder ook daaroor dat stories oor geheime met mekaar gedeel sal word en dat die gesin bepaalde meganismes sou kon ontwikkel om die mag van die betrokke geheim af te skud. Die blote vertel en deel van die verhaal, slaan reeds 'n groot bres op die weg na identiteitsvorming.

Ook Müller (2002: 8) noem dat gesinsverhale nooit nét goed of nét sleg is nie, maar wel altyd uniek. “'n Gesin vorm so 'n interessante samestelling van individue, geslagte en ouderdomme dat dit ongetwyfeld die resep is vir die vorming van unieke, onherhaalbare stories.” In die inleidende gedeelte tot hierdie punt is reeds genoem hoe verskillend gesinne volgens Müller is.

b) Die gesin as verhalende sisteem

Müller (2002: 12) sien die gesin as 'n verhalende sisteem wat subjektief beskryf moet word. Dit sou beteken dat enige groep wat hulself as 'n gesin beskryf en beleef as sodanig aanvaar moet word. "Gesinne word deur verhale gekonstitueer en nie deur objektiewe maatstawwe en definisies waarmee van buite besluit word wat 'n gesin en wat nie gesin is nie" (Müller, 2002: 12). 'n Gesin is bloot 'n funksionele groepering van mense. Niemand is geroepe of verplig tot 'n gesinslewe nie. Dit sou uiteraard beteken dat gesinne nie verafgod moet te word nie. Selfs Jesus het sy eie gesin gerelativeer ter wille van 'n hoër roeping. Gesinne is sosiologiese verskynsels waardeur mense vir hulleself en vir mekaar sorg. Sodoende kan ook effektief vir die groter menslike geslag, die samelewing en die skepping gesorg word. Géén gesinsvorm dien as die ideale gesin nie.

'n Gesin is 'n primêre eenheid van mense en vorm die eerste kring van nabyheid. In hierdie kring word in basiese behoeftes aan intimiteit en sorg voorsien. Müller (2002: 13) sê voorts dat ons nie met sogenaamde "objektiewe" maatstawwe van buite moet probeer om gesinne te definieer nie. "Elkeen wat hom- of haarself in 'n primêre groepering bevind, daarin lewensvervulling vind en daardie groepering funksioneel ervaar vir sy of haar uitlewing van menslike behoeftes, het die reg om na daardie groepering as 'n "gesin" te verwys."

Vanweë die beperkinge van die sisteemteorie wat steeds gesinne aan ideale modelle onderwerp, sou mens eerder na die gesin wou verwys as 'n verhalende kultuur. "Wanneer 'n groep(ie) mense hulself konstrueer en in stand hou as 'n gesin, omdat hulle 'n gesamentlike identiteit vind in die verhale wat hulle oor hulle "gesin" vertel, is hulle 'n gesin. Dit maak nie saak watter vreemde samestelling hulle in terme van geslag, ouderdom, ras en kultuur verteenwoordig nie. Die gesin word gevorm deur die verhale wat hulle deel en waarmee hulle hulle identiteit konstrueer, en nie deur sogenaamde objektiewe maatstawwe wat van buite gebruik word nie" (Müller, 2002: 15). Hy noem dat mens ook die

begrip *verhalende kultuur* met die begrip *interpreterende gemeenskap* sou kon vervang. Dit sou dui op 'n groep mense wat binne 'n bepaalde konteks hulle lewe op dieselfde manier verstaan en interpreteer. Hierdie kultuur vertel stories oor hulleself, wie hulle is, waar hulle vandaan kom en waarheen hulle op pad is. Wanneer hulle dan hierdie verhale met mekaar deel, is hulle ook besig om hulle gesin te vorm of te konstrueer. Hierdie metafoer is nie-diskriminerend teenoor alle gesinsvorme en bied bevrydende moontlikhede tot verhaalontwikkeling binne die unieke aard van 'n spesifieke kulturele eenheid. Gesinne kan derhalwe net hulself wees binne die raamwerk van die verhale wat hulle vertel.

Müller skryf voorts dat volgens hierdie metafoer dit nie die terapeut of pastor se taak is om die gesin te probeer verander volgens 'n gegewe model nie, maar wel om hulle by te staan in storie-ontwikkeling en storievertelling.

c) Gedeelde stories

Stories wat gedeel word, vorm 'n sterk band tussen mense. Gesinslede word sterk aan mekaar gebind deur hulle gemeenskaplike storie oor waar hulle vandaan kom en wat hulle identiteit is. 'n Storie-gemeenskap word gevorm wanneer gesinne hul stories met mekaar deel. Waar 'n groep Christene binne 'n geloofsgemeenskap hul stories met mekaar deel, word hulle saamgebind deur hul moederstorie, naamlik die storie van Jesus.

Ek is van mening dat die bewaring van sogenaamde donker geheime dalk onnodig sou wees as meer gesinne en gemeenskappe die belangrikheid sou kon besef om aan mekaar hul stories te vertel. Ons moet in ons gesinne, families en gemeenskappe leer watter soort mense ons is en behoort te wees (Du Toit, 2001: 235). Daar moet dalk vir 'n slag gehoor word watter geheime in die familie of gemeenskap leef en watter geheimverhale dominant is, sodat dit deur vertelling daarvan gedekonstrueer kan word. In die sepie "Days of our lives" waarna ek vroeër verwys het, word die hele gemeenskap van die dorpie Salem deur geheimhouding geraak. Oor sekere verhale word gepraat, maar oor ander

is 'n sluier gehul. Wanneer die sluier onthul word, kom dit dikwels op 'n stadium in mense se lewens wat die skok daaraan verbonde, soveel groter en intenser maak.

d) Stories vorm karakter en deugde

Die voorkoms van byvoorbeeld misdaad, korrupsie, ontrouheid en oneerlikheid het ons in Suid-Afrika voor 'n moraliteitskrisis te staan gebring. Die roepstemme na 'n behoorlike waarde- en normesisteen weerklink oral. In die verlede is die moraliteit van mense in stand gehou deur deugde soos gedissiplineerdheid, gemanierdheid, verantwoordelikheid, toegewydheid, betrokkenheid en hardwerkendheid. Die openbare lewe is gedra deur die deugsame lewe van individue en die staat was slegs minimaal by wette en optrede betrokke. Wanneer deugsamheid egter verdwyn, word die staat gedwing om alles in die openbare lewe met wette te reël. Dit bring weer eens die kwessie van waardes, norme en deugde na vore. Dit gaan nou nie meer oor die reg of verkeerd van bepaalde sake nie, maar wel oor die vraag van watter soort mens ek is. 'n Kind se hele waardestelsel en karakter word eerstens in die gesin gevorm. In die stories wat ouers aan hul kinders vertel, word 'n begeerte geskep om soos die gesin of familie, of selfs soos Jesus te maak. Die gesin behoort as't ware 'n vertel-en-luistergemeenskap te word. As die gesin 'n gemeenskap is wat geheime bewaar, sal die kinders dit ook doen. Dit kan daartoe bydra dat leuens vertel word en dat blamering en skuldoordrag kan plaasvind.

Du Toit (2001: 239-242) skryf dat die uitdagings aan die een-en-twintigste eeuse Christen-huisgesin is om die eeue oue geloof oor die huwelik en die huisgesin 'n baie aktuele eietydse gestalte te gee:

- i) Ons vaste geloof dat God self die huwelik asook die huisgesin wat daaruit kom, ingestel het, beteken dat ons nie vrede kan hê met die sekularistiese gees waarin ons en ons kinders noodgedwonge lewe nie. Hierdie gees kan uiteindelik tot verwerping van God lei. Hierteenoor staan die gebod van die liefde. God moet dus gedien en gerespekteer word.

- ii) Met hierdie geloof kan ons ook nie in vrede leef met 'n wêreld waarin individualisme heers en selfs verheerlik word nie. Du Toit (2001: 239) sê dat ons mense is wat weet en aanvaar dat God ons aan mekaar verbind het as man en vrou, as ouer en kind, hetsy in 'n tradisionele-, enkelouer- of hersaamgestelde gesinsopset en dat ons daarom as getroude of aan mekaar verbindende mense ons daarby sal hou. Teenoor individualisme, staan liefde teenoor ons naaste, liefde in die sin van respek en diens aan mekaar.
- iii) As gesinne binne 'n bepaalde geloofsgemeenskap weet hulle dat hulle nie die reg het om self te onderskei tussen reg en verkeerd nie, maar dat daar duidelike standaarde en huisreëls bestaan waarvolgens hulle hul lewe behoort te rig.
- iv) Uit die stories wat die gesin hoor oor hul herkoms, leer hulle wat hul identiteit is. Vir die vertel van hierdie stories moet ruim tyd gemaak word. Oop deure en oop vensters na die gemeenskap moet behou word.
- v) Waar 'n gesin God se storie en daarmee saam Jesus se storie hoor, beseft hulle hul doel op aarde en ook waarheen hulle op weg is, naamlik die Koninkryk van God, 'n lewe onder die liefdesgebod van die Here en 'n lewe van integriteit voor God se aangesig.
- vi) 'n Gesin kan alleen op hierdie weg vorder waar daar die nodige toerusting is. Nederigheid, eerlikheid, dankbaarheid, verantwoordelikheid, toegewydheid en ander deugde moet aangeleer en beoefen word. Die kerk bied in hierdie verband 'n welkome ruimte.
- vii) Deugde is ver verwyderd van alle moralisme en wettisme. Dit gaan nie hier om wetsonderhouding wat die genade voorafgaan nie, maar wel om

wetsonderhouding wat sy vertrekpunt neem in God se genade wat alle menslike aksie voorafgaan.

- viii) Deugdevorming binne die huisgesin mag egter nie iets soos 'n geestelike kosmetiek word nie. Dit gaan nie hier oor supergelowige wees nie, maar om God en ons naaste te dien en te eer.
- ix) Hierdie deugde moet dan ook in diens van die samelewing gebruik word om mense se lewenskwaliteit te verhoog.

Die Jode van die Ou Testament het dit só gedoen en hulle het 'n sterk identiteit behou. Hulle het geweet waar hulle vandaan kom en waarheen hulle op weg was. Dit blyk dan 'n goeie vertrekpunt vir 'n gesonde gesinslewe te wees. Kyk maar hoe sterk die wet van die Here saamgevat word in Deuteronomium 6: 4–5. Die skrywer sê voorts in vers 6 dat die wet in hulle gedagtes moet bly, dat hulle dit by hul kinders moes inskerp in die huis met slaapyd en opstaandyd. Dit moet op hulle hande, voorkoppe, kosyne en poorte gesien kan word. Wanneer die kinders daarna vra, moet die storie vertel word.

Browning (1997: 4; vgl. Opperman, 2000: 85) noem dat gesinne ekonomiese- en ook psigo-biologiese realiteite is wat op diepgewortelde menslike behoeftes en tendense gebou is. In die ontwikkeling van gesinsbande in die Westerse wêreld, blyk dit dat daar 'n beweging van die kerngesin na die uitgebreide gesin was. Vandag het die kerngesin egter die mees herkenbare sosiale eenheid geword en is die uitgebreide gesin weer op die agtergrond geskuif.

Browning (1997: 21) noem 'n aantal sosiale- en ekonomiese tendense wat 'n transformasie in Amerikaanse gesinne teweeggebring het:

- Die verskuiwing na verhoogde vorme van individualisme in die Westerse gemeenskap.

- Die kragtige psigologiese beweging wat die verskuiwing van die mark-
ekonomie en regerings-burokrasie na intimiteit van gesinne en private lewens
teweeggebring het.
- Die invloed van 'n kleinerwordende, maar steeds baie aktiewe patriargie.

Browning (1997: 52–54) noem verder die volgende tendense wat die moderne
gesin in Amerika beïnvloed:

- Egskeidings – 'n vermeerdering van 7% in 1860 na meer as 50% in 1997.
- Buite-egtelike geboortes – 5% van alle geboortes in 1960 was buite die eg
terwyl die syfer na meer as 30% in 1997 gestyg het.
- Armoede, rassediskriminasie en werkloosheid.
- Enkelouerskap, wat die verarming van baie gesinne tot gevolg het.
- Die afwesige vader.

Baie van hierdie tendense kan ook by Suid-Afrikaanse gesinne bespeur word.

5.4.2 Voorkoms van die moderne gesin

Wanneer daar aan die gesin gedink word, dink mens aan die tradisionele
gesinsvorm (pa, ma en kinders van beide geslagte) sowel as aan alternatiewe
gesinsvorme soos byvoorbeeld enkelouergesinne, hersaamgestelde gesinne en
gesinne waar ouers vanweë werksverpligtinge ver van die huis af woon. Nie een
van hierdie gesinstipes kan vandag meer geïdealiseer word nie.

'n Paar sake kan egter geïdentifiseer word wat op die een of ander wyse 'n
invloed op die gesin sou kon hê. Aan die hand van Opperman (2000: 89–104)
kan die volgende invloede genoem word:

a) Geloofsisteme (“Belief systems”)

Dit gaan hier oor wat iemand oor sekere sake glo en kan met reëls, tradisies en
mites te doen hê wat deur die geslagte op hom/haar oorgedra is. Bumham
(1986: 21) sien 'n geloofsisteem as 'n gesin se manier om sy wêreld te ken en te

verstaan. Hendriks (1993: 97) gebruik die terme denkraamwerk, verwysingsraamwerk of paradigma. “Dit behels hulle uiteindelijke waardes (“ultimate values”), die dinge waarin mag (“power”) vir hulle geleë is, asook die kern van hulle ‘storie.’” Vir Gerkin (1991: 59) lê daar beelde, temas, evaluerende veronderstellinge en die ideale verstaan van ‘n storie of kompleks van stories wat die gemeenskap en sy tradisies gevorm het, agter die gedrag wat mense openbaar.

Burnham (1986: 21) skryf dat Byng-Hall die term “Family Script” geformuleer het om te verduidelik waarom lede van ‘n familie sekere gedrag blindelings herhaal soos akteurs in ‘n drama die teks (“script”) getrou sou navolg. Hierdie “scripts” word gevestig deur die gedrag en sieninge wat deur middel van familiegebruike van geslag tot geslag aangegee word. ‘n Geheim kan dus deel wees van so ‘n “script” wat dan van geslag tot geslag op ‘n bepaalde manier oorvertel en bewaar word. ‘n Bepaalde “language game” word in die “script” gevorm en dit veroorsaak dat die storie op ‘n sekere wyse oorvertel word. Burnham (1986: 22) noem dat hierdie “scripts” verander kan word om by die huidige omstandighede aan te pas. Waar groot sosiale veranderinge plaasvind, is dit heel moontlik dat hierdie “scripts” verander sal moet word of selfs gelos moet te word ten gunste van ‘n nuwer weergawe. Só sou ‘n buitewelike swangerskap tien jaar gelede as geheim bewaar word, maar as gevolg van ‘n groter openheid in die gemeenskap rondom seksuele sake, sou geheimhouding in hierdie verband nie meer so belangrik wees soos vroeër nie.

Opperman (2000: 91–92) skryf dat gesinne wat in veranderende tye rigied aan byvoorbeeld vaste idees wat deur geslagte rondom seksualiteit gevorm is vashou, dit baie moeilik sal vind om in sulke tye aan te pas. “Verandering is iets wat hulle bedreig en ter wille van oorlewing, gryp hulle dan terug na die ou bekende dinge en hou daaraan vas, sonder dat hulle regtig redes vir hulle gedrag kan aanvoer.” In tye waar daar dan nou meer openlik oor seksualiteit gepraat word, geld dieselfde taboes wat tien jaar gelede vir die gesin gegeld het.

Hy haal Van den Berg (1997: 45) aan wat noem dat hierdie veranderinge kan vereis dat daar 'n gewysigde rolverdeling in die gesin moet plaasvind. Só kan 'n egskeiding wat plaasvind vanweë die feit dat die pa sy dogter gemolesteer het, daartoe lei dat die moeder die alleen-broodwinner, vertroueling, gesinshoof en enkelouer word. Nuwe rolle, waarmee in terapie rekening gehou moet te word, moet uitgewerk word.

b) Invloed van die omgewing

In 'n wêreld waarin dinge baie vinnig verander, word alles deesdae bevraagteken. Christene wonder derhalwe watter grense nog normatief is. Gerkin (1991: 11) sê verder dat waar mense wel duidelikheid het oor die norme waarvolgens geleef moet word, hulle dikwels nie kan begryp dat die gemeenskap waarbinne hulle leef, nie meer soos in die verlede volgens die bepaalde norme lewe nie. Daar is dus veel meer grys areas. Waar paartjies in die verlede verdoem is oor die feit dat hulle saamwoon sonder 'n huweliksband, word dit vandag algemeen aanvaar. Daar is dus onsekerheid by Christelike kerke oor die hantering daarvan. Moderne gesinne verloor al meer kontak met hul geskiedenis en bepaalde tradisies. Sell (1981: 39) sê in hierdie verband: "The modern nuclear family, often without contact with older generations to keep family memories alive, lacks a history, a family tradition. In the past, the family was held fast to the larger social order by ties to generations past and future, as well as to kin living presently."

Naisbitt & Aburdene (1990: 13) identifiseer die volgende tendense wat 'n invloed op die mens kan hê:

- i) Die opbloei van die wêreld ekonomie.
- ii) 'n Renaissance in die wêreld van die kunste.
- iii) Die opkoms van 'n vrye-mark sosialisme.
- iv) Die opkoms van kulturele nasionalisme.
- v) Die privatisering van die welsynstaat.
- vi) Die opkoms van die lande in en om die Stille Oseaan (Die "Pacific Rim").

- vii) Die dekade van die vrou in leierskapsrolle.
- viii) Die era van die biologiese- teenoor die tegnologiese era.
- ix) Die godsdienstige herlewing in die nuwe millennium.
- x) Die oorwinning van die individu.

Louw (1989: 26–30) dui weer op sy beurt die volgende omgewingsinvloede op gesinne in derdewêreldse omstandighede aan:

- i) 'n Situatie van kroniese kultuurarmoede. Gesinne begin toenemend onder die broodlyn lewe. Dis nie 'n kwessie dat mense arm leef nie, maar wel dat hulle arm is.
- ii) Statutêre groepsdifferensiasie gebaseer op etnisiteit.
- iii) Onbeplande hoë bevolkingsdigtheid. Groot gesinne met die minimum lewensmiddele skep uiteraard behuisings- en gesondheidsprobleme. Drankmisbruik, dwelmverslawing, aanranding, verkragting, ens. neem toe.
- iv) Noodgedwonge matriargale gesagstrukture. Omdat vaders dikwels vanweë werksomstandighede uitstедig is of baie lang ure moet werk, neem die moeder of selfs grootouers die versorging van die gesin waar. Verantwoordelikheid word al meer na dagmoeders en naskoolsentrums geplaas. 'n Klimaat van gesinsverbrokkeling, permissiwiteit en losser seksuele verbintenisse word geskep.

c) Gesinne van herkoms

Die uitgebreide familie het 'n groot invloed op elke individu. Lojaliteit aan die gesin van herkoms is groot en blywend, selfs lank nadat 'n persoon die huis verlaat het. Van Heusden & Van den Eerenbeemt (1983: 31), sê in hul denke oor Ivan Boszomenyi-Nagy dat hy die lojaliteitsband tussen ouer en kind wat 'n onomkeerbare band is, 'n vertikale lojaliteitsband noem. Wanneer broers en susters gebore word en vriendskappe aangegaan word of 'n huwelik gesluit word, met ander woorde waar die betrokkenes op gelyke voet met mekaar verkeer, staan dit bekend as 'n horisontale lojaliteitsband.

In 'n vertikale lojaliteitsband word sekere gedrag, waardes, mites, sieninge en houdinge oorgedra, wat weer in gedrags-, perseptuele- en denkpatrone deur die geslagte herhaal word. Friedman (1985: 31) sê in hierdie verband: "... specific issues, for example sex, money, territory, drinking, seperation, health, have an uncanny way of reappearing." Ook Burnham (1986: 21) sê dat "family scripts" deur die geslagte aan mekaar oorgedra word deur middel van familiegebruike, wat veral gesien word in die wyse waarop gesinne deur hulle gedrag en emosies aan mekaar verbind is.

d) Gedragsverbindinge

Burnham (1986: 12) noem drie modi van interaksie waar ten opsigte van hoe egpare en gesinslede teenoor mekaar kan optree:

i) Komplementêre verhoudinge

Hier vind omruiling van rolle plaas soos die situasie dit vereis. Saam met Burnham (1986: 12) kan daar na "one up" en "one down" posisies verwys word. Dit kan egter in 'n krisis ontaard as een persoon altyd in die "one up" en sy maat altyd in die "one down" posisie is.

ii) Simmetriese verhoudinge

Hier kompeteer persone vir die "one up" posisie en wil elkeen dikwels die verhouding volgens eie reëls beheer.

iii) Wederkerige verhoudinge

Hier kom elemente van beide bogenoemde verhoudinge voor. Elke huweliksmaat het sekere gebiede waar hy/sy as kenner kan optree. Verskille is toelaatbaar en kan geakkommodeer word sonder om onherstelbare skade aan die verhouding aan te rig. Hoe meer die verhouding die vermoë het tot wederkerigheid, hoe makliker sal dit by veranderende omstandighede kan aanpas.

e) Emosionele verbindings

Verhoudings kan ook beskryf word in terme van emosionele afstand of nabyheid tussen persone.

f) Die uitgebreide gesin as steunstelsel

Pattison (1977: 17) sê die uitgebreide gesin bied tradisioneel twee hoofbronne vir individuele en gesinsondersteuning:

- i. Affektiewe ondersteuning wat bestaan uit emosionele betrokkenheid, persoonlike belangstelling en psigologiese ondersteuning.
- ii. Instrumentele ondersteuning, wat onder andere die voorsiening van geld, kos, klere en bystand in dag- en lewenstake insluit.

Sell (1981: 38) maak die stelling dat verswakte bande met die uitgebreide familie een van die hoofredes is waarom eensaamheid vir baie mense 'n probleem geword het.

g) Die geloofsgemeenskap

Hier word verwys na die godsdienstige kring waaraan die gesin behoort en waarbinne hulle tuis voel, byvoorbeeld 'n Christelike gemeente. Balswick & Balswick (1991: 304) sê: "The church, then, is to be a family to families, and a source of identity and support for isolated nuclear families. The church needs to become a community of faith..."

Om die gesin reg te verstaan, is dit nodig om die verbinding tussen die gesin en die gemeenskap raak te sien (Sell, 1981: 45). Die behoefte aan 'n verbinding tussen die kerngesin en die gemeenskap is 'n baie belangrike realiteit wanneer gepoog word om gesinne te verstaan. In die praktyk beteken dit dat daar baie gesinne is wat los van die kerk en ook van hulle families leef. Die kerk sal sensitief daarvoor moet wees om hierdie gesinne raak te sien en te bedien.

5.5 SKANDES EN GEHEIME IN DIE GESIN

Dit sou nodig wees om in die lig van bogenoemde gesprek rondom die gesin, enkele gedagtes te opper rondom die hele kwessie van gesinskandes en gesinsgeheime.

Gesinskande en persoonlike skande hang baie keer nou saam, maar gesinskande is meer as persoonlike skande in die sin dat dit gedeelde sowel as gesamentlike skaamte bevat. Müller (1996a: 56) sê dat die totale gesinsidentiteit in gedrang is. Gesinskande is 'n algemene verskynsel wat deur elke gesinslid op 'n ander manier beleef word. Gebeurtenisse uit die verlede en pynlike situasies wat steeds voortduur, kan as absolute geheime bewaar word. Soms weet almal waaroor die geheim gaan, maar dit is 'n taboe om daaroor te praat. Soms weet net sekere lede van die gesin daarvan, soos in die geval waar sekere inligting oor die gesin van die kinders weerhou word. Soos reeds in vorige hoofstukke genoem, kan dit 'n uiters verlamme effek op die gesin hê. 'n Enorme hoeveelheid energie word spandeer om die geheim in stand te hou, wat weer daartoe lei dat daar nie meer krag beskikbaar is vir werk aan gesinsverhoudinge en die oplos van normale gesinsprobleme nie.

In 'n terapeutiese gesprek met 'n vrou wie se man verhoorafwagend was, het dit duidelik geblyk hoeveel energie bestee word om die geheim in stand te hou. Die man het die vrou se dogter uit 'n vorige huwelik gemolesteer en hom voortdurend aan drankmisbruik en gesinsgeweld skuldig gemaak. Enkele gesprekke het uitgewys dat die man se pa 'n buite-egtelike seksuele verhouding met feitlik elke skoondogter gehad het en tans ook die man se eie dertienjarige dogter molesteer. Die man se twee broers maak hulle ook beide skuldig aan gesinsgeweld. Alle manlike lede van die gesin is bobaasmanipuleerders. Die sens se ma dra swaar aan die gewig van die talle geheime wat deur die gesin op haar geplaas word. Sy spandeer letterlik al haar tyd daaraan haar seuns se goeie hoedanighede voor te hou. Dit dien natuurlik dan as rookskerm vir die geheime wat binne gesinsverband voorkom.

Die moeder van 'n alkoholis probeer weer die geheim verbloem deur altyd te vertel hoe 'n goeie mens haar seun in werklikheid is. Sy moes egter reeds dikwels vou onder die druk om die geheim te bewaar en sal my altyd skakel en waarsku dat ek hulle nie moet besoek wanneer die seun tuis is nie. Aangesien ek haar "language game" in hierdie verband verstaan, weet ek dat hy by sulke geleenthede onder die invloed van drank is. Dit is haar manier om die gesinskande wat sy ervaar te bedek, en dui uiteraard ook op 'n lojaliteit aan haar gesin en familie.

5.5.1 Waarheen met gesinskandes en gesinsgeheime

Saam met Müller (1996a: 58) wil ek die vraag vra hoe gesinne dan bevry kan word van die verlammeende effek wat die verlede met sy foute op die huidige gesinslewe het. In hierdie verband sou die Bybelse verhale van Dawid en Isak en hul families vir ons dalk lig op die saak kon werp. In die bespreking wat hier volg, word redelik sterk aangesluit by Carder, Henslin, Townsend, Cloud en Brawand (1995: 23–63).

A. Dawid en sy familie

Die verhale wat hier ter sake is, kom voor in 2 Samuel 13–14. Die rolspelers in hierdie verhale is grootliks koning Dawid, sy oudste seun Amnon, sy neef Jonadab, sy dogter Tamar en 'n jonger seun, Absalom. Amnon was verlief op sy suster en het haar verkrag. Die grondslag vir Amnon se gedrag was moontlik geleë in Dawid se vroeëre buite-egtelike verhouding met Batseba. Dawid het Batseba sien bad op die dak by haar huis en het haar toe na sy paleis gebring waar hy by haar geslaap het. Sy het swanger geraak en Dawid het om die geheim te bewaar, opdrag gegee dat haar man, Uria, na die gevaarlikste deel van die slagveld gestuur word, waar hy uiteindelik gesneuwel het. Batseba het toe Dawid se vrou geword. Die baba wat sy gedra het, is gebore en het gesterf as deel van God se straf oor Dawid. In 2 Samuel 12: 14–23 vind ons 'n Dawid wat rou oor die verlies van sy seun.

Amnon, Tamar en Absalom was bes moontlik tieners toe dit gebeur het. Hulle het die manipulatiewe en skelm gedrag by hul Pa waargeneem en aanskou hoe Dawid sy sonde met Batseba probeer verbloem deur opdragte te gee wat tot Uria se dood gelei het. Hulle het dus reeds as tieners geleer om die waarheid deur leuens te verbloem, om nie aan probleemsake aandag te gee nie en hoe om die seer wat uit jou daade groei, te ignoreer. Die tragedie in hierdie verhaal van Dawid en sy familie, is dat die bloedskande tussen Amnon en Tamar nooit gehanteer is nie. Twee jaar het verbygegaan sonder dat Dawid in hierdie verband enige stappe teen Amnon geneem het. Maar Absalom het gereageer! Hy het sy Pa en sy familie na sy huis genooi vir 'n partytjie. Die skeer van die skape was verby en dit was tyd om fees te vier. Dawid het nie die uitnodiging aanvaar nie omdat hy gevoel het die las om die hele familie te ontvang, sou te groot wees vir Absalom. Absalom het gepleit en Dawid het sagter geword deur Amnon en sy broers toe te laat om die feesvieringe by te woon. Amnon het na sy broer se huis gegaan vir die partytjie en is deur Absalom en sy diensknegte doodgemaak nadat hy hewiglik gedrink het. Absalom het volle verantwoordelikheid vir die moord aanvaar, want hy het dit gesien as wraakneming op sy suster se verkragting. Hy het gevlug en was 'n balling uit sy familie vir drie jaar (2 Samuel 13: 23–28).

a) Dominante temas wat tot heling kan lei

In hierdie verhaal is dit duidelik dat elke lid van Dawid se gesin bepaalde sake gehad het wat hanteer moes word ten einde die gesin te help om beter te funksioneer. Carder et al (1995: 26–35) noem enkele temas en sleutelkonsepte wat tot beter funksionering in Dawid se gesin sou kon lei:

- i. Elke lid van die gesin het met seer geworstel. Elke lid van die gesin het hulp nodig gehad. Daar is geen sondebok in die gesin nie.**

Dit is maklik om iemand in 'n gesin as sondebok uit te sonder. Die ooglopende sondebok in hierdie verhaal sou baie maklik Absalom kon

wees. Dis tog hy wat uit wraak beplan het om sy broer Amnon te vermoor! Dit was hy wat later 'n koringland aan die brand gestee het en 'n opstand teen sy vader gelei het wat uiteindelik sy dood gekos het (2 Samuel 14–18). Hy moet dan die persoon met die probleem wees.

Daar moet egter ook gekyk word na Dawid in wie iets gebreek het en wat hom verhoed het om stappe teen Amnon te neem nadat hy Tamar verkrag het. Die gevolge was ernstig. Tamar het daarna haar hele lewe in afsondering geleef (2 Samuel 13: 20). Sy het nooit getrou of kinders gehad nie, 'n totale vernedering en skande in die kulturele opset van daardie tyd. Die pyn van Amnon se geweld het haar hele lewe beïnvloed.

Tamar het hulp en bystand nodig gehad om te herstel, maar het in totale afsondering geëindig. As daar net begrip, hulp en bystand was, sou hierdie familie dalk 'n paar probleme kon deurwerk! As iemand net wou luister, net haar storie sou wou hoor, kon dit 'n groot verskil aan haar lewe gemaak het.

ii. Ouers doen die beste wat hulle binne hul vermoë kan doen

Dawid was boos oor Amnon se optrede, maar die Woord wys nêrens vir ons dat hy iets daaraan gedoen het nie (2 Samuel 13: 21). Eintlik moes Amnon volgens die gebruik van daardie tyd gestenig gewees het (Levitikus 18: 9, 11; 20: 17; Deuteronomium 27: 22).

Om enigsins vir Tamar te kon help om iets van haar selfrespek te herwin, moes Dawid dit wat met haar gebeur het, ernstig opgeneem het. Sou mens die stelling kon maak dat Dawid, ongeag die feit dat hy 'n man van God was, nie geweet het hoe om die pyn van sy gesin te hanteer nie?

Toe Absalom gevlug het nadat hy Amnon doodgemaak het, het Dawid passief gebly om sy gesin se pyn te hanteer totdat die vrou van Tekoa (2 Samuel 14: 1–24) Dawid gekonfronteer en uitgedaag het om Absalom te laat terugkom huis toe. Absalom het na Jerusalem teruggekeer, maar hom vir 'n verdere twee jaar van Dawid geïsoleer. Hy het egter later 'n krisis laat ontstaan deur Joab se lande aan die brand te steek as 'n manier om Joab se aandag te kry om 'n ontmoeting met sy vader te reël.

Dit wil voorkom asof Absalom sy pa van aangesig tot aangesig wou ontmoet ten einde die hele saak te besleg. Hulle het mekaar uiteindelik omhels in 2 Samuel 14: 33, maar Absalom het later weer 'n opstand teen sy Pa gelei. Niks het verander in die verhouding tussen pa en seun nie!

Dawid wat 'n goeie soldaat en 'n sterk leier was wat deur sy volk bewonder is, kon nie sy familieprobleme oplos nie. Hy was baie musikaal en kon gedigte skryf. As tiener het hy sy land beveilig deur die reus Goliat dood te maak. Hy het egter nie geweet hoe om die konflik tussen sy kinders op te los nie. Hy het pyn hanteer deur dit te vermy en passief te wees. Alhoewel Dawid nie die saak na ons mening goed gehanteer het nie, het hy na sy kennis en wete die beste gedoen. In die opvoeding van kinders, doen mens tog maar wat jy self ervaar het. Dit word van geslag tot geslag oorgedra. As iemand in 'n gesin grootword wat alles geheim hou, sal hy/sy dieselfde eendag in sy/haar familie doen, indien daar geen verandering gesuggereer word nie en indien geen alternatiewe verhaal sou ontwikkel nie.

Dis baie moontlik dat Dawid maar net die patrone uit sy gesin van oorsprong na sy eie kinders oorgedra het. Dis dikwels só hartseer dat

gesinne eers baie pyn moet ervaar, voordat alternatiewe verhale as moontlikhede na vore tree.

iii. Tyd heel nie alle gesinswonde nie

Jare kan verbygaan sonder dat enigiets binne 'n gesin verander. Absalom het op baie destruktiewe maniere probeer om 'n boodskap oor te dra. Hy het byvoorbeeld Joab se landerye aan die brand gestee, maar niemand het die boodskap gekry nie. Met die verloop van tyd het sy woede en seer oorgegaan in 'n opstand teen sy pa. Die besluite wat Absalom geneem het, het tot sy dood gelei toe Joab drie spiese geneem het en deur Absalom se hart gedruk het (2 Samuel 18: 14). Nooit kon hy werklik verneem hoe sy pa oor hom gevoel het nie.

Dawid het tot sewe jaar ná sy vervreemding van Absalom oor die verlies van sy seun gerou. Sy rou in 2 Samuel 18: 33 het gewys dat hy sy seun innig liefgehad het: "Die koning het ontroerd geraak en in trane na die kamer bokant die poort opgeklim. Daar het hy heen en weer geloop en gesê: 'My seun Absalom, my seun, my seun. Absalom, ag, as ek maar in jou plek kon gesterwe het. Absalom, my seun, my seun.'" Dawid se pyn en frustrasie om nooit die voorreg te kon hê van 'n warm verhouding met sy seun nie, moes hartverskeurend gewees het, 'n seer wat net erger en erger geword het. Dawid moes geweldig baie seer hanteer: Die dood van sy eersgeborene by Batseba, Amnon se gewelddadige dood aan die hand van sy seun Absalom, Tamar se gebroke lewe en Absalom se dood! Die koning van Israel was in rou. Carder et al (1995: 32) skryf in hierdie verband: "The sad truth is that time in itself does not heal. If it is not accompanied by active, purposeful steps towards healing, it will only allow family hurts to grow deeper. Then, when the pain finally does erupt into the open, it will be even more destructive than it might have been before."

iv. Verandering wat by die ouer plaasvind, behoort verandering in die gesinsverhoudinge teweeg te bring.

Dawid was bekend as “n man na God se hart” (Handelinge 13: 22). Die Psalms toon dat hy ‘n man was met diep gevoelens en emosies, veral rondom sy verhouding met God. Dit was binne Dawid se vermoë om emosioneel moeilike sake met God deur te werk. Ons weet egter meer van Dawid se verhouding met God as wat Amnon, Tamar of Absalom drieduisend jaar gelede geweet het.

Dit wil tog voorkom asof Dawid ‘n andersoortige, sterker verhouding met Salomo gehad het. Salomo het emosionele nabyheid by sy vader beleef, terwyl die ander kinders dit ontbeer het.

b) Moontlike stappe tot herstel vir ‘n gesin

Carder et al (1995: 35-46) noem enkele stappe vanuit die sisteemteorie wat hulle meen tot gesinsherstel kan lei. Ek noem dit kortliks en stel dit nie as norm nie, aangesien daar eers na die gesin se verhaal geluister moet word en gehoor moet word hoe hierdie gesin van binne funksioneer, voordat enige oplossing moontlik sou kon wees:

i. Alle gesinslede moet betrokke wees

Gesinne is sisteme en derhalwe komplekse lewende organismes, saamgestel uit interafhanklike individue. Die hele gesin is derhalwe betrokke by die helingsproses en nie net die sogenaamde sondebok nie. As ‘n tiener aan dwelms verslaaf is, behoort daar na die hele gesin/familie gekyk te word om vas te stel hoekom daar ‘n dwelmafhanglikheid ontstaan het. Daar behoort na die tiener se verhouding met sy pa, ma en broers of susters gekyk te word om by die wortel van die probleem uit te kom.

ii. Elke gesinslid neem verantwoordelikheid om aan sy/haar sake aandag te gee

Dit gebeur dikwels dat gesinslede 'n saak identifiseer en dan terugtrek en passief raak, hul gevoelens begrawe en die betrokke sake vermy. Dit kom duidelik na vore in koning Dawid se passiewe manier om met sy gesin se sake om te gaan.

iii. Tyd

Tyd is belangrik wanneer dit by die hantering van gesinsprobleme kom. Sommige vorme van seer, woede en traumas sal nie onmiddellik verdwyn nie. 'n Vrou of man wat as kind 'n prooi was van bloedskande, moet nie net deur die seer, woede en verraad wat met die molestering te doen het, worstel nie, maar moet ook die beeld wat hy/sy van hom-/haarself as persoon het, heeltemal herstruktureer. Hy/sy moet aan sake soos seksualiteit, vertrouwe, skuldgevoelens en skande aandag gee en van voor af leer om met die lewe om te gaan. Rou verdwyn byvoorbeeld nie binne 'n dag nie. Daar is verskillende fases waardeur gewerk moet word in hierdie verband.

iv. Nuwe inligting en onderrig

Dit is moeilik om anders op te tree as jy in 'n gesin grootgeword het waar molestering of alkohol of gesinsgeweld aan die orde van die dag was. As jy in jou kinderjare net bakleiery en chaos moes aanskou, hoe gaan jy die kennis hê om 'n konflik op te los? Die chaos is inherent aan jou en jou gesin se verhaal.

Nadat Tamar deur Amnon verkrag is, het Absalom nie geweet hoe om haar te troos nie (2 Samuel 13: 20). Hoe verbind mens byvoorbeeld emosioneel aan jou vrou en kinders as jy nooit op

'n gevoelsvlak met jou pa was nie? As jy as kind net seksuele molestering geken het, hoe kan jy 'n positiewe seksuele aanpassing binne jou huwelik maak? As jy nooit 'n model van goeie kommunikasie beleef het nie, hoe sal jy 'n voorbeeld van goeie kommunikasie vir jou vrou en kinders kan wees? Carder et al (1995: 40) pleit dat mens nuwe inligting oor jou probleme moet inwin, nie net om jou te help om jou kinders te verstaan nie, maar ook om die gapings in jou eie persoonlike ontwikkeling te vind. Die bronne wat beskikbaar is moet geraadpleeg word om by 'n verstaan van jou verhaal uit te kom.

v. Doen wat nodig is om te doen

Geestelike, emosionele en verhoudingsgroei kan slegs plaasvind wanneer mens bereid is om te doen wat nodig is om dit te laat plaasvind. Alles moontlik behoort ingespan te word om probleme aan te spreek.

vi. Skande en skaamte moet afgeskud word

Carder et al (1995: 41) beskryf skande as valse skuld. Dit kos werk om van 'n sisteem waar gesinskande voorkom, te beweeg na 'n sisteem wat respek en eer in die gemeenskap afdwing. Skande-gebaseerde gedrag kan destruktief in die gesinslewe wees. 'n Bepaalde manier van kyk of 'n verkeerde woord kan 'n kind se siel baie seermaak binne 'n spanningsituasie. Dit kan daartoe lei dat mens altyd op die verdediging is en maklik oorreeger. Al word dit nie so bedoel nie, kan iemand ervaar dat hulle vir jou sê jy is nie goed genoeg nie. Dit maak mense baie sensitief.

Ek is op laerskool altyd gespot omdat ek effens oorgewig was. Ek het dan baie kwaad geword en die spotters die hele pouse

lank op die stoepe rondgejaag. Vir hulle was dit 'n speletjie, maar vir my, wat ook maar aan die stadige kant was, het dit soms tot intense woede gelei. Dit het veroorsaak dat ek dikwels oorreeger het op bepaalde stellings wat oor my gemaak is. Vandag is ek steeds baie sensitief oor soortgelyke opmerkings. Redelik onlangs het iemand by die kerk weer 'n opmerking oor my gewig gemaak. Ek het dadelik die verlede herleef en bitsig teenoor haar gereageer. Die spot van maats het my selfvertroue geknak. Ek kon nooit op skool eers 'n vraag in die klas vra nie uit vrees dat die antwoord verkeerd sou wees en ek daarvoor verneder sou word nie. Ek het ook dikwels verskoning aangeteken vir dinge waaraan ek nie skuldig was nie. Ek was skaam vir myself en my voorkoms en het ook geglo niemand sou met my wou speel en geen meisie sou met my wou uitgaan nie. Dit het baie jare geneem voordat ek met my voorkoms vrede gemaak het. Ek was skaam vir myself en het myself dikwels as mislukking beleef. Wanneer ek terugslae beleef het, het ek weer eens my seer ervaar en het dit dan ook besluite in hierdie verband beïnvloed. Beide my ouers het in baie armoedige omstandighede grootgeword. My pa is deur een van sy broers grootgemaak en my ma-hulle moes oorleef op my oupa, 'n delwer in Schweizer-Reneke, 'n dorpie in die Noordwes Provinsie, se karige salaris. My ma is deur haar eie moeder onterf en moes in die proses baie leed deurleef. Ja, ook my ervaring van "skaamte en skande" vloei deur geslagte heen. Net om hier daarvoor te skryf, is 'n pynlike ervaring. Vandag sien ek dit as my verantwoordelikheid om die wortels daarvan te verstaan. Ek blameer niemand nie. Net ek kan die pynlike siklus beeindig deur die besluite wat ek ten opsigte van my eie selfbeeld in hierdie verband neem. Dit het nogal baie gehelp toe ek vroeg in my bediening in my huidige gemeente saam met

die Goue Jare groep (die bejaardes in die gemeente) by 'n oord besoek afgelê het. Ek was weer eens op een van my vele diëte en die tannies van die gemeente het die lekkerste tuisgebak saamgeneem. Een van my ouderlinge maak toe die opmerking dat ek maar daarvan mag eet, want hulle wil tog nie 'n maer dominee hê nie. Dit het onmiddellik 'n groot verskil in my lewe gemaak en ook in die manier waarop ek oor myself en my gewig gedink het.

vii. 'n Toegewyde en egte spiritualiteit

'n Toegewyde en egte spiritualiteit is 'n noodsaaklike basis vir herstel. Dit gaan om 'n deurleefde ervaring van God se teenwoordigheid en 'n verhouding waarin mens jouself toewy om 'n Christelike lewe te lei. Die grootste verandering in mens se lewe is tog die resultaat van die Here se genade. Dit gaan daaroor dat ek 'n eerlike pad met God sal stap, al is my lewe ook hoe deurmekaar. Deur die verhale van God en sy seun Jesus Christus te lees, help dit my om Sy eerlike reaksies op gebeure in die wêreld te sien, en Sy medelye met hul seer en nood te ervaar. Dit is 'n kwessie van glo dat die Here my billik sal behandel, 'n konsep wat dikwels vir iemand met seer moeilik is om te verstaan, juis omdat mens so min werklike emosionele eerlikheid in jou gesin van oorsprong ervaar het. Waar ek en twee van my susters heeltemal van mekaar vervreem is, is dit dikwels baie harde werk om tot die geloof te kom dat God jou altyd billik en regverdig sal behandel.

B. Isak en sy familie

Carder et al (1995: 49–63) skryf dat Isak se geboorte merkwaardig was. God het baie jare lank aan Abraham die belofte gemaak dat hy 'n nageslag sou hê (Genesis 12: 2, 7; 15: 1–21), maar jare het verbygegaan en sy vrou Sara was

steeds onvrugbaar. Toe Sara egter 89 jaar oud was en Abraham 99 jaar, het daar 'n meer spesifieke woord tot hulle gekom: "Maar dit is met Isak, die seun wat Sara vir jou oor 'n jaar in die wêreld sal bring, dat ek my verbond sal nakom" (Genesis 17: 21; vgl ook 18: 14). Isak se geboorte was meer as 'n langvervulde vervulling van 'n belofte: Hy was 'n wonderkind!

Met die geboorte van Isak was daar egter 'n ander probleem. Sara het haar slavin Hagar aan Abraham as vrou gegee sodat sy vir hom 'n seun kon baar wat vir hom 'n nageslag kon gee. Noudat Isak gebore is, was daar nie meer plek vir Hagar en haar seun Ismael nie. Skielik het ons met 'n hersaamgestelde gesin te doen: Hagar, Ismael, Abraham, Sara en Isak en geen vrede in die familie as iemand nie sou ingee nie. Isak was beslis nie immuun teen die invloed van sy gesin van herkoms nie.

Dit moet egter onthou word dat Isak, sy vader Abraham en sy seun Jakob 'n spesiale, unieke verhouding met God gehad het. Hierdie beskrywing van Isak wil hom op geen wyse as man van God diskrediteer nie. Hier word slegs gereflekteer op interpersoonlike verhoudinge wat tussen die lede van Isak se familie bestaan het. Al wat ek hierdeur wil sê, is dat die aartsvaders ook mense was met gewone menslike- en gesinsprobleme. Hulle was die produk van hul eie gesinne van herkoms en ook van dit wat hulle elke dag moes deurmaak. Hulle het ook dikwels met hul emosies geworstel in hul persoonlike verhoudinge.

a) Om spesiaal te wees maak "eg" wees dikwels ingewikkeld

Dis belangrik dat ons nooit uit die oog sal verloor waarmee die aartsvaders in hul families rekening moes hou nie. Carder et al (1995: 51) noem dat daar 'n vader Abraham was, wat desperaat was om 'n erfgenaam te kry; 'n moeder, Sara, wie se identiteit versluier was in die kulturele doel om aan 'n manlike kind geboorte te gee; 'n halfbroer, Ismael, wat verag was; 'n hersaamgestelde gesin waar Isak die witbroodjie was; 'n baie nabye verhouding tussen Sara en Isak wat afhanklikheid in die hand gewerk het; 'n traumatiese ervaring tussen Isak en sy

vader, Abraham by die altaar op die berg Moria en 'n groot erfenis waaraan Isak nie help ontwikkeling het nie. Dit wil voorkom asof Isak opgegroeï het in 'n familie wat dieselfde soort negatiewe invloede beleef het as waarmee baie gesinne vandag nog moet worstel.

b) Isak se naby-dood ervaring

Dit sou goed wees om na die patriargale stamboom van Abraham tot by Jakob te kyk, ten einde die gesinsisteem waarvan Isak deel was, beter te verstaan. Dit is uiteraard egter onmoontlik om alle faktore in Isak se persoonlike geskiedenis te identifiseer. Dit word nog moeiliker gemaak deur sake soos die kulturele verskille tussen vandag en destyds, die verloop van tyd vanaf sy lewe tot by ons s'n vandag asook die feit dat Genesis 'n heilshistoriese doel gehad het en dus nie ten doel gehad het om aan ons alle die familiestamboomfeite te gee nie. Een gebeurtenis staan egter bo die ander uit naamlik die feit dat Isak byna deur sy vader Abraham op die berg Moria geoffer is.

Dit moes uiteraard 'n keerpunt in Isak se lewe gewees het, 'n ervaring wat geen mens maklik sou vergeet nie en wat jou lewe ingrypend kon verander. Isak was die wittbroodjie in die familie en die alleen-erfgenaar van sy vader se rykdom.

Wanneer Genesis 22 gelees word, kan mens die opbou by Isak agterkom ten opsigte van wat moontlik gaan volg. Hy sien die hout en die vuur, maar geen lammetjie om te offer nie (Genesis 22: 7). Die feit dat Abraham vir hom sê dat die Here sal voorsien, moes hom nog meer deurmekaar gemaak het. Nóg tans het hy verder saam met sy pa die berg geklim. Hy het hom aan sy vader onderwerp ten spyte van opbouende vrees toe sy pa hom vasmaak en op die altaar plaas. Isak sou sekerlik sterk genoeg kon wees om hom teë te sit, maar het dit nie gedoen nie uit respek vir sy pa. Hy het ongetwyfeld gemengde gevoelens ervaar oor wat besig was om te gebeur.

Terwyl hy vasgebind op die altaar gelê het, moes hy oorweldigende verwarring in sy gemoed ervaar het by die besef dat hy die offerande is. Watter verskriklike vrees moes daar nie deur sy gemoed gegaan het toe Abraham die mes oplig om hom dood te maak nie? Watter geweldige trauma!

Trauma herrangskik 'n mens se lewe. Mense word meer versigtig, vertrou minder en raak baie bewus van hul onmiddellike omgewing. Waardes soos sekuriteit, veiligheid, nabyheid en voorspelbaarheid word baie belangrik. Hierdie gebeure kan slegs deur die geloof verstaan en begryp word, slegs vanuit die oogpunt van 'n geloofstoets soos Hebreërs 11: 17 dan ook daarna verwys.

c) Herhaling van die trauma

Die groot vrees wat by traumagesteisterdes bestaan, is dat die gebeure hom weer kan herhaal. Mens sou kon dink dat Isak ook inderdaad met die konsepte van geloof en vertrou moes worstel. Hy moes op die uitkyk bly vir geleentheid waar mense hom kon misbruik en veral sensitief wees om nie mislei te word nie. Hierdie sensitiwiteit kon die basis gevorm het vir Isak se intense emosionele reaksie toe sy seun Jakob sy broer bedrieg het en die eersgeboortereg en -seën verkry het (Genesis 27: 33). Op Moria kon hy sien wat gebeur, maar hoewel hy nou ouer en wyser was, is hy nogtans mislei. Miskien het hierdie tweede ervaring die pyn van die eerste een na vore geroep en veroorsaak dat Isak ontsteld was (Genesis 27: 33).

d) Emosioneel geskei van sy vader Abraham

In Genesis 21: 9–13 betoon Abraham medelye teenoor Hagar en Ismael, hy betoon gasvryheid aan vreemdelinge in Genesis 18 en tree in vir Lot en sy familie in Sodom en Gomorra. Dit vertel 'n verhaal van 'n selfopofferende, medelydende en uiters lojale mens.

In sy onmiddellike familie sien ons egter 'n heel ander prentjie, byna 'n donker kant ten opsigte van sy verhouding met sy nabye familie. Hy was vir 'n groot

deel van sy lewe emosioneel van hulle losgemaak. Toe die Here hom uit Haran geroep het, het hy sy familie van oorsprong agtergelaat en nooit weer teruggekeer nie (Genesis 12: 1), ten spyte van die feit dat hy net sewe dae ver van hulle af was (Genesis 31: 23). Hy wou nie eers hê dat sy seun Isak daarheen moes teruggaan nie (Genesis 24: 5–8).

Abraham het ook vroeër van sy neef Lot, saam met wie hy jare lank as nomade geswerf het, geskei (Genesis 13: 8–11). Hy het selfs op 'n stadium ontken dat Sara sy vrou was (Genesis 20: 1–18). Abraham toon dus 'n patroon van emosionele skeiding binne sy nabye familie, terwyl buitestaanders hom as lojaal, medelydend en opofferend beskou. Ná Sara se dood het Abraham steeds voortgegaan om 'n afstand tussen hom en Isak te bewaar. Hy het 'n ander groot familie met sy nuwe vrou, Ketura op die been te gebring (Genesis 25: 1–6). Uiteindelik sou Abraham ook sterf sonder om die patriargale seën aan Isak oor te dra.

e) Verstrengel met Sara, sy moeder

Vir Sara was die geboorte van haar seun Isak, 'n groot vreugde. Dit kom dus as geen verrassing dat Isak vir haar baie belangrik was nie. Hy was 'n manlike kind en haar wonderbaba. Vir enige vrou wat sou sukkel om 'n kind te hê, sou 'n seun baie spesiaal wees. Sy wou hom outomaties beskerm asof hy aan haar behoort het.

Sara het Isak baie liefgehad. Sy het hom nodig gehad, byna té nodig. Dis te verstane dat Isak met sy vrou Rebekka in sy ma se tent gewoon het en dat dit vir hom, volgens Genesis 24: 67 tot vertroosting van sy ma se dood was. Sara is dood toe Isak 37 jaar oud was en hy het op 40-jarige ouderdom steeds oor haar gerou. In die moeder-seun verhouding tussen Isak en Sara is die tafel gedek vir 'n latere emosionele skeiding tussen Isak en Rebekka.

f) Emosionele afstand van sy vrou, Rebekka

Abraham was bewus van Isak se intieme rou oor sy moeder en wou vir hom 'n vrou kry om hom te help om sy moeder se dood te verwerk. Isak se verhouding met sy ma was 'n verstrengelde verhouding, baie heg, só heg dat Isak skynbaar nie gereed sou wees vir 'n huwelik toe sy ma nog geleef het nie. Dit het voorgekom of 'n huwelik vir Isak 'n uitkoms sou kon wees. Dit gebeur natuurlik dikwels dat wanneer mense rou ná 'n verstrengelde verhouding, hulle niks verander aan die omgewing wat deur die oorlede persoon geskep is nie. Dieselfde reëls geld, hulle ry dieselfde motor en dra dieselfde klere, asof die oorledene nog teenwoordig is. Dit is dus moontlik dat Isak die tent gehou het soos sy moeder dit agtergelaat het. Vir 37 jaar was sy moeder die mees belangrike vrou in sy lewe. Die verlies van sy moeder en sy emosioneel afwesige vader asook die trauma op die berg Moria, het Isak emosioneel alleen laat voel. Die skeiding het nog meer intens geword toe sy vader in Genesis 25: 1 besluit het om weer te trou. Weer eens 'n hersaamgestelde gesin! Abraham het gedurende die volgende 48 jaar nog ses seuns gehad (Genesis 25: 2–6).

'n Mens sou aanvanklik kon dink dat die huwelik met Rebekka 'n intens bindende ervaring moes gewees het. Isak was eensaam en in 'n rouproses; Rebekka was van haar familie afgesny. Hulle het mekaar dus baie nodig gehad. Dit was egter nie lank voordat dit duidelik geword het dat daar onafgehandelde sake in die verhouding tussen Isak en sy moeder was nie.

Rebekka het besef sy moes vir Isak 'n tweede Sara word. In die proses het haar eie identiteit begin verdwyn. In 'n kultuur waar die mening van 'n vrou nie saak gemaak het nie, moes sy baie frustrasies opgebou het. Bó en behalwe die feit dat sy nie kon swanger raak nie, was dit ooglopend dat Rebekka vir die volgende 20 jaar met gevoelens van ontoereikendheid moes worstel (Genesis 25: 20–6). Die een ding wat sy vir Isak kon doen wat sy ma nooit kon doen nie, was om aan hom 'n nageslag te gee en daarin het sy egter ook misluk. Die verligting om uiteindelik swanger te raak met Jakob en Esau moes vir Rebekka oorweldigend

gewees het. Noudat sy vir Isak seuns in die wêreld kon bring, kon sy fokus op haar verhouding met haar man. Dink net aan die pyn wat sy moes ervaar toe Isak besluit het om die “verkeerde” een (Genesis 25: 28) van die twee seuns, naamlik Esau lief te hê! Al wat vir Rebekka oorgebly het, was Jakob. Waar hulle eintlik op mekaar moes fokus, het elkeen van hulle nou op een van die seuns gefokus.

Isak het steeds volhard om Rebekka te verwerp ná sy huwelik, tydens die geboorte van hul twee kinders en ook in een van Rebekka se moeilikste oomblikke. Toe hy die dood in die gesig moes staar vanweë Rebekka se skoonheid, het Isak teenoor koning Abimelek ontken dat hulle getroud was (Genesis 26: 6–11). Sy seuns, Jakob en Esau, moes hierdie verwerping deur ontkenning aanskou, want hulle was toe reeds jong mans. Deur sy voorbeeld het Isak sy seuns voorberei ten opsigte van hul houding teenoor vrouens.

Hoekom het Isak sy vrou verwerp? Was dit ‘n algemene kulturele praktyk? Was dit deel van sy gene? Miskien het Sara hom iewers vertel hoe Abraham haar verlaat het toe dieselfde koning Abimelek betrokke was (Genesis 20). Isak het Abraham se optrede verag, maar nogtans dieselfde met sy eie vrou gedoen. ‘n Patroon van pyn loop van geslag tot geslag tensy iets konkreets gedoen word om dit te beëindig.

g) Om te verag wat eintlik waardevol geag behoort te word

In beide families het ouers en kinders geleer om te verag wat belangrik is. Isak het sy vrou opgegee net nadat Esau sy geboortereg opgesê het. Isak se verwerping van sy vrou het daartoe gelei dat sy hom begin wantrou het. Sy het besef dat sy kon nie altyd op haar man kon reken nie. Hy het sy eie sekuriteit bo hare gestel. Dit het daartoe gelei dat sy sake in haar eie hande geneem het: As sy die eersgeboortereg vir haar seun Jakob kon kry, sou haar toekoms verseker wees. Die devaluering van dit wat belangrik is, is altyd onderliggend in die

ontwikkeling van geheime en dra dikwels by tot afhanklikheid sowel as ko-afhanklikheid.

h) Verstrengel met sy seun Isak, die seun wat God verwerp het

Waarom sou Isak hom ten gaste van Esau wegkeer van Jakob, die seun wat God uitverkies het? Was dit omdat hy lief was vir wildsvleis (Genesis 25: 29)? Dit mag ook wees dat Esau alles was en kon doen waartoe Isak nie in staat was nie. Hy was dalk trots op hierdie manlike seun wat in die veld vaardig was en kon jag. Hy kon uit die “Mamma se seuntjie”-beeld uitklim en sy identiteit bou deur sy seun se vaardighede. Dit het dalk bloot oor vaderlike trots gegaan.

Witbroodjies is algemeen in gesinne. Dit beteken dat die kind meer by die persoonlikheid van een of albei ouers inpas as die ander kinders. Hulle sien dalk dinge dieselfde of hulle het gedeelde belangstellings wat hulle na mekaar trek. Dis seker ook nie verkeerd solank niemand onregverdig behandel word nie. Jesus het ook onder sy dissipels gunsteling gehad. Petrus, Johannes en Jakobus was baie spesiaal en Johannes was ietwat nader aan Hom as die ander (Johannes 13: 23–25; 21: 20). Jesus het nie vir Johannes lief gehad as vir Petrus nie, maar hy het Johannes op ‘n ander manier lief gehad.

Dit was egter méér as voortrekkery wat Jakob en Esau in die gesig moes staar tydens ontvangs van die seën. Op geestelike vlak was geboortereg aan die jonger seun ‘n refleksie van God se wil dat die familielyn deur Jakob en nie deur Esau voortgesit moes word. Op persoonlike vlak het die geboortereg intense kompetisie om ouerlike goedkeuring behels. Selfs nadat Jakob die eersgeboortereg deur bedrog gesteel het, het Esau steeds geworstel om sy ouers se guns te wen deur ‘n vrou te trou wat sy ouers se goedkeuring weggedra het (Genesis 28: 9; vgl. 26: 35; 27: 46).

Ons sien onafgehandelde kwessies in die oordrag van die seën, gesinsgeheime wat onbespreek gebly het, totdat dit openbaar gemaak is. As resultaat het Jakob

die familie uit vrees verlaat (Genesis 27: 42–45). Esau het weer die huis woedend en bitter, met moordplanne in sy hart, verlaat (Genesis 27: 41).

i) Isak geskei van sy seun Jakob

As ons sou kyk na Isak se verhouding met sy seuns toe hulle jonger was, sien ons weer 'n negatiewe patroon in die interaksie tussen gesinslede. In lyn met sy kultuur, het Isak sy oudste seun verkies as die draer van die familie-seën. Hy het Jakob, die seun wat tweede gebore is, aan sy moeder oorgelaat om groot te maak. As resultaat hiervan vind ons Jakob waar hy kos kook in Genesis 25: 27–29. Hierdie gesinsreëling het ooreengestem met Isak se eie familie-ervaring waar hy ook sy moeder se witbroodjie was. Nêrens sien ons dat Jakob ooit spyt is omdat hy voordeel uit sy vader se hoë ouderdom getrek het en vir hom gelieg het nie. Sy ma het hom voortdurend beskerm. Hy was die “uitverkorene”! Sy het sekerlik ook vir Jakob vertel dat God hom uitverkies het. Miskien moes Jakob dikwels na die verhaal van sy geboorte en uitverkiesing deur God luister. Die verwerping wat Jakob ervaar het toe sy pa Esau uitgekies het, kon net sy vroeë intenser maak en sy pyn verdiep. As die Here die God is van my vader en die Here het my uitverkies, waarom het my pa my verwerp? As God se plan vervul moet word, moet ek en my ma in hierdie stuk bedrog saamwerk.

Betekén dit dan dat daar balans in 'n gesin is wanneer elke kind 'n ouer het wat simpatiek teenoor hom/haar optree? Dit was slegs toe Jakob Isak kon bedrieg en die geboortereg van Esau kon steel, dat balans in die gesin verskuif het. Nou was beide ouers aan Jakob se kant en Esau was afgesny. Dit het selfs moordgedagtes by hom laat ontstaan. Alles was in orde solank elkeen sy rol vervul en sy taak uitgevoer het. Die gesinstruktuur was egter rigied en broos. Toe daar druk kom, het dit die familie tot in sy fondament geskud.

Nie alleen het Rebekka Esau nie vertrou nie, maar Esau het Rebekka ook verag toe hy besef het sy sit agter sy broer se bedrog. Jakob en Esau se stryd het 'n

stryd ontbloot wat reeds vir 40 jaar tussen hulle ouers geheers het. Dit was 'n geheim, 'n kragtige geheim wat van buite gelyk het asof dit onder beheer was.

j) Die patroon word oorgedra na Jakob se nageslag

Dwarsdeur die families van Abraham en Isak kom onbehoorlike verhoudings, verborge geheime en disfunksies na vore. God het egter voortgegaan om dit te gebruik. Hy het hierdie families nie gelos vanweë die wyse waarop hulle gefunksioneer het nie. God is getrou en sal ons nie los wanneer ons met onderlinge gesinsprobleme worstel nie. Netso het God deur Sy genade, ook nie vir Isak en sy familie gelos nie.

Die siklus van pyn is egter oorgedra na Jakob se familie en later ook in die geslagte van die konings. Carder et al (1995: 62) noem 'n paar verdere gedeeltes in die verhaal wat mens in hierdie verband kan gaan navors:

- i. Die prestasie-gerigte mentaliteit wat by Jakob en Laban voorgekom het in Genesis 30: 25–43.
- ii. Die verdien van die reg om bemin te word: Ragel en Lea (Genesis 29: 31–30: 23).
- iii. Die oneindige manipulasie van mense binne die familie: Laban (Genesis 31: 1–16, 26–35).
- iv. Die voortgaande misbruik tussen kinders: Josef se verhaal in Genesis 37.
- v. Seksuele molestering: Ruben (Genesis 35: 22).
- vi. Moord, bedrog en fisiese marteling: Josef (Genesis 37).

HOOFSTUK SES

ONTWIKKELING: SEKSUEEL-VERWANTE GEHEIME

6.1 SEKSUEEL-VERWANTE GEHEIME

Die keuse wat ek in hierdie navorsing gemaak het om oor seksueel-verwante gesinsgeheime te skryf, is gemaak aangesien heelwat verwante literatuur oënskynlik verband hou met geheime met 'n seksueel-verwante inslag (Imber-Black, 1993: 9; Bradshaw, 1995: 19-20). Derhalwe is 'n breedvoerige uiteensetting rondom 'n perspektief op seksualiteit in hoofstuk vier en die gesin in hoofstuk vyf gebied. Uit terapeutiese gesprekke en onderhoude wat gevoer is, het ek onder die indruk gekom dat baie mense deesdae met seksueel-verwante geheime worstel, geheime waarvan die inhoud wissel van blote seksuele ervaringe (dikwels buite of vóór die huwelik) tot molestering, verkragting, tiener-swangerskappe, aborsies, homoseksualiteit en ook blootstelling aan dinge soos byvoorbeeld prostitusie en pornografie en dergelike verskynsels soos in hoofstuk vier aangetoon. Dit is algemeen bekend dat heelwat mans en vroue in die geheim pornografie op die internet besigtig en dat vooraanstaande persone al in hierdie verband aangekla is.

My vrou het by geleentheid onderwys gegee by 'n plek van veiligheid vir skoliere. Sy het aan my vertel hoe jong tieners hul polse stukkend gesny het, dwelmmiddels gebruik het en hulle selfs oorgegee het aan prostitusie, dikwels vanweë vrese en skuldgevoelens rondom die geheimhouding van seksuele ervaringe, soos byvoorbeeld molestering in hul vroeëre kinderjare. 'n Maatskaplike werkster wat by die betrokke inrigting betrokke was, het dan ook aan my vertel hoe intens die lyn van geheimhouding deur baie van die gesinne waaruit hierdie kinders kom, geloop het. Verhale van streng, rigiede reëls in ouerhuise, mites en so meer het in hul poging om die geheime geheim te hou, juis die geheime verklap. Sy het verhale van verwerping, verhale van molestering, gesinsgeweld en alkohol- en dwelmmisbruik met my gedeel.

Die verhale van die seksuele ontwikkeling en -leefwêreld van die mens, bied interessante geleenthede tot navorsing, veral omdat dit voorkom asof mense dikwels baie intieme geheime in hierdie verband bewaar. Ek het dit goed gedink om in hierdie hoofstuk ook 'n perspektief op die geheime seksuele wêreld van adolessente te bied. Die rede waarom ek hierdie gedeelte spesifiek aan adolessente afstaan, is vanweë hul diep ontluikende seksualiteit, wat dikwels geheimhouding in die gesin tot gevolg het.

6.1.1 Die geheime seksuele wêreld van adolessente

Prins (1998: 38) noem dat dit moeilik is om presies te beskryf wat postmodernisme is (sien hoofstuk drie van hierdie proefskrif).¹ Watson (1992: 74) meen ook dat daar baie konfliktuerende menings is oor wat dit behels. Prins (1997: 39) gee 'n interessante opmerking wat mooi aansluit met dit wat ek hieronder probeer bespreek: “Die jeug word wel groot in die nuwe paradigma (*postmodernisme – eie byvoeging en kursivering*) en internaliseer die nuwe lewensbenadering en denkwyses vanselfsprekend, terwyl die ouer geslag nog worstel met dié paradigmaterskuiwing. Dit veroorsaak meermale dat daar 'n verstaanskloof en kommunikasieprobleme tussen die geslagte ontstaan...” Dit is juis die rede waarom ek dit as uiters noodsaaklik ag dat ouers en die kerk insig sal verkry in die veranderinge in die denk- en leefwêreld van die adolessent.

In gesprekke met adolessente, het dit my opgeval dat hulle dikwels ten opsigte van hul seksuele beleving in 'n heel ander wêreld leef as hul ouers en ander gesagsfigure, 'n wêreld wat dikwels verduister word deur die grootste geheimhouding, veral gesien deur die bril van die ouergemeenskap. 'n Jong skooldogter raak swanger, of ondergaan 'n aborsie en die gesin en/of familie of die adolessent self trek 'n sluier van geheimhouding oor die gebeure.

---

¹ Vergelyk 3.3

Op die volgende paar bladsye wil ek, aan die hand van enkele scenario's, opgesomde gevalle en breedvoerige beskrywings veral aan die hand van 'n artikel met die titel "The Wall of Silence" deur Ron Taffel (2001: 52-58), die sluier probeer lig oor die vreemde nuwe wêreld waarin adolessente leef.

Lauren se moeder, Margaret het nie van haar 14-jarige dogter se vreemde voorkoms, oranje-gekleurde hare, 'n ring deur haar wenkbroue en "Dracula-grimering" gehou nie. Alhoewel Lauren snaaks gelyk het en saans soms laat uitgebly het, het sy nooit werklik in die moeilikheid beland nie. Sy het goed presteer op skool en tuis heel gelukkig voorgekom. Margaret het haar eie onderonsies as jong adolessent met haar ouers onthou en daarom 'n groot poging aangewend om Lauren se optrede te verstaan.

Dit wou voorkom of haar meer empatiese houding inderdaad vrugte afgewerp het. Wanneer sy in 'n neutrale stem vir haar dogter sou vra hoekom sy so snaaks lyk, het Lauren natuurlik net gelag en probeer verduidelik. Lauren het by haar ma oor haar vriendinne geskinder, vertel hoe die seuns dink sy is 'n "warm meisie" en het selfs haar maats huis toe gebring om daar te eet en televisie te kyk. Margaret het met Lauren oor haar eie adolessente jare gepraat, hoe sy na vryheid gehunker het en oor haar rigied-morele ouers wat agterdogtig oor elk van haar bewegings was. Margaret was egter steeds agterdogtig oor haar dogter se taamlik dramatiese voorkoms en die laat ure wat sy snags uitgebly het. Sy wou egter 'n "cool" ma wees met wie 'n dogter kon praat oor haar jeug en die lewe. Sy het gedink dat solank hulle hierdie warm, oop gesprekke kon hê, niks werklik met Lauren sou kon gebeur nie.

Margaret se droom van onderlinge vertrouwe en openheid het egter aan skerwe gespat toe sy eendag tuiskom en haar dogter in die bad vind waar sy vermoedelik besig was om seksueel te verkeer met twee seuns. Skreeuend het sy die twee seuns laat aantrek en uit die huis geboender. Lauren het die hele insident as onskuldig afgemaak asof haar ma verniet agterdogtig was. "Ma het

dalk gedink ons het seksueel verkeer omdat jou ouers so streng was en jy so wild as kind was. Buitendien, daar was borrels in die bad, hoe kon ma weet wat werklik aan die gang was?” Margaret wou haar dogter glo, maar het tog besef dat sy nie verkeerd kon wees nie. Sy het dadelik vir haar dogter ‘n afspraak by ‘n terapeut gemaak.

In die terapeutiese sessies met Lauren het ‘n nuwe verhaal ontvou. Die terapeut het verskeie verhale rondom Lauren aangehoor wat nie aan haar ma bekend was nie. Sy het vertel hoe sy en haar maats saam dagga gerook het, dat van haar maats hewig gedrink het en seksueel baie aktief was – meestal anale of orale seks, wat hulle tegnies gesproke, maagde laat bly het. Nie alleen het Lauren ‘n lewe gelei wat ver buite haar ma se verwysingsraamwerk geval het nie, maar sy het ook skaamteloos daaroor gelieg. Toe die terapeut aan haar vra waarom sy nie met haar ma oor haar lewe kon praat nie, het sy gesê haar ma raak heeltemal buite haarself as sy net van seks hoor. Sy kon nie verstaan dat haar ma oorreegeer oor iets soos orale seks nie.

Lauren se verhaal is nie so vreemd as wat dit mag voorkom nie. Talle verhale is in die gemeenskap in omloop oor sogenaamde “oulike” kinders en hul verantwoordelike, hardwerkende ouers wat uiteindelik op verskillende planete skyn te wees. Dit wil al hoe meer voorkom asof ‘n nuwe soort adolessent op die horison verskyn, ‘n adolessent wat genot put uit vandalisme, adolessente wat openlik seksueel in skoolkleedkamers verkeer, adolessente wat aan dwelms verslaaf is of adolessente wat in verlate geboue inbreek om satanistiese rituele te beoefen wat dikwels met seksuele rites gepaard gaan,

Murren (1994: 11) skryf oor die kerk se bediening aan die kerklos jeug (“unchurched youth”) en sê dat hulle postmodern is in hul denke. “A key feature for their thinking is relativism. While they don’t believe in absolute truth, they often dismiss Christianity because it is not true.” Hy maak dan ‘n saak daarvoor uit dat postmoderne jeugleiers ‘n manier moet vind om die jeug se siening van

waarheid en realiteit te verstaan. Hy noem dan 'n paar sleutelaspekte van die postmoderne jeug: "Relativistic, individualistic, syncretic, sceptical, emotionally broken, multi-sensory learners, participative, hyper-segmented, time starved, overly stimulated, and resistant to commitment and guilt."

Lickona (1991: 13) noem dat daar reeds baie jare wêreldwyd van 'n veront-rustende morele agteruitgang, veral onder die jeug, gepraat word. Dit sou morele opvoeding aan die jeug op die voorgrond laat tree. Prins (2001: 106-108) noem 'n paar belangrike perspektiewe op morele verval by die jeug. Vir hom is dit belangrik dat die jeug se gedrag in die regte perspektief geplaas sal word en nie summier as 'n "probleem" gesien moet word nie.

Enkele perspektiewe in hierdie verband sou kon wees:

a. Jeuggedrag as seismografiese funksie.

Dit wat in die gedrag van die jeug waargeneem kan word, blyk slegs 'n aanduiding te wees van wat werklik in die samelewing aan die gang is. "Zij ontmaskeren de wêreld van de volwassenes..." (Roebben, 1995: 105). "Daar word ook van die seismografiese funksie van die jeug gepraat. Wanneer die jeug afstand doen van waardes, is dit net 'n skerper demonstrasie van die beweging wat reeds in die samelewing aan die gang is" (Prins, 2001: 106).

Verskillende faktore gee hiertoe aanleiding. Só is daar byvoorbeeld 'n groot mate van morele onsekerheid waar vaste sekerhede in die postmodernistiese era plek moes begin maak vir verskeidenheid, meer moontlikhede en meer perspektiewe. Keuses moet gemaak word tussen die vele opsies wat hul aan 'n mens opdring. Die waardepatrone van die vorige geslag geld nie noodwendig vir die jonger geslag nie. Dit word baie duidelik gesien in die bespreking van Taffel (2001) se artikel. Alles hang daarvan af of dit relevant is vir die jeug al dan nie.

b. Jeuggedrag as oorlewingstrategie

Alma (1993: 224) sê dat die jeug se gedrag as 'n oorlewingstrategie, 'n verdedigingsmeganisme teenoor die verwagtings en druk van die samelewing, beskryf kan word. Volwassenes kan maklik die jeug se gedrag as rebellie/opstand beskou, terwyl dit 'n reaksie teen emosionele verwaarloosing mag wees, asook 'n kreet om aandag en erkenning. "Opstand teen waardes en norme van die ouer geslag kan 'n wanhopige poging wees om aanvaarding van 'n groep te 'koop', of 'n poging om te ontvlug van die verwagtings van 'n prestasie-gedrewe samelewing. Daar is veral 'n soeke na singewing. As hulle dit nie vind in die lewensvorme wat aan hulle oorgedra is nie, soek hulle dit in ander vorme van gedrag." (Prins, 2001: 107).

c. Morele krisis en identiteitskrisis

Dit wil voorkom asof die huidige morele krisis ten diepste in 'n identiteitskrisis gewortel is. Wie ons is, bepaal in 'n groot mate hoe ons waameem, interpreteer, evalueer en handel. "n Mens se morele identiteit is 'n dimensie van jou persoonlike identiteit" (Birch & Rasmussen, 1976: 88, 108). As jy jousef as kind van God sien, kan jy daama streef om te leef as Sy kind.

'n Maatskaplike werkster by 'n plaaslike hoërskool met wie ek in gesprek was, vertel van kinders wat met tatoeëermerke kom spog, wat praat oor groepseks in alle moontlike posisies en hewige drinkpartytjies onder 13 tot 15-jarige adolessente. Sy noem dat dit verstommend is dat hul ouers nie 'n idee het van wat aangaan nie en dikwels ten diepste geskok is wanneer hulle die waarheid ten opsigte van hul kinders moet aanhoor. Sy vertel dat dit ook dikwels gebeur dat ouers nie wil glo dat hul kinders by bepaalde dinge betrokke is nie en dan dikwels die skool, die hoof of die onderwysers daarvoor wil blameer. Dit is

algemeen bekend dat meeste adolessente nie 'n tiende met hul ouers deel oor wat hulle weet, sien of ervaar nie (Taffel, 2001: 54). Die wêreld waarin talle adolessente leef en beweeg is vir hul ouers 'n onbekende en vreemde wêreld. Taffel (2001: 55) was op 'n stadium besig met 'n informele navorsingsprojek waartydens hy met méér as 250 adolessente en hul vriende onderhoude en terapeutiese gesprekke gevoer het, asook onderhoude met talle ouers, beraders en onderwysers. Hy noem dat hy ure saam met adolessente na hul musiek geluister het, saam met hulle hul e-posbriewe gelees het, deur hul adolessente tydskrifte geblaa het, Gotiese strokiesprentboeke gelees het, videospelletjie-handleidings gelees en koerante deurgewerk het.

Soos hy hierdie kinders leer ken het, het hy agtergekom dat hul vriende nie net meer vir hulle beteken het as hulle ouers nie, maar dat die wêreld van hul groepsgenote, ("peers") asook die kommersiële popkultuur, hul ouers heeltemal oorskadu het. Mens kan amper van die groep as 'n "tweede familie" praat. Inteendeel, dit het vir baie kinders gelyk geword aan die gesin van oorsprong en was dikwels vir hulle belangriker as hul familieverbande.

"At the risk of sounding alarmist, I think we are indeed seeing a new kind of teenager embedded in a far more raw, intense and pervasive youth culture than ever before, complete with new rules of adolescence" (Taffel, 2001: 55). Adolessente was nog altyd baie bewus van die seksuele, maar 12 tot 13-jarige adolessente het nooit bymekaargekom vir orale en anale sekspartytjies nie. Eintlik was daar volgens Taffel (2001: 55) 'n afname rondom die impak van seksualiteit in die sewentigerjare. Kinders het nog altyd drank van hul ouers gesteel, maar deur-die-nag-drink-en-daggarooksessies vir fynopgevoede seuns en dogters was ongehoord. Dronk adolessente in strate by die Waterfront in Randburg en paartjies in seksuele omhelsings by klubs, het my een aand diep geraak. Wat nog te sê van al die tatoeëermerke en gaatjies met bisarre stukkies juwele in die tepels, tonge, naeltjies en selfs geslagsorgane van sommige adolessente? Popmusiek het nog altyd lirieke met seksuele ondertone gehad,

maar was net daar om volwassenes die hamas in te jaag en uit te daag. Huidiglik is geweld en 'n gemaklike ("casual") obseniteit onmiskenbare kenmerke van die wildste en ook suksesvolste popgroepe. Selfs in ons Afrikanergeleedere het Karen Zoid, 'n Afrikaanse popsangeres onlangs haar skaamhare op die verhoog aan 'n fotograaf in Potchefstroom ontbloot. Vroeër kon jy die sogenaamde belhamels onder die adolessente (dié wat met alkohol, sigarette, dwelms, seks en snaakse haarkapsels geëksperimenteer het) uitken bo die sogenaamde welopgevoede adolessente, deesdae kan jy kwalik nog so 'n onderskeid tref! Onlangs op 'n kerkkamp is die dogter van 'n ouderling in 'n sekere gemeente met drank betrap nadat sy onstabiel begin optree het. Daar is ook dagga tussen haar besittings gevind. Twee ander jongmense is betrap waar hulle agter 'n rondawel seksueel verkeer het. Vir die ouers van hierdie kinders was dit 'n groot skok – hulle het van geen sout of water geweet nie. Adolessente leef in geheime wêreldes waarvan ouers niks weet of verstaan nie.

"But even more striking than adolescent's overt behaviour is that the silence kids always tried, with limited success, to maintain in the face of adult prying, has become a reality – a great wall they have actually built between themselves and adults" (Taffel, 2001: 55). Waar kinders voorheen wel vir hul ouers gelieg het, het hulle dit egter nooit tevore met soveel gemak, vertrouwe en vreesloosheid gedoen nie. Hulle weet in baie opsigte dat hulle maar kan lieg, want die kans dat hulle uitgevang sal word, is maar skraal. "Unsupervised by overworked and overstressed parents, living in communities where neighbours are strangers to one another, attending large, impersonal schools where teachers do not even know their names, they know that adults are hardly aware of their existence, let alone what they are doing" (Taffel, 2001: 55).

Die verandering in adolessente word ook duidelik uitgespel deur die kubemetiese ontploffing. Nóóit tevore het kinders soveel tyd spandeer met elektronies-verbinde wêreldes wat nie deur hul ouers beheer kan word nie. Adolessente beweer dat wanneer hulle "aanlyn" is, hulle verskeie identiteite, persoonlikhede,

geslagte of ouderdomme kan aanneem. Hulle kan enigiemand word wie hulle wil en met derduisende verkleurmanneltjies kommunikeer, alles sonder dat hul ouers van enige sout of water weet (Taffel, 2001: 55).

Een ma skryf dat haar 14-jarige dogter elke dag elektronies met vriende verbind is wat sy nog nooit ontmoet het en ook nooit sal ontmoet nie. Vyf jaar gelede kon sy dalk nog oor die telefoon met sommige van hulle praat, maar nou weet sy nie eers wie hulle is nie, waaroor hulle praat of waarheen sy met hulle saamgaan nie. Sy het geen idee hoe die grootste deel van haar dogter se lewe daar uitsien nie. As lid van 'n "geselskamer" ("chat room") ontvang sy dosyne pornografiese posstukke per week. "This vast, unsupervised world of the internet is something new under the sun, and it is not only transforming their lives, but the way parents experience their kids – or fail to experience them" (Taffel, 2001: 55).

Waar adolessente al verder van hul ouers wegdryf, word die verhouding met hul "peers" intenser. Dit wil voorkom asof adolessentverwante geheime binne gesinsverband meer geredelik voorkom waar daar swakke verhoudings tussen ouer en die adolessent bestaan. 'n Geheime lewenswyse word vir baie adolessente die enigste lewenswyse en 'n aanvaarbare manier van lewe. In hul "language game" oor 'n saak soos seks, word dit 'n kwessie van geheimhouding teenoor hul ouers of bepaalde gesagsfigure, maar in die "language game" waar hulle en hul maats die rolspelers is, is dieselfde geheimhouding onnodig. Hoe groter die verwydering, hoe meer algemeen kom geheime voor. Hoe kleiner die gaping, hoe groter die vertrouensband en hoe meer onnodig blyk die kwessie van geheimhouding te wees. Vertrouensbande tussen ouers en kinders behoort dus na my mening versterk te word. Taffel (2001: 56) noem dat hy, tydens terapeutiese sessies met adolessente agtergekom het dat adolessente anders in die geselskap van hul vriende optree, as wanneer hulle in die "vreemde" geselskap van volwassenes verkeer. Hy sê die oomblik wanneer hul "gedragskode" bekend is, is dit duidelik dat hulle nie hierdie sogenaamde monsters is wat hul ouers dink nie. Teenoor mekaar en teenoor persone wat

hulle kan vertrou, word hulle totaal ander mense – meer gesofistikeerd, vriendeliker, lojaler, meer tegemoetkomend en selfs meer moreel.

Adolessente het nodig wat jongmense nog altyd nodig gehad het: Opbouing, waardering, sekuriteit, voeding, duidelikheid oor reëls en verwagtinge asook 'n sin vir behoort. “The tragedy of our times is that most adolescents do not get these basic needs met by adults and do not feel truly ‘at home’ within their own families. If we are alarmed by the state of adolescence today – and I believe we should be – it is not because these kids are lost souls, but because they have given up on us, and drifted out to the second family to find what is missing in their lives. In other words, they need to those elusive standards that families and communities are supposed to provide: A realistic, clear-eyed balance between nurturance and expectations” (Taffel, 2001: 57).

Dit is derhalwe nie vreemd wanneer Prins (2001: 108-112) noem dat daar 'n paar faktore voorkom wat die vorming van waardes bemoeilik nie:

a. Die funksionering van ouers as rolmodelle

Ouers speel 'n wesenlike rol by die vorming van waardes by hulle kinders. Hulle kan derhalwe verhoed dat kinders met geheime rondloop wat ook moontlike spanning en skuldgevoelens kan meebring. Die emosionele basis vir menswaardige verhoudings word tog in die gesin gelê (Nollet, 1992: 205). Alle ander rolspelers, soos die media, skole, kerke en vriende, kry eers betekenis vanuit dit wat tussen ouer en kind gebeur. Hier speel geloofwaardigheid en kwaliteitskommunikasie 'n essensiële rol. Die mate waarin ouers daarin slaag om deur middel van gesprekke insig aan hul kinders in hul oortuiging en gedrag te bied speel 'n bepalende rol in waardekommunikasie (Roebben, 1995: 313). Dit is egter só dat baie ouers bloot praat oor bepaalde waardes, maar nie oortuig wanneer dit by die uitvoering daarvan kom nie. Persoonlike verhoudings met hul kinders bly dan agterweë en gesprekke in hierdie verband word nagelaat.

Uiteindelik bestaan daar nie 'n goeie intimiteitsband tussen ouer en kind nie en is die tafel nie gedek om oor sensitiewe sake te praat nie, 'n situasie wat dan dikwels geheimhouding in die hand werk.

b. Die oorbelasting van die kind.

Waar kinders vroeër op 'n baie outoritêre manier benader is, het daar vandag groter emansipasie na vore getree. Kinders moet reeds op 'n vroeë stadium in hul lewe selfstandige besluite neem, iets waartoe hulle dikwels nie werklik in staat is nie. Exeler (1984: 53) wys daarop dat identifikasie, die leer deur voorbeeld en navolging, emansipasie voorafgaan. "Eers na identifikasie met die waardes en gedrag van rolmodelle, kom rasonale insig en kan geleidelike ontwikkeling van selfstandige keuses en handeling sinvol plaasvind. Wanneer die 'kritiese ek' van die begin af beklemtoon word en die onkritiese binding aan die tradisies, instellings en persone te vroeg as tekens van onselfstandigheid afgemaak word, word die kind en jongmens oorbelas" (Prins, 2001: 109). Roebben (1998: 38) verklaar: "The expression of an appropriate moral judgement (cognitive component) belongs chiefly to the later stages of education."

c. Retrososialisering van volwassenes

Bepaalde onvolwassenheid word een van die kenmerke van die samelewing. Jeugdigheid word beloon en volwassenheid gekritiseer. Al hoe meer volwassenes wil jonger wees, trek soos jongmense aan, praat soos jongmense en tree soos jongmense op. Die onstabiliteit van die jeug word nou op die volwasse samelewing geprojekteer en aangebied as 'n normatiewe houding teenoor die lewe (Schulze 1991: 5). Hierdie nabootsing van die jeug en die aanvaarding van hulle lewenspatrone word as retrososialisering beskryf (Roebben, 1997a: 334).

d. Die vermyding van konfrontasie

Ouers en ander volwassenes lui dikwels om hulle oortuigings duidelik uit te spel en aan die jeug voor te hou, omdat hulle daarvan onseker is. Die jeug se lewenswêreld en opvattinge is aan hulle totaal onbekend en hulle is dikwels bang hulle verloor die jeug deur standpunte te stel. Gevolglik lei dit tot die vermyding van konfrontasie. Geen wonder dat Shelton (1989: 167) van “parental paralysis” praat nie. “All too often many parents are bewildered by the stresses and strains of parenting, are unsure of the moral values they should be articulating to their children, or if they are clear as to what values they wish to convey, they are unclear as to just how this might be done. This feeling of paralysis has led them to question their own roles as parents and, in some cases, led them to adopt an almost laissez faire approach to parenting.”

Deur konfrontasie te vermy, word die jeug ontnem van grense waarteen hulle moet bots om hulself te meet ten einde ‘n eie identiteit en eie oortuigings te vorm. “Die jeug het die reg om deur verantwoordelike ouers gekonfronteer te word, ouers wat vasbeslote is, wat in staat is om uitdrukking te gee aan wat hulle voel en dink (ook hulle gevoelens van mislukking en swakheid) en wat nie stilbly nie” (Prins, 2001: 111; Roebben, 1999: 454).

e. Toekomsverwagting en sinvolheid.

Frankl (1955: 28) sê dat die vraag na die sinvolheid van die lewe in adolessensie gestel word. Die jeug van vandag is steeds skepties oor die toekoms en die sin van die lewe. As die toekoms duister is en die lewe sinloos word, poog jongmense om deur ‘n hedonistiese lewenswyse daaraan sin te gee. Dit word deur die verbruikerskultuur versterk en bring verwerping van tradisionele waardes en norme mee. Dit is dus nie snaaks as morele opvoeding ook problematies is nie (Roebben, 1995: 87).

f. Invloed van die elektroniese media.

Die elektroniese media het 'n buitengewone invloed as gevolg van die jeug se natuurlike behoefte aan identiteit en intimiteit. Die media, aanbieders en kunstenaars tree met hul boodskap na vore as die partye wat hierdie behoeftes bevredig. "Die boodskap wat gekommunikeer word en die motiewe agter die kommunikasie is egter weinig opvoedkundig van aard. Inteendeel, dit vervreem juis verder van ouers en ander opvoedkundige instansies" (Prins, 2001: 112).

In die lig van bogenoemde faktore wat waardevorming bemoeilik, is dit verstaanbaar dat die sogenaamde tweede familie 'n tuiste aan menige adolessent bied. In hierdie familie is daar onderlinge sterk verwagtings en gedragsreëls. Hulle gesels oor gesofistikeerde onderwerpe soos die inisiëring en beëindiging van romantiese verhoudings, wat vriende aan mekaar verskuldig is asook onderlinge vertroue. Vertroulike sake waar geheime natuurlik 'n duidelike plek het, is ook druk onder bespreking.

Breggie, 16 jaar oud, wie se ma haar "n selfsugtige, sarkastiese teef" genoem het, het onder haar vriende 'n reputasie gehad as 'n soort wyse beskermengel. Sy het 'n vriendin wie se vader haar geslaan het, aangemoedig om 'n noodlyn te skakel en by haar vertoef totdat dit gedoen is. Sy het hul gastekamer by die huis aangebied aan 'n seun wie se ma dikwels dronk was wanneer hy tuisgekom het. Sy het 'n maat met bulimie gehelp om by 'n berader uit te kom, sonder om die meisie se identiteit bekend te maak. Breggie is nie uniek in haar demonstrasie van openheid, warmte en hantering van dikwels gekompliseerde verhoudingskwessies nie. Adolessente praat met mekaar met groter intimiteit oor bykans enigiets, verhoudings, seks, gevoelens, sielkundige probleme, morele kwessies, noem maar op.

Tonie was 14 toe hy besef hy is homoseksueel. Hy is onmiddellik omring deur 'n netwerk van behulpsame en simpatieke vriende. Terwyl hy oor die kompleksiteit

van homoseksuele en “straight” liefdesverhoudings in ‘n geselskamer gesels, is hy terselfdertyd besig om ‘n ander vriendin oor die internet te help met haar huiswerk. Onder sy maats is hy bekend as ‘n goeie bemiddelaar en hy het al ‘n geveg tussen Marcia en haar kêrel Johan, wat haar verneuk het, help oplos.

Adolessente dra in baie gevalle meer kennis van verhoudinge as volwassenes en breek ook makliker deur tradisionele geslagsgrense tussen man en vrou. Hegter vriendskappe as vroeër ontstaan nou tussen seuns en dogters. Beide geslagte kyk na dieselfde televisieprogramme, byvoorbeeld “Seventh Heaven”, “Touched by an angel” en leer so dieselfde “language game” praat wat verhoudinge en gevoelens betref. Skielik het jongmense sogenaamde beste vriende uit beide geslagte (Taffel, 2001: 57).

Terapeute wat dikwels as bemiddelaars tussen ouers en kinders moet optree, is eintlik goed geposisioneer om die gapings tussen generasies te oorbrug en sodoende ‘n bydrae te lewer dat die verhale wat deur geheime omring word, vertel kan word. Die sogenaamde “tweede familie” waarvan Taffel hierbo praat, se stem moet, bo en behalwe die stem van die onmiddellike familie van die betrokke adolessent, gehoor word. Gesprekke rondom die adolessent se vriende kan gevoer word en ‘n informele genogram van die “tweede familie” kan selfs verkry word. Dit sou goed wees om te probeer verstaan waar die adolessent in die betrokke sisteem geposisioneer is. Vriende kan selfs genooi word om sommige van die terapeutiese sessies by te woon ten einde die stem van die “tweede familie” te laat hoor. Dit kan ‘n bydrae lewer vir geheime om na vore te kom, of die “language game” wat die geheim vra, te dekonstrueer. Dit gebeur omdat die verhouding tussen ouer en kind nie meer in die sentrum geplaas word nie, maar wel die verhouding van die tiener tot die “tweede familie”. Vanuit hierdie verhouding word die agtergrond van die geheim dikwels op die voorgrond geplaas. Sonder dat die adolessent dit agterkom, word die terapeut geleidelik deel van die “tweede familie”. Die verhaal word dikker en kry groter perspektief.

Só vertel Amanda (13) dat sy voorgegee het dat sy by haar vriend se huis gaan huiswerk doen, terwyl sy in werklikheid na drie partytjies, waar geen toesig was en drank en dwelms vrylik beskikbaar was, gegaan het. Aan die ouers is gevra of hulle altyd weet waarheen hul dogter gaan as sy uitgaan. Weet hulle wie haar vriende is? Hoe vind hulle uit wat haar planne is? Hoe weet hulle sy doen wat sy aan hulle sê sy gaan doen? Op hul beurt raak ouers dalk skepties en begin hul dogter fyner monitor. Dit sou goed wees as ouers probeer uitvind waarom hul kinders dikwels later as die afgesproke tyd huis toe kom. As ouers hul kinders sou wou terugwen, sou hulle hul kinders by die “tweede familie” moet gaan soek.

‘n Verhaal waar ‘n brug tussen die generasie van ouer en die adolessent oorgesteek kon word, waar ouers en kinders weer met mekaar sou verbind (“connect”) deur ware empatie en realistiese verwagtinge, sou ‘n blye alternatief kon wees. Vir ouers sou dit moeilik wees om die wêreld van die “tweede familie” te leer ken.

Wanneer na al hierdie verhale oor adolessente geluister word, wonder mens of adolessente regtig so anders as vroeër is. En as hulle is, sal hulle nie iewers weer “reg” uitdraai nie? Adolessente is lank reeds daarvoor bekend dat hulle graag hul onafhanklikheid verkondig, verskillende persoonlikhede probeer aanneem en risiko’s neem wat hul ouers teen die mure uitdryf. Dit is hoe adolessente met hul adolessensie in die moderne Westerse wêreld skyn te onderhandel. Vir ouers bly dit uiteraard moeilik om die wêreld van die tweede familie te betree. Na my mening speel terapeute hier ‘n baie belangrike rol, deurdat hulle ouers en adolessente help om weer met mekaar te bind (“connect”). Dit sou uiteraard nie moontlik wees om die gesinne te herskep na gesinne soos ons dit in ons eie adolessentjare geken het nie – die tyd vóórdit dwelms, seks, alkohol en geweld vrylik aan adolessente beskikbaar was en die

internet aan jongmense 'n magiese onsigbaarheid op die Web verleen het waarin daar nie plek vir volwassenes was nie.

Dit wil voorkom dat as ouers hul adolessente wil help om alternatiewe stories te skryf en deel te vorm van 'n verhaal waar hulle weer met hul kinders sou kon bind, hulle aandag aan die kultuur van die sogenaamde "tweede familie" sou moes gee. Hulle sal maar moet luister na adolessente se musiek alhoewel dit nie in hul smaak val nie, bekend raak met videospelletjies en met meer openheid met hul kinders in gesprek tree as deur moralistiese praatjies en veroordeling. Dis tog nie moontlik om intelligent oor iets te gesels waarvan jy niks weet nie. Ouers sal hul huise moet oopstel vir lede van die "tweede familie" wat hul kinders huis toe bring. Soms gebeur dit selfs dat hulle as't ware voogouers vir sommige van hierdie kinders word.

Ek is van mening dat geheime by adolessente op hierdie wyse meer en meer onnodig sal raak, aangesien daar kennis intree van wie die adolessente werklik is, selfs al is hulle nie die kinders wat hul ouers sou wou hê hulle moet wees nie. Daar is tog 'n paar ligpunte in hierdie alternatiewe verhaal van ouers wat die wêreld van die adolessent leer ken: Hoe méér kennis ouers het van wat hul kinders doen, hoe groter word die beheer en invloed wat hulle kan uitoefen, hoe gemakliker word dit om bepaalde eise te mag stel en hoe beter sou hulle daarin slaag om realistiese verwagtinge met opregte empatie te balanseer. Totdat hierdie balans in só 'n mate herstel is deur volwassenes wat vir adolessente omgee, sal baie adolessente bly gryp na die "tweede familie" as hul tuiste (Taffel, 2001: 62-64) en sal ouers steeds onbewus bly van hul adolessent se geheime.

6.2 GEHEIME AS NAVORSINGSTERREIN

Geheime is 'n redelik onbekende navorsingsterrein in die Pastorale Gesinsterapie en daar is baie min literatuur oor hierdie onderwerp beskikbaar. Dit kom egter feitlik daagliks in terapeutiese gesprekke voor. In 'n tyd waarin

geweld en misdaad prominent in die gemeenskap na vore tree en waarvan onder andere verkragting en kindermolestering inherent deel is, waar pornografie op groot skaal op die internet en winkelrakke beskikbaar gestel word, is dit uiters noodsaaklik dat die pastoraat aan seksueel-verwante geheime wat in hierdie milieu in gesinne of selfs in die gemeenskap mag voorkom, aandag sal gee.

Imber-Black (1993: 3) noem dat geheime in verskynsels soos geboorte, aanneming, ouerskap, onvrugbaarheid, aborsie, fisiese en verstandelike siekte, seksuele oriëntasie en seksualiteit, bloedskande, verkragting, verslawing, geweld, godsdiens, terrorisme en oorlogsgedrag, egskeiding, migrasiestatus, selfmoord en die dood kan voorkom. Uit die temas in hierdie lys alleen blyk dit dat heelwat geheime by seksueel-verwante temas soos onvrugbaarheid, aborsie, seksuele oriëntasie en seksualiteit, bloedskande en verkragting aansluit. By bogenoemde kan ook temas soos voorhuwelikse seks, homoseksualiteit, molestering en buite-egtelike verhoudings gevoeg word. Dit skep uiteindelik heelwat ruimte waarbinne verwante verhale vertel kan word.

In die Bybel kom ook heelwat verhale voor waarin geheime onderliggend is. Bo en behalwe die gevalle en situasies wat in hoofstuk vier en vyf genoem is, is daar ook die verhale van Abraham wat vir Abimelek vertel dat Sara sy suster is (Genesis 20: 2), Isak wat vir die mense van Gerar vertel dat Rebekka sy suster is omdat hy 'n moontlike afsterwe in die gesig gestaar het vanweë Rebekka se skoonheid (Genesis 26: 6-11), Jakob en Rebekka wat vir Isak lieg oor Jakob se identiteit wanneer die eersgeborene die seën moet ontvang (Genesis 27), Laban wat vir Jakob bedrieg deur hom met Lea in plaas van Ragel te laat trou (Gen. 29: 22-25), Josef se broers wat hom in 'n put gooi en vir hul vader Jakob vertel dat 'n wilde dier Josef opgevreet het (Genesis 37) en Josef wat sy identiteit vir sy broers geheim hou (Gen. 42: 7). Uit hierdie enkele voorbeelde in die Bybel wil dit voorkom asof die bewaring van geheime 'n deurlopende tema in Abraham se nageslag kon wees, geheime met bedrog en jaloesie as temas. Kyk mens na die seksueel-verwante verhale van Dina wat deur Simeon verkrag is (Gen. 34),

Tamar wat haar as tempelprostituut voorgedoen en by haar skoonpa, Juda, geslaap het (Gen. 38), die tema van kinderloosheid by Sara (Gen. 16: 1, 2), Rebekka (Gen. 25: 21) en Ragel (Gen. 29: 31), kan mens net dink watter betekenis die bewaring van geheime rondom hierdie verhale moontlik kon hê (in 'n latere hoofstuk word daar meer in detail hieroor gehandel). Dit bring die saak rondom die bewaring van 'n geheim en die betekenis wat daaraan gegee word, asook die taalspel en die reëls van die spel oor geslagte heen na vore. Bepaalde simptome en gedrag ("language games") kan vir baie jare die aandag van die dieper geheim weghou.

In talle terapeutiese gesprekke wat deur my gevoer is en waarvan sommige nie noodwendig verband hou met seksueel-verwante temas nie, het die tema van geheime telkens opgeduik: 'n Vrou wat worstel met die probleem of sy vir haar 20-jarige seun moet vertel dat sy pa nie werklik sy biologiese pa is nie, 'n vrou wat 'n aborsie ondergaan het en dit geheim hou vir haar familie, 'n man wat maande lank werkloos was en nooit sy gesinslede daaroor ingelig het nie, 'n man wat voorheen met 'n ander vrou getroud was en dit geheim hou vir sy kinders, talle vrouens wat vroeër in hul lewens gemolesteer en/of verkrag is en nooit met iemand daaroor gepraat het nie, 'n man wat VIGS opgedoen het deur 'n bloedoortapping en niemand daarvan wou vertel nie, mans en vroue wat buitewegtelike verhoudings aangegaan het, 'n man wat sy finansiële probleme geheim vir sy gesin gehou het asook talle mense wat geheime bewaar rondom homoseksuele en lesbiese oriëntasie en verhoudinge.

In hierdie gesprekke het dit duidelik geblyk dat inligting soms van die gesin/familie/gemeenskap weerhou word. Soms blyk dit dat die hele gesin die geheim van een van die lede van die gesin ken (die "language game" verstaan), maar nooit met mekaar oor die saak wat geheim gehou word praat nie. Die geheim word dus bewaar deur die saak waaroor die geheim gaan, as 'n taboe-onderwerp te verklaar. In die sepie waaroor ek in hoofstuk twee gepraat het, "Days of our Lives", was 'n hele gemeenskap betrokke by die bewaring van 'n geheim in

verband met die dorpie “Aramid”. Die karakters wat bekend is met die geheim kyk net vir mekaar en gaan voort met hul daaglikse take. Persone wat te veel vrae vra, word blootweg geïgnoreer of selfs op een of ander wyse geëlimineer. Die “nie-kommunikasie” oor die geheim is dan ‘n “language game”. Die betekenis wat aan ‘n bepaalde saak gegee word, is dan van so ‘n aard dat niemand daarvoor mag praat nie. Almal word die stilswey opgelê asof dit ‘n ongeskrewe reël is dat niemand ‘n woord oor die saak mag rep nie. Dit sou amper gesien kon word as een van die reëls van die betrokke “language game”.

Dit het uit terapeutiese gesprekke en die vrae wat ek rondom die gesprekke vir myself afgevra het, vir my duidelik geword dat die bewaring van geheime ‘n groot rol speel in die daaglikse funksionering van talle gesinne. Uit gesprekke wat gevoer is, kom dit voor asof dit soms juis die vertel van die geheim of die behoefte om van die geheim te vertel, of dalk selfs die angs rondom die bewaring van die geheim kan wees wat mense laat aanmeld vir terapie (óf die persoon/one oor wie die geheim gaan, óf ‘n gesinslid wat oor die geheim wil praat uit besorgdheid oor diegene wat by die geheim betrokke is). Hierdeur word toegang tot gesprek en ondersteuning moontlik gemaak wat moontlik die “language games” van die gesin/familie/gemeenskap mag versteur en die deur kan oopmaak vir dekonstruksie. Dit kom dikwels voor asof geheimhouding as ‘n vorm van blamering gebruik word waar ‘n individu of die betrokke partye gelei word om te glo dat hy/sy/hulle iets verkeerds gedoen het wat moontlik destruktief van aard kan wees. Blamering kan in hierdie geval ook ‘n “language game” word en skadelik wees vir die betrokke partye.

6.3 VRAAGSTUKKE VIR DIE TERAPEUT

Die verhale oor geheime in hierdie asook in vorige hoofstukke, bring ook etlike vraagstukke na vore vir die terapeut. Dit wil voorkom dat waar die bekendmaking van ‘n geheim en die moontlike gepaardgaande dekonstruksie daarvan in die terapeutiese situasie ter sprake kom, ‘n sterk terapeutiese verhouding, gekenmerk deur paralogie, teenwoordig behoort te wees. Gedagtes

word geuiter, verhale word vertel, daar word mildelik (“generously”) daarna geluister, aansluiting by mekaar gevind en nuwe gedagtes word gewissel, al sou die partye van mekaar verskil. So word ‘n sosiale vertrouensband op paralogiese wyse gebou. Vertroue tussen terapeut en kliënt is nodig wanneer die betrokke verhaal bekend word. ‘n Situasië van vertroue behoort grondliggend te wees sodat die kliënt sy verhaal ten opsigte van die geheim kan vertel. In hierdie verband is daar ‘n paar gedagtes wat verdere aandag nodig het. So kan byvoorbeeld gevra word of ‘n terapeut moet toelaat dat hy/sy “ingetrek” word by die bewaring van ‘n geheim. Indien dit gebeur, sou mens kon wonder oor hoe dit die terapeutiese situasie kon beïnvloed. Dis onder andere op vrae soos hierdie waarop die navorsing behoort te reflekteer. Ek is van mening dat waar moontlik, die gesprek tot die bekendmaking van die geheim behoort te lei.

6.4 AARD VAN GEHEIME

6.4.1 Die uitlewing van dilemmas wat tydens geheimhouding ontstaan

In haar vroeëre werk, “Secrets in Family and Family Therapy” (1993), beskou Imber-Black (1993: 9) geheime as sistemiese verskynsels en noem dat hulle rasioneel is, diades en driehoeke vorm, verborge alliansies is, afsnyppunte en verdelers is en grense definieer ten opsigte van wie ingesluit en wie uitgesluit is, asook afstand en nabyheid in verhoudings reguleer.

Sy skryf verder (1993: 9): “Certainly the questions ‘Who knows the secret?’ and, by implication, ‘Who does not know the secret’ orient us to the ways that secrets affect relationship possibilities.” In haar benadering tot geheime is dit belangrik dat geheime met verhoudings verbind word. Sy werk egter vanuit ‘n sistemiese perspektief wat geneig is om groter diskoerse en sisteme as bloot net die gesinsisteme, buite rekening te laat.

“Touch a family deeply, and you will likely find a secret” (Imber-Black, 1999: 3). Sy noem dat ons geheime van ons eggenotes, ons broers en susters, ons ouers,

ons kinders en ons beste vriende kan weerhou; of ons kan geheime met dieselfde mense skeep. Daar is geheime wat 'n hele familie van die buitewêreld weerhou, verlangend na beskerming en vrees vir stigmatisering: Dat 'n dogter gebore is vyf maande na 'n troue; dat 'n moeder se maandlange vakansie 'n verblyf was in 'n dwelmrehabilitasiesentrum of dat 'n vader se vemederende werksverlies eenvoudig sy keuse tot 'n veranderde lewenstyl was. Daar is die geheime van kinders, gedryf deur die illusionêre hoop dat hulle van pyn beskerm kan word: Dat 'n vader eintlik die stiefpa is, of dat 'n ma in die tronk is en nie besig is om te reis nie. Daar is geheime wat elkeen ken, soos Pa se alkoholisme, wat die familie verhoed om verder as sy rigiede grense uit te reik vir nodige hulp. Verder is daar ook geheime soos MIV/VIGS, homoseksualiteit, wat geheim gehou word uit vrees vir die verlies aan gesins- of familie-ondersteuning, 'n werk, 'n woonplek, of selfs 'n vriendskap. Mens sou nooit werklik kon beseef hoe omvangryk geheimhouding in ons samelewing voorkom nie. Daar is geheime wat die magteloses van die magtiges weerhou ten einde sekuriteit te geniet en ook geheime wat met 'n bepaalde tirannie oor die gemarginaliseerdes in die samelewing seëvier. So is dit dat sogenaamde “donker geheime” (byvoorbeeld godsdiens, geboorte, dood en sterwe, intense lyding en pyn, liggaamsfunksies byvoorbeeld eetversteurings, selfagting byvoorbeeld 'n “goeie naam”, suksesse/mislukkings, besittings soos geld, intimiteit en seksualiteit) (Bradshaw, 1995: 13) verskillende grade van gesinsprobleme na vore kan bring. Geheime organiseer die manier waarop die gesin dinge waarneem en hou gesinslede gebonde aan die gesin. Dit weerhou die gesin daarvan om sake van die verlede op te los en doen skade aan onderlinge vertroue en integriteit. Dit onderhou ook versteurde gesinsprosesse en skeep ongesonde gesinslojaliteite as 'n soort beswying waarin die groep verkeer. Dit dra verder by tot rigiditeit in gesinsreëls en –rolle en moontlike verdeling van die gesin.

Daar moet egter by hierdie soort benaderings in gedagte gehou word dat geheime nie 'n saak op sy eie is nie, maar dat dit slegs binne bepaalde “language games” kan funksioneer. Geheime word dus “geskep” deur bepaalde

taalgebruik en die betekenis wat aan die taal geheg word. Ek verstaan geheime dus eerder binne die raamwerk van 'n "language game" as 'n sistemiese verskynsel of objek wat nagevors word. 'n Geheim het te doen met 'n verhaal waaraan bepaalde betekenis en diskoerse geheg word. Binne hierdie verhaal is bepaalde "language games" onderliggend.

Geheime kan ook stilweg en onwetend van geslag tot geslag oorgedra word. 'n Meisie raak byvoorbeeld swanger voordat sy in die huwelik tree en haar gesin jaag haar uit die huis. Tien jaar later ontdek sy haar moeder was ook swanger voordat haar ouers getroud is en dat sy ook haar gesin moes verlaat, iets wat uiteraard tot 'n onherstelbare breuk gelei het. In 'n ander situasie trek 'n meisie haar hare uit haar kop en word deur haar Ma gestraf vir haar destruktiewe gedrag. Wat haar Ma egter geheim gehou het, was die feit dat haar Ouma dood is aan 'n oordosis heroïen, 'n dood wat haar Ma wou verhoed en 'n dood wat self-destruktief van aard was. Telkens word die verhaal in stand gehou en dieselfde "language games" gespeel.

Geen geheim staan in isolasie nie, maar vorm deel van 'n gekompliseerde web van familie en sosiale geskiedenis, gewese en huidige verhoudings, kragtige emosies, intense waardes, saamgestelde betekenis en 'n verbeelde toekoms. Derhalwe bestaan daar geen kitsreëls en -oplossings wanneer dit by geheimhouding kom nie. Mense wil dikwels weet of hulle vir hul eggenote moet vertel of op watter ouderdom kinders ingelaat moet word by gesinsgeheime en of geheime goed of sleg is vir jou. Elke geheim is uniek vanweë elke gesin of familie se unieke samestelling.

'n Belangrike vraag is die vraag na die onderskeiding tussen geheimhouding en privaatheid. Wat 'n man wat sy vrou slaan of 'n stiefpa wat 'n dogter molesteer privaat noem, is eintlik 'n geheim. Iemand met VIGS mag beskuldig word dat hy/sy 'n geheim bewaar, terwyl hy/sy eintlik vanuit 'n reg tot privaatheid optree. Wanneer 'n vrou weier om vir haar maat te vertel dat sy MIV-positief is, verskuif

die reg tot privaatheid na 'n gevaarlike vorm van geheimhouding. 'n Man mag sy buite-huwelikse verhouding as privaat definieer, terwyl sy vrou 'n geheim vermoed en dienoooreenkomstig besluite neem. 'n Biologiese moeder wat haar baba afteken vir aanneming, mag versoek dat haar wens nie bekendgemaak word of dat die kind haar nooit mag kontak nie, vanweë haar reg tot privaatheid. Wanneer die kind egter groot word, kan hy/sy die inligting beskou as 'n noodsaaklike geheim rondom sy/haar lewe en voel dit niemand die reg het om dit van hom/haar te weerhou nie. 'n Tiener mag dink haar seksuele lewe is privaat, terwyl haar ouers glo sy bewaar 'n geheim. Deur privaatheid vir jousef toe te eien, kan jy oormatigend beskermend raak.

Die definisie van wat geheim is en wat privaat is, verander ten opsigte van tyd, kultuur en sosio-politieke omstandighede, afhanklik van wat 'n gegewe kultuur of 'n bepaalde familie stigmatiseer of huldig. So kan die seksuele verhouding van 'n getroude, heteroseksuele egpaar in ons kultuur privaat geag word, terwyl die seksuele verhouding van 'n homoseksuele egpaar dikwels as geheim bewaar word.

Gevaarlike geheime laat mens dikwels skaam voel, terwyl dit nie by privaatheid die geval is nie. By geheimhouding bestaan die tendens om weg te steek of verborge te hou, maar nie waar dit om privaatheid gaan nie. As 'n man en vrou glo hulle werk aan hulle huwelik deur middel van terapie en sy het steeds 'n buite-egtelike verhouding, dan bewaar sy 'n geheim. As 'n vrou weet dat baie van haar vroulike familieledede aan borskanker gesterf het en die inligting van haar 25-jarige seun weerhou, blyk dit privaat te wees. Indien sy dieselfde inligting van haar 26-jarige dogter weerhou, wie se gesondheid daardeur geaffekteer kan word, is dit geheimhouding. Privaatheid bedreig nie jou fisiese of emosionele gesondheid nie. Geheimhouding sny ons af van die bronne wat ons benodig om probleme op te los.

Bradshaw gaan so ver as om geheime te klassifiseer. Hiervoor sou ek versigtig wees, aangesien mens dan maklik in die valstrik van die modernisme kan beland. Tog noem ek net hier hoe Bradshaw geheime beskou. Hy sien geheime as 'n bepaalde teenwoordigheid waar mag 'n definitiewe rol speel. Dit kom voor asof geheime vir hom 'n verhoudingsaak kan wees wat met die daarstelling van grense asook die binding (“bonding”) aan die gesin van herkoms te doen het. Ek sou dit eerder as 'n “language game” sien waarbinne verhoudings uiteraard in die betrokke verhale ter sprake is. Hierdie verhoudings kan te doen hê met bepaalde “language games” binne die gesin van herkoms, asook met bepaalde dominante diskoerse in die samelewing daaroor, byvoorbeeld mag, manlike/vroulike dominansie of seksualiteit. Die vraag sou wees hoe dekonstruksie van hierdie betrokke “language games” kon plaasvind, waar 'n wysiging ten opsigte van een van die reëls van die betrokke “language game” gedoen sou kon word.

Foster (1994: 144) maak melding dat stories, geheime en stiltes gesinsmites word. Die woord “mite” gaan dan in hierdie geval nie oor 'n leuen nie, maar oor 'n diepe waarheid, 'n verklaring van waarom dinge gebeur soos hulle gebeur en 'n verbeelde perspektief wat gedeel word deur diegene wat in die mite glo. Die instandhouding van die mite is dan 'n “language game”.

Imber-Black (1993: 13) sê: “The presence of a central secret in a family or a relationship distorts and mystifies communication processes”. In terme van 'n “language game” sou geheimhouding gesprekke en diskoerse in bepaalde rigtings kon stuur.

6.4.2 Die vorming van gesinsgeheime en die gepaardgaande vorming van verhoudings

Geheime is soos magnete in gesinsverhoudings. Sommige gesinslede word nader na mekaar toe getrek en ander word uitgestoot. Herhaalde gesinskoalisies, wie is “in” en wie is “uit”, afstand en nabyheid, intimiteit en

vervreemding asook beloning en straf vloei alles uit die teenwoordigheid van geheime (Imber-Black, 1999: 26).

In elke gesin oefen die “weet” of “nie-weet” van ‘n geheim ‘n invloed uit op die gesin. “Whenever I participate in a family’s complex dance, I experience the push and pull of patterns that result from the rich interplay of what people witnessed and absorbed in their families of origin, their ethnic roots, social class, past and current religious affiliations, alternative possibilities gleaned from watching friends, and the particular requirements of their daily lives (Imber-Black, 1999: 28). Elke keer wat hierdie gesinslede op mekaar se tone trap, ontstaan nuwe patrone. Baie van hierdie patrone word weer en weer herhaal en laat die gesin vassteek soos ‘n ou grammofoonplaat. Gesinslede sien maklik die ander persoon se bydrae tot ‘n bepaalde patroon raak, maar sien moeilik hul eie aandeel raak. Eers as elkeen hul eie passies in die gesinsdans raaksien en erken, kan hul patrone uitgebrei word om stabiliteit te verskaf, moontlikhede skep om probleme op te los, betekenis en onderlinge sorg asook ‘n verskeidenheid strategieë verskaf om die krisis te hanteer.

Die voorkoms van geheime het ‘n groot invloed op gesinspatrone. So kan die terapeut bewus raak van moontlike geheime waar herhaalde ongemaklike stiltes, stotterende gesprekke, bedekte hoflikheid, ‘n vinnige verandering van onderwerp, konstante oogkontak tussen twee lede van die gesin waneer or ‘n bepaalde saak gepraat word of konflikte geskep word wat die aandag van die saak aflei, voorkom. Die skep van ‘n geheim tussen twee gesinslede het driehoekvorming tot gevolg. Twee mense bewaar ‘n geheim en ‘n derde of vierde word uitgesluit. So kan ‘n man ‘n buite-egtelike verhouding met ‘n vrou hê. Hulle twee ken die geheim, maar die man se wettige vrou bly in die duister. “The moment two family members know a secret, regardless of content, and others are unaware or kept out of the secret, a complicated family geometry comes into play. Not only is the issue per se a secret, but the secret-keeping relationship is also hidden” (Imber-Black, 1999: 29).

6.4.3 Die lokalisering van 'n geheim

Dit is belangrik om wanneer die verhaal rondom die betrokke geheim ontvou, vas te stel waar die geheim gesetel is. Mens sou dit anders kon formuleer deur te vra aan wie die “language game” van die geheim bekend is. 'n Geheim wat deur een persoon bewaar word wat dit nog nooit aan enigiemand vertel het nie, verskil van die geheim wat die hele gesin ken, maar geheim hou van die buitewêreld. “I’ve found that where a secret is located will define its impact on individuals and relationships, shaping boundaries and coloring identities. The location of a secret, regardless of the content of that secret, contributes to complex interactions that, in turn, feed back on decisions regarding secrecy and openness” (Imber-Black, 1999: 33).

6.4.3.1 Wanneer 'n geheim van almal weerhou word

Dit kan so maklik gebeur dat 'n homoseksuele adolessent nog nooit iemand binne of buite sy gesin van sy homoseksuele gevoelens vertel het nie. Solank hierdie storie geheim bly, sal daar afstand tussen hom en die ander lede van sy gesin ontstaan. Hoe ouer hy word, hoe meer geïsoleerd mag hy raak, omdat hy die geheim bewaar van diegene wat hy liefhet. Hy wantrou mense se response aangesien alles deur die geheim gefiltreer word. Hy mag dalk in 'n gesprek met homself sê: “As hulle moet uitvind, gaan hulle my nie meer liefhê nie, my nie meer respekteer nie of my dalk selfs ontfer.”

Gesinslede kan dikwels aanvoel dat een van die gesinslede 'n geheim bewaar. Die ouers van bogenoemde homoseksuele tiener kan hul eie fantasieë en mites ten opsigte van hul seun skep: “Ons seun is baie skaam”, óf in 'n erger graad: “Ons seun is emosioneel versteurd.” Indien hierdie fantasieë nie bespreek, bevestig of ontken kan word nie, word die gesinsinteraksie gebaseer op 'n illusie. Wanneer gesinslede agterkom dat belangrike inligting van hulle weerhou word, kan hulle die inhoud van die geheim op maniere navors wat die reëls van privaatheid heeltemal oortree. 'n Moeder het byvoorbeeld vermoed dat haar dogter 'n lesbiese verhouding met 'n ander meisie het. Die manier waarop die

twee meisies vir mekaar gekyk en aan mekaar gevat het, het die ma agterdogtig gemaak. Sy het toe die kind se dagboek gevind en daarin gelees en ook briewe gelees wat die ander meisie vir haar dogter geskryf het. 'n Vrou wat vermoed het dat haar man 'n verhouding met 'n ander vrou het, het in sy briewetas en broeksakke begin rondsoek en daarin briefies en notas gevind wat haar nog meer agterdogtig gemaak het. Die hele verhouding word dan gekleur met agterdog en wantroue.

6.4.3.2 Sommige gesinslede ken die geheim en ander nie

In hierdie geval is dit nodig om te weet wie nou eintlik wat weet. Ouers toon dikwels angs wanneer hulle geheime van hul kinders weerhou. Wanneer 'n kind egter jonk is en die geheim nie hul lewens direk kan affekteer nie of hulle nie begrip daarvoor sou kon toon nie, kan dit heeltemal in orde wees om nie die geheim met hulle te deel nie. Hier dink mens byvoorbeeld aan aangenome kinders. Sommige ouers raak angstig wanneer hulle agterkom 'n kind weerhou iets van hulle. Tog is dit so dat die eerste wyse van skeiding tussen ouer en kind dikwels langs die weg van geheimhouding plaasvind. Dit word 'n eksperiment ten opsigte van grense en onafhanklikheid van hul ouers se sieninge.

'n Geheim tussen 'n ouer en 'n kind wat die ander ouer uitsluit, kan die kind maklik in 'n ongemaklike lojaliteitsbinding plaas. As 'n kind so 'n geheim bewaar, is hy/sy onmiddellik dislojaal aan die oningeligte ouer. As die kind die geheim sou vertel, offer hy/sy sy/haar lojaliteit aan die ouer wat dit oorspronklik vertel het, op. Dit gebeur dikwels dat wanneer 'n kind grootword, hy/sy die ouer se vertroueling word, veral rondom sake wat die oningeligte ouer raak. Die natuurlike hiërargie en die wyse van besluitneming in so 'n gesin raak dan heeltemal buite beheer. 'n Pa het een maal met my kom gesels oor sy vrou en kinders. Uit sy verhaal het dit geblyk dat hy van alles wat gebeur geïsoleer word deurdat die ma al haar geheime met haar dogters deel. Daar is tans feitlik geen kommunikasie tussen die pa en sy dogters nie. Aanvanklik het die een dogter op 'n kamp met my gesels en my vertel van haar pa wat glad nie in haar

belangstel nie. Hoe meer ek egter met die pa en ook later met die ma gesels het, hoe meer het 'n verhaal van intense geheimhouding tussen ma en dogters en driehoekvorming hom afgespeel.

“The fragile power of a child who shares a parent’s secret evaporates when that secret is dangerous” (Imber-Black, 1999: 36). 'n Kind wat 'n “toksiese” geheim ('n geheim wat verhoudings vergiftig en deur twee of drie geslagte loop [Imber-Black, 1999: 15]) met 'n ouer deel, mag dalk nog 'n mate van 'n keuse hê, maar kinders wat deur 'n ouer wat hulle seksueel molesteer, geïntimideer en tot stilte gemaan word, verloor nie net vertroue in die betrokke ouer nie, maar ook ten opsigte van hul eie effektiwiteit in die wêreld. Waar kinders gedreig word met gesinsdisintegrasië of iets ergers indien hulle die geheim openbaar sou maak, offer hulle hul veiligheid sowel as hul eie welstand op. Die dreigement wat hulle ervaar, mag kovert wees. “As jy enigiemand hiervan vertel, sal dit jou skuld wees as ek hierdie huis moet verlaat.”

Die verhouding tussen broers en susters word ook sterk beïnvloed wanneer net een kind uitgekies word om die geheim te ken. Dit kan daartoe lei dat die kinders mekaar wegstoot en lelik teenoor mekaar kan begin optree. Die geheim dryf die kinders al verder van mekaar af weg.

6.4.3.3 Wanneer die geheim die gesinsgrense oorskry

Dit gebeur dikwels dat 'n geheim voorkom tussen 'n gesinslid en iemand buite die onmiddellike huishouding. Dit kan gesetel wees in vriendskappe, noodsaaklike geheime wat gesonde individualisering vir 'n tiener meebring, toksiese geheime wat 'n huwelik bedreig, of die openbaring van 'n gevaarlike inteme geheim deur 'n persoon wat dringend hulp van buite nodig het. Geheime wat die gesinsgrense oorsteek, moet aan hul bedoeling en effek gemeet word. Geheime tussen 'n individu en haar uitgebreide familie wat haar man uitsluit, kan patrone aanneem wat al geslagte lank bestaan. As 'n ouma of oumagrootjie

geheime gehad het wat hul mans uitgesluit het, sal dit later vir die dogter ook natuurlik wees om dit te doen.

6.4.3.4 Die deel van 'n geheim met 'n professionele persoon

Dikwels is 'n terapeut die eerste persoon aan wie 'n bepaalde geheim vertel word. Die hele kwessie van vertroulikheid kom dan ook in so 'n gesprek ter sake. Dit is ook so dat die etiek vertroulikheid hoog ag. Dit laat die vraag of iets wat in 'n terapeutiese situasie bekend gemaak is, verder mag gaan as die betrokke terapeutiese gesprek. Dit is egter ook so dat dinge sodanig verander het, dat vertroulikheid relatief geraak het en dat versekeringsmaatskappye en hofbeslissings diagnoses van 'n terapeut mag vra. 'n Kliënt se verhouding met 'n terapeut kan 'n uitstekende situasie skep om pynlike geheime te eksploreer. Dit kan egter ook negatiewe uitwerkings op huweliks- en gesinsverhoudings hê. Later word vertroulike huweliks- en gesinsake net met die terapeut bespreek en nie met mekaar by die huis nie. Selfs die feit dat 'n terapeut besoek word, word later 'n geheim. Wanneer daar 'n geheim tussen die terapeut en die kliënt bestaan waarby die huweliksmaat uitgesluit is, ontstaan 'n driehoek. Die terapeutiese verhouding kan natuurlik 'n veilige hawe word waar daar oor die betrokke geheime gepraat word en waar daar uitgeklaar word of die geheim vertel moet word of nie. Dis belangrik dat die terapeut voortdurend sal reflekteer op die invloed van die geheim op die huweliksverhouding.

6.4.3.5 Almal in die gesin ken die geheim

Wanneer 'n gesinsgeheim 'n langtermyn saak is, byvoorbeeld alkoholisme, dwelmverslawing, fisiese geweld, verstandelike of fisiese siekte, word beide die daaglikse interne verhoudings asook interaksies met die buitewêreld beïnvloed. "Family members must organize their everyday lives according to the requirements of the secret, while performing the breathtaking feat of pretending not to notice that anything is out of the ordinary" (Imber-Black, 1999: 41–42). Kinders moet soms laat in die nag wakker bly en wag vir 'n dronk ma om huis toe te kom, net om te hoor dat sy by die werk moes agterbly. 'n Tiener gaan nie

skool toe nie omdat hy sy aangerande moeder moet versorg terwyl vir almal vertel word dat sy geval het en dat Pa haar baie liefhet. Kinders wat op so 'n vroeë stadium van hul lewens volwasse take moet hanteer, word dan as uiters volwasse en verantwoordelik bestempel. Hierdie kinders leer ook dat die gesin altyd voor jou individuele sake kom. Gesinslojaliteit is groter as persoonlike integriteit.

6.4.4 Geheime as terapeutiese tema

Bogenoemde bespreking van geheime maak dit duidelik dat die hantering van geheime as terapeutiese tema binne die terapeutiese situasie van wesenlike belang is. 'n Aantal etiese kwessies is dan ook bespreek: Die kwessie of die terapeut die geheim moet help bewaar, met ander woorde sáámspeel met die "language game", en of hy dit moet bekendmaak aan die partye wat nie daarmee bekend is nie; hoe die bekendmaking van 'n geheim die situasie van byvoorbeeld 'n gesin verander; of 'n terapeut mag toelaat dat 'n geheim aan hom vertel word sonder die medewete van almal wat by die geheim betrokke is.

Daar sal ook gevra moet word watter groter verhale in die sosiale en kulturele omgewing ter sprake is by die bewaring of vertel van seksueel-verwante geheime. Die oorsprong kan dikwels in 'n groter wêreld van geskiedenis, kultuur, mag of politiek lê. "While societal definitions of stigma and shame find expression in what we keep secret in our personal and family relationships, connections between any given act of secret-making and the culture from which this act springs are often obscured. When the genesis of any secret is inscrutable, then stigma and self-blame blossom, and decisions about what actions to take remain uninformed" (Imber-Black, 1999: 56–57). Wanneer 'n gesin 'n selfmoordgeval geheim hou, tree hulle nie asof in 'n vakuum op nie. Die wortels van geheimhouding van hierdie aard is gesetel in die vroeë Westerse geskiedenis. Gedurende die Middeleeue en die opkoms van die Katolieke Kerk, was nie alleen die liggaam van 'n persoon wat selfmoord gepleeg het 'n begrafnis geweier nie, maar kon ook oor die stad se muur gegooi word. Erkende

selfmoord was 'n openbare vernedering vir die familie, eerder as 'n private geleentheid vir intense rou. Al is hierdie geskiedenis honderde jare oud en die mengsel van historiese geskiedkundige verwerping, gemeenskapskande en persoonlike skuld, kan dit steeds veranderinge meewerk in hoe die gesin vandag die dood beskou. So kan 'n selfmoord maklik in 'n motorongeluk verander.

Die hele VIGS-epidemie is 'n ander voorbeeld. Eers is daar geglo dat hierdie siekte net hoë risiko groepe soos homoseksuele persone, dwelmslawe en prostitute tref. Toe hoë profiel persone ook deur die siekte getref word, om watter rede ook al, is 'n wolk van geheimhouding daarom gehul. 'n Vrou wat 'n aborsie geheim hou het dalk herinneringe aan 'n tyd toe persone wat aborsies gehad het, die gevaar geloop het van vervolging deur die reg. Ook in hierdie geval speel faktore soos persoonlike skuld, gemeenskaps- en familieskande, godsdienstige reëls en agterbuurt-aborsies 'n rol.

Geheime het dikwels met verborge dimensies ten opsigte van magswanbalans te doen. Hoe dikwels gebeur dit nie dat persone met heelwat mag, die magteloses, soos vroue, kinders, armes en minderheidsgroepe tot stilswye dwing. Magsverskille op gemeenskapsvlak, byvoorbeeld mans teenoor vroue, wit teenoor swart, ryk teenoor arm, weerklink helder binne gesinsverhoudings en beïnvloed die wyse waarop geheime gehanteer word. Gemarginaliseerdes voel soms bedreig of skaam vir hul status in die samelewing en bewaar dan geheime. Ras, etnisiteit, godsdienst, sosiale status en geslag lewer goeie bydraes tot dit wat verborge of taboe is (Imber-Black, 1999: 58–59):

6.4.4.1 Ras

Rasseverhoudings en rassisme is 'n teelaarde vir allerhande geheime gebaseer op mag, verskille en dreigemente. So kom dit dikwels na vore dat 'n benadeelde groep dikwels geheime bewaar om hulself daardeur te beskerm.

6.4.4.2 Etnisiteit

Elke mens is verwant aan een of ander groep met 'n bepaalde stel waardes, gelowe en ervaringe wat 'n bydrae lewer tot wie hy/sy vandag is. “Key positions and conflicts about secrecy and openness in the families ...often have unnoticed roots in ethnicity” (Imber-Black, 1999: 61). Tot heel onlangs was assimilasië die mees geskikte roete in Amerika vir immigrante wat aanvaar wou word en vooruitgang wou maak. Gevolglik het heelwat mense hul name verander, ander het enige verbintenisse met hul etniese herkoms probeer verbloem en sommige het selfs chirurgie ondergaan om hul voorkoms te verander. Drastiese maatreëls van hierdie aard om by die heersende kultuur aan te pas, het ook in lank bewaarde gesinsgeheime rondom die feit dat hulle anders is, ontaard.

6.4.4.3 Godsdienste

Imber-Black (1999: 63–66) vertel die verhaal van Anne McDougal wat op die ouderdom van 31 na haar toe gekom het vir hulp. Sy het hulpeloos en alleen gevoel. Sy het in 'n groot Ierse Katolieke familie grootgeword wat verwag het dat sy sou trou en baie kinders sou hê. Anne was die enigste een in die gesin wat nooit getrou het nie. Sy was 'n onderwyseres in 'n plaaslike skool, het haar werk goed gedoen en elke dag alleen na haar woonstel teruggegaan. Sy het geen nabye vriende gehad nie.

Gedurende haar eerste drie terapeutiese sessies het sy aanhoudend bly huil, maar kon nie vertel wat die probleem was nie. Die terapeut kon egter aflei dat sewe van haar agt broers en susters getroud was met kinders en dat hulle naby haar gewoon het. Sy het hulle baie min gesien. Gesinsbyeenkomste was gewoonlik ongemaklik. Die groot kerklike troue van haar jongste suster wat voor die deur was, het aanleiding daartoe gegee dat Anne besluit het om vir terapie te kom. Sy het 'n hewige angsaanval tydens haar broer se huwelik 'n paar jaar vroeër beskryf. Sy was daarvan oortuig dat sy weer 'n angsaanval op haar suster se troue gaan beleef.

In die vierde sessie het Anne 'n geheim vertel wat sy nog nooit aan iemand anders vertel het nie uit vrees dat haar ma sou sterf en haar pa haar sou ontfer. Sy het ook gevoel sy het alle waardes waarvoor die gesin staan, gebreek. Anne het ses jaar vroeër 'n aborsie ondergaan, kort voor haar broer se troue. Sy het die angsaanvalle by haar broer se troue as straf van God beleef. Met die tyd het sy haar van familie en vriende begin onttrek. Sy het wel kerk besoek, maar gevoel dat sy eintlik nie die reg gehad het om daar te wees nie. Sy het gevoel dat mense dink hulle ken haar, maar dat niemand haar werklik geken het nie.

Tydens die terapeutiese sessies met Anne is haar godsdienstige beginsels en geloofsisteem in hierdie verband ondersoek, asook wat dit vir haar beteken het om 'n leerstelling van haar geloof te verbreek. Daar is gepraat oor wat vergifnis in haar godsdiens beteken. Daar is toe met Anne vasgestel met wie sy wel in haar familie oor haar geheim sou kon praat. Sy het toe besef sy is heelwat harder met haarself as wat haar familielede met haar is. Sy het toe besluit dat sy met haar jongste suster sou praat en as sy aanvaarding sou ervaar, dit dan ook aan die res van haar broers en susters sou vertel. Sy het na haar kerk toe gegaan en vryspraak gaan soek. Geleidelik het sy 'n alternatiewe storie rondom haar aborsie begin ontwikkel deur dit eerder as 'n privaat aangeleentheid as 'n skandelige geheim te beskou.

Religieuse vervolging is 'n vrugbare grond vir geheimhouding. As mens byvoorbeeld aan 'n religieuse groep behoort wat vervolging ervaar het, kan geheime oor bekerings of ander modi van oorlewing geslagte ver teruggaan.

Elke godsdiens het bepaalde gedragsreëls wat eie aan die betrokke godsdiens is. Wanneer 'n betrokke godsdiens of denominasie dinge soos egskeiding, die gebruik van voorbehoedmiddels, aborsie, selfmoord, buite-huwelikse seksuele verkeer, ondertrouery tussen mense van verskillende denominasies of godsdiens of homoseksualiteit verbied, gaan heelwat individue, gesinne en families reageer deur hul godsdienstige affiliasie te behou, maar hul gedrag

geheim te hou. Wanneer geheime dan ontstaan uit die oortreding van godsdienstige beginsels, kom ontkenning, skuld, skaamte en skyn al hoe meer voor. Wanneer geloof en handeling met mekaar bots, vind vervreemding van die self en van ander plaas. "Family relations become hypocritical; the very existence of a problem is denied" (Imber-Black, 1999: 63).

In 'n plaaslike koerant, Die Beeld, 19 April 2002, p. 11, het 'n berig verskyn "Hoor húl storie" waarin juis 'n beroep gedoen word op die kerk om gay wees te normaliseer en gay mense te begelei. Dit gaan oor 'n predikantsvrou wat vanweë haar gay emosies nie kans sien om voort te gaan met haar huwelik nie. Die vraag word dan gevra: "Maar is die kerk dan te blameer omdat sy veroordelende standpunte van die verlede jongmense daartoe gedryf het om hul homoseksualiteit te ontken of te verdring en in die huwelik te tree?" (Jackson, 2002: 11). Die mening word verder uitgespreek dat dit moeilik is om die kerk nou te blameer omdat kerklui maar gehandel het met die lig wat hulle gehad het, maar tog, soos met apartheid by 'n punt sal moet kom dat hy erken dat hy, bedoeld of onbedoeld, bygedra het tot mense se pyn. "Homoseksualiteit word verswyg weens die gemeenskap se vooroordele" (Jackson, 2002: 11).

Volgens Me Marietjie van Loggerenberg wat volgens dieselfde koerantberig reeds 14 maande met gays terapie doen, reken dan ook dat die vrees vir verwerping geweldig diep lê. Daar word verder genoem dat gay mense dikwels verstoot word deur hul vriende en familie en as hulle nog in die kerk is, deur die kerk ook. Alleen as die kerk weer na sy siening in hierdie verband sou gaan kyk, sou verandering moontlik kon wees.

Dikwels gebeur dit ook binne 'n wyer gemeenskap dat mense bang is om skande oor hul godsdienstige groep in die oë van buitestaanders te bring. So kom geweld teen vroue dikwels binne die Joodse gemeenskap voor, maar word onder die Jode geheim gehou (Imber-Black, 1999: 65).

6.4.4.4 Sosiale stand

Sosiale stand is dikwels 'n onbesproke dimensie wat ons lewens organiseer. Dit kan gesien word in dinge soos opvoedkundige geleenthede, werkskeuses of die gebrek daaraan, behuising, woonbuurte, kindersorg, inkomste en klasseverskille. Sosiale stand skep die soort geheim wat almal weet bestaan, maar wat niemand openlik erken nie. So kan ouers ongelukkig wees oor hul kind wat met iemand trou wat nie "goed genoeg" is vir die familie nie, maar sou weier om te erken dat "goed genoeg" 'n laer sosiale agtergrond sou beteken. So sal ouers vir hul eie kinders groot kersgeskenke gee, maar dalk hul skoonkinders wat nie "goed genoeg" is nie, afskeep.

6.4.4.5 Geslag

Om die geslagtelike dimensie ten opsigte van geheimhouding te verstaan, behoort jy jouself af te vra of iemand van die teenoorgestelde geslag 'n soortgelyke geheim sou bewaar. 'n Mens sou jou ook kon afvra wat daar ten opsigte van die betrokke geheim is wat geaffekteer word deur geslag en verhoudings tussen mans en vroue (Imber-Black, 1999: 67–68). Hier sou mens kon dink aan vroue wat byvoorbeeld 'n orgasme tydens seksuele verkeer fikseer, of vroue wat stilbly wanneer hul mans hulle slaan of selfs seksueel molesteer, verkragting of seksuele teistering by die werk. Daar is dikwels een of ander sosiale gebeure onderliggend aan die feit dat die betrokke geheim bewaar word. Mans bewaar weer geheime van hul vroue rondom sake soos onvrugbaarheid, werksonsekerheid, gebrek aan mededingendheid of mislukking. So weet ek van 'n man wat maande lank werkloos was sonder dat sy gesin dit geweet het.

Ons geloofsisteem oor wat dit beteken om 'n man of 'n vrou te wees ondersteun een van die mees pynlikste en dig bewaarde geheime van mans, die geheim van seksuele molestering. Baie min mans kom na vore waar dit met hulle gebeur het. Ook hulle word, net soos by vroue, as jong seuns tot stilswye gemaan. Dikwels loop mans met die gedagte dat as ander mans daarvan sou weet, sou

hulle dink hy is homoseksueel. So sal 'n man dan intensief begin om n klimaks byeengebring word ten einde ook die navorsing sinvol te kan voltooi.

liggaamsbou te doen net om nie die beeld te skep dat sy manlikheid 'n knou gekry het nie. Selfs alkoholmisbruik, dwelmmisbruik en kompulsiewe seksuele gedrag kan die pyn verdoof en die geheim dieper laat insink (Imber-Black, 1999: 73).

6.4.4.6 Posisie van die terapeut

Wanneer mens dan verder kyk na geheime as terapeutiese tema, bly die terapeut tot op hierdie stadium mede-outeur en sou die vraag gevra kon word of hy homself op 'n sekere stadium moet onttrek/distansieer. Dis na my mening hier waar 'n narratief-paralogiese benadering meer helderheid gebied het.

Dit was nodig om na te vors wat die inhoud en betekenis van seksueel-verwante geheime is. Dit is daarom duidelik waarom die vraagstuk rondom seksualiteit welverdiende aandag in hoofstuk vier ontvang het.

Enkele vraagstukke ten opsigte van die teenwoordigheid van die pastor/terapeut is in hierdie hoofstuk hanteer. Wat doen 'n pastor/terapeut wanneer iemand aan hom/haar 'n geheim vertel? Moet die geheim bewaar word, of moet die karakters begelei word om die geheim bekend te maak? Wat van die vertroulikheid binne 'n terapeutiese situasie? Die vraag oor hoe die voorkoms van geheime in 'n terapeutiese situasie hanteer moet word, het aandag ontvang. Daar is doelbewus dwarsdeur die navorsing eerder van benaderings of perspektiewe gepraat en juis nie 'n keuse gemaak vir die woord "model" nie, aangesien dit te beperkend en voorskrywend vir 'n postmoderne studie van hierdie aard sou wees.

Ek vertrou dat die afgelope paar hoofstukke van hierdie navorsing vars perspektiewe op bogenoemde vraagstukke gebied het en 'n bydrae sal lewer tot

die daarstelling van enkele agtergrondperspektiewe rondom die verdere ontwikkeling van geheime as navorsingstema. In hoofstuk sewe wil ek kortliks aantoon hoedat dit wat in die eerste ses hoofstukke van hierdie navorsing gesê word, tot 'n klimaks byeengebring word ten einde ook die navorsing sinvol te kan voltooi.

HOOFTUK SEWE

KLIMAKS EN EINDE VAN DIE NAVORSINGSTORIE

7.1 SAMEVATTENDE KRITIESE REFLEKSIE OP DIE NAVORSING

Ek wil hierdie hoofstuk begin deur kortliks te vertel hoe en hoekom ek die navorsing op 'n bepaalde wyse aangepak het en met bepaalde sleutelbegrippe gewerk het om uiteindelik op narratief-paralogiese wyse iets te kon vertel van seksueel-verwante gesinsgeheime. Dit is dus te begrype dat ek heelwat sal terugverwys na gedagtes wat reeds in die vorige hoofstukke van die navorsing genoem is, ten einde terselfdertyd 'n samevatting te bied van dit wat nagevors en bevind is.

In hoofstuk een het ek 'n navorsingsoriëntering saamgestel waarin ek verduidelik het langs watter weg ek hierdie navorsing sou aanpak. My navorsingsoriëntering was aanvanklik meer modernisties van aard, in dié sin dat ek wel rondom 'n narratiewe aanpak geskryf het, maar dit nie aan die hand van 'n narratiewe navorsingsperspektief gedoen het nie. Dit het veroorsaak dat ek 'n radikaal ander rigting moes inslaan nadat ek reeds sowat vyftig persent van my navorsing afgehandel het. Die perspektiewe van Polkinghorne (1988), Pentland (1999), Freedman en Combs (1996) en veral Müller et al (2001) se bespreking van Lamott (1995) se gedeeltes oor fiksieskrywing het my taak in hierdie verband aansienlik vergemaklik. Deur gebruik te maak van die ABDCE-skryfformule van 'n fiksieskrywer, Alice Adams (Müller et al, 2001: 78; vgl. Lamott, 1995: 62), is 'n ruimte geskep waarbinne narratief-gebaseerde navorsing gedoen kon word, en waarbinne die storie van geheime makliker kon ontwikkel. Die meegaande skepping van paralogie het aan my 'n baie bevrydende perspektief op geheime gebied. Dit het baie gehelp om die betekenis van stories te verstaan en om nie te swaar op spesialiskennis en teorieë te leun nie. Deur na stories te luister, en die taal van die stories te verstaan, kon 'n baie breedvoeriger beskrywing gebied word. Dit het weer daartoe bygedra dat die alternatiewe stories ook gehoor en verstaan kon word. 'n Ruimte is dus geskep waarbinne alternatiewe stories gehoor kon word. Navorsers, gespreksgenote, mede-storievertellers en ko-navorsers kon saam op weg wees na 'n gedeelde betekenis, saam stories ontdek en ontwikkel, 'n baie bevrydende

situasie vir my as navorser. Dit het my inderdaad gehelp om ook die alternatiewe stories te kon hoor.

In hoofstuk twee het ek enkele aksiestories rondom geheime probeer weergee. In die verhaal van Tim¹ het ek aangetoon dat enkele dominante temas sy lewe oorheers het. Verhale en gesprekke uit Internet-gesprekslyste² is verder in hierdie hoofstuk opgeteken om aan te toon hoe beide 'n sosiaal-konstruksionistiese en narratiewe proses ontwikkel en paralogie ontstaan. Dit het 'n basis probeer skep waarteen geheime verstaan kan word.

Om verder reg te laat geskied aan die sosiaal-konstruksionistiese aard van die navorsing, is enkele verhale uit die media, byvoorbeeld sepies en kletsprogramme gedeel. Mediaverhale is narratiewe van die dinge wat van dag tot dag in mense se lewens voorkom en dit bevat talle intriges waarmee mense daaglik te doen kry. Die navorser raak daarvan bewus dat dit 'n poging is tot beskrywing van wat daaglik in mense se lewens gebeur, 'n narratief van die huidige samelewing. Die gevaar van kletsprogramme wat die indruk skep dat hulle mense help om makliker oor hulle geheime te praat, is ook uitgewys.

In hoofstuk drie het ek 'n agtergrond probeer beskryf aan die hand van bepaalde perspektiewe rondom aspekte soos "language games", paralogie, dekonstruksie, postmodernisme, sosiaal-konstruksionisme en narratiewe terapie. Betekenisse wat ons handeling lei en bepaalde vrae na vore bring wat aan ons praktiese denke lewe gee, is hier uitgelig. In hierdie spesifieke navorsing het dit die handeling gelei om seksueel-verwante geheime wat deur gesinne bewaar word, te verstaan en verdere vrae te ontlok wat praktiese denke verder kon stimuleer.

Aangesien paralogie en dekonstruksie vir my in noue verband tot mekaar staan, het ek 'n redelike gedeelte in hoofstuk drie aan dekonstruksie afgestaan. Ten einde die konsep "dekonstruksie" goed te kon verstaan en uit te pluus wat daarmee bedoel word, het ek 'n redelik breedvoerige navorsing probeer weergee van wat Derrida (Powell, 1998) met dekonstruksie bedoel. Ek het genoem dat Powell (1998: 101)

---

¹ Lees Tim se verhaal in 2.1

² Gesprekke uit Internet-gesprekslyste kan gelees word in 2.1.1

sê dat Derrida noem dat alle Westerse denke gebaseer is op die idee van 'n middelpunt/sentrum – 'n oorsprong wat alle betekenis waarborg. Sulke middelpunte sluit egter ander uit en ignoreer, onderdruk of marginaliseer hulle selfs. Albei stemme maak egter deel uit van 'n groter geheel. Getrou aan die narratiewe benadering is dit dan juis hierdie gedagtes rondom dekonstruksie wat daartoe bydra dat alle moontlike stemme gehoor kan word, die stem in die sentrum sowel as die sogenaamde gemarginaliseerde stem. Waar bepaalde stemme gemarginaliseer word, kan geheime ontstaan en waar geheime in die sentrum staan, kan weer min variasie gebied word. Daar kan by Dill (1996: 85) aangesluit word as hy sê dat betekenis nie agter (of binne) tekste gesoek moet word nie, maar tradisionele konsepte moet eerder vervang of getransformeer word, terwyl hulle voorveronderstellings krities bevraagteken word. Die verstaansproses word sodoende verruim. Denkpatrone en gedrag word deurbreek en verruimde verstaans- en lewensmoontlikhede word geskep.

Ek het dit ook nodig gevind om in hoofstuk drie³ 'n breedvoerige beskrywing van postmodernisme te gee. Müller (1996: 54) skryf dat modernisme poog om 'n beskrywing te gee van 'n tydvak met 'n oorheersende filosofiese paradigma, 'n tydvak van die Verligting tot die hede (Du Toit, 1988: 37). Powell noem dit 'n sambreelterm vir die ontploffing van nuwe style en rigtings in die eerste helfte van die 20ste eeu, veral ten opsigte van die kunste. Die wetenskap, rede en logika het voorop gestaan. Alles het geskied in die naam van die wetenskap, rede, bevryding, vryheid en vooruitgang (Powell, 1998: 10). Volgens Müller (1996: 54) blyk dit dat die modernisme gekenmerk word deur geloof in 'n objektiewe werklikheid wat geken en nagevors kan word.

Teenoor hierdie moderne lewensbeskouing het 'n meer postmoderne beskouing ontstaan wat 'n verruimde rasionaliteit, antropologie en wêreldbeskouing insluit. Dit dui beide 'n nuwe tydvak en paradigmatverskuiwing aan, waar wantroue ontstaan in die objektiewe waarhede as hoop vir die samelewing. Die verhouding tussen mens en wêreld word deur taal gekonstitueer en nie deur die rede nie.

---

³ Vergelyk 3.2

Volgens Powell (1998: 19–33) gaan dit vir Lyotard om die narratiewe verstaan van kennis. So funksioneer kleiner stories goed binne hul eie konteks. Hierdie kleiner verhale kan nie binne een “grand narrative” wat alle kennis verteenwoordig, geplaas word nie. Paralogie bestaan juis uit kleiner narratiewe (klein vanweë die aard van hul konstruksie). Dis soos ‘n storie wat vertel en hervertel word. Met elke keer wat dit weer vertel word, verander dinge effens en soms wel op belangrike maniere. In paralogie gaan dit om ‘n vloei van goeie idees wat deur gesprek gestimuleer word. Dit breek teorieë op, voer op nuwe wyses dialoog en maak mense los van tradisionele raamwerke asof hulle bindend sou wees. Mens kan dus sê dat paralogie ‘n postmoderne gesprek is wat nuttige idees kan produseer.

Aangesien ek ‘n groot skuif in my denke van die sisteemteorie na die sosiaal-konstruksionistiese teorie moes maak, was dit nodig dat ek sosiaal-konstruksionisme in verhouding tot die sisteemteorie sou beskryf met die groot vraag: Moet ons die baba met die badwater uitgooi? Die skuif na die sosiaal-konstruksionistiese teorie wil nie noodwendig ‘n keuse vir ‘n bepaalde teorie aandui nie, maar bied wel ‘n handige denkgatgrond waarteen die navorsing aangepak is. Sisteemteorie werk hoofsaaklik met die gesinsisteem waar sosiaal-konstruksionisme weer breër met die gemeenskaps- en kulturele sisteme werk. Sosiaal-konstruksionisme bied dus belangrike vertrekpunte, verbindings en voortgange. Waar gesinne in die sisteemteorie beskryf is as sisteme, word gesinne nou beskryf as interpreterende gemeenskappe of “storying cultures” (Müller, 2000: 1; Paré, 1995: 13). Waar sistemiese idees patrone, handeling en waardes aantoon, kan die sosiaal-konstruksionisme, in integrasie met sistemiese idees, gemeenskaplikhede wat gevorm is deur gedeelde kulturele waardes of diskoerse en hoe dit in die daaglikse gesinslewe getransformeer word, aantoon. Taal speel ‘n belangrike rol en taal en semantiek word die manier waarop betekenis toegeken en gedeel word.

Dit gaan om die skepping van ‘n sosiale wêreld, die sosiale konstruksie van die werklikheid. Elkeen is skeppend en deelnemend teenwoordig in ons sosiale wêreld. In die sosiaal-konstruksionisme word die klem op die konteks en interpersoonlike prosesse geplaas. Daar word van die gedagte uitgegaan dat betekenis gesamentlik geskep word deur die dinamiese prosesse in gesprekke en die feit word benadruk dat interaksies verbind is met mag en dat taalgebruik mag definieer. Terugvoer

word in terme van betekenis beskryf. Sosiaal konstruksionisme bied 'n handige teorie waarteen ek my navorsing kon plaas.

Om vanuit die sosiaal konstruksionisme seksueel-verwante geheime met 'n narratiewe aanslag te ondersoek, is om deur 'n wyer lens daarna te kyk. Die verhale rondom seksualiteit, 'n kykie in die geheime seksuele wêreld van adolessente, verhale rondom die gesin en vele ander aspekte van die navorsing het my gehelp om sinvolle perspektiewe te kon vorm. Na soveel gesprekke waarby geheime betrokke is, soveel leeswerk en soveel verhale uit die media, het 'n nuwe wêreld vir my oopgebreek. Waar ek voorheen as jong predikant veroordelend teenoor sekere seksuele aspekte sou staan, is my visie verbreed en is ek van veroordeling bevry. Ek het deurgaans daarvan bewus geword dat verskeie situasies en verhale betrokke is en dat hulle dikwels ook negatief op mekaar ingewerk het.

Die narratiewe benadering het inderdaad die wêreld van seksueel-verwante geheime vir my oopgemaak. "The narrative account that is constructed ties together and orders events so as to make apparent the way they caused the happening under investigation" (Polkinghorne, 1988: 161). Daar moes inderdaad ruimte geskep word sodat stories vertel kon word en kon ontwikkel. Deur aksiestories, internetgesprekke, mediaverhale en gesprekke wat ekself gevoer het, kon die volle verhaal rondom geheime na my mening gehoor word en kon dit bydra tot die verdere ontwikkeling van die navorsing. Daar is sover moontlik ruimte geskep om die storie van geheime so breedvoerig moontlik te belig. Stories moes vertel, gehoor en geïnterpreteer word. Waar stories vertel word, vind storie-ontwikkeling plaas. Ek het die narratiewe model van Michael White⁴ beskryf en aan die hand van 'n Pastoraat van Narratiewe Betrokkenheid⁵ 'n gevallestudie bespreek. Die agtergrondtemas in hoofstuk drie het my dan ook in staat gestel om sonder hipoteses en vooropgestelde idees te werk. Narratiewe ervarings patologiseer of viktimiseer nie hul vertellers nie (Graham, 2000: 112). Daar is verskeie deelnemende waarnemers wat dit onmoontlik maak om objektiewe standpunte in te neem (Müller et al, 2001: 2). Deur alles binne die raamwerk van "language games", "paralogie", dekonstruksie, postmodernisme, sosiaal konstruksionisme en die

---

⁴ Vergelyk 3.5.1

⁵ Vergelyk 3.5.2

narratiewe terapie te plaas, kon ek 'n redelik breedvoerige beskrywing rondom geheime probeer daarstel.

In hoofstuk vier het ek 'n breedvoerige beskrywing van menslike seksualiteit gegee. Uiteraard kan daar baie meer oor seksualiteit gesê word en is die leser welkom om bepaalde fasette van seksualiteit waarby ek nie stilgestaan het nie, in ag te neem by die lees van hierdie navorsing. Ek is ook oop vir oortuiging dat daar verskeie ander maniere sou wees om die hele kwessie van seksualiteit aan te pak. Aangesien seksueel-verwante geheime dikwels voorkom, het ek dit inderdaad nodig gevind om seksualiteit so breedvoerig as moontlik te beskryf. My eie verhaal rondom seksualiteit, die perspektiewe van Sanders (1986, 1987, 1988a, 1988b, 1988c, 1988d, 1989, 1991a, 1991b, 1992, 1993, 1998), Michael White (1986) en Bill O'Hanlin (1994: 19–29; vgl. Müller, 1996: 167–171) se benadering ten opsigte van “eksternalisering”, die beskrywing van Anderson (1998: 263–267) rondom seksuele mites in die samelewing⁶ en seksuele perspektiewe vanuit die etiese, Bybelse, na-Bybelse, sistemiese en postmoderne perspektiewe, het my gehelp om 'n redelike breedvoerige verhaal rondom seksualiteit te kon navors en uiteindelik te vertel. Hierdie hoofstuk speel na my mening 'n uiters belangrike rol in die ontvouing en ontwikkeling van die perspektief oor geheime. Ek het tot die besef gekom dat 'n groot mate van dekonstruksie nodig is rondom die hantering van bepaalde vorme van seksualiteit.

In hoofstuk vyf het ek 'n dik en breë beskrywing van die gesin gebied om te probeer aantoon dat die hele gesin, die groter gesin en dikwels selfs die gemeenskap by die geheimhouding betrokke is. Geheime het 'n invloed op die persoon oor wie die geheim gaan, sowel as op die res van die gesin.

Ten einde 'n omvattende prentjie van die gesin te kry, is perspektiewe uit die Ou Testament op die gesin gebied, waaruit dit na vore gekom het dat die Hebreeuse gemeenskap nie net uit die kerngesin bestaan het nie, maar ook uit die slawe, byvroue en selfs vreemdelinge (Buttrick, 1962: 238). Die gesin is dus kollektief gesien. Poligamie was aan die orde van die dag en groter prominensie is dus aan

---

⁶ Vergelyk 4.1

die uitgebreide gesin en stamverband gegee. Die uitlewing van die verbondsliefde het 'n invloed op elke gesin sowel as die breër familie gehad.

Aandag is verder aan die verbondsgesin gegee. Die familie in Israel was "... 'n ware huis of tuiste wat as liefdesgemeenskap sy verbondsvoelers uitgestoot het na almal wat onder dieselfde dak gewoon het" (Louw, 1989: 35). Die vaderfiguur het 'n prominente gesinsposisie beklee. Die moeder het weer onder die gesag van die man gestaan en moederskap het haar aansien verhoog. 'n Huwelik is as geseënd beleef as daar 'n groot kindertal was. Vrugbaarheid en die geboorte van seuns is hoog geag.

Dit het vanuit die Nuwe Testament na vore gekom dat eer en skaamte die vernaamste waardes van die eerste eeu was.⁷ Eer het te make gehad met die persoon se waarde as mens en die erkenning daarvan deur ander. Skaamte het weer te doen gehad met sensitiwiteit vir 'n openbare reputasie. Jou goeie naam was belangrik en as jy die reëls van die groep verbreek het, is jy deur die gemeenskap gestraf of verstoot. Uiteraard moes dit 'n impak op geheimhouding hê en iemand sou derhalwe eerder die gevolge van geheimhouding dra, as om deur die groep/gemeenskap verstoot te word.

Vir Jesus⁸ mag geen ander verhouding bó die verhouding met Hom gestel word nie (Matteus 10: 34–39). Die gesinshoof mag nie ten koste van God gelukkig gehou word nie. Daar word dus gewaarsku teen die verafgoding van gesinne en gesinsverhoudings. Binne hierdie verabsoluteerde gesin is daar heelwat mishandelde en verontregte vrouens wat onder manlike geweldpleging deurloop en kinders wat deur bejaarde ouers gemanipuleer word. In die proses probeer almal gesinsvrede bewaar, 'n perfekte teelaarde vir geheimhouding. In sogenaamde vervlegte gesinne, waar gesinslede oormatig by mekaar betrokke is, word hoë morele waardes en streng godsdienstige oortuigings dikwels gebruik om die gesin te isoleer. Miskien is dit waarteen Jesus waarsku. In Johannes 4 en Matteus 18: 1 – 5 gee Jesus weer onderskeidelik aan die vrou en kinders hul regmatige plek. Die

---

⁷ Vergelyk 5.2

⁸ Vergelyk 5.2.1

klem verskuif nou van biologiese afstamming van Abraham na geloof in Jesus Christus.

Paulus⁹ bring twee begrippe na vore, naamlik “in Christus” en “deur die Heilige Gees”. Eersgenoemde gee aan die verbondsvolk nuwe dimensies en sluit alle mense wat glo, in. Dit verbind dus gelowiges aan mekaar en aan die kerk. Laasgenoemde sê dat die nuwe lewe net geleef kan word deur vervulling met die Heilige Gees. Wanneer die Heilige Gees mense van binne regeer, kan hulle uit eerbied vir Christus aan mekaar onderdanig wees.

Ek het ook saam met Müller (1994: 3–6) verbond, skepping, verlossing en pneumatologie as ‘n Bybelse benadering tot die gesinslewe geïdentifiseer.¹⁰ In die verbondsperspektief word goeie verhoudinge in ‘n gesin nie net as ‘n gawe gesien nie, maar ook as ‘n verpligting wat nagekom moet word. Die skeppingsperspektief stel die mens voor as verhoudingswese wat deur God geskep is. Die verlossingsperspektief wil saam met Hoek (1984: 15) sê dat die verhouding tot God veral weerspieël word in ‘n verhouding waar die mens sy medemens sien as iemand wat deur God geskep is en daarom uniek is. Die pneumatologiese perspektief sluit die mens se hele lewenswyse en leefwêreld in.

In my perspektief op die moderne gesin, het ek probeer aantoon hoe gesinne op verskillende wyses saamgestel is en dat een gesinsvorm nie verafgod moet word nie (Müller, 1996: 12–16). Dit is eintlik moeilik om te bepaal wie almal in jou familie inpas. Gesinsverhoudinge is nie altyd noodwendig die beste en die lekkerste verhoudinge nie, soos Taffel (2001: 55)¹¹ se navorsing waarna ek in hoofstuk 6 verwys, dan ook aandui. In hierdie geval bied die sogenaamde tweede familie beter verhoudingsmoontlikhede. Ouers reageer dikwels negatief teenoor hul kinders se vriendskappe en dit word uiteindelik ‘n vrugbare teelaarde vir geheimhouding. Daar word gekleef aan die mites van die sogenaamde ideale gesin en geen werklike konstruktiewe leiding word aan gesinne gegee om onder alternatiewe omstandighede te funksioneer nie. ‘n Dekonstruksie van die sogenaamde ideale gesin as rolmodel is dus nodig.

---

⁹ Vergelyk 5.2.2

¹⁰ Vergelyk 5.3

¹¹ Vergelyk 6.1.1

Ek het saam met Du Toit (2001: 230)¹² daarop gewys dat daar enkele samelewingsfaktore is wat 'n invloed op die moderne gesin kan hê, naamlik sekularisasie waar nie die Bybel nie, maar die praktyk van elke situasie die vorm en struktuur van die gesin bepaal, verbruikersmentaliteit waar dit gaan oor 'n gesindheid wat gekoop en besit kan word, uitruilbaarheid waar huweliksmaats maklik vir 'n ander model uitgeruil word en individualisme waar mense situasies waar hul self keuses moet uitoefen, vermy (as die druk in die huwelik te groot word, word die huwelik summier ontbind), morele fragmentasie en relativisme waar reg of verkeerd nie meer bestaan nie en identiteitsverlies waar die mens nie meer weet wie hy/sy is nie.

Die mens se identiteit, volgens du Toit (2001: 232–233) hou ook verband met die wyse waarop gesinne funksioneer. Die gesin vertel die mens se storie, wie jou ouers, grootouers, ensovoorts is. Gesinsverhale is altyd uniek. “n Gesin vorm so 'n interessante samestelling van individue, geslagte en ouderdomme dat dit ongetwyfeld die resep is vir die vorming van unieke, onherhaalbare stories” (Müller, 2002: 8). Die gesin kan gesien word as 'n verhalende sisteem wat subjektief beskryf moet word. “Die gesin word gevorm deur die verhale wat hulle deel en waarmee hulle hulle identiteit konstrueer, en nie deur sogenaamde objektiewe maatstawwe wat van buite gebruik word nie” (Müller, 2002: 15). Mens sou selfs eerder van 'n interpreterende gemeenskap as van 'n verhalende kultuur kon praat. Gesinslede word sterk aan mekaar gebind deur hulle gemeenskaplike storie van waar hulle vandaan kom en wat hulle identiteit is. Hoe méér hierdie stories vertel word, hoe minder sou geheimhouding nodig wees. Dit is dalk nodig dat gehoor word watter geheime in die familie of gemeenskap leef en watter geheimverhale dominant is, sodat dekonstruksie deur die vertelling daarvan kan realiseer. Dit is stories wat karakter en deugde vorm. 'n Kind se waardestelsel en karakter word primêr in die gesin gevorm. Daar word dus in die stories wat ouers aan hul kinders vertel, 'n begeerte geskep om soos die gesin of familie, of selfs soos Jesus op te tree. As die gesin 'n gemeenskap is wat geheime bewaar, sal die kinders ook geheime bewaar. Dit kan tot leuens, blamering en skuldoordrag lei. Du Toit (2001: 239–242) pleit

---

¹² Vergelyk 5.4 a-f

daarvoor dat die eeue oue geloof oor die huwelik en gesin 'n aktuele eietydse gestalte behoort te ontvang.

Daar is ook na die voorkoms van die moderne gesin gekyk.¹³ Invloede wat op die gesin kan inwerk is volgens Opperman (2000: 89–104) geloofsisteme, die omgewing, gesinne van herkoms, gedragsverbindings met interaksies soos komplementêre, simmetriese en wederkerige verhoudinge, emosionele verbindings, die uitgebreide gesin as steunstelsel en die geloofsgemeenskap.

Enkele gedagtes is ook aangeteken rondom gesinskandes en gesinsgeheime.¹⁴ Dit bring die totale gesinsidentiteit in gedrang. Die verhale van Koning Dawid en sy familie asook Isak en sy familie¹⁵, werp vir ons lig op die bevryding van die verlamme effek wat die verlede met sy foute op die huidige gesinslewe het.

Ek het verder in hoofstuk ses aandag gegee aan 'n perspektief op seksueel- verwante geheime. Hier het ek veral gekonsentreer op die geheime seksuele wêreld van adolessente en die verstaanskloof en kommunikasie probleme wat daar dikwels tussen geslagte (generasies) bestaan, probeer uitwys. Aan die hand van Ron Taffel se artikel "The Wall of Silence" (2001: 52–58) is gepoog om die sluier te lig oor die vreemde nuwe wêreld waarin adolessente leef. Die verhaal van Lauren¹⁶ toon watter geweldige gaping soms tussen adolessente en hul ouers kan bestaan. Wat die gedrag van adolessente betref, is verwys na wat Prins (2001: 106) "Jeuggedrag as seismografiese funksie" noem om aan te dui dat waar die jeug afstand doen van waardes, dit net 'n skerper demonstrasie van die beweging is wat reeds in die samelewing aan die gang is. Die ander twee perspektiewe wat hy noem, is "jeuggedrag as oorlewingstrategie" en die morele- en identiteitskrisis.

Taffel (2001: 54) sê dat die wêreld waarin adolessente leef en beweeg, vir hul ouers onbekend en vreemd is. Vriende, asook die wêreld waarin hul vriende leef, het vir talle adolessente meer belangrik as die ouerhuis geword. Selfs die kubernetiese ontploffing met sy elektronies-verbinde wêreld het daartoe gelei dat adolessente

---

¹³ Vergelyk 5.4.2

¹⁴ Vergelyk 5.5

¹⁵ Vergelyk 5.5.1

¹⁶ Vergelyk 6.1.1

verskeie identiteite, persoonlikhede, geslagte of ouderdomme kon aanneem, sonder dat hul ouers daarvan bewus is. 'n Geheime lewenswyse word vir baie adolessente die enigste aanvaarbare lewenswyse. Taffel (2001: 57) voel tog dat adolessente opbouing, waardering, sekuriteit, voeding, duidelikheid oor reëls en verwagtinge asook 'n sin vir behoort, nodig het. Daar word aangesluit by Prins (2001: 108–112) as hy 'n aantal faktore noem wat die vorming van waardes bemoeilik: Die funksionering van ouers as rolmodelle, die oorbelasting van die kind, die retrososialisering van volwassenes, die vermyding van konfrontasie, toekomsverwagting en sinvolheid, asook die invloed van die elektroniese media. Terapeute kan help om gapings tussen generasies te oorbrug en kan selfs die sogenaamde “tweede familie” se stem in terapie laat hoor. Ouers sal beslis in aanraking met die “tweede familie” gebring moet word.

Waar geheime as navorsingsterrein aan die orde van die dag is, is aandag gegee aan geheime temas wat mag voorkom soos beskryf deur Imber-Black (1993: 3). Daar is ook verwys na Bybelse verhale waar geheime onderliggend is. Voorts is aandag gegee aan die rol van die terapeut en is die situasie rondom vertroue weer eens onderstreep. Aan die hand van veral Imber-Black se werk oor geheime (1999), is na die uitlewing van dilemmas wat tydens geheimhouding ontstaan, aandag gegee. Daar is ook verder aandag gegee aan die vorming van gesinsgeheime en die gepaardgaande vorming van verhoudings, asook die lokalisering van 'n geheim. Hier is spesifiek gekyk na kwessies soos wanneer 'n geheim van almal weerhou word uit vrees vir verwerping of die skepping van afstand. Daar is gekyk na 'n situasie waarin sommige gesinslede die geheim ken en ander nie, soos byvoorbeeld wanneer ouers nie vir hul kind vertel dat hy/sy 'n aangenome kind is nie. Die ongemaklike lojaliteitsbindings wat daarmee saam plaasvind, is ook ondersoek. Daar is aandag gegee aan 'n situasie waarin die geheim die gesinsgrense oorskry, verder ook met ander woorde waar die geheim met iemand buite die gesin gedeel word. Die deel van 'n geheim met 'n professionele persoon en die vertroulikheid daaraan verbonde, het aandag geniet saam met die vraag of dit wat binne 'n terapeutiese sessie bekend gemaak is, verder mag gaan as die betrokke terapeutiese gesprek. Hier kan ook 'n probleem ontstaan deurdat alle geheime slegs met die terapeut gedeel word en dat die huweliksmaat of gesinslede sodoende uitgesluit word. Daar is aandag gegee aan 'n situasie waar almal in die gesin wel

die geheim ken en hoe dit verhouding met die buitewêreld beïnvloed. Aandag is ook gegee aan die geheim as terapeutiese tema¹⁷ met die groot vraag of die terapeut die geheim moet help bewaar of aan partye moet bekendmaak wat nie daarmee bekend is nie. Hoe verander die bekendmaking van 'n geheim die gesin en mag 'n geheim aan die terapeut vertel word as daar gesinslede is wat nie die inhoud van die geheim ken nie? Dit is duidelik dat daar talle tergende terapeutiese vrae by geheimhouding betrokke is. Aandag is verder ook gegee aan die groter verhare in die sosiale en kulturele omgewing wat ter sprake mag wees. Hier byvoorbeeld lewer ras, etnisiteit, godsdiens, sosiale status en geslag groot bydraes.

7.2 NAVORSINGSKONKLUSIES

'n Aangename en lekker deel van hierdie navorsing, was om inligting te versamel en te lees. Dit het my kennis rondom die onderwerpe en perspektiewe in hierdie navorsing genoem, geweldig uitgebrei. Hierin het 'n groot groei in my lewe plaasgevind. Dit was egter nie altyd maklik om die inligting binne 'n narratiewe konteks te plaas nie. Vanweë die feit dat ek nie aaneenlopend kon skryf nie, en soms maande moes oorslaan voordat ek weer kon skryf, is ek nie seker of ek altyd heeltemal daarin kon slaag om die navorsing binne 'n narratiewe konteks te kon plaas nie.

Dit was nie moontlik om aan die begin van die navorsing te kon antisipeer wat die verwagte uitkomst rondom seksueel-verwante geheime sou wees nie. In hoofstuk een het ek die verwagting gestel dat dekonstruksie van geheime sou plaasvind, dat die betrokke "language game" wat by 'n bepaalde geheim ter sprake is, langs 'n narratief-paralogiese weg op só 'n wyse uit die sentrum geskuif sal word, dat daar nuut oor die geheim gedink kan word en die betrokke "language game" ook 'n dekonstruksie sou kon deurloop.¹⁸ Hier volg enkele opmerkings ten einde 'n konklusie ten opsigte van die navorsing te stel:

---

¹⁷ Vergelyk 6.4.4

¹⁸ Vergelyk 1.8

7.2.1 Die unieke aksieverhale in hoofstuk twee het my bewus gemaak dat daar dominante temas voorkom waar geheime ter sprake is.

Daar moet in ag geneem word dat die verhaal van elke geheim, sy eie unieke dominante temas sou bevat. Hierdie konklusie wil dus nie sê dat onderstaande konkluderende gedagtes by alle geheime in die algemeen voorkom nie. Geheime is bloot net te uniek daarvoor. Daar sal na die verhaal van elke geheim afsonderlik geluister moet word om die temas wat dominant is, te hoor. Die dominante temas wat hieronder genoem word, is temas wat uniek is aan die verhale in hoofstuk 2, maar wat tog enkele vraagstukke vir die navorsing na vore gebring het. In die verhaal van Tim¹⁹ het ek aangetoon dat enkele dominante temas sy lewe oorheers het, byvoorbeeld doofheid, min ondersteuning, isolasie, prostitusie, homoseksuele gevoelens en gevoelens van skaamte. Blote gesprek met die terapeut, het vir hom gevoelens van veiligheid en aanvaarding kom gee, want ruimte is geskep waarbinne hy oor sy geheim kon praat. As mens in ag neem hoe mense met gebreke dikwels in die gemeenskap gemarginaliseer en geïsoleer word en met watter bril na prostitusie en homoseksualiteit gekyk word, kan 'n prentjie gevorm word waarom dit aanvanklik nie vir Tim moontlik was om oor bogenoemde temas te praat nie.

Die verhale en gesprekke uit Internet-gesprekslyste²⁰ toon onder andere hoe beide 'n sosiaal-konstruksionistiese en narratiewe proses ontwikkel en paralogie ontstaan. Dit probeer 'n basis skep waarteen geheime verstaan kan word. In hierdie gesprekke het ek van die volgende dominante temas wat met geheime verband hou, kennis geneem:

- i. Geheimhouding binne die gesin kan 'n vorm van blamering wees.²¹ Die *slagoffer* word geblameer en lei dan daartoe dat die persoon glo iets verskrikliks is gedoen.
- ii. Openbaarmaking van geheime tydens terapeutiese sessies kan net in 'n konteks van 'n sterk terapeutiese verhouding asook vertroude plaasvind. Vertroue is nodig waar inligting bekend gemaak word.²²
- iii. 'n Geheim behoort gedeel te word as iemand in die proses benadeel word. Dit moet verhoed dat iemand anders met 'n geheim te belas word,

---

¹⁹ Lees Tim se verhaal in 2.1

²⁰ Gesprekke uit Internet-gesprekslyste kan gelees word in 2.1.1

²¹ Vergelyk Karen Grosso in 2.1.1 punt i

²² Ibid

- byvoorbeeld die 28-jarige vrou waarvan Karen Grosso²³ praat wat iemand anders se geheim sowel as haar eie moes dra.
- iv. Die terapeut behoort die moontlikhede rondom die bekendmaking van 'n geheim met die gespreksgenoot te ondersoek.²⁴ Die kliënt behoort begelei te word om uiteindelik te kan besluit of die geheim vertel behoort te word of nie.
  - v. Skaamte en skuld speel 'n sterk rol by gesinsgeheime. Gesinslede ken en bewaar soms 'n geheim sonder dat iemand met hulle spesifiek oor die geheim gepraat het.²⁵
  - vi. Waar 'n gesin aan 'n gesinsgeheim vashou, kan die geheim sy eie vorm van lewe aanneem.²⁶ Die gedagte dat die gesin groter as die individu binne die gesin is, bring die behoefte by gesinslede na vore om die geheim te bewaar.
  - vii. Openlike bespreking van geheime in terapeutiese sessies kan 'n bydrae daartoe lewer dat 'n geheim mag kan verloor.²⁷
  - viii. Wanneer die doel van die geheim verstaan word, kan alternatiewe vorme saam met die gesin ondersoek word ten einde sonder die geheim te kan funksioneer.²⁸
  - ix. Geheime hoef nie noodwendig in 'n negatiewe lig beskou te word nie.²⁹ Dit hoef nie as 'n magtige objek gesien te word wat die mag het om op kragdadige wyse die status quo te handhaaf nie. Die mag van die geheim kan "uitgewys word. Gesinslede ken dikwels self bepaalde mag toe aan die betrokke geheim. Hierdie mag moet na my mening gedekonstrueer word.
  - x. Daar kan tussen geheime en privaatheid gedifferensieer word.³⁰ Sekere kennis is privaat en nie nodig om gedeel te word nie en ander geheime kennis kan skade berokken indien dit sou bekend word.
  - xi. Deur bewaring van 'n geheim word ander mense bepaalde inligting ontnem.³¹ Dit beperk dialoog en voorkom die skepping van nuwe

---

²³ Ibid

²⁴ Vergelyk "Silver Wolf" in 2.1.1 punt ii; Richard Cloyd in 2.1.1 punt iii; "Thunderwol" in 2.1.1 punt iv

²⁵ Vergelyk Margene Chmyz by 2.1.1 punt v

²⁶ Vergelyk Kelly Linde by 2.1.1 punt vi

²⁷ Ibid

²⁸ Vergelyk Hande Sensoy in 2.1.1 punt viii

²⁹ Vergelyk Jon Esslinger in 2.1.1 punt ix

³⁰ Vergelyk Marilyn Atherly in 2.1.1 punt x; Hande Sensoy in 2.1.1 punt xi

werklikhede wat nuttig sou kon wees vir persone wat in die proses betrokke is. Om geheimhouding van privaatheid te differensieer, kan 'n belangrike terapeutiese inset word.

- xii. Mense ken 'n bepaalde betekenis toe aan geheime.³² So kan dit byvoorbeeld "mag" wees. Taal is hier baie belangrik en bring die hele gedagte van "language games" na vore. As daar oor geheime gepraat word, word daar oor taal gepraat.
- xiii. Geheime moet in terapie aangespreek en gedekonstrueer word sodat dit uiteindelik nie meer 'n geheim hoef te wees nie.³³ Slegs wanneer die geheim deur alle betrokke partye erken word, kan die geheim sy mag verloor.
- xiv. Geheime word dikwels deur 'n bepaalde kultuur beskerm.³⁴ Iets wat in een kultuur aanvaarbaar is, kan weer onaanvaarbaar wees in 'n ander kultuur.
- xv. Persoonlike stories behoort op sosiaal-konstruksionistiese en narratiewe wyse herskryf te word, sodat die geheim geen beheer oor mense se lewens kan hê nie.
- xvi. Tydigheid en gereedheid is belangrike faktore by die onthulling van 'n geheim.
- xvii. Geheime is skadelik omdat dit groei belemmer wanneer mense vassteek by die inhoud van die geheim asook die bewaring van die inhoud daarvan. Slegs dit wat relevant is tot die saak, behoort bekendgemaak te word.

Mediaverhale³⁵ is narratiewe van die dinge wat van dag tot dag in mense se lewens voorkom. Dit bevat talle intriges waarmee mense daaglik te doen kry. Ek het daarvan bewus geraak dat hierdie verhale 'n poging is tot beskrywing van wat daaglik in mense se lewens gebeur, 'n blote narratief van die huidige samelewing.

Kletsprogramme³⁶ kan as een voorbeeld van sulke mediaverhale dien. Hierdie verhale skep die indruk dat hulle mense help om makliker oor hulle geheime te

---

³¹ Vergelyk Hande Sensoy by 2.1.1 punt xi

³² Vergelyk Jon Esslinger by 2.1.1 punt xii

³³ Vergelyk James Lee Bennet in 2.1.1 punt xiii

³⁴ Vergelyk James LeBlanc in 2.1.1 punt xiv

³⁵ Vergelyk 2.1.2

³⁶ Vergelyk 2.1.2

praat. Uiteraard is hierdie programme ook baie gewild, omdat mense dikwels deur die geheime van ander gefassineer word. Televisie slaag daarin om mense se gedagtes en idees rondom geheimhouding, privaatheid en openheid uit te daag. Uiteraard dra dit ook daartoe by dat heelwat gemarginaliseerde stemme vir die heel eerste keer gehoor word. Die groot gevaar wat aan programme en verhale soos hierdie verbonde is, is dat die ontbloting van geheime altyd as voordelig beskou word, só asof dit tot 'n outomatiese soort genesing sou lei! Neem byvoorbeeld Kelly³⁷ se geskokte en pynlike ervaring in oënskou. Die effek van hierdie soort bekendmaking deur die media op gesinslede, word dikwels versluier. Geen verantwoordelikheid word ook deur die vervaardigers vir hierdie skade aanvaar nie. Die kyker ontvang bloot die boodskap dat die openbaarmaking van die geheim positief is.

7.2.2 “Language games” en paralogie bied ‘n handige agtergrond waarteen narratiewe navorsing en terapie nog beter tot sy reg kan kom

In gesprekke op 'n Internet gesprekslys, “Postmodern Therapies”, waarby ek ingeteken is, is ek bekend gestel aan die begrippe “language games” en “paralogie”. Ná baie ure se navorsing en nadenke oor hierdie twee begrippe, het ek gevoel dat dit 'n handige agtergrond bied waarteen die narratiewe terapie nog beter tot sy reg kon kom. Lois Shawver (2001: 233) se voorbeeld in hoofstuk 3³⁸ illustreer die gedagtes rondom “language games” pragtig. Verstaan vind binne hierdie “language games” plaas omdat die reëls (soos beskryf deur Lyotard in hoofstuk drie³⁹), aan die deelnemers bekend is. Die vertelling of bewaring van 'n geheim kan byvoorbeeld 'n “language game” wees. As iemand vertrouwd is met die reëls van 'n geheim, sal hy die betrokke “language game” begin verstaan. Hierdie verstaan kan langs die weg van “paralogie” plaasvind. Volgens Shawver (1998: 1) beteken paralogie 'n vloei van goeie idees wat deur gesprek geïnspireer word. Postmoderniste is op soek na paralogie, 'n honger vir stimulerende gesprekke en idees wat bevredigend werk. Om uiteindelik by hierdie stimulerende idees uit te kom, word 'n irrelevante houding teenoor goed aanvaarde teorieë gedeel deur hulle op te breek en opnuut te kombineer op revolusionêre nuwe wyse. Paralogie wil help om ons los te maak van tradisionele raamwerke wat ons as vanselfsprekend

---

³⁷ Vergelyk 2.1.2

³⁸ “Language games” en “paralogie”, 3.1

³⁹ “Language games” en “paralogie”, 3.1

aanvaar het om só ons spontane kreatiwiteit te bevorder. Dit speel dus 'n baie belangrike rol wanneer dit by dekonstruksie kom. Dit was vir my baie bevrydend by die aanpak en skryf van die navorsing, aangesien ek nie voortdurend aan bepaalde teorieë gebind was nie, maar ook uit my hart met 'n sogenaamde "pagan voice" (Shawver, 1998: 1) kon praat. Sodoende is ouer, meer tradisionele idees uitgedaag en selfs gedestabiliseer sodat nuwe idees uiteindelik na vore kon kom. Dit bring 'n vryheid om na idees te luister wat met tradisionele sieninge breek en om nuwe verbeeldingryke idees te vind. Na my mening bied paralogie 'n pragtige fondament vir dekonstruksie. In hoofstuk drie het ek die voorbeeld gebruik dat mens in 'n biblioteek 'n idee in 'n boek soek en dat die betrokke idee weer kan lei tot ander nuwe idees wat nie in die oorspronklike idee in die boek opgeneem is nie. Só kan 'n verhaal oor geheime 'n bepaalde tema bevat wat weer ander temas kan inlei, sodat 'n alternatiewe storie ontwikkel kan word. Op hierdie wyse vind uiteindelik sosiaal-konstruksionisme plaas deurdat ons vorme van lewe konstrueer deur doelbewus ons sosiale strukture en prosesse saam te skep (Shawver, 2001: 251). Dit klop ook met Derrida⁴⁰ se siening dat geen element net homself genoem kan word nie. Dit illustreer hy dan, in sy bespreking van die begrip "différance", met die betekenis van die letter "A" in die woordeboek wat nooit werklik vasgepen kan word nie. Daar kom altyd meer en meer betekenis na vore.

In terapie bied paralogie die ruimte vir beide die terapeut en gesin/gespreksgenoot om te praat, stories te vertel en te onderhandel oor die taal wat gepraat word. Hierdie stories kan deur eksternalisering en die daarmee gepaardgaande dekonstruksie verder in kleiner dele opgebreek word.

7.2.3 Dekonstruksie maak dit moontlik vir gemarginaliseerde stemme om gehoor te word, om tradisionele konsepte te vervang of te transformeer terwyl hulle voorveronderstellinge bevraagteken word.

Na 'n deeglike besinning oor Derrida se gebruik van die konsep "dekonstruksie", kan ek konkludeer dat dekonstruksie daartoe bydra dat alle stemme, die gemarginaliseerde stem sowel as die stem in die sentrum, gehoor kan word. Dit lei tot 'n verstaansproses waar denkpatrone en gedrag deurbreek word en verruimde verstaans- en lewensmoontlikhede geskep word.

---

⁴⁰ Vergelyk 3.2 punt ii

7.2.4 'n Deeglike begrip van seksualiteit speel 'n uiters belangrike rol in die ontvouing en ontwikkeling van die perspektief oor seksueel-verwante geheime. Tradisionele sieninge en wyses van hantering van seksualiteit word sodoende gedekonstrueer en 'n ruimte word geskep waarbinne geheime vertel en gedeel kan word.

In my navorsing oor seksualiteit het ek gevind dat die populêre kultuur 'n deurdringende invloed op seksualiteit het. Idees oor wat manlik/vroulik is, wat seksueel aanloklik of romanties is, word hier verkry. Die prente en beelde wat die hedendaagse kultuur aan ons bied, lok fantasie en begeerte en voed die honger vir stimulasie en opwinding. In hierdie verband speel die media 'n baie groot rol, veral waar seks opgedis word as 'n noodsaaklike wyse van aantreklik wees. Die beeld word geskep dat die enigste manier om seksuele geluk te vind is om alle beheer oorboord te gooi.

Die vyf gedeelde ervarings waarna Sanders (1991b: 8)⁴¹ verwys wat deur ons kultuur as wedersydse seksualiteit gesien sou kon word, is hier belangrik:

- i. Albei partye is *vrywillig* betrokke.
- ii. Albei is *wedersydse* betrokke in seks.
- iii. Albei partye ervaar *opwekking*.
- iv. Die ervarings en handeling vind plaas binne 'n konteks van wedersydse persoonlike *kwesbaarheid*. Elkeen is oop ten opsigte van sy/haar fisiese en emosionele ervaring.
- v. Die kwesbaarheid geskied binne 'n *bekende vertroue*.

Mites wat verkondig dat seksuele vervulling die wonderkuur vir persoonlike geluk is, dat seks die manier is waarmee jy die persoon wat jy liefhet vang en behou, veral wanneer dit oor vroue gaan, dat wat twee instemmende volwassenes ook al agter geslote deure doen, niemand anders kwaad kan aandoen nie, dat verbode aktiwiteite vir kinders goed en reg is vir volwassenes, dat jy nie jou moraliteit op mense kan afdwing nie, dek nie die tafel vir mense om oor hul geheime te gesels nie. Geestelike agteruitgang, verbrokkelende huwelike, alkohol-afhanklikheid en toenemende skuldgevoelens blyk eerder aan die orde van die dag te wees.

---

⁴¹ Vergelyk p. 171 - 172

In die perspektiewe wat rondom seksualiteit beskryf is⁴², is vanuit 'n etiese, 'n Bybelse, 'n na-Bybelse, 'n sistemiese en 'n postmoderne hoek daarna gekyk. Deur vanuit hierdie verskillende hoeke daarna te kyk, het dit my 'n duideliker beeld rondom seksualiteit verskaf en is 'n poging aangewend om bepaalde seksuele verskynsels vanuit verskillende oogpunte te belig en op so 'n wyse aan te bied, dat daar pastoraal daarmee omgegaan kan word. Die gemarginaliseerde stem kon in hierdie beskrywing gehoor word. Dekonstruksie van sake soos transseksualiteit, masturbasie, nie-huwelikse seks, prostitusie, homoseksualiteit en pedoseksualiteit is aangebied ten einde terapeute en veral predikante te help om die betrokke persone tot heling te kan begelei. Dit wil nie soseer 'n etiese bloudruk wees ten opsigte van bogenoemde sake nie, maar moet vanuit 'n terapeutiese hoek beskou en waardeer word. Veroordeling is onvanpas en daar is bevind dat daar eerder met deernis, respek en aanvaarding met hierdie mense se verhale omgegaan moet word. Indien die kerk bereid sou wees om hierdie verhale te akkommodeer, sal geheimhouding nie noodwendig altyd die eindresultaat hoef te wees nie.

Dit is insiggewend om net weer hier, waar 'n sistemiese perspektief op seksualiteit bespreek is⁴³, na Sanders en Tomm (1989: 2) se vier kriteria rondom wedersydse seksualiteit te kyk:

- a. Elke persoon in 'n verhouding ervaar hom/haarself as iemand met 'n begeerte (met of sonder fisiese opwekking) om seksueel met die ander persoon te verkeer.
- b. Elke persoon in die verhouding beskou die ander as iemand wat ook seksuele begeerte en/of opwekking ervaar.
- c. Elke persoon kies aktief om deel te neem aan watter intieme interaksie ook al plaasvind sonder om daartoe gedwing te word.
- d. Elke persoon met hierdie wedersydse begeerte, opwekking en aktiwiteit, word gesien in 'n konteks van emosionele en fisiese vatbaarheid, met die vertroue dat die een nie sal voordeel probeer trek uit die ander nie.

---

⁴² Vergelyk 4.2

⁴³ Vergelyk 4.2.4

7.2.5 'n Geheim het 'n invloed op die persoon(-one) oor wie die geheim gaan, sowel as op die res van die gesin, die groter gesin en die gemeenskap. Derhalwe staan geen geheim in isolasie nie, maar vorm deel van 'n gekompliseerde web van familie- en sosiale geskiedenis, gewese en huidige verhoudings, kragtige emosies, intense waardes, saamgestelde betekenis en 'n verbeelde toekoms.

Waar die storie van 'n geheim vertel word, het dit altyd 'n invloed op mense deurdat hulle op 'n bepaalde wyse deur die geheim geraak word. Die geheim staan nooit alleen nie. Die hele gesin en dikwels ook die groter familie en selfs die gemeenskap is daarby betrokke. Dit is soos wanneer 'n klip in die water gegooi word en die sirkels wat dit maak, net groter en groter word.

7.2.6 Geen gesinsvorm dien as die vorm vir 'n ideale gesin nie.⁴⁴ Die mens se identiteit hou verband met die wyse waarop gesinne funksioneer.

Daar bestaan nie 'n gesinsvorm wat absolute gesag bo ander gesinsvorme het nie. Dit is nodig om die modernistiese siening van 'n ideale gesin te dekonstrueer om alle gesinsvorme in te sluit. 'n Aanvaarding dat alle gesinsvorme deel is van 'n bepaalde verhalende kultuur, skep ruimte vir verhale wat geheime mag insluit om binne die gesin en groter gesin vertel te kan word. "Die gesin word gevorm deur die verhale wat hulle deel en waarmee hulle hulle identiteit konstrueer, en nie deur sogenaamde objektiewe maatstawwe wat van buite gebruik word nie" (Müller, 2002: 15). Die begrip "verhalende kultuur" kan volgens hom selfs vervang word met die begrip "interpreterende gemeenskap" wat dan sou dui op 'n groep mense wat binne 'n bepaalde konteks hulle lewe op dieselfde manier verstaan en interpreteer. Hierdie kultuur vertel stories oor hulleself, wie hulle is, waar hulle vandaan kom en waarheen hulle op pad is. Wanneer hulle dan hierdie verhale met mekaar deel, is hulle ook besig om hulle gesin te vorm of te konstrueer. Aangesien hierdie metafoor nie-diskriminerend teenoor alle gesinsvorme is, bied dit bevrydende moontlikhede tot verhaalontwikkeling binne die unieke aard van 'n spesifieke kulturele eenheid (Müller, 2002: 15). By die aanvaarding van die feit dat geen gesin 'n ideale gesin is nie, word ruimte gelaat om nie-veroordelend teenoor spesifieke geheime te wees en kan gesinne waarin daar geheime voorkom, makliker bygestaan word in storieontwikkeling en storievertelling.

---

⁴⁴ Vergelyk 5.4.1

7.2.7 Terapeute kan 'n rol speel om gapings tussen generasies te oorbrug en die sogenaamde “tweede familie”⁴⁵ se stem te laat hoor. Ouers moet in aanraking met die “tweede familie” gebring word.

As ouers werklik hul adolessente kinders wil help om alternatiewe stories te skryf en deel wil vorm van 'n verhaal los van geheime, waar hulle weer met hul kinders kan bind, sal hulle aandag aan die sogenaamde “tweede familie”, die vriendekring, die “peer group” moet gee. Ouers moet met die leefwêreld van hul kinders vertrouud raak deur byvoorbeeld na hul musiek te luister, bekend te raak met hul videospelletjies en meer openlik met hul kinders te wees oor verskeie sake, waaronder seksualiteit ook sou val. Huise sal oopgestel moet word vir lede van die “tweede familie”. Dit sou inderdaad 'n rol kon speel om geheimhouding te verminder. Volwassenes kan alleen hierdie balans herstel deur vir hul kinders om te gee.

7.2.8 'n Sterk terapeutiese verhouding, gekenmerk deur vertroue en paralogie, behoort teenwoordig te wees waar geheime in terapie gedeel word.

Vertroue tussen terapeut en kliënt is nodig wanneer die storie van 'n geheim vertel word. Die gesprek lê die basis vir die geheim om bekend gemaak te word.

7.2.9 'n Geheim kan slegs binne 'n bepaalde “language game” funksioneer. Geheime word geskep deur bepaalde taalgebruik en die betekenis wat aan die taal geheg word.⁴⁶

Geen geheim is ooit 'n saak wat apart gehanteer kan word nie. Dit kan slegs binne bepaalde “language games” funksioneer. 'n Sekere taalgebruik “skep” 'n geheim deurdat 'n bepaalde betekenis aan die betrokke taal geheg word. Geheime behoort dus eerder binne die raamwerk van 'n “language game” nagevors te word. Dit het te doen met 'n verhaal waaraan bepaalde betekenis en diskoerse geheg word.

---

⁴⁵ Vergelyk 6.1.1

⁴⁶ Vergelyk 6.4.1

7.2.10 Daar moet terapeutie vasgestel word waar die betrokke geheim gesetel is.

Dit sou goed wees om deur die vertel van die verhaal te probeer vasstel aan wie die “language game” van die betrokke geheim bekend is. Dit kan gebeur dat sommige gesinslede by die “language game” van die geheim betrek is en ander nie. Dit bring ook die vraag na gesinslojaliteit na vore.

7.2.11 Groter verhale in die sosiale en kulturele omgewing is dikwels ter sprake by die bewaring of vertel van seksueel-verwante geheime.

Die oorsprong van die geheim kan dikwels in ‘n groter wêreld van geskiedenis, kultuur, mag of politiek lê.⁴⁷

7.2.12 Magsverskille op gemeenskapsvlak beïnvloed die wyse waarop geheime gehanteer word.

Hier kan mens dink aan mans teenoor vroue, wit teenoor swart, ryk teenoor arm. Hierdie verskynsels weerklink helder binne gesinsverhoudinge en beïnvloed die wyse waarop geheime gehanteer word. Gemarginaliseerdes voel soms bedreig of skaam vir hul status in die samelewing en bewaar dan geheime. Ras, etnisiteit, godsdienst, sosiale status en geslagskwessies lewer goeie bydraes tot dit wat verborge of taboe is (Imber-Black, 1999: 58–59).

7.3 MY NAVORSINGSERVARING

Op hierdie stadium is dit nodig om eerlik met myself om te gaan waar ek op die navorsing reflekteer. Ek het hierdie navorsing aangepak omdat ek in terapeutiese sessies agtergekom het dat baie mense met veral seksueel-verwante geheime worstel en ‘n groot behoefte het om met iemand daarvoor te praat. In ons misdadageteisterde land met sy geweld, veral teenoor vroue, het ek diep onder die indruk gekom van talle molesterings en verkragtings wat daagliks onder ons neuse plaasvind sonder dat ‘n haan daarvoor kraai. Heelwat mense worstel met hul seksuele identiteit en kan nie met iemand daarvoor praat nie uit vrees vir verwerping, veral waar homoseksuele tendense ter sprake is. Die veranderende gesinsamestellings asook die invloed wat dit op die rol en funksionering van die

---

⁴⁷ Vergelyk 6.4.4

gesin het, maak dit uiters noodsaaklik om 'n platform te skep waar geheime met iemand, byvoorbeeld 'n terapeut, gedeel kan word.

Ek het na die beste van my kennis en vermoë gepoog om die studie op narratiewe wyse aan te pak, alhoewel daar steeds heelwat ruimte vir groei bestaan. Dit was vir my bevrydend om wel artikels en boeke oor hierdie onderwerp op te spoor, aangesien weinig daarvoor geskryf is. Ek het gepoog om vanuit die narratiewe perspektief te skryf, maar kon nie altyd daarin slaag nie. Talle kliënte is nie daarmee vertrouwd nie en verlang soms dat 'n terapeut meer direktiewe insette sou kon lewer. Ek het aanvanklik begin skryf aan 'n tema wat meer rondom terapeutiese aspekte handel, maar ongemaklik daarmee gevoel en toe besluit om eerder oor geheime te skryf. Dit het my bykans ses jaar geneem om hierdie navorsing te voltooi, aangesien ek, soos vroeër verduidelik, heelwat paradigmaterskuiwings moes maak. Ek het gedurende klasbywoning soms beangs geraak wanneer nuwe perspektiewe my genoop het om weer van voor af te begin dink. Ek is egter dankbaar dat ek soveel tyd tot my beskikking gehad het, want dit het my uiteindelik daadwerklik gehelp om 'n dikker en beter beskrywing van die dinge wat ek nagevors het, te gee. Dit het bygedra tot intensiewe groei binne myself rondom die bepaalde onderwerp. Dit was geen maklike taak om hierdie navorsing te doen nie. Die werksdruk wat ervaar word, asook die bediening met sy besondere eise, het dit moeilik gemaak om my volle aandag aan hierdie navorsing te wy.

Dit was interessant om te kon ervaar watter uitkomst, soos in 7.2 hierbo beskryf, die navorsing na vore gebring het. Dit mag wees dat daar nie opspraakwekkende perspektiewe na vore gekom het nie, maar die perspektiewe rondom "language games" en paralogie het 'n nuwe dimensie in die narratiewe aanpak gebring en my belangstelling baie geprikkel. Die navorsing rondom seksualiteit, die gesin en seksueel-verwante geheime bied inderdaad stof waaroor verder in die toekoms gereflekteer kan word. Dit is teleurstellend dat ek nie nog duideliker rigting rondom die hantering van geheime in 'n terapeutiese situasie kon vind nie. Daar is inderdaad te veel terapeutiese grys areas by die hantering van geheime, veral oor wanneer 'n geheim vertel kan word en wanneer die terapeut dit met ander lede van die gesin kan deel! Die vertelling en dienooreenkomstige ontdekking van stories rondom geheime en gesamentlike refleksie met die kliënt, dien steeds as 'n

redelik bevredigende weg om te volg, veral waar mens paralogies op weg is. Paralogie het dit moontlik gemaak om sonder voorbehoud of vooroordeel na verhale te kon luister, saam met die kliënt te kon ontdek en reflekteer en alternatiewe stories te kon help verken.

Ek sou graag my navorsing wou bekend stel deur dit op te volg met moontlike artikels, voordragte aan belangstellende groepe en die moontlike skrywe van 'n boek in hierdie verband. Dit sou groot tevredenheid bied as ek vir terapeute, pastors, lidmate en die publieke gemeenskap stof tot nadenke kon gee. Hopelik speel dit 'n rol om mense in die toekoms te help om hul geheime onder gekontroleerde omstandighede te deel. Met hierdie navorsing sou ek die leser wou uitnoui om in paralogiese gesprek met die navorsing te tree ten einde verdere kreatiewe moontlikhede te skep.